

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Львівська політехніка»

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

СОСНОВА НАДІЯ СТЕПАНІВНА

УДК 711.61 (477) (043.5)

ДИСЕРТАЦІЯ

**Теоретико-методологічні основи формування
громадських просторів міст України**

18.00.01 – теорія архітектури, реставрація пам'яток архітектури

Подасться на здобуття наукового ступеня доктора архітектури

Ідентичність усіх примірників дисертації

ЗАСВІДЧУЄТЬСЯ

Ученим секретарем спеціалізованої
вченої ради

Петришин Г.П.

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

(Н.С.Соснова)

Науковий консультант – Гнесь Ігор Петрович, доктор архітектури, доцент

Львів – 2021

АНОТАЦІЯ

Соснова Н.С. Теоретико-методологічні основи формування громадських просторів міст України. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора архітектури за спеціальністю 18.00.01 – теорія архітектури, реставрація пам’яток архітектури. – Національний університет “Львівська політехніка” Міністерства освіти і науки України, Львів, 2021.

У дисертаційній роботі запропоновано нове концептуальне вирішення науково-практичної проблеми невідповідностей: по-перше, між фактичним станом громадських просторів міст України - їх формою і змістом, та потребами користувачів громадських просторів; по-друге, між фактичною роллю міських громадських просторів та їх неозначеністю у стратегії розвитку міста, шляхом розроблення теоретико-методологічних та методико-прикладних засад формування та розвитку громадських просторів.

У містобудівному вимірі громадські простори – це пішохідні вулиці, площі, бульвари, набережні, що сформувалися під впливом історичних, культурних, соціальних та економічних чинників. У соціальному вимірі перелічені об’єкти є територією загальнодоступною для користування.

Актуальність наукового дослідження зумовлена роллю громадського простору у питанні зрівноваженого розвитку українського міста, базованої на швидких інтеграційних процесах розвитку постпромислової економіки та глобалізаційних впливах.

У світовій теорії та практиці накопичений вже великий досвід у дослідженні міських просторів в умовах зміни моделей функціонування міста. В Україні розробки такого рівня ще відсутні, тому виникає необхідність комплексного аналізу існуючих теорій з метою їх адаптації до особливих умов України.

Залишається не дослідженим питання об’єктивної оцінки функціонування громадських просторів міст України, як при встановленні відповідності

потребам користувача, так і на етапі відбору дієздатнішого планувального рішення.

Виявлені суперечності покладені в основу визначення **проблеми**, а саме відсутності теоретико-методологічних та методико-прикладних засад формування громадського простору.

У зв'язку з цим виникає потреба у розробленні концептуальних засад з формування громадських просторів, які б відповідали умовам українських міст, їх потенціалу. Дана робота скерована: по-перше, на подолання розриву поміж наявними в світі теоріями формування громадського простору та реаліями і умовами функціонування міст України; по-друге, на розв'язання проблеми відсутності містобудівних механізмів регулювання розвитку громадських просторів міста.

Гіпотеза роботи ґрунтується на положенні, що вектор розвитку громадського простору може бути скорегований у відповідності до потреб споживачів, а знання закономірностей його функціонування дозволить розробити методіку регулювання експлуатації та планування.

У першому розділі **“Громадський простір як об’єкт наукового пізнання та містобудівного планування»** окреслено сутність громадського простору, узагальнено результати його вивчення у наукових працях. Сформульовано аспекти, які характеризують вагомість громадського простору у функціонуванні міста та подано проблематику підходів у їх формуванні.

У дослідженні проведена класифікація існуючих теорій, основним критерієм якої стали домінуючі аспекти. *Культурологічні теорії* розглядають формування міських територій під впливом історичних, культурних, соціальних чинників. *Семантичні теорії* розглядаються як значимість публічних місць в утвердженні правлячих еліт. *Містотворча роль* громадського простору розглядається у дослідженнях як процеси, що керують створенням і зміною просторових форм. У визначенні шляхів прогнозування розвитку міського простору базовою є *теорія розвитку міста як системи*, що є предметом теоретичних досліджень попередніх десятиліть. *Функціональні теорії* розглядають можливі практики та

дії, що розгортаються у фізичному просторі. Дослідження, що окреслюють громадський простір, як *соціальний «простір зустрічей» та місце контактів* із заданим способом поведінки є найбільш кількісними. *Аксіологічні теорії*, охоплюють питання духовних, моральних, естетичних, культурних цінностей та передбачають визначення критерії оцінки активів міського простору. *Економічні теорії* розглядається в аспекті: - комодифікації, що перетворює традиційний тип громадського простору в «простір споживання»; - конкуренції за міський простір.

Аналіз наявних наукових концепцій щодо функціонування міста та практичних методик роботи з модернізації міських територій дозволив виокремити основні ролі громадського простору, що формуються під впливом соціальних, політичних та економічних чинників.

Також, у розділі проаналізовано законодавчо-нормативну базу України в питанні регулювання громадського простору та світові підходи планування громадських просторів.

У другому розділі **“Методика дослідження громадських просторів міста»** обґрунтовано підходи до дослідження, методи та викладена структурно-логічна послідовність виконання роботи.

Теоретико-методологічна основа дослідження громадських просторів (надалі ГП) міст України – це теорії розвитку містобудівних систем та ролі самоорганізації в їх функціонуванні.

Окреслення громадського простору на засадах *системного підходу*, дало змогу розглядати об’єкт дослідження як складову містобудівної системи, що забезпечило методичний інструментарій у прогнозуванні аспектів просторового розвитку територій громадського використання.

На першому етапі дослідження - виокремлення системи ГП із середовища, оперується даними картографічного аналізу та емпіричного аналізу.

На другому етапі з визначення та декомпозиції загальної мети і функцій об’єкту дослідження, оперується: – даними теоретичних знань, що відображають загальні закономірності і частково абстраговані, – статистично-соціологічними

даними, – кількісними показниками, що характеризують містобудівні умови формування об'єкту. Для перевірки моделі системи ГП задіяно методи *функціонально-структурного аналізу та генетичного (аналіз передісторії, тенденцій, прогнозування)*.

На третьому етапі роботи з обґрунтування методології прийняття рішення в питанні формування громадського простору розглянуто задачі оптимізації структури міста та виконується опис чинників, що є визначальними у функціонуванні об'єкту. В аналізі ефективності функціонування об'єкту та формуванні вимог до системи ГП та задіяно *метод моделювання – математичного та графоаналітичного*.

Створення методики оцінки активів міського громадського простору вирішується застосуванням *багатокритеріального аналізу*, що дозволяє встановити відповідності простору потребам користувачів на основі різних критеріїв: архітектурно-містобудівних, соціальних, економічних та екологічних.

Верифікація результатів здійснена шляхом експериментальної перевірки відповідності описаної поведінки досліджуваного об'єкта до реального стану речей шляхом спостереження за активністю подій у просторах, визначених як пріоритетні (*ретроспективний аналіз*).

У третьому розділі **“Аналіз практики формування і функціонування громадських просторів в містах України (на прикладі Львова, Харкова, Кривого Рогу)”** визначено місце громадського простору, як загальноресурсного об'єкту, у структурно-функціональній будові міста.

Розглянуто побудову мережі громадського *“простору-зв'язку”* та *“контент-простору”* за створеними та проаналізованими картосхемами міст Харків, Львів, Кривий Ріг.

Встановлено, що: - на *першому етапі* розвитку – кількісному рості – ГП поширюється в межах територій, локалізованих при каркасі міста; - на *другому етапі* розвитку – якісному рості – ГП рівномірно заповнюють секторальні території поміж сформованими на попередньому рівні урбанізованими пасмами вздовж доріг. Поширення функцій громадського простору у процесі розвитку

розглядається як прагнення містобудівної системи до врівноваження нерівномірного освоєння міського простору.

З проаналізованих міст Львів, в силу щільності забудови території, вже перейшов з I етапу розвитку громадських просторів до II етапу. Харків є між I та II етапом. А Кривий Ріг ще не пройшов еволюційний розвиток I етапу і наявний брак функціональної наповненості тканини міста.

У роботі проаналізовано розподіл щільності населення, що є в основі соціальної та економічної активностей міських територій. Локалізація населення на території міста формує запит на ГП, а щільність мешканців обумовлює різні завдання у формуванні ГП.

Висновком третього розділу є те, що вулична мережа, пішохідні зв'язки та території соціальної активності при громадських об'єктах є взаємозалежними. За рахунок закладання нових громадських просторів чи модернізації існуючих можна досягнути зцілення міських структур, розчленованих в процесі урбанізації чи хибних планувальних рішень. Задля цього необхідно вберегти території ГП від забудови та нецільового використання як загальноресурсні території.

У четвертому розділі **“Закономірності побудови та функціонування громадських просторів”** громадський простір інтерпретовано як динамічну систему та проаналізовано стан її рефлексії на соціальну, політичну, економічну активність.

В системі вимірів громадського простору – *архітектурно-просторового середовища, соціуму*, що є користувачем простору, та *діяльності* – економічної, соціальної, побутової, в межах території громадського простору, відбувається вибіркова чи перехресна їх взаємодія, в умовах якої переважання одного виміру над іншим є в основі класифікаційної відмінності просторів.

Основою у порівняльній характеристиці різних за роллю та функцію громадських просторів прийнято структурування потреб згідно піраміди А. Маслоу, що полягає у поділі необхідних умов життєдіяльності на: фізіологічні, безпекові, соціальні, поваги і духовні (Maslow A., 1970).

Доведено, що цілестворення громадського простору загальноміського центру є відображенням колективних потреб громади в причетності до історії, культури і полягають у: - формуванні ідентичності міста та репрезентативності. Цілестворення громадського простору при торгових об'єктах є відображенням побутових потреб мешканців, без врахування потреб соціальної взаємодії. Цілестворення громадського простору в структурі житлової забудови є відображенням потреб мешканців в комунікуванні, первинній рекреації, спільній діяльності, а також є простором соціального контролю «власної території».

Різноманітність об'єктів системи громадських просторів реалізована через відмінні функціональні завдання та роль в системі міста. Положення про необхідну різноманітність системи просторів трактується як екологічна стратегія модернізації міста, оскільки фрагментація ГП, утворення анклавів в структурі міста, які змушені виконувати одночасно усі типи функцій ГП, веде до точкового нерівномірного збільшення урбаністичної щільності та до утворення вузлів-бар'єрів у розвитку інших структурних елементів міста.

Формування нових ГП передбачає створення мережі, як стійкої просторової форми, в якій новозакладені ГП виконують функцію зв'язку і є засобом адаптивності системи, що відбувається шляхом звуження спеціалізації об'єкту.

Окреслення засад коеволюційності розвитку громадських просторів і міста, базується на принципі ієрархічної упорядкованості, коли більш високий ієрархічний рівень – містобудівна система – задає скерування нижчому підпорядкованому йому рівню – системі громадських просторів.

Даний процес, попри видиму саморганізацію системи є результатом синергії дій стейкхолдерів (інвесторів, мешканців та муніципалітету). ГП, як економічно детерміновані об'єкти та соціально запотребовані об'єкти, самоорганізуються, за умови, коли пропозиція урівноважує попит на ГП.

У п'ятому розділі **“Методологія імплементації теоретичних положень формування громадських просторів міст України у практичну діяльність”** окреслено механізми регулювання ГП у системі міста та подано прикладне застосування теоретичних положень роботи.

У роботі обґрунтовано групу критеріїв оцінки ГП. Загалом, у роботі прийнято 18 критеріїв оцінки функціонування громадського простору. Частина з них має кількісний вимір, частина – є оціночного характеру, що базується на спостереженнях та порівнянні різнопорідних даних. Сумарна характеристика громадського простору за кількісними та якісними показниками визначає вплив цього простору на прилеглу містобудівну тканину, і трактується як *містогенеруючий чинник*.

За допомогою укладеної математичної моделі розподілу в часі ресурсів задля вирішення задач оптимізації функціонування ГП та ефективності землекористування встановлено ймовірність отриманого ефекту: містоформуєчого з аспектом безпековості, соціального, економічного та екологічного.

У роботі окреслено методичні рекомендації у встановленні режимів використання територій, придатних для розвитку функції соціальної активності, зокрема: – на рівні населеного пункту у містобудівній документації із Зонінгу рекомендується внесення *зони громадського простору Г-8* призначення “загальнодоступна територія громадського простору без права забудови будівель”; – на рівні окремих частин населених пунктів регулювання ГП рекомендовано у Детальному плані територій на рівні плану «червоних ліній».

Окреслені доповнення у містобудівній документації скеровані на збалансований розвиток громадського простору як стохастичної системи, що неможливий без наявного резерву території для локалізації невідомих на сьогодні в системі чинників – функцій.

Ключові слова: громадські простори, містобудівна система, простір-зв’язок, контент-простір, критерії оцінки, містобудівне регулювання.

ABSTRACT

Sosnova N.S. Theoretic and Methodological Bases of Formation of Public Spaces of Ukrainian Cities. – On the rights of the manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Architecture in specialty 18.00.01 – the theory of architecture, restoration of architectural monuments. - Lviv Polytechnic National University of the Ministry of Education and Science of Ukraine. – Lviv, 2021.

The thesis proposes the new conceptual solution for the scientific and practical issue of inconsistencies as follows: firstly, between the actual state of cities public spaces in Ukraine (their shape and content) and the public spaces users' needs; secondly, between the actual role of urban public spaces and their uncertainty in the development strategy of the city. This should be implemented through the development of the theoretic and methodological, as well as methodic and practical framework for the public spaces formation and progress.

In the urban planning dimension, public spaces are pedestrian streets, squares, boulevards, embankments, formed under the influence of historical, cultural, social and economic factors. In the social dimension, the listed objects are located on the generally available for public use territory.

The relevance of the research is due to the role of public space in the issue of balanced development of the Ukrainian city, based on the rapid integration processes of the post-industrial economy development and globalization influences.

In the world theory and practice, a lot of experience has already been accumulated in the investigation of urban spaces in the context of changing models of city functioning. In Ukraine, there are still lack of developments of this level, so there is a need to analyze comprehensively the existing theories in order to adapt them to the specific conditions of Ukraine.

The question of an objective assessment of the public spaces functioning in Ukrainian cities remains unexplored, both when establishing compliance with the user's needs, and at the stage of selecting a capable planning solution.

The contradictions revealed form the basis for the problem definition, namely, the absence of theoretic-methodological and methodic and applied foundations for the formation of public space.

In this regard, there is a necessity to develop conceptual grounds for the formation of public spaces that meet the conditions of Ukrainian cities, their potential. This study is aimed: firstly, at closing the gap between the existing theories of the public space formation in the world and the realities and conditions of functioning of Ukrainian cities; secondly, at solving the problem of the lack of urban planning mechanisms for regulating the public spaces development in the city.

The hypothesis of the work is based on the position that the vector of public space development can be adjusted in accordance with the needs of consumers, and knowledge of its functioning patterns will allow to develop a methodology for regulating operation and planning.

The first section “Public space as an object of scientific knowledge and urban planning” outlines the essence of public space, summarizes the results of its study in scientific works. Aspects characterizing the importance of public space in the functioning of the city are formulated and the approaches to their formation are presented.

The study carried out a classification of existing theories, the main criterion of which was the dominant aspects. *Cultural theories* consider the formation of urban areas under the influence of historical, cultural, social factors. *Semantic theories* are viewed as the importance of public spaces in the establishment of the ruling elites. *The city-forming role* of public space is considered in the studies of the processes that control the creation and change of spatial forms. In determining the ways of predicting the development of urban space, the *theory of the development of the city as a system* is a basic one and it was the subject of theoretical research in previous decades. *Functional theories* consider possible practices and actions that unfold in physical space. Studies that define public space as a *social “meeting space” and a place of contact* with a given mode of behavior are the most quantitative. *Axiological theories* cover issues of spiritual, moral, aesthetic, cultural values and provide for the definition

of criteria for assessing the urban space assets. *Economic theories* are considered in the aspect of: - commodification, which turns the traditional type of public space into a “space of consumption”; - competition for urban space.

Analysis of the available scientific concepts regarding the functioning of the city and practical methods of work on the modernization of urban areas enabled to highlight the main roles of public space, which are created under the influence of social, political and economic factors.

Also, the section analyzes the legislative and regulatory framework of Ukraine in the regulating the public space and global approaches to planning public spaces.

In the second section “Methods of the city public spaces research” approaches to research, methods are substantiated, and the structural and logical sequence of the work is disclosed.

The theoretical and methodological basis for the research of public spaces (hereinafter PS) of Ukrainian cities is the theory of the urban planning systems development and the role of self-organization in their functioning.

The definition of public space on the basis of *a systematic approach* allowed considering the object of research as an integral part of the urban planning system, which provided a methodological toolset in predicting aspects of the spatial development of territories of public use.

At the first stage of the study, the separation of the PS system from the environment has been realized, and it is operated on with the data of cartographic analysis and empirical analysis.

At the second stage, while defining and decomposing the general goal and functions of the object of research, it is operated with: - data of theoretical knowledge, reflecting general patterns and are partially abstracted, - statistic and sociological data, - quantitative indicators characterizing the urban planning conditions for the object formation. To check the model of the PS system, *the methods of functional and structural analysis, as well as of the genetic one (analysis of prehistory, trends, forecasting)* are used.

At *the third stage* of the study, based on priming the methodology of decision-making in the formation of public space, the tasks of optimizing the structure of the city are considered and a description of the factors that are decisive in the functioning of the object is performed. In the analysis of the efficiency of the functioning of the object and the formation of requirements for the PS system, *the modeling method* is used - *mathematical and graphic-analytical ones*.

The creation of a methodology for assessing the urban public space assets is solved by using a *multi-criteria analysis*, which enables establishing the correspondence of the space to the needs of users on the basis of various criteria: architectural and urban planning, social, economic and environmental.

Verification of the results was carried out by experimental testing the correspondence of the described behavior of the investigated object to the real state of affairs by observing the activity of events in the spaces identified as priority ones (*retrospective analysis*).

In the third section “Analysis of the practice for the formation and functioning of public spaces in the cities of Ukraine (on the example of Lviv, Kharkiv, Kryvyi Rih)”, the place of public space as a general resource object in the structurally functional skeleton of the city is determined.

The construction of a network of public “*space-communication*” and “*content-space*” behind the created and analyzed schematic maps of the cities of Kharkiv, Lviv, and Kriviy Rih is considered.

It was found that: - at *the first stage* of development - quantitative growth - PS spreads within the territories localized at the city's frame; in *the second stage* of development - qualitative growth - PSs evenly fill the sectoral territories among the urbanized strands formed at the previous level along the roads. The spread of the public space functions in the development process is considered as the desire of the urban planning system to balance the uneven development of urban space.

Among the analyzed cities, Lviv, due to the density of the territory development, has already passed from the first stage of the public spaces development to the second one. Kharkiv is between the I and II stages. And Kryvyi Rih has not yet gone through

the evolutionary development of stage I and the lack of functional content of the city's fabric exists.

The paper analyzes the distribution of population density, as the heart of the social and economic activities of urban areas. The localization of the population on the city's territory generates a demand for PSs, and the density of residents determines various tasks in the formation of PSs.

The conclusion of the third section is that the street network, pedestrian connections and areas of social activity at public facilities are interconnected. By laying down new public spaces or modernizing the existed ones, it is possible to achieve the healing of urban structures that have been dismembered in the process of urbanization or false planning decisions. To do this, it is necessary to protect the PSs' territory from development and inappropriate use as a general resource territory.

In the fourth section "Patterns of the construction and functioning of public spaces", public space is interpreted as a dynamic system and the state of its reflection on social, political, economic activity is analyzed.

In the system of public space measurements - *the architectural-spatial environment, society*, which is a user of space, and *activities* - economic, social, everyday, within the territory of public space, their selective or cross-interaction takes place, in which the predominance of one dimension over another is at the core classification differences of spaces.

The basis in the public spaces comparative description of different roles and functions is the structuring of needs in accordance with Maslow's pyramid, which consists in dividing the necessary conditions of life into physiological, safety, social, respect and spiritual ones (Maslow A., 1970).

It has been proved that establishing the targets of *the city-wide center public space* is a reflection of the society collective needs for involvement in history, culture and consists in the formation of the city's identity and representativeness. The creation of public space at *shopping facilities* is a reflection of the residents' everyday needs, while not considering the needs of social interaction. The creation of public space in the structure of *residential development* is a reflection of the residents' needs for

communication, primary recreation, joint activities, as well as a space for social control of the “own territory”.

The variety of objects of the public space system is realized through excellent functional tasks and role in the city system. The *Provision on the necessary diversity of the spaces system* is interpreted as *an ecological strategy* for the modernization of the city, since the fragmentation of PSs, the formation of enclaves in the structure of the city, which are forced to perform simultaneously all types of PS functions, leads to a point uneven increase in urban density and to the formation of nodes-barriers in the development of cities' other structural elements.

The formation of new PSs provides for the creation of *a network* as a stable spatial form, in which the new orders of the GP perform the function of communication and is a means of the system adaptability that occurs by narrowing the specialization of the object.

The definition of the fundamentals of the co-evolutionary nature of developing the public spaces and the city is based on the principle of hierarchical orderliness, when a higher hierarchical level - the urban planning system - sets the direction to its subordinate level - the system of public spaces.

This process, despite the apparent self-organization of the system, is the result of the actions synergy of stakeholders (investors, residents and the municipality). PSs, as economically determined objects and the ones that are socially demanded, become self-organized, when the supply balances the demand for PSs.

In the fifth section “Methodology for the implementation of the theoretical provisions for Ukrainian cities public spaces formation in practical activities”, the mechanisms for regulating PSs in the city system are outlined and the applied application of the theoretical provisions of the work is presented.

The work substantiates a group of criteria for assessing PSs. In general, the study adopted 18 criteria for assessing the public space functioning. Some of them have a quantitative measurement, some are of an evaluative nature, based on observations and comparison of heterogeneous data. The overall characteristic of the public space in terms of quantitative and qualitative indicators determines the

influence of this space on the adjacent urban planning fabric, and it is interpreted as a *mystogenic factor*.

Applying the concluded mathematical model of the distribution in time of resources for solving the problems of optimizing the PSs' functioning and the efficiency of land use, the probability of the obtained effect was established: a city-forming one with a safety, social, economic and environmental aspect.

The thesis outlines methodological recommendations in establishing regimes for the use of territories suitable for the development of the social activity function, in particular: - at the level of the settlement, in the town planning documentation for Zoning, it is recommended to introduce *a public space zone G-8* of the designation "public territory of public space without the right to develop buildings" ; - at the level of individual parts of settlements, the regulation of PSs is recommended in Detailed plans of territories at the level of the "red lines" plan.

These additions in urban planning documentation are aimed at the balanced development of public space as a stochastic system that is impossible without the presence of a territory reserve for the localization of factors unknown today in the system - functions.

Keywords: public spaces, urban planning system, communication space, content space, evaluation criteria, urban planning regulation.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Наукові праці, в яких опубліковано основні результати дисертації.

1.1. Публікації в наукових фахових виданнях України.

1. **Соснова Н. С.**, 2007. Залежність розвитку мережі об'єктів торгівлі Львова від просторової диференціації міста. *Містобудування та територіальне планування*, 28. Київ. С. 293–299.

2. Русанова І. В., **Соснова Н. С.**, 2009. Проблеми формування мережі місць паркування в історичному місті (на прикладі м. Львова). *Містобудування та територіальне планування*, 34. Київ. С. 420–427 (Автором встановлено особливості організації міського простору під функцію паркування).

3. **Соснова Н. С.**, 2010 а. Вплив соціальних змін на містобудівні процеси. *Містобудування та територіальне планування*, 37. Київ : КНУБА. С. 474–481.

4. **Соснова Н. С.**, 2010 б. Екологічні наслідки процесу урбанізації значного міста (на прикладі Львова). *Досвід та перспективи розвитку міст України. Екологічні аспекти містобудування*, 19. Київ : ДІПРОМІСТО. С.120–129.

5. **Соснова Н. С.**, 2011 а. Джентрифікація, як риса сучасної міської динаміки (на прикладі Львова). *Містобудування та територіальне планування*, 41. Київ : КНУБА. С. 411–419.

6. **Соснова Н. С.**, 2011 б. Трансформація міського середовища як відображення економічних і суспільних процесів у найбільших містах України. *Досвід та перспективи розвитку міст України. Проблеми розвитку найкрупніших міст України*, 20. Київ : ДІПРОМІСТО. С. 98–106.

7. **Соснова Н. С.**, 2012. Аспекти екологічно-збалансованого розвитку Львова. *Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. “Архітектура”*, 728. Львів. С. 114–119.

8. Криворучко Ю. І., Петришин Г. П., Тупісь С. П., Максим'юк Т. М., Дідик В. В., **Соснова Н. С.**, 2013. Концепція архітектурно-планувальної організації ландшафтно-історичного комплексу на Святоюрській горі у Львові.

Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. “Архітектура”, 729. Львів. С. 220–230 (Автором окреслено тенденції розвитку громадських просторів ландшафтних об’єктів міст України).

9. **Соснова Н. С.**, Ігнатюк А. О., Нечипір Т. Р., 2015. Функціонально-планувальна організація смт Добротвір Львівської області та проблеми розвитку міста. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування*, 39, Київ, с. 248–254 (Автором обґрунтовано положення розвитку громадських просторів у монофункціональних містах України).

10. **Соснова Н. С.**, Нечипір Т. Р., 2015. Трансформація міського простору міста Новояворівськ в умовах економічних змін. *Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. “Архітектура”, 816. Львів. С. 171–177 (Автором обґрунтовано положення розвитку громадських просторів у монофункціональних містах України).*

11. **Соснова Н. С.**, Тупісь С. П., 2015. Проблеми містобудівного розвитку малих міст (на прикладі міста Тячева та смт Буштино Закарпатської області). *Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. “Архітектура”, 836. Львів. С. 144–150 (Автором обґрунтовано положення розвитку громадських просторів у малих містах України).*

12. **Соснова Н. С.**, Киргизбаєва І. Ю., 2016. Проблематика формування системи пішохідних просторів значнішого міста (на прикладі Львова). *Сучасні проблеми архітектури та містобудування*, 43. Київ. С. 238–248 (Автором систематизовані існуючі теорії у формуванні громадського простору).

13. **Соснова Н.**, Липчей І., 2016. Формування громадських просторів села-курорту Шаян Закарпатської області. *Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. “Архітектура”, 856. Львів. С. 139–144 (Автором обґрунтовано положення розвитку громадських просторів у курортних населених пунктах України)*

14. **Sosnova N.**, 2016. Lviv public spaces of the 18th–19th centuries. *Architectural Studies*, 2 (4). Editor-in-Chief B. Cherkes. Lviv. P. 203–210.

15. **Соснова Н.**, Бардин Ю., 2018. Громадські простори у містобудівному розвитку та плануванні. *Містобудування та територіальне планування*, 67, Київ. Вип. 67. С. 439–450 (*Автором систематизовані практичні підходи формування громадського простору та нормативна база*).

16. **Sosnova N.**, 2018. The use of the B. Hillier's method for the significant city public space analysis. *Architectural Studies*, 4 (2). Editor -in-Chief V. Cherkes. Lviv. P. 282–288.

17. Петришин Г., **Соснова Н.**, Тупісь С., 2019. Реконструкція парку “Високий замок” у контексті природного каркасу Львова. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування*, 53. Київ: КНУБА. С. 267–276 (*Автором окреслено тенденції розвитку громадських просторів ландшафтних об’єктів міст України*).

1.2. Публікації у наукових виданнях інших держав, що включені до наукометричних баз даних:

18. **Sosnova N. S.**, 2015. Transformacja środowiska miejskiego w zmiennych społeczno-ekonomicznych warunkach. *Zeszyty naukowe Politechniki Częstochowskiej*, Częstochowa. S. 325–331 (*Міжнародна представленість та індексація журналу: Index Copernicus*).

19. **Sosnova N.**, Tupis S., 2016. Protection of natural landscapes of a city and their use as recreational and public spaces (based on the example of Znesinnia regional landscape park (Ukraine). *Przestrzeń i forma (Space & Form): Czasopismo naukowe*, 27, Szczecin. P. 203–212 (*Міжнародна представленість та індексація журналу: Index Copernicus*). (*Автором опрацьована методика збереження об’єктів природно-заповідного фонду, які функціонують як активні громадські простори міста*).

20. Petryshyn, H., **Sosnova, N.**, 2017. Methodological approaches to the creation of concepts of modernization of the urban territory of Lviv. *Przestrzeń i forma (Space & Form): Czasopismo naukowe*, 29, Szczecin. P. 121–134 (*Міжнародна представленість та індексація журналу: Index Copernicus*).

(Автором опрацьовано методику досліджень та сформульовані висновки щодо формування громадських просторів міст України).

21. **Sosnova N.**, Wilkosz-Mamcarczyk M., 2017. Developing “green” public spaces as a path to urban revitalisation Of residential-industrial zones. *Geomatics, Landmanagement and Landscape*, 4, Krakow. S. 95–104 (Міжнародна представленість та індексація журналу: *Index Copernicus*). (Автором окреслено тенденції розвитку громадських просторів ландшафтних об’єктів міст України).

22. Petryshyn H., Pohrebennyk V., **Sosnova N.**, Kochanek A., Tupis S., 2019. Problems of protection of geomorphological monuments in the structure of metropolitan city // *GeoLinks : multidisciplinary international scientific conference*, 26–29 March 2019, Novotel, Athens, Greece: proceedings. P. 165–174 (Автором окреслено тенденції розвитку громадських просторів ландшафтних об’єктів міст України).

23. Petryshyn H., Pohrebennyk V., **Sosnova N.**, Shybanova A., Ignatyuk A., Dzhumelia E., Liubytzkyi R., 2020. Prospects for sustainable development of the monofunctional town of Dobrotvir (Ukraine). *Studies in Systems, Decision and Control*. – Vol. 198: Sustainable production: novel trends in energy, environment and material systems. – P. 177–199 (Міжнародна представленість та індексація журналу: *Scopus*). (Автором обґрунтовано положення розвитку громадських просторів у монофункціональних містах України).

1.3. Розділи у монографії:

24. **Соснова Н. С.**, Герман А., 2014. Розвиток громадських просторів у місті Львові: Б. С. Черкес та Г. П. Петришин, ред. Креативний урбанізм: до століття містобудівної освіти у Львівській політехніці. Львів: Видавництво Львівської політехніки. С. 359–366 (Особистий внесок автора: опрацювання методики дослідження громадських просторів).

25. Petryshyn, H., **Sosnova, N.**, 2016. Prospekt wolności punktem kulminacyjnym w poszukiwaniu samoidentyfikacji Lwowa. *Człowiek-Ekologia-*

Architektura, T. 1, Zrównoważone miasto – idee i realia. Poznań. С. 111–124. (Автором обґрунтовано принципи формування громадських просторів у містах різної генези).

2. Публікації, які додатково відображають наукові результати дисертації.

2.1. Публікації у інших виданнях:

26. **Соснова Н.**, Нечипір Т., 2017. Конфлікт пам'ятей у публічних просторах новозакладених у другій половині 20 ст. містах Західної України. (Не) задоволення публічними просторами. *Урбаністичні Студії III (Представництво Фонду ім. Гайнріха Бьоля в Україні. Центр Урбаністичних Студій НаУКМА)*, 3. Київ. С. 276–283. (Автором обґрунтовано положення розвитку громадських просторів у монофункціональному місті).

2.2. Тези та матеріали конференцій:

27. **Соснова Н. С.**, 2012 а. Соціально-економічні проблеми функціонування сіл в зоні впливу великого міста. *Розвиток країн в умовах глобалізації: технологічні, економічні, соціальні та екологічні проблеми*. М-ли міжн. науково-практичн. Конференції. Ч. 2. С. 214–216. Тернопіль : Крок. – 269 с.

28. **Соснова Н. С.**, 2012 б. Тенденції змін у розвитку громадських просторів Львова. *Розвиток і реконструкція територіальних систем і населених місць регіону західної України*. М-ли міжн. науково-практичн. конференції кафедри містобудування. Львів : Растр-7. С. 34.

29. Криворучко Ю., Петришин Г., Максимюк Т., Тупісь С., Дідик В., **Соснова Н.**, 2014. Концепція архітектурно-планувальної організації ландшафтно-історичного комплексу на Святоюрській горі у Львові. *Творчість архітектора та педагога Тетяни Максим'юк*. М-ли науково-практичн. конференції Комісії архітектури та містобудування НТШ. Національного університету “Львівська політехніка”. Львів. С. 13–15. (Автором опрацьовано методики дослідження громадських просторів обмеженого користування).

30. **Соснова Н. С.** Киргизбаєва І. Ю., 2015. Пішохідна доступність міста як критерій його зрівноваженого розвитку. *Урбанізаційні процеси*

Західноукраїнського регіону на зламі ХХ–ХХІ століть (присвячено ювілею науково-педагогічної діяльності доцента, кан. арх. Ірини Русанової. М-ли науково-практичн. конференції Комісії архітектури та містобудування НТШ. Національного університету “Львівська політехніка”. Львів. С. 19–20 (Автором сформульовано концепцію зрівноваженого розвитку міст з розвинутою мережею пішохідних просторів).

31. **Соснова Н. С.**, 2016. Формування публічних просторів Львова 18–19 ст. *Арнольд Рерінг – мистецтво і природа в урбаністичному розвитку Львова*. М-ли міжн. науково-практичн. Симпозіуму. Львів : Растр-7. – 76 с.

32. Petryshyn H., **Sosnova N.**, 2016. Role of education and student workshops in planning of urban areas. *Phenomena of Borderland: The role of spatial planning in sustainable development*. International scientific conference. Szczecin. P. 36. (Автором опрацьовано методикку дослідження міських територій).

33. Петришин Г. П., **Соснова Н. С.**, Тупісь С. П., Любицький Р. І., 2017а. Перспективи розвитку транспортної інфраструктури Львова. *Містознавчі студії: становлення наукового напрямку*. М-ли науково-практичн. конференції Комісії архітектури та містобудування НТШ. Львів : Растр-7. – С.39-41 (Автором розроблено концепцію “Ідеальної моделі” транспортної організації м. Львова).

34. Соснова Н. С., 2017б. Використання методу Б. Хіллера для аналізу громадського простору значнішого міста. *Містознавчі студії: становлення наукового напрямку*. М-ли науково-практичн. конференції Комісії архітектури та містобудування НТШ. Львів : Растр-7. С. 58–59.

35. **Соснова Н. С.**, Киргизбаєва І. Ю., 2017. Дослідженість питання міського простору, дефініції та трактування. *Простір міста – напрями розвитку: програма та матеріали*. М-ли міжн. науково-практичн. конференції, до 75-ліття з дня народження проф. Б. Посацького. Львів : Растр-7. С. 103–105 (Автором систематизовано понятійно-термінологічний апарат в дослідженні міського простору).

36. Петришин Г., **Соснова Н.**, 2017. Співпраця вищої школи і міських громад – досвід творення нового міського простору. *Простір міста – напрями*

розвитку: програма та матеріали. М-ли міжн. науково-практичн. конференції, до 75-ліття з дня народження проф. Б. Посацького. Львів : Растр-7. С. 87–88 (Автором викладено партисипаційні методи і підходи у проектуванні міста).

37. **Соснова Н.**, 2018 а. Стандарти в проектуванні та оптимізації міських громадських просторів. *XXIX наукова сесія Наукового товариства ім. Шевченка*. Національний університет “Львівська політехніка”. Львів. С. 31–33.

38. **Соснова Н.**, 2018 б. Міський громадський простір у містобудівних теоріях ХХ–ХХІ ст. *Архітектурне середовище міста: вчора, сьогодні, завтра. До 90-ліття професора А. Рудницького*. М-ли конф. – Львів : Растр-7. С. 127.

39. **Sosnova N.**, Bardyn Y., 2018. Public spaces network development as a way for urban space deurbanization. *Old New Space*. VII international scientific conference from the series “Phenomena of borderland”. Szczecin : West Pomeranian University of Technology. P. 46 (Автором розроблено концепції ролі громадських просторів у деурбанізації міського середовища).

40. Petryszyn H., **Sosnova N.**, 2018. Creation of public landscape spaces as a way of city districts revitalization. *The Directions and sphere of multidisciplinary researches in revaluation: changes, challenges and choices*. Lviv Polytechnic National University. Lviv : Rastr 7. P. 24 (Автором розроблено концепції ролі громадських просторів у ревіталізації міського середовища).

41. **Соснова Н. С.** Міський громадський простір: системне трактування об’єкту. *Освіта, пам’ять, місто. Присв. пам’яті архітектора І. Левинського*: м-ли конф. Львів : Видавництво Львівської політехніки. 2019. С. 146–148.

42. Petryshyn H., Pohrebennyk V., **Sosnova N.**, Kochanek A., 2019. Problems of protection of geomorphological monuments in the structure of metropolitan city. *GeoLinks: multidiscipl. intern. scientific conference*, Novotel, Athens, Greece. P. 47–48 (Автором узагальнено тенденції розвитку громадських просторів ландшафтних об’єктів міст України).

ЗМІСТ

ВСТУП.....	24
Розділ 1. ГРОМАДСЬКИЙ ПРОСТІР ЯК ОБ’ЄКТ НАУКОВОГО ПІЗНАННЯ ТА МІСТОБУДІВНОГО ПЛАНУВАННЯ.....	36
1.1. Поняття громадського простору в архітектурі та суміжних сферах знань.....	36
1.2. Значення громадського простору для функціонування міста.....	74
1.3. Законодавчо-нормативне регулювання громадського простору як об’єкту містобудування	94
Висновки за розділом 1.....	106
Розділ 2. МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ ГРОМАДСЬКИХ ПРОСТОРІВ МІСТА.....	109
2.1. Концептуальні положення дослідження.....	109
2.2. Методичний потенціал міждисциплінарного інструментарію дослідження	121
Висновки за розділом 2.....	144
Розділ 3. АНАЛІЗ ПРАКТИКИ ФОРМУВАННЯ І ФУНКЦІОНУВАННЯ ГРОМАДСЬКИХ ПРОСТОРІВ В МІСТАХ УКРАЇНИ (НА ПРИКЛАДІ ЛЬВОВА, ХАРКОВА, КРИВОГО РОГУ).....	147
3.1. Загальноресурсне значення мережі громадських “просторів-зв’язків”.....	157
3.2. Морфологія громадського “простору-контенту”	184
3.3. Людські ресурси, як необхідна умова формування громадського простору.....	199
Висновки за розділом 3.....	210
Розділ 4. ЗАКОНОМІРНОСТІ ПОБУДОВИ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ГРОМАДСЬКИХ ПРОСТОРІВ	215
4.1. Теоретична модель організації громадських просторів.....	215
4.2. Особливості цілей у формуванні та еволюції громадських просторів.....	225

4.3. Різноманітність, як умова реалізації системи громадських просторів міста (на прикладі Львова).....	247
4.4. Коеволюційність розвитку громадського простору та містобудівної системи (на прикладі монофункціональних міст України).....	266
Висновки за розділом 4.....	280
Розділ 5. МЕТОДОЛОГІЯ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ТЕОРЕТИЧНИХ ПОЛОЖЕНЬ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДСЬКИХ ПРОСТОРІВ МІСТ УКРАЇНИ У ПРАКТИЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ	285
5.1. Методика оцінки громадських просторів.....	287
5.2. Особливості варіантного моделювання громадських просторів при виборі раціонального планувального рішення.....	297
5.3. Містобудівне регулювання громадських просторів міст України	319
Висновки за розділом 5.....	340
ВИСНОВКИ.....	343
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	349
ДОДАТКИ.....	387

ВСТУП

Загальна характеристика роботи.

У містобудівному вимірі громадські простори – це пішохідні вулиці, площі, бульвари, набережні, що сформувалися під впливом історичних, культурних, соціальних та економічних чинників. У соціальному вимірі перелічені об'єкти є територією загальнодоступною для користування.

Проблема формування¹ громадських просторів для міст України є особливо актуальною з огляду на зміни останніх десятиліть у сфері економіки, які стимулювали трансформацію міст.

Громадський простір, як простір соціальної активності, можна трактувати як флагман у реагуванні на соціально-економічні зміни. Полівимірність використання громадського простору, як території: комунікування, репрезентації та комерції відображає соціально-економічну та політичну модель суспільства. Відповідно, просторово-функціональне оновлення громадських просторів міст України є ознакуванням подальших загальноміських трансформацій, що обумовлює необхідність вивчення закономірностей та детермінованості у процесах їх перебудови.

У зв'язку з цим виникає потреба у розробленні концептуальних засад з формування громадських просторів, які б відповідали умовам українських міст, їх потенціалу та дали відповідь щодо рефлексії об'єкту на зовнішній вплив.

Розгляд громадського простору, як структурного елементу міста, є вагомим у питанні зрівноваженого розвитку українських міст та вимагає відповідного методологічного забезпечення з аналізування, оцінювання, моделювання та управління науковою і проектною діяльністю.

Вирішення суперечності між знанням про закономірності та базові теорії взаємовпливу наук у розвитку міста та реальним станом речей забезпечить

¹ Згідно Великого тлумачного словника сучасної української мови, термін “формування” охоплює питання як збереження об'єкту у вже досягнутому оптимальному стані, так і його вдосконалення.

обґрунтованість теоретичних положень в подальших дослідженнях просторового розвитку міста та практичних містобудівних рішень.

Актуальність теми дисертаційного дослідження визначається наступними положеннями.

1. У світовій теорії та практиці накопичений вже великий досвід у дослідженні міських просторів в умовах зміни моделей функціонування міста. В Україні розробки такого рівня ще відсутні, тому виникає необхідність комплексного аналізу існуючих теорій з метою їх адаптації до особливих умов України.

В якості особливих умов України можна визнати:

- по-перше, зміни економічних парадигм² в стислий термін порушили еволюційність в питаннях узгодження просторової організації територій до дій і процесів, що відбуваються в їх межах;

- по-друге, нашарування кількох ідентичностей – минулої радянської, національної української, бажаної європейської задають умови просторових трансформацій міста. З одного боку, формування просторів міст є питанням ідентичності, з іншого - сильним є глобалізаційний вплив, а поміж тим, маємо данність, коли просторова організація і фізичний стан більшості міст України залишилися радянськими.

2. Громадські простори сьогодні - це швидкозмінні фрагменти міста, що формуються під впливом бачень архітекторів, муніципального адміністрування та інвестиційними засобами³, натомість користувачами простору, в більшості, є мешканці міста, які обмежені у своєму впливі на даний процес⁴. Це породжує проблему узгодження інтересів усіх сторін творення міського простору –

² зміна форм власності та перехід індустріального міста в місто нематеріального виробництва;

³ розвиток постпромислової економіки сприяє росту комерціалізації міського простору та збільшенню участі приватного бізнесу у прийнятті рішень щодо зміни образу міста;

⁴ активність громадян в місто творчих процесах на сьогодні в Україні реалізується у формі планування громадського бюджету та втіленні партисипативного планування;

стейкхолдерів та росту містобудівних помилок соціального характеру⁵ та планувального⁶.

Зрівноваженість у розвитку громадських просторів можлива за умови врахування їх в архітектурно-містобудівному плануванні і стратегії розвитку міста. Тому необхідно зробити громадські простори частиною містобудівно правової документації.

3. Міські райони сьогодні - це складні швидко змінні структури, що формуються під впливом ряду факторів місцевого і глобального значення, часто не піддаються управлінню плануючих органів і за допомогою планів міської забудови. Об'єктивно високим є ступінь «ризиків» і відповідальності за прийняття і реалізацію планувальних рішень. Відповідно, необхідною є методика обґрунтування ефективності функціонування містобудівних підсистем, однією з яких є громадські простори міста.

Залишається не дослідженим питання об'єктивної оцінки функціонування громадських просторів міст України, як при встановленні відповідності потребам користувача так і на етапі відбору більш дієздатного планувального рішення. Дане положення обумовлює необхідність розроблення методики оцінки відповідності громадського простору до потреб споживача, розробки моделей планування розвитку громадських просторів міст України і моделей їх оцінки за групою обґрунтованих критеріїв.

⁵ нерівноправність у використанні міського простору та домінування економічної складової у розвитку міських територій над соціальною не відповідає положенням сталого розвитку населених місць. В умовах обмежених територіальних ресурсів, щоб уникнути містобудівних помилок, для розвитку функцій соціальної активності необхідно вже зараз резервувати умовно вільні землі, що в майбутньому можуть бути вивільненими чи змінити призначення, оскільки недостатність даного виду територій, як бачимо з практики країн, що вже пройшли наш етап урбанізації, веде до соціальних конфліктів.

⁶ недостатня кількість громадських просторів та неналежна їх локалізація і функціональні можливості ведуть до збільшення переміщень мешканців містом;

4. Неозначеність поняття «громадський простір» у законодавчій та нормативній базі ускладнює роботу архітектора з цим об'єктом. Міський простір не трактується містобудівельниками як структурний елемент міста при виконанні генерального плану міста, детального плану території, залишається не дослідженим питання його об'єктивної оцінки та вибору з альтернативних проектних рішень найбільш доцільного. Як наслідок - невідповідності здійснюваних економічних та соціальних процесів до ролі території у просторовій структурі міста та її матеріальної та нематеріальної цінності. Відсутність регламентації міського простору веде до його комерціалізації та експлуатації .

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Напрямок дисертаційного дослідження узгоджується з наступними державними документами: Законом України “Про регулювання містобудівної діяльності”, (2011, № 34, ст. 343) зі змінами 2011–2017 рр.; Законом України “Про благоустрій населених пунктів” (2005, № 49, ст. 517); Постановою Верховної Ради України від 24.12.99 № 1359-XIV “Про затвердження Концепції сталого розвитку населених пунктів”. Тема дослідження узгоджується з науковим напрямком кафедри містобудування Інституту архітектури Національного університету “Львівська політехніка”: “Планування і реконструкція територій міст в умовах суспільних трансформацій” (2012–2017 рр., № держ. реєстрації 0113 U005276) (керівник Соснова Н. С.).

Головна **суперечність**, яка стала вихідною при формулюванні проблеми роботи, полягає у розбіжностях поміж фактичним станом існування громадських просторів міст України - їх формою і змістом, та потребами користувачів громадських просторів і умовами їх задоволення.

Також, наявна **суперечність** між фактичною вагомою роллю міських громадських просторів у розвитку міст України та їх неозначеністю в архітектурно-містобудівному плануванні та стратегії розвитку міста.

Виявлені суперечності покладені в основу визначення **проблеми**, а саме відсутності теоретико-методологічних та методико-прикладних засад формування громадського простору.

Необхідним бачиться не стільки генерування нових урбаністичних теорій, скільки розробка механізмів узгодження теоретичних положень з практичною діяльністю та доповнення наявних з врахуванням факторів змін соціально-економічних умов України та розвитку нових наукових теорій в суміжних до архітектури і містобудування галузях.

Відповідно, дана робота скерована: по-перше, на подолання розриву поміж наявними в світі теоріями формування громадського простору та реаліями і умовами функціонування міст України; по-друге, на розв'язання проблеми відсутності містобудівних механізмів регулювання розвитку громадських просторів міста.

Гіпотеза роботи ґрунтується на положенні, що вектор розвитку громадського простору може бути скорегований⁷ у відповідності до потреб споживачів, а знання закономірностей їх функціонування дозволить розробити методіку забезпечення процесів регулювання експлуатації та планування відповідно до потреб населення.

Передбачається що результати даної роботи розвинуть теорію розвитку містобудівних систем, зокрема в питанні соціально збалансованого розвитку міського простору.

Мета дослідження - обґрунтувати теоретичні основи формування громадських просторів міст України як окремого об'єкту містобудівного планування та розробити методичні рекомендації щодо механізмів їх регулювання.

⁷ Громадський простір, будучи складною системою, з однієї сторони, розвивається за універсальними системними законами - цілестворення, ієрархічності, цілісності, емерджентності, адаптивності, еквіфінальності, самоорганізації, з іншої сторони, як створена людиною система, у своєму розвитку може бути керованою.

Завдання дослідження.

1. Узагальнити результати комплексного аналізу існуючих теорій в питанні формування громадського простору міст, як об'єкту наукового пізнання та містобудівного планування та уточнити його понятійно-категорійний апарат.

Виявити особливості міських громадських просторів, їх функції, завдання та семантичні ролі у суспільній системі цінностей; визначити проблематику та гіпотези сучасних підходів до формування громадських просторів.

2. Розробити методику дослідження громадського простору міста. Віднайти і обґрунтувати ширші можливості міждисциплінарного дослідження у порівнянні з вузькогалузевим вивченням питання формування громадських просторів міст України.

3. Встановити особливості формування і функціонування мережі громадських просторів у структурі міст України.

4. Розробити структурну модель представлення громадського простору та встановити закономірності його розвитку як системи, що має загальносистемні та специфічні механізми формування.

5. Розробити методологічний інструментарій імплементації теоретичних положень формування громадських просторів у містобудівне планування.

Об'єктом дослідження є громадські простори загального користування⁸ міст України.

Предметом дослідження є структура та закономірності у формуванні громадських просторів міст України.

⁸ Згідно “Нової програми розвитку міст” ООН (New Urban Agenda...Habitat III, 2016) встановлено три групи міського простору загального користування: 1) вулиці і тротуари, площі, бульвари та ін., як публічні простори-зв'язки; 2) парки, сквери, набережні та ін., що є рекреаційними територіями; 3) об'єкти інфраструктури, благоустрою: громадські центри, торгові осередки, дитячі і спортивні майданчики.

Межі дослідження:

- *змістовні*: дослідження виконано для значних міст України з найбільш динамічними процесами містобудівного розвитку, чисельністю населення понад 500 тис., що включені у територіальні соціально-економічні системи вищих таксономічних рангів різних регіонів України: Харків, Львів, Кривий Ріг. Також, в групу досліджуваних міст включено Ужгород, як місто що має вплив регіонального значення, та монофункціональні міста України, де видимою є стагнація просторового розвитку.

- *хронологічні*: від часу проголошення Акту незалежності України у 1991 р. до тепер.

Методи дослідження.

Запропоновано міждисциплінарний підхід дослідження просторової структури міста, зокрема в частині методів дослідження, що є на межі з дослідженнями в містобудівній та соціологічній галузях наук.

В питанні оцінки якісних характеристик, послуговуючись системністю як пізнавальною процедурою, застосовано багатокритеріальний аналіз об'єкту.

Методами отримання первинної інформації є візуальний аналіз, ментальне картографування, індивідуальні інтерв'ю. Для систематизації отриманих відомостей застосовані загальнонаукові дослідницькі методи – аналіз, синтез, узагальнення, аналогія, абстрагування, індукція та дедукція. Базові дані дослідження мережі громадських просторів отримано методом GIS-аналізу даних OpenStreetMap.

Метод математичного моделювання застосовано у виборі з альтернативних проектів розвитку території міста з урахуванням вагомості містогенеруючого впливу.

Наукова новизна отриманих результатів. У роботі громадський простір розглянуто системно, як фізичний структурний елемент міста, що дозволило вирішити важливу наукову проблему розуміння природи розвитку територій міста, що підпадають під цю дефініцію і до сьогодні не мали чітких положень щодо їх планування та регулювання.

У цьому напрямі новими науковими результатами є такі:

уперше:

– *обґрунтовано* теоретичні положення формування громадських просторів міст України, зокрема, що різні локальні історії породили різні соціальні, політичні, побутові культури, які зафіксувалися у міському просторі, і, відповідно, існуючі світові наукові положення в питанні формування громадських просторів не можуть в повній мірі бути репрезентативними для української ситуації;

– *подано* наукове обґрунтування громадських просторів, як окремого об'єкту містобудівного планування;

– *розроблено* структурну модель громадських просторів міст України, згідно якої об'єкт розглядається системно, зокрема містобудування, соціології та економічного розвитку міста;

– *встановлено* особливості функціонування громадських просторів міст України, як загальноресурсного об'єкту, що функціонує у різних структурних одиницях міста та їх функціональних зонах;

– *визначено* закономірності формування громадських просторів міст України в умовах переходу до постпромислової економіки.

– *обґрунтовано* критерії оцінки громадських просторів міст України за показниками містобудівного, соціального, економічного та екологічного характеру;

– *запропоновано* механізми застосування теоретико-методологічних основ формування громадських просторів у практиці містобудівного проектування та планування.

Поглиблено (вдосконалено):

– *понятійно-термінологічний апарат* в теорії містобудування;

– *методологічні підходи* дослідження міського простору шляхом впровадження міждисциплінарного підходу з архітектурно-містобудівної, соціологічної та географічної галузей наук;

– *вдосконалено* методи імітаційного моделювання та багатофакторної оцінки якості містобудівних рішень для вирішення завдань балансу потреб користувачів громадського простору та його функціонально-просторової організації.

Набули подальшого розвитку напрями:

– *теорія* розвитку, теорія просторової організації містобудівних систем; *методологія* аналізу міських територій на предмет визначення їх потенціалу, що дозволило уніфікувати підходи в моделюванні розвитку громадських просторів для різних типів міст.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробленні прикладного інструментарію формування, оцінювання та управління структурним елементом міста – громадськими просторами. Наведені результати можуть бути використані:

– у розвитку науково-теоретичних положень щодо функціонування системи міста;

– в адмініструванні міським розвитком, зокрема в оцінюванні рішень планування територій з міського фінансування;

– в уточненні законодавчо-містобудівної бази в галузі архітектури та містобудування;

– у навчальних методиках та розробці навчальних програм й навчальної літератури;

– в архітектурно-містобудівній практиці, зокрема при розробці зонінгу міських територій та детальних планів територій, в питанні методики обґрунтування функціонального використання територій.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота містить результати самостійно виконаних наукових досліджень та розкриває авторський підхід до вирішення важливої науково-практичної проблеми, пов'язаної з необхідністю розвитку громадських просторів міста, як вагомого структурного елемента у зрівноваженому розвитку українського міста. З наукових праць, опублікованих у

співавторстві, використано лише особисті внески здобувача, які конкретизовано у наведеному списку наукових праць.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дисертаційної роботи були оприлюднені автором у доповідях на 14 українських і 4 міжнародних конференціях та семінарах: Наукові сесії Комісії архітектури та містобудування НТШ (Львів, 2014 [29]; 2015 [30]; 2017 а [33]; 2017 б [34]; 28–29.03.2018 а [37]; “Розвиток країн в умовах глобалізації: технологічні, економічні, соціальні та екологічні проблеми” (Тернопіль, 15–16.03.2012) [27]; “Розвиток і реконструкція територіальних систем і населених місць регіону Західної України” (Львів, 2012) [28]; “Креативний урбанізм” (Львів, 2013) [24]; “Aktualne problemy dotyczące budownictwa, architektury i urbanistyki Ukrainy i Polski” (Częstochowa, 2013) [18]; “Арнольд Рерінг – мистецтво і природа в урбаністичному розвитку Львова” (Львів, 2016) [31]; ”Phenomena of Borderland”: “The role of spatial planning in sustainable development” (Szczecin, 14 October, 2016) [32]; “Простір міста – напрями розвитку”, до 75-річчя проф. Б. Посацького (Львів, 23.06.2017) [35; 36]; “Архітектурне середовище міста: вчора, сьогодні, завтра до 90-ліття проф. А. Рудницького, 6.12.2018 б [38]; “Phenomena of borderland”: Old New Space (Szczecin, 2018) [39]; “The Directions and sphere of multidisciplinary researches in revaluation: changes, challenges and choices” (December 4, Lviv, 2018) [40]; “Освіта, пам’ять, місто”. Присвячується пам’яті архітектора І. Левинського (Львів, 27.09.2019) [41]; “Problems of protection of geomorphological monuments in the structure of metropolitan city”. GeoLinks: multidisciplinary international scientific conference (26–29.03.2019, Novotel, Athens, Greece) [42].

В якості апробації, розроблену методику дослідження і встановлені закономірності у розвитку громадських просторів міст України використано у *навчальних методиках* на кафедрі містобудування Національного університету “Львівська політехніка”: – розроблено лекційний курс “Соціологія міста” для магістрів спеціальності 191 “Архітектура та містобудування” (довідка ІАРД № 22 від 13.10.2020).

Достовірність та обґрунтованість запропонованих рішень, рекомендацій підтверджена: актами про використання результатів дисертаційної роботи при виконанні чотирьох госпдоговірних робіт в НДЛ Національного університету “Львівська політехніка” і досліджень за науковим напрямом кафедри містобудування, та довідкою (№ 0122/283 від 15.10.2020) з впровадження у процесі практичного проектування громадських просторів міст України⁹.

Публікації. Основний зміст та висновки дисертації були висвітлені у 42 наукових працях, зокрема: 17 статей у наукових фахових виданнях України [1–17], 6 статей у наукових періодичних виданнях інших держав та виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз даних Index Copernicus, Scopus [18–23], розділи у 2 колективних монографіях [24–25], 16 тез та матеріалів доповідей науково-практичних конференцій [27–42], 1 публікація, що додатково відображає результати дисертації [26].

В опублікованих працях разом зі співавторами [2; 8; 9; 10; 11; 12; 13; 15; 17; 19; 20; 21; 22; 23; 24; 25] особистий внесок автора полягає в тому, що у статтях [12; 15] автором були систематизовані існуючі теорії та практичні підходи формування громадського простору; у розділі монографії [23] автору належить опрацювання методики дослідження, у розділах монографій [24; 25] автором

⁹ Перелік проектів, виконаних автором (у співавторстві):

– у НДЛ № 114 та № 117 кафедри Містобудування Національного університету “Львівська політехніка”: “Розробка (оновлення) проекту організації території регіонального ландшафтного парку “Знесіння”, охорони відтворення та рекреаційного використання його природних комплексів та об’єктів” госпдоговір № 1995; “Проект озеленення парково-рекреаційної зони “Митрополичі сади” на замовлення департаменту містобудування Львівської міської ради, госпдоговір № 0393; “Проект утримання та реконструкції парку Високий Замок у м. Львові”, госпдоговір № 643;

– на замовлення Управління архітектури та містобудування Ужгородської міської ради: “Реконструкція пішохідної зони пл. Ш. Петефі в м. Ужгород”, госпдоговір № 03.07/18; “Реконструкція зеленої зони на площі Ш. Петефі в м. Ужгороді”, госпдоговір № 21.02/19; “Реконструкція скверу Героїв Майдану в м. Ужгороді”, госпдоговір № 22.02/19.

обґрунтовано принципи формування громадських просторів у містах різної генези; у статтях [2; 9; 10; 11; 12; 13] автором обґрунтовано положення розвитку громадських просторів у містах України; у статтях [8; 17; 19; 21; 22; 23] автором окреслено тенденції розвитку громадських просторів ландшафтних об'єктів міст України; у статті [20] сформульовано висновки щодо формування громадських просторів міст України. В опублікованих матеріалах конференцій [27–42] автор узагальнив етапи досліджень.

Структура і обсяг дисертаційної роботи. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 429 сторінок, зокрема основний зміст роботи викладено на 266 сторінках тексту. Робота містить 68 ілюстративних таблиць, список використаних джерел з 388 назв на 35 сторінках та 9 додатків.

Розділ 1.

ГРОМАДСЬКИЙ ПРОСТІР ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВОГО ПІЗНАННЯ ТА МІСТОБУДІВНОГО ПЛАНУВАННЯ.

1.1. Поняття громадського простору в архітектурі та суміжних сферах знань.

Первинним в дослідженні громадських просторів міст є окреслення відмінностей дефініцій міського простору у відповідності до їх функцій та засобів творення (рис. 1).

З точки зору теорії, дослідження громадського простору є відносно нове спрямування, що актуалізувалося у II пол. XX ст, основною метою якого є формулювання наукових положень стосовно «якості» міського простору та рівноправності у його користуванні.

Елементи, які визначають громадський простір: будинки, що обмежують простір; сам простір; люди, та те, як вони використовують простір, визначають напрями дослідження даного об'єкту та різницю дефініцій.

Поняття «громадський простір» (надалі ГП) є міждисциплінарним і використовується у різних сферах наукового пізнання, зокрема, урбаністиці, соціології, культурології та економіці, і почасти в юриспруденції. Узагальнюючи більшість різнонаукових тлумачень, поняття «громадського простору» визначається, як міська територія, що сформувалася під впливом історичних, культурних, соціальних та економічних умов, та є рівнодоступна у користуванні.

В англійських наукових працях у питанні міського простору соціальної активності вживається термін «public space». У працях українських авторів як синоніми застосовуються терміни «публічний простір»¹⁰, «громадський простір»

¹⁰ Більшість визнаних українських соціологів вживають термін «публічний простір» (Малес Л., Серета В., Соболевська М., Сорока Ю., Тищенко І., Шліпченко С., 2010).

або «суспільний простір». Тому при дослідженні сутності самого поняття виникає необхідність з'ясувати обґрунтованість їх використання.

Базуючись на дослідженнях в галузі герменевтики¹¹, згідно яких, інтерпретацію значень, їх смисл можна пов'язувати із задумами, які мотивують ту чи іншу дію (Гадамер Г.-Г., 2000; Квіт С., 2005) у роботі розглянуто і трансформовано у цільове, функціональне тлумачення поняття «публічний», «громадський», «суспільний». Тому при дослідженні сутності самого поняття виникає необхідність з'ясувати обґрунтованість їх використання.

Згідно Великого тлумачного словника сучасної української мови (ред. В.Т. Бусел, 2005): - термін «громадський» є прикметником до «громада», має значення «належний усій громаді; призначений для загального користування. Термін «суспільний» трактується як рівнозначний синонім (с. 262); - термін «суспільний», як такий, що має стосунок до суспільства і є «створеним, нагромадженим суспільством у процесі виробництва» (с. 1417); - термін «публічний» охоплює значенням те, що «відбувається в присутності публіки» та «призначене для широкого відвідування, користування» (с. 1187).

Отже, семантичні відмінності є незначними проте термін «громадський» в питанні міського простору обумовлює *приналежність* території громаді, термін «суспільний» окреслює *спосіб* формування простору, а термін «публічний» окреслює лише *можливості* «широкого відвідування» території.

В галузі архітектури та містобудування існують супутні до терміну «громадський простір» поняття і визначення в питанні окреслення соціально активного міського простору, в саме - пішохідний, рекреаційний простори, а від 2019 року впроваджено термін «туристичні території» міста (ДБН Б.2.2-12:2019).

¹¹ напрям наукової діяльності, пов'язаний з тлумаченням сенсу, закладеного у тексті (Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. За ред. М. Зубрицької, 1996; Енциклопедія сучасної України, http://esu.com.ua/search_articles.php?id=29338)

Трактування поняття пішохідного простору дає словник Оксфордського університету: «Walkable» визначається як «область або маршрут, що є передбаченим та безпечним для прогулянок» (Oxford Dictionary).

«Пішохідний простір» є найбільш зрозумілий, практичний тип міського простору, і найбільш поширений в просторі міста. Так, загальноміський центр, в більшості, є пішохідним простором, територія при громадських об'єктах теж є пішохідною.

Часто поняття громадського та пішохідного простору не можливо розділити. До прикладу, торгова вулиця є публічним і громадським простором, та, водночас, слугує пішохідним зв'язком з функцією торгівлі. Однак, якщо суть громадського простору – стимулювати соціальну взаємодію, то пішохідного – надати умови безпечного переміщення містом.

За визначенням UNESCO, поняття громадський простір означає місце, яке відкрите та доступне для всіх людей, незалежно від статі, раси, національності, віку та соціально-економічного рівня. До них відносяться як «місця збору» - площі, сквери, парки, так і «з'єднуючі простори» - тротуари та вулиці (UNESCO [електронний ресурс]), тобто пішохідні простори.

У вищеподаному формулюванні моментом невизначеності є приналежність парків, скверів, об'єктів природи, одночасно до ландшафтно-рекреаційних, озелених територій міста та до громадських просторів.

Основним критерієм в питанні трактування міського простору можуть бути засоби його створення. Якщо переважаючим засобами формування простору є архітектурні та містобудівні – тоді це «громадські простори», натомість, засобами ландшафтно-архітектури формують рекреаційні ландшафти, первинним завданнями яких є екологічна безпека міста та рекреація населення (Соснова, Н. та Бардин Ю., 2018).

До останніх років громадський простір розглядався більшістю науковців, як в галузі архітектури і містобудування, так і соціології, культурології як антипод «приватному простору» (англ. private space). Громадським місцем вважалася міська *територія*, що «склалася завдяки історичним, культурним, соціальним

ознакам» (Вотинов М. А., 2013), «яка доступна для кожного» (Gehl J., 2001; Lyn H. Lofland, 2010; Wantuch-Matla D. 2016), як «територія різномірної активності», втім числі політичної (Amin A., Thrift N., 2002; Черкес, 2008).

За своєю природою громадський простір, згідно Ч. Беннінгеру - це доступні і відкриті простори, без фізичних, соціальних чи економічних бар'єрів (Benninger C., 2001). Основними рисами громадського простору є забезпечення місця для соціальних контактів міщан та можливість вільного переміщення в його межах.

Асоціативним просторовим виразом поняття громадський, публічний простір є міська площа. В перекладі з перської мови «майдан» має два значення: парк і площа. І це відповідає характеру сформованих громадських просторів в країнах Азії, де площі міста мають значно більший відсоток озеленення ніж європейські. Підтвердженням даної візії є визнання польським урбаністом Я.Хмелевським загальноміського центру та центральних скверів і парків, як найбільш «традиційних» громадських просторів (Chmielewski J.M, 2001; 2004).

Трактування громадського простору, як такого, що не залежно від способу свого створення та локалізації в урбаністичній структурі призначений для реалізації безпечних контактів поміж учасниками суспільного життя, а також як *простір*, що є фізично доступним для усіх¹² розширило перелік можливих його форм (Wojnarowska A., 2017) (рис. 2). Для сучасних міських просторів соціальної активності первинним є не форма власності, а забезпечення умов для спілкування.

Отже, прямим трактуванням поняття ГП – є визначення його, як простору, який не є приватним. Проте, на сьогодні право власності може бути в різних юридичних і термінологічних категоріях, і за характером користування бути більш близьким до «приватного». Наприклад, категорія земель «у користуванні», передбачено Земельним Кодексом України, не є у приватній власності, але їх використання обмежене.

¹² Фізична доступність простору може бути обмежена в часі з огляду на вимоги безпеки або спосіб організації його використання.

Наприклад, приватне вуличне кафе на території комунальної власності має основну ознаку громадського простору – можливість комунікування, проте вступають в силу обмеження на відвідування даної території безоплатно. По суті, не стільки істотною стає форма власності територією, наскільки важливою є можливість реалізації суспільних потреб в її межах (Wejchert K., 1993). Такий простір можна трактувати як *напівгромадський*. За визначенням Я.Хмелєвського – це «приватний простір що є доступний громадськості» (2001; 2004). До цієї групи належать торгові і розважальні центри, що замінили простір «поміж будівлями» на «внутрішній публічний простір» комунікування і споживання. Такі простори є «публічні, але не громадські».

Річард Сеннет та Зігмунт Бауман описують простори, які, не будучи приватними, номінально є публічними, але фактично позбавлені важливої якості суспільного простору - культури спілкування. Ці простори не стимулюють взаємодію людей, яка визначає громадську сферу і міське середовище (Сеннет Р., 2002). Одними з таких просторів є *«простори споживання»* (Бауман З., 2008) – вуличні кафе, торговий мол, які створюють ілюзію спільності.

І навіть виходячи за межі об'єктів обслуговування, констатуємо що простір навколо них - при торгових, розважальних, спортивно-відпочинкових закладах та у сформованих цими об'єктами громадських підцентрах, беручи до уваги високий відсоток їх комерціалізації, є, швидше, складним груповим простором з часткою громадського. Даний вид простору є об'єктом зацікавлення стейкхолдерів, в якості яких виступає і муніципалітет, і інвестори, і мешканці міста.

Простір при громадських об'єктах, як кінотеатри, стадіони, виставкові зали, сприймається користувачем однозначно як громадський. Натомість, М.Кohn використовує поняття «простори спектаклю», поза як вони збирають маси людей разом, але концентрують їхню увагу на певній дії, позбавляючи присутніх можливість участі й діалогу, а відтак і спільного творення нових вимірів публічності (Kohn M., 2004). За межами об'єкту простір не відразу позбавляється своєї «театральності».

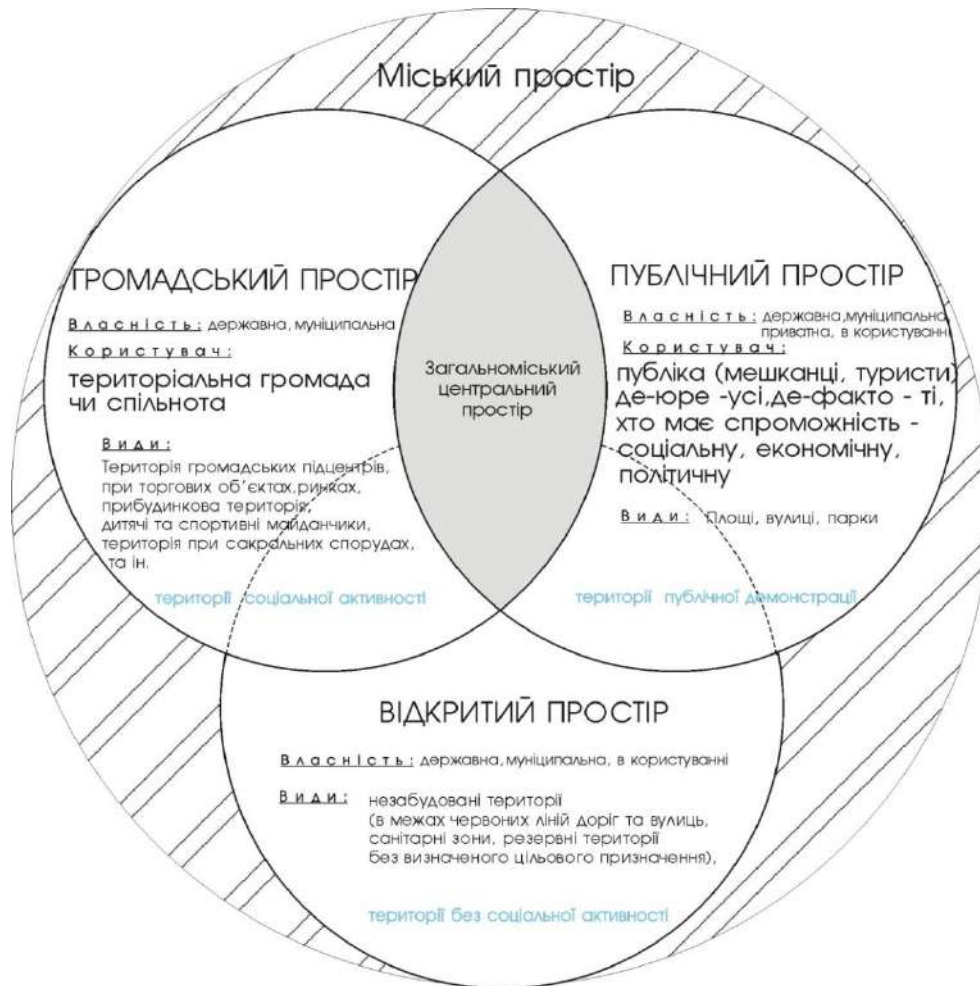

Рис.1. Поняття громадського простору у контексті міського простору

Гібридні простори, які частково виконують громадські функції, але не відповідають усім критеріям «загальнодоступних» просторів: від кафе до торговельних центрів М. Кон пропонує називати «*соціальними просторами*» (Kohn M., 2004).

Ще один вид простору – *груповий* – це простори, що є в межах територій колективного, проте обмеженого користування.

До прикладу, прибудинкова територія багатоквартирного житла, що є юридичною одиницею, має окреслені межі та приналежність, використовується обмеженою групою - мешканцями та в його межах здійснюється соціальний контроль.

Як груповий можна трактувати простір формований діями громади малого міста або окремої міської ділянки, при сакральному об'єкті, що, в значній мірі

передбачає його найбільше користування «творцями», а не «транзитним споживачем» і передбачає наявність характерних елементів практичного призначення, які будуть мало цікаві іншим.

Перелічені форми підміни приватної власності передбачають користування територією групою осіб, колективом, вибіркою.

Виникає необхідність розрізняти поняття «суспільного надбання» від концепту «побутової сфери».

Як громадський так і публічний простори є територією можливих контактів поміж різними суспільними групами, з різним стилем життя та культурними цінностями (Hołub A., 2002), територією обміну думками, типом культури та надають можливості «знайомства і пізнання» різних суспільних груп поміж собою, в межах яких «особи, не будучи членами даної міської громади можуть ознайомитися з життям інших» (Zukin S., 1995). Коротко про основну функцію описаного простору сказав Ян Гейл, назвавши його «простір зустрічей» (Gehl J., Gemzoe L., 2001), в тім числі для контакту людей, незнайомих між собою (Lorens P., Martyniuk-Рęсук J., 2010).

Складність окреслення поняття громадського простору спричинене дуалізмом наукових підходів до узгодження теорії і практики в архітектурі і містобудуванні. Так, згідно теорії Оскара Ньюмена¹³, архітектурне рішення може керуватися поведінковою основою, де архітектура – є оборонним простором («defensible space») (Newman O., 1972), або, згідно Роджера Баркера¹⁴, простором з заданим режимом поведінки «behavior setting» (Barker, R. G., 1968).

Відповідно, *громадські простори*, є, швидше, «оборонним простором», оскільки вони функціональні. В них можна виокремити основну функцію задля

¹³ Теорія 1970-х років оборонного простору архітектора та містобудівника О. Ньюмена включає в себе ідеї безпеки мікрорайону. Автор доводить, що архітектурний та екологічний дизайн відіграє вирішальну роль у зменшенні злочинності

¹⁴ Соціолог Р.Баркер наприкінці 40-х років ХХ ст. розробив теорію взаємозв'язку між середовищем і поведінкою людей.

якої громадський простір був створений і, як правило, є об'єкт при якому вони функціонують. Натомість, *публічний простір* є «самостійним», він сам є об'єктом, оскільки обов'язково передбачає сценарій можливих інтермедій в ньому.

	Види міських просторів				
	Громадський простір	Публічний простір	Пішохідний простір	ГП центру, підцентрів	Ландшафтні і озеленені території
Характеристика об'єкту	Public space	Public space	Pedestrian space	Community center	Landscaping green areas
Доступність	доступний	обмежено доступний	доступний	доступний	доступні
Види інтеракцій	спілкування	кореляція поведінки з соціумом	транзитний рух	побутове обслуговування	прогулянка, рекреація
Нормується ДБН	ні	ні	так	так	так
Елемент мережі	так	ні	так	так	так
Цільове призначення земель ¹⁵	Землі: заг.користання, житлової та громадської забудови	Землі громадської забудови	Не встановлено	Землі громадської забудови	Землі рекреаційного призначення
Форма власності на землю ¹⁶	Комунальна, спільна (сумісна)	Комунальна, приватна	Комунальна	Комунальна, приватна	Державна, комунальна
Вільний доступ	так	ні	так	так	Так

Примітка: укладено автором

Рис. 2. Класифікаційні відмінності міських просторів

Унікальність ГП, його відмінність від решти, полягає у поєднанні в межах локальної території матеріальних та нематеріальних задач. Простір для людей є,

¹⁵ Згідно наказу Державного комітету України із земельних ресурсів № 548 від 23.07.10 «Про затвердження Класифікації видів цільового призначення земель» (2010).

¹⁶ Згідно Земельного Кодексу України (2002).

з однієї сторони «локалізація предметів», а з іншої - «віддзеркаленням людських сенсів» (Maier A., 2010). Можна сказати, що міський простір є найбільш складним за змістом елементом, і, на відміну від забудови, що його творить, має, окрім фізичних параметрів змістовні характеристики. М.Майєр виділяє три конструкції простору – міфічну, прагматичну та теоретично-абстрактну (Maier A., 2010). Можна констатувати, що громадський простір це і об'єкт і явище одночасно.

Формулювання В.Акончі, що «публічний простір - не якесь місце в місті, це саме місто» наводить на думку про неможливість виокремлення його лише як фізичного об'єкту (Acconci Studio).

У даній дисертаційній роботі громадський простір досліджується, як такий, що може бути прогнозованим та частково керованим у своєму розвитку в структурі міста, тобто є об'єктом містобудівного планування (таб. 1.2). В той час, як публічний простір, що може бути у приватній власності, керується на сьогодні у своєму розвитку не стільки потребами громади, скільки економічною доцільністю, та, в значній мірі, економічно детермінований.

Підсумовуючи наявні трактування ознак громадського простору у різногалузевих наукових підходах можна констатувати, що основні характеристики об'єкту дослідження можна окреслити як суму соціальних, економічних, екологічних критеріїв та показника безпеки простору.

Для подальшої роботи над об'єктом сформульовано наступне визначення: «громадський простір» - це міська пішохідна територія поліфункціонального призначення (рекреаційного, ландшафтно-рекреаційного, репрезентаційного, комерційного, комемораційного тощо), яка сформувалася під впливом історичних, культурних, соціальних та економічних умов, та є рівнодоступною у користуванні. Функціонування громадського простору, на відміну від решти територій міста, виходить за межі утилітарності і є територією імплементації культурно-символічних особливостей суспільства у матеріальному просторі міста.

Простір сучасного міста останніми десятиліттями зазнає змін, а палітра його традиційних значень та визначень розширюється з появою нових міських функцій та символічних завдань політичного та культурного характеру.

Навантаження міського простору новими сенсами вимагає розширення їх трактування не лише в галузі архітектури та містобудування, а з галузей, які вивчають людину та її поведінку в міському просторі – соціології, та з галузі, що невід’ємно пов’язана з стимулюванням міських просторів до змін – політики та економіки. Трактуючи місто як просторову форму суспільства, а його громадські простори – як індикатори стану - економічного, політичного, культурного, розглянемо підходи у дослідженнях громадського простору з точки зору: містобудування, соціопросторового розвитку, економіки та права, політичного підходу і оцінки ролі громадського простору як у підтримці демократії так і посиленні політичного впливу (рис. 3).

Громадський простір міста, як явище в соціології та культурології

Вивчення соціальної складової у формуванні міського простору спрямоване на те, щоб оцінити вплив користувача на функціонування різних типів громадського простору, усвідомити, як зміна характеристик користувача – уподобань та потреб - простором в наслідок глобалізаційних процесів в економіці, вимагатиме змін просторової організації міста. Ще одним важливим напрямом дослідження є оцінка рівноправності та доступності громадського простору для усіх соціальних страт. Розвиток міського простору вимагає врахування колективних уподобань та права усіх користувачів на його формування (Palicki S., Matusiak M., 2016).

Різні зацікавлені сторони, керовані власними системами уподобань та враховуючи різні критерії при оцінці навколишнього простору беруть участь у його формуванні. Досить часто це призводить до атмосфери конфліктів при плануванні можливих сценаріїв міської модернізації.

З огляду на активізацію зацікавленості громадським простором та росту публічних дискусій стосовно «права на місто», останніми роками дослідниками громадського простору, в більшості, є не урбаністи, а соціологи, як в світі

(Dunlap R. E., Michelson W., 2002; Sassen S., 2007; Szymańska D., 2008), так і в Україні (Малес Л.В., Серета В.В., Соболевська М.О., Сорока Ю.Г., 2010; Тищенко І. М., 2015; Шліпченко С., Тищенко І. 2017).

Вивченість питання взаємозв'язку соціальних та архітектурно-містобудівних категорій, а також методика прикладних архітектурно-соціологічних досліджень минулих десятиліть (Яргина З.Н., Хачатрянц К.К., 1990) є базовими для наступних досліджень.

Практичні аспекти соціального планування житлових районів (Криворучко Ю. І., 1988; Свенссон, Р., 1991; Чабанюк О.Я., 2003) у сучасному контексті збільшення урбаністичної щільності українських міст набули актуальності, оскільки модернізація міського простору часто стає питанням соціального вибору (Lissowski G., 2001).

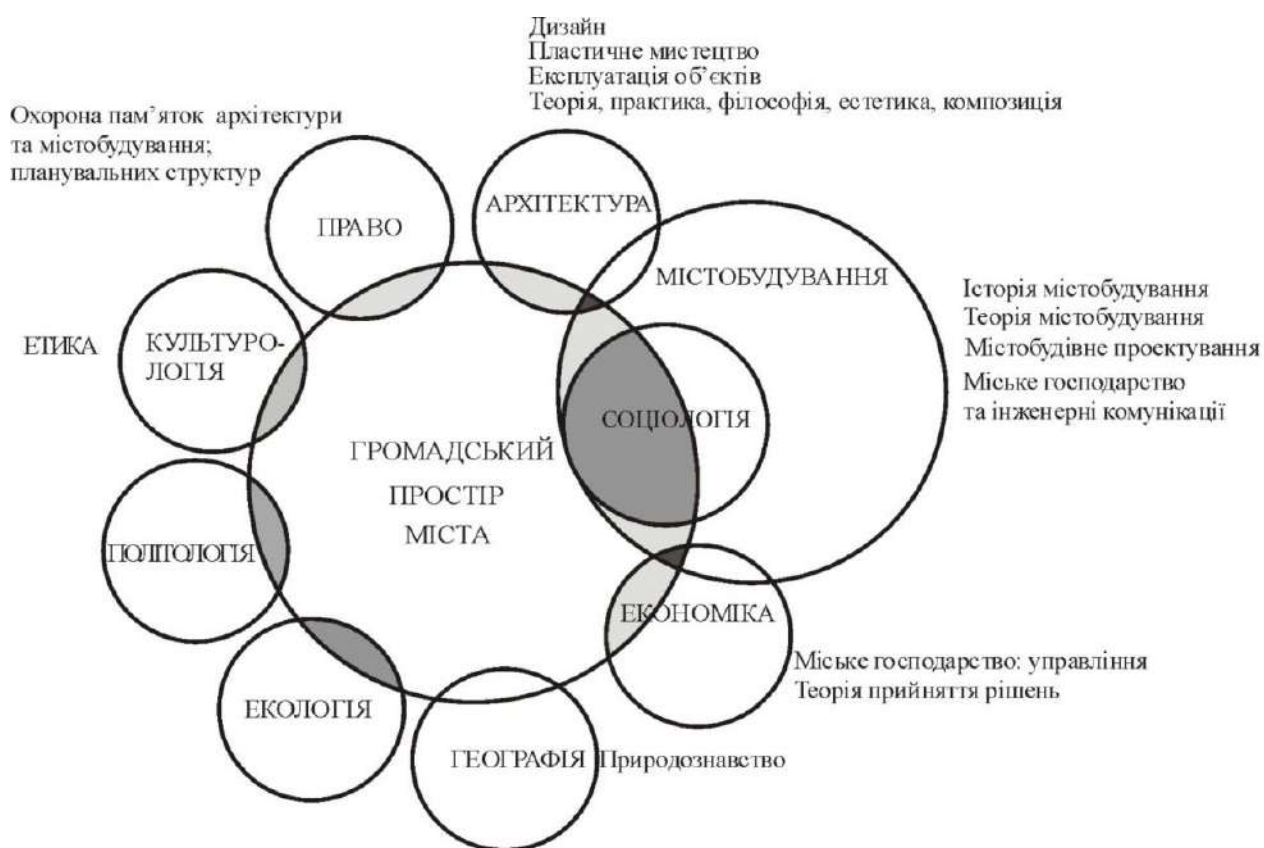

Рис. 3. Місце досліджень громадського простору в наукових концепціях

Примітка: сформовано автором.

В статті "Публічний простір міста як об'єкт соціологічного дослідження" соціолог М.Грищенко описав публічний простір як середовище двох вимірів – *територіального та просторового*. Поняття "територія" характеризує об'єктивну, в заданих межах ділянку, як місце, що «об'єднує об'єкти, розміщені в рамках цієї площі»... Територія виступає базою для просторового окреслення діяльності суспільства» (Грищенко М., 2016). Натомість, поняття "простір" увібрало «сукупність суб'єктивних аспектів міського життєвого середовища – це місце, де ...людина реалізовує себе як особистість, індивідуальність в інформаційному, диспозиційному, комунікативному, соціально-нормативному та ментальному вимірах» (Грищенко М. 2016). Отже, якщо поняття «міський простір», «міське середовище» є загальними поняттями, то «громадський простір» можна трактувати як їх часткове втілення, з особливими характеристиками.

Дослідниками розглядаються два варіанти структурно-функціональних відносин «простір – суспільство».

Перший варіант – це, за визначенням Б.Гіллера, консервативний (reproductine) (Hillier В. 1996). Організація такого простору втілює соціальну картину подій в його межах, посилює її чи відтворює. Тобто первинною є функція об'єкту, а простір забезпечує функціонування об'єкту. Саме такі умови формування простору при громадських об'єктах закріплені в Україні в ДБН Б.2.2-12:2019. Планування і забудова територій.

По-суті, мова йде про однотипні за параметрами, функцією та поведінкою в них простори, що можна проектувати за методом шаблонів (Alexander С., 1977). Проте, місто більш складний організм, який самоорганізовується і не може складатися лише з типових шаблонів. Проблема синтаксису простору у тому, що території міста з однаковою функцією, чи параметрами - розміром житлової групи, коефіцієнтом відкритих територій та іншими - є дуже схожими, відповідно, метод шаблонів потребував уточнення. За формулюванням Б.Гіллера міста - це «великі колекції будівель, скріплених мережею просторів, в тім числі

вуличною мережею. Мережа є найвідповідальнішим чинником в місті. Це те, що тримає все разом» (Hillier B., 1996).

Другий варіант структурно-функціональних відносин «простір – суспільство», це коли простір створює нові можливості соціальної взаємодії, спонукає користувача до дій.

Зміни соціальних і культурних цінностей останніх десятиліть обумовили необхідність в нових концепціях організації міст, зокрема їх громадського простору, як основного місця міської репрезентативності. Іспанський соціолог Мануель Кастельс формулює дану думку наступним чином: «Просторова форма суспільства тісно пов'язана з усіма механізмами його розвитку. Щоб зрозуміти місто, ми повинні усвідомити процеси, що керують створенням і зміною просторових форм» (Castells M., Murphy K., 1982).

Зі змінами в економіці та змінами характеристики соціуму створюються нові моделі міського простору та, відповідно, нові моделі поведінки в них. Проте, імплементація однакових моделей простору – наприклад площа при типовому торговому центрі - у різних за культурою та морфологією містах відбуватиметься по-різному. Такі просторово-поведінкові відмінності можна віднести до критеріїв ідентичності міста та його культурологічного досвіду.

Важливість *культурологічного аспекту* у формуванні міського простору обумовлена процесом трансформації міста, як результату віддзеркалення політичних та соціокультурних змін у суспільстві (Черкес Б., 2008). Громадський простір є «одним з найважливіших визначників культурних форм міста» (Zuziak, 2002), оскільки новий тип суспільства формує нові способи організації простору, які б відповідали його потребам. З усіх громадських просторів найбільше значення мають фрагменти міста з культурною цінністю (Chmielewski J.M, 2001).

Однією з проблематик функціонування громадського простору є нівелювання віддзеркалення культури у міському просторі. Американська

соціологиня К. Мітчел, досліджуючи міську культурну географію, акцентує увагу на ролі «колективної пам'яті» у формуванні громадського простору (Mitchell K., 2000). В якості загрози для історичних міст, ідентичність яких опирається на культуру та нашарування архітектурно-просторових форм, як і більшість дослідників (Smith, N., 1996; Mc Dowell, L., 1997), вбачає діснейлендизацію простору, як результат переплетіння фінансової системи та культурного ландшафту міста.

Натомість, позитивним явищем визнається вплив культури локальної спільноти на формування громадського простору житлових ділянок. В географії близьким до явища такого роду «культурного простору» за характером несвідомого виокремлення фрагменту міської території з поміж решти є поняття вернакулярності. Поділ території міста на райони, де «мешканці колективно вважають себе взаємопов'язаними спільною історією, взаємними інтересами та спільною ідентичністю» доводить, що «міський простір є результатом соціальних відносин та свідомих і несвідомих естетичних бачень» (Семсрот К., 2010). Такі райони відображають "відчуття місця", але рідко збігаються з встановленими юридичними межами (Scheetz, George H., 1991)¹⁷.

Розвиток громадського простору обумовлений домінуючими формами культури та їх зв'язку з *політичними* формами (Wodak R. and Koller V., 2008). Право визначати та представляти громадський простір та культуру публічного простору вважається важливим, оскільки це стосується права визначати колективну ідентичність суспільства (Mitchell K., 2000). Відповідно, публічний простір, є потужною зброєю в гегемонічній боротьбі. Здатність визначати та

¹⁷ В інтерв'ю з Джорджем Х. Шетцем, директором міської публічної бібліотеки Sioux City Public Library йдеться про вернакуляризацію в межах регіону, країни. Теорія щодо місць, де мешканці колективно вважають себе взаємопов'язаними спільною історією, взаємними інтересами та спільною ідентичністю стала застосовуватися і для міських районів та їх спільнот.

контролювати публічний простір має принципово політичну орієнтацію і є невід'ємною складовою соціального контролю в більшості суспільств. З цієї причини ведеться боротьба за уявлення про форму та значення громадського простору, як на даний момент так і в майбутньому, прогнозуючи його розвиток.

Громадський простір міста можна трактувати як місце демонстрації сили, влади, можливостей. Міські вулиці, парки, площі та інші спільні простори розглядаються як символи колективного благополуччя, вираження досягнень та прагнень міських лідерів та меценатів, формування громадської культури та політичних просторів. (Amin A., 2008).

Згідно французького соціолога П.Бурдьє, соціальні відносини формують «поля», кожне з яких характеризується типом влади та капіталу. Влада в тому чи іншому «полі» полягає у можливості нав'язування власної системи значень, ієрархії цінностей, які можна охарактеризувати як «символічне насильство» (Bourdieu, P, 2006). Ці примуси здійснюються за посередництвом «габітусу» - сукупності схем сприйняття, що продукують відповідні уявлення та поведінку (Majer A., 2010).

Доказом того, що наглядні візуальні символи в місті мають велике значення для мешканців є неформальні стихійні маркування міста. Під час Революції Гідності 2013-2014 років в Україні політичний вибір мешканців, їх прояв позиції відбувся не на організованих державним апаратом голосуваннях, а у самоініціативному маркуванні простору. Практично в усіх містах на заході, в центрі і на півночі України перефарбовувалися в синьо-жовті кольори крупні видимі елементи міста – мости, написи, вежі.

Вплив візуальної інформації, візуального закріплення в містах посилив, щодо напрямів руху суспільства розуміють також на окупованих територіях сходу України. Так, у всіх містах, підконтрольних бойовикам, починаючи з 6 червня 2015 року, проводиться акція по заміні україномовних та англійськомовних інформаційних табличок на російськомовні (рис. 4). Задля уникнення дисонансу поміж російською пропагандою, яка ведеться на окупованих територіях, та

візуальним виглядом українського міста, знищується все, що, нагадує про реальний стан речей, та спонукало б мешканців до роздумів над ситуацією в країні (Соснова Н.С., Нечипір Т.Р. 2017).

Рис. 4. Донецьк, 2015 р. Заміна вуличних вказівників, написаних державною українською мовою та англійською мовою на одномовні вказівники на російській мові (фото з сайту <http://news.bigmir.net/ukraine/907058-Rusifikacija-Donecka--boeviki-menjajut-ukrainskie-nazvanija-ulic> ©twitter.com/tombreadley)

Українська соціологиня М.Соболевська, описуючи теорію *соціопросторової перспективи*, розробленої американськими науковцями Д.Фіганом / Joe Feagan і М. Готдінером /Mark Gottdiener, принциповим фактором змін у містах визнає втручання влади і політиків (на відміну від теорій індустріального, комерційного та ін. впливів на просторові зміни у місті) (Малес Л.В., Серета В.В., Соболевська М.О., Сорока Ю.Г. та ін., 2010).

Ще більш кардинальною є теорія П.Бурдьє щодо всеосяжності влади у плануванні міст за посередництвом економічних важелів впливу. Згідно даної теорії, ринкові відносини в країні будуються державою, яка вирішує, наприклад, сприяти приватному житловому будівництву чи мікрорайонам багатоквартирного житла. Особи, які беруть участь в угоді – інвестори чи покупці житла, занурені в символічні конструкції «цінностей» тих чи інших форм організації простору міста (Bourdieu, P, 2006). Попит, ринок і навіть покупець і продавець є процесом суспільного будівництва, і так-звані "економічні" процеси можна адекватно описати лише за допомогою соціологічних методів. Обидві дисципліни - соціологія та економіка є «частиною

єдиної дисципліни, об'єктом якої є аналіз соціальних фактів та економічних операцій» (Bourdieu P., 2005).

Як і планування міста загалом, так і розміщення громадських просторів в структурі міста, «відображають логіку політичної та економічної влади, а система просторових зв'язків часто є основним засобом підкреслення влади» (Harvey D., 1985). Згідно В.Акончі, простори, які містять «нематеріальну ідею або матеріальну фігуру вождя» потенційно є «політично активними» і, стаючи ареною політичних дій, перестають бути демократичним простором, та переформатовуються на авторитарний простір (Acconci Studio). Іншими словами в дискусії, чи були громадськими простори міст часів УРСР, можна вважати, що таких не було, в силу їх авторитарних завдань, і аж ніяк не завдань комунікування.

Парки, сквери та інші міські ландшафтно-рекреаційні території, знову ж таки, оперуючи логікою В.Акончі теж не були і не є повноцінними громадськими просторами, оскільки там «люди ведуть відокремлений спосіб життя і проводять разом лічені хвилини».

Відмінність двох традиційних громадських просторів, що мають найдовшу історію існування – парк та центр міста – В. Акончі описує через характер локалізації людей в них. Так громадський простір міського парку на схемі локалізації та переміщення користувачів міститиме розрізнені крапки, що знаходяться на віддалі одна від одної – розкидані на обширній території. Натомість, люди на схемі центрального міського простору – площі, вулиці, згромаджені на окресленій території. «Люди, щільно стиснуті в обмеженому просторі, і їх вже не можливо розглядати поокремо, оскільки навіть простір уже неможливо розгледіти за множиною крапок, що заповнюють його, «закривають» відкритий простір» (Acconci Studio).

Вся соціальна активність встановлюється в часі та просторі. Політичні географи протягом багатьох років були зацікавлені в аналізі значущості місця та його впливі на поведінку людей, особливо в час політичних змін¹⁸.

Громадський простір, як об'єкт економічного розвитку міста.

Каталізатором пришвидшення обмінних процесів в місті що, відповідно, обумовлює потребу в модернізації його територій, стали зміни в економіці. Основні зміни, які відмічають науковці, - це зростаюча приватизація і комодифікація міського простору (Berding U., Havemann A., Pegels J., Perenthaler B., 2010). При цьому громадський простір дедалі більше стає обмеженим в доступі, а культура публічного простору стає нерозривно пов'язаною з комерційною культурою (Zukin, S., 1995). У цьому, так званому публічному просторі, очікується переміщення користувачів у встановленому ритмі - ритмі покупця (Mitchell K., 2000). Зв'язок публічної культури з комерційною має глибокі наслідки для соціальної ідентичності і соціального контролю (Mitchell K., 2000), та, в результаті, модифікує традиційний тип егалітарного громадського простору в «простір споживання».

На рахунок займання комерційними функціями громадського простору висловлюється Маргарет Кон - політолог університету в Торонто - «мобільність є частиною права на місто» (Kohn M., 2016). В Українських містах спостерігається тенденція ігнорування права на вільне переміщення містом.

Сучасна активізація нових видів діяльності, що поки не мали місця в структурі міста, обумовили конкуренцію за міський громадський простір. Найбільш інтенсивно використовується простір центрального ядра міста. В багатьох містах світу громадські простори міського центру досягнули критичної ємності за показниками щільності зайнятої площі пішоходами, транспортом,

¹⁸ Дослідження показали, що мешканці районів середнього класу, як правило, більш консервативні у своєму голосуванні, ніж ті, хто живе в робітничих районах в силу того, що першим нема потреби в змінах (Saunders P., 1985).

інфраструктурними та рекламними об'єктами. З посиленням конкуренції за міський простір, характер його використання в більшій мірі продиктований економічною доцільністю, а не соціальними чи функціональними критеріями.

Культуролог та дослідник міст І.Тищенко зауважив, що «з одного боку, одні економічні механізми дозволяють приватним девелоперам створювати публічні простори, а з іншого – приватизувати наявні»¹⁹ (Тищенко І. 2017).

Прикладом тотального охоплення центрального простору міст приїздами є Європа (Kamen H., 2017). Амстердам, Париж, Лісабон, Барселона, Відень і Рейк'явік входять в перелік міст, майбутнє яких перебуває під загрозою через неконтрольований туризм. Венеція, де живе менш ніж 60 тис. мешканців, змушена щороку приймати понад 20 млн туристів. Кількість прибулих туристів в Ісландію значно перевищує населення самого острова. Барселона, місто з населенням 1,6 млн. мешканців, щороку приймає понад 7 млн туристів. Під час туристичного сезону туристичні міста втрачають свій характер і перетворюються на тематичні парки для розваги відвідувачів.

З іншої сторони, комерціалізація територій міста сприймається як позитивне явище, оскільки вона сприяє оновленню міського простору. Відкриті громадські простори розглядаються в якості маркетингового інструмента для підвищення конкурентоспроможності міста (Reicher C., Kemme T., 2009). Насьогодні, суб'єктивна категорія «краси місця» трансформується в об'єктивну категорію в економічній площині, яка визначає ринкову вартість нерухомості (Kochanowska D., 2002). Так, до прикладу, визначено, що наявність пішохідної

¹⁹ Прикладом неофіційної «приватизації» міського простору є площа поміж двома символічно-історичними об'єктами – меморіалом «Простір синагог» та музеєм-Арсеналом у м.Львів. Вказаний простір використовується під вуличне кафе і практично виключає можливість будь-якої іншої активності в цьому просторі. Аналогічна ситуація комерційної експропріації міського простору спостерігається в усіх туристичноорієнтованих містах України.

вулиці, виконаної в сучасних глобалізаційно актуальних архітектурних формах, збільшує економічне зростання прилеглого району (Iranmanesh N., 2008).

Британський соціальний географ Девід Гарві підтверджує, що міський розвиток завжди був однією зі сфер інвестицій надлишкового капіталу. При цьому, вкладення капіталу трансформує міський простір відповідно до потреб фінансово спроможних. Однією з таких потреб є стимулювання купівельних настроїв у присутніх в громадському просторі людей (Harvey D., 1985).

Приватні інвестори та власники будівель поступово починають розуміти, що цінність їх власності залежить від якості міського оточення, в якому вона знаходиться. До прикладу, в Берліні площа Брайтшайдплатц у 2006 р. з транспортної розв'язки та тунелю перепланувалася на громадський простір з перевагою облаштування для пішоходів. Роботи із закриття тунелю фінансувалися власниками прилеглих будівель, як інвестиції у якісне міське середовище, що сприятиме веденню бізнесу.

Прикладом економічних переваг якісного громадського простору є створення першої пішохідної зони в 1972 році в Курітібі (Бразилія) під керівництвом мера міста Лернера Жайме. Зрозумівши переваги пішохідної вулиці над транспортною бізнесмени, що мали нерухомість на прилеглих територіях, звернулися до муніципалітету з проханням ще кілька вулиць перевести у пішохідні²⁰ (Лернер Ж., 2016).

²⁰ Р.Парк сформулював форми конкуренції за існування на біотичному рівні: конфлікт, адаптація і асиміляція на кожній наступній стадії соціального порядку (Park Robert E., Burgess Ernest W., 2012). Можна говорити про те, що на початку конкуренція бізнесу за міський простір в початковій формі є боротьбою за виживання, а в завершальному етапі йде шляхом уподібнення та наслідування успішних форм. Згідно цієї теорії, форми і засоби роботи з міським простором, що принесли успіх одному підприємцю будуть перейматися і наслідуватися іншими.

В урбаністиці теорія наслідування підтверджується дослідниками. Так Білл Гіллє, багато років досліджуючи міський простір, стверджує що території, прилеглі до домінуючих

Вплив якості міського середовища на ріст економіки було встановлено в Сеулі (Піденна Корея). В результаті ліквідації шосе-естакади, що з 1976 року закривало міську річку Чхонгечхон бетонними плитами та закладення вздовж ріки парку і пішохідної променади, доходи міста від туристів зросли на 1,9 млн. дол. США на рік. Ціна на землю збільшилася на 30-50% для об'єктів, що знаходяться в межах 50 метрів від проекту реконструкції. Це вдвічі більше аніж за умов реконструкції в інших районах Сеула. Зафіксовано підвищення кількості підприємств у районі Чеонг'яхеона на 3,5% у 2002-2003 роках, що вдвічі перевищувало темпи зростання бізнесу в центрі Сеула (Landscape Performance).

Громадський простір у містобудівному плануванні.

У визначенні шляхів прогнозування розвитку міського простору науковою основою можна вважати теорію розвитку міста як системи, що є предметом досліджень попередніх десятиліть (Гутнов А. Э. 1985; Гутнов А.Э. и Лежава И.Г. 1977; Яргина З. Н. и др., 1986; Яргина З.Н., Хачатрянц К.К., 1990), проте не була перекладена в практичну площину через відсутність економічних механізмів минулих десятиліть.

Насьогодні необхідним бачиться не стільки генерування нових урбаністичних теорій, скільки розробка механізмів узгодження теоретичних положень з практичною діяльністю та доповнення наявних з врахуванням фактору змін соціально-економічних умов та наявності нових наукових теорій в суміжних до архітектури і містобудування галузях.

Оптимізація управління територіальним розвитком міста, як один з аспектів узгодження теорії і містобудівної практики, розкрито в працях архітекторів М.М.Дьоміна (1991); М.М. Габреля (2004; 2017); М.М.Дьоміна, активних міських громадських просторів стараються переймати їх містобудівну риторичку, форми і засоби дизайну. Таким чином в місті, як в живому організмі, від точкового впливу поширюються «колом» наслідки (Hillier V., Julienne H., 1989 (reissue 2014).

А.В.Гоблик (2013, 2014); А.В.Гоблик (2015); А.П. Осітнянко (2002) та економістів Р.В.Фещур (2016); Р.В.Фещур, С.В. Шишковський, М.Р. Тимошук (2019).

Одним з вагомих сучасних досліджень є розроблена методика аналізу міського простору Вадімова В.М., що передбачає вивчення розподілу функцій у структурі міста і вплив даного чинника на формування міського простору (Вадімов В., 2007; 2014; 2015).

Трактування ГП, як *структурного елементу міста*, в наукових дослідженнях актуалізувалися з розвитком «розумного урбанізму». Громадський простір визначено, як територію, що характеризується «автономністю і є важливим елементом структури міста, елементом, що інтегрує міську тканину» (Zuziak, 2002). Проте слід зауважити, що в якості самостійного об'єкту містобудування громадський простір не розглядається, а лише в контексті розвитку теорії «пішохідного міста».

Парадигма поняття зрівноваженої урбаністики польським науковцем М. Стангелом трактується як творення щільної багатофункціональної забудови, в межах якої можна переміщатися на пішо і громадським транспортом, та мати доступ до локальних послуг, місця праці і озелених територій (Stangel M., 2013). В значній мірі це повернення до ідеї щільної, історичної міської структури, інтерпретованої до потреб сучасних завдань міста.

Ще у 70-х роках ХХ ст. К. Александер, місця для пішоходів трактує як зв'язки у місті, що виконують практичні функції, зокрема комунікаційні, проте визнає, що «головні пішохідні зв'язки повинні сходитись до центрів соціальної активності» (Alexander, C., 1977).

Тобто розумінням міського простору зводиться до поняття «пішохідного» простору, оминаючи поняття «публічного простору». Основною умовою розташування осередків соціальної активності автор вважає рівномірне розміщення по районах на віддалі 300 м один від одного. Збільшення кількості

сполучень міською територією створює умови пішохідного доступу через цілі райони та заохочує соціальну взаємодію між різними районами міста.

Американський дослідник, урбаніст Д. Спек відмічає, що «пішохідні» міста є «доступними для прогулянки..., привабливими для проживання, притягуючи таким чином молодь та верстви освіченого населення», тобто збільшення пішохідних просторів та просторів соціальної активності є економічно успішними формами модернізації міст (Speck J, за матеріалами лекції «Пішохідні міста»).

Американський дослідник-соціолог Е. Колман, який займався оцінкою якості пішохідного простору, вважає, відвідуваність та постійна активність у ньому є одним з обов'язкових критеріїв якості простору (Kolman R., 1971).

Дослідження громадського простору як міської мережі.

«У фізичному відношенні місто - це сукупність громадських просторів», - визначає один з основних принципів урбаністичної моделі Барселони архітектор Оріол Боігас. Дане формулювання містить слово «сукупність», що передбачає трактування громадських просторів міста, як елементів мережі.

«Мережа» в сучасних методиках оптимізації міського простору розглядається як основний засіб міської соціальної циркуляції (Duru G. , 2008; Cheng J., Bertolini L., Le Clercq F., Karoen L., 2013).

Важливість дослідження міських структур, зокрема каркасних елементів обґрунтовано ще урбаністами минулого століття. Згідно А.Гутнова вузлами каркасу є перехрестя магістралей, закріплені функціонально важливими об'єктами. Такими можна окреслити території, які формувалися як громадські центри планувальних районів. Це території взаємної відповідності високої інтенсивності освоєння і високої транспортної доступності, що на сьогодні є оптимальними умовами для розвитку бізнесу. Ці території, як вузлові ділянки, що займають провідне положення в міській структурі «...стають найбільш

стійкими в часі, відносно незмінними елементами містобудівної системи» (Гутнов А.Э. 1984; 1985).

Праця К.Лінча "The Image of the City", опублікована в 1960 році, показує, що люди трактують міський простір як складову п'яти елементів (Lynch K., 1960). Перший елемент - це зв'язки: вулиці, тротуари; другий – це будь-якого роду бар'єри, перешкоди в русі: огорожі, будівлі; третя складова міста - це райони, ділянки міста - відносно великі частини міста, що розрізняються за своєю ідентичністю або характером; четверта складова - вузли - центри, осередки територій; і останнім, – п'ятим елементом міського простору є просторові орієнтири - об'єкти, що легко ідентифікуються. Дві групи елементів з п'яти, а саме зв'язки та вузлові території є громадськими просторами.

Наявним є зв'язок поміж величиною території, щільністю міської структури, інтенсивністю використання території, різномірністю та усталеністю використання (Hassenpflug, 2003).

Питання впорядкованості міських структур є важливим в питанні оптимізації простору. У складній системі, якою є місто, «симетрія виступає як засіб групування форм» (Панченко О., 2012). Ділянки міста, що були розплановані з застосуванням прийому симетрії є стійкішими до подальших планувальних змін. Тобто, реалізовані локальні симетричні структури, в процесі містобудівних змін, можуть стати вузловими елементами в каркасі міста (Sosnova N., 2018).

Б. Гіллер довгий час досліджує синтаксис, тобто побудову, порядок складання міських мереж. Ним опубліковано праці, присвячені питанню міських структур та методиці їх дослідження (Hillier B., 1993; 1996). В результаті застосування методу автору вдається виділити ділянки міста – вулиці, простори, що мають потенціал до поширення своїх характеристик на сусідні території. Науковець окреслює їх як такі, що мають «потенціал руху» або «пріоритетні

простори». Це нове теоретичне розуміння міста як системи, що *самоорганізується* в залежності від геометрії міських мереж.

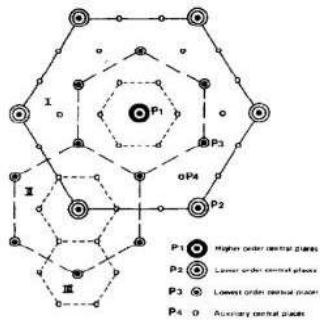
Містобудівні системи інерційні. Щоб «містобудівні структури змінювалися, удосконалювалися, потрібен тривалий період накопичення соціальних протиріч, зміни психології споживання і сприйняття технічних нововведень» (Фильваров Г., 2012). Одним з визначних на сьогодні для розуміння змін містобудівних систем є науковий підхід, що акцентує *синергетичний* розвиток (Свідзинський А.В., 2008). Здатність до саморозвитку громадських просторів проявляється як і у самоорганізованих систем у прагненні до вдосконалення та набуття стійкості, задля адаптації до змінних умов.

Природа поведінки міських мереж є подібною. Виходячи з цього положення, теорія поведінки структур Б.Гіллера є важливою в дослідженні громадських просторів міста. Якщо припустити, що структура вулиць формує потоки руху навіть на певній віддалі від себе, а також формує шаблони землекористування, то подібні явища потрібно шукати і в мережі громадських просторів. В містах існує мережа громадських просторів, яка має потенціал до просування в інші частини міста, де таких типологічних одиниць ще не існує. Іншими словами, якщо в центрі міста сформувалися якісні громадські простори, то з часом, шаблони таких просторів будуть перейняті в прилеглих дільницях. Відповідно, міські дільниці, що мали нижчу якість середовища, переймуть шаблони більш якісних просторів і стануть як економічно так і в питанні соціальної активності, більш ефективними.

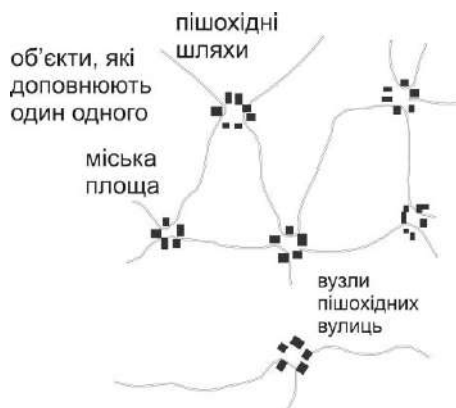
Питання рівномірного розподілу надання послуг розглядається у праці з просторового планування В.Крісталлера (Christaller W., 1941) (таб. 1.1, А).

Побудова розгалужених мереж вимагає обґрунтування віддалі її структурних елементів (таб. 1.13, Б-Д). Виникає питання на якій віддалі від житла має бути первинний громадський простір? Допоки чітких параметрів не

Місце громадського простору у міських структурах.

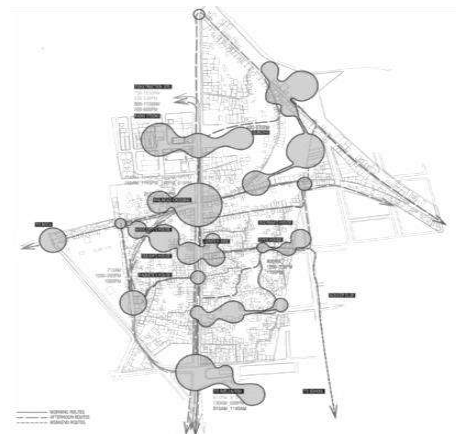
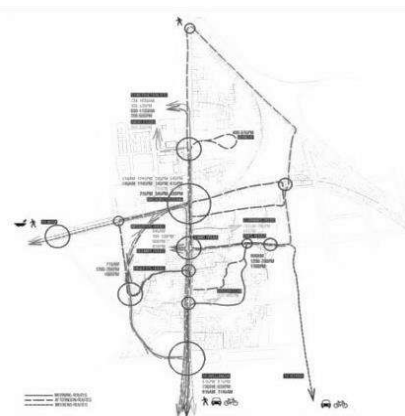

А) Модель обслуговування території за В.Крісталлером; теорія «центрального місця», 1933 р.

Б) Пішохідні зв'язки та об'єкти які вони поєднують (Alexander, С., 1977).

В) Розміщення центрів соціальної активності (Alexander, С., 1977).

Г) Щоденні маршрути і території зосередження людей та функцій (Janiches F., 2014).

Д) Умовно вільні території, що можуть бути задіяні як громадські простори (Janiches F., 2014).

Примітка: сформовано автором

існує. Натомість, існують визначені за результатами опитування часові рамки доступності озелених територій, що теж є громадським простором. згідно досліджень користувачі регулярно відвідуватимуть сквер чи інший озеленений простір, лише у тому випадку, якщо він знаходиться за 3-5 хвилин ходьби від їх житлового будинку чи робочого місця (Yuen B., Yeh A., 2011).

Поняття якості громадських просторів міста та потреб їх користувачів.

В сучасній урбаністиці поняття якості міського простору трактується виключно через реалізацію потреб мешканців, а дизайн є лише засіб досягнення оптимального функціонування простору як об'єкту надання послуг.

В основі проектування міста, його просторової організації є врахування критеріїв урівноваженого розвитку (sustainable), а саме ефективність функціонування за показниками: економічності, що полягає у збалансованому співвідношенні вагомості результату до затрат; екологічності, що враховує екологічні наслідки функціонування міста та соціальної справедливості, як врахування потреб найменш захищених груп мешканців.

Теоретичні засади сучасних праць з теорії розвитку міста, і зокрема, його громадських просторів, опираються на визначені письменницею Джейн Джекобс у 60-х роках ХХ ст. і архітектором, дослідником громадського та публічного простору Яном Гейлом у 70-х роках ХХ ст. критерії «якісного» міста²¹. Грунтовною працею в питанні якості центрального міського публічного

²¹ Ян Гейл та його архітектурне бюро GehlArchitect розробили 12 чинників зручності міського простору за 3 групами чинників. *Перша група* – це чинники, що забезпечують безпеку: 1. Захищеність простору і його користувачів від автомобілів; 2. Безпека як наявність у просторів людей, соціальної активності і належного освітлення. 3. Захист від несприятливих погодних умов: дощу, вітру, сонця. *Друга група* – це чинники, що відповідають за комфорт простору: 4. Зручність переміщення має забезпечуватися: персональним простором; не монотонним оточенням; безбар'єрними проходами; якісним освітленням. 5. Зручність статичного перебування людини забезпечується: місцями для сидіння, прийняття їжі. 6. Візуальне сприйняття або можливість огляду простору забезпечується цікавим краєвидом, освітленням.

простору є монографія А.Войнаровської, в якій обґрунтовані критерії оцінки простору (Wojnarowska A., 2017).

Функціональне наповнення громадського простору та відсоткове співвідношення функцій в ньому є дискусійним питанням. Модерністський підхід міського планування, розроблений Ле Корбюзьє, де функції житла, місця праці, побутового обслуговування розділені не виправдав себе. Якісною вважається вулиця, вздовж якої відбуваються різні процеси, де є поєднання мобільності пішоходів з функціями їх обслуговування (Gehl J., 2010). «Уподібнення «життя» громадських просторів до музею під відкритим небом – це спосіб формування якісного міста.

Ян Гейл в численних наукових працях доводить, що при плануванні міста потрібно звертати увагу не на архітектуру та простір, а на потреби людей. Лише у такому випадку простір буде працювати. За його словами, архітектура – це взаємодія між формою та життям, а не лише форма (Gehl J., 2010).

Щодо просторових характеристик, то найважливішими у створенні середовища комунікування є масштаб та формування простору «на рівні очей пішохода» (Gehl J., Svarre B., 2016). Не будівлі, а все що «поміж ними» має бути настільки привабливим, щоб сам простір перетворився у місце призначення» - формулює Жеролд С. Кайденен, очільник Нью-Йоркського департаменту Міського планування (Kaunden. J., 2000).

7. Можливість спілкуватися характеризується показником шуму в дБ. та наявністю вуличних меблів. 8. Можливість грати і розважатися, займатися на спортивних тренажерах чи спорудах, як скейт- чи ролодром. *Третя група* чинників відповідає за задоволення від перебування в просторі: 9. Простір має бути співмасштабний людині. 10. Необхідний захист від погодних умов у вигляді малих споруд чи кафе. 11. Позитивне сприйняття місця забезпечується дизайном і деталізацією елементів, наявністю дерев, квітів, води.

Психологія міського простору.

Сприйняття міського простору людиною є найбільш дискусійне питання. К.Лінч своїй книзі «Образ міста» вводить поняття "уявленість" ("*imageability*") - властивість фізичного об'єкта викликати у спостерігача стійкий яскравий образ, та "знаходження шляху" ("*wayfinding*") - всі способи, за допомогою яких люди орієнтуються в фізичному просторі і пересуваються від місця до місця. За його словами, люди розуміють своє оточення як стійке і передбачуване явище, формуючи ментальні карти (*mentalmaps*).

Дослідження фізіології людей, які перебували в пустому просторі показує, що людські відчуття потребують стимуляції через короткі проміжки часу – кожні 4-5 секунд, саме такий період часу вважається оптимальним (Varming M., 1970). Саме тому вздовж рентабельних торгових вулиць фасади змінюються так, що новий вид відкривається приблизно через кожні 5 секунд (при звичайній швидкості пішохода – 100 м за 80 сек.).

Мішель де Серто у своїй книжці "Винахід повсякденності" показав, що відбувається з містами зі зміною повсякденних людських практик. Він стверджує, що середньовічне місто - це місто тактильне, фізичне, в ньому вузькі вулички... Коли людина йшла по середньовічному місту, у неї були задіяні інші канали отримання інформації, ніж зараз. Натомість, сучасне місто збудоване навколо тиранії погляду. Рекламні щити і комерційні повідомлення домінують у суспільному просторі, як ніколи раніше.

Марк Гобе (Gobé M., 2001) досліджує роль брендів і їх вплив на суспільство. Він є автором книги "Емоційний брендінг" та сценаристом фільму «This space available». У фільмі мова йде про захоплення найкрасивіших міст світу, як до прикладу, Венеція, комерційними засобами масової інформації.

Фінський художник та архітектор Пазі Кольхонен придумав хід, як показати мешканцям що їх міське середовище нівелюється. На фотографіях вулиць він «витинає» архітектуру залишаючи лише рекламні щити, вивіски. В

результаті, стає видимим негативне співвідношення малоцінного нашарування і архітектури та міського середовища загалом.

Оскільки архітектура – це взаємодія між формою та життям, а не лише форма (Gehl J., 2010) важливим є «прийняття» простору його користувачем. Ризька архітектор Е. Озола, яка працює в області тактичного урбанізму, основним методом формування публічного простору вважає прототипування та залучення громади в процес проектування (Ozola, E., 2015; video lecture). Таке формування міського простору за принципом шаблонів було популяризоване К. Александером в минулому столітті (Alexander C., 1977). Згідно теорії, кожен з впроваджених шаблонів дає опис тієї чи іншої стало виникаючої проблеми в міському просторі та дає планувально-просторове рішення, яке можна застосовувати багаторазово, проте не повторюючись, оскільки сформований міських простір має відмінні вихідні дані.

Виконана у роботі *зведена класифікація існуючих теорій*, основним критерієм для якої став домінуючий аспект, виділяє 9 таких аспектів.

Культурологічні теорії розглядають формування міських територій під впливом історичних, культурних, соціальних чинників (Barbacci A., 1966; Chmielewski J., 2001; Zuziak, 2002; Thompson C., 2002; Черкес Б., 2008; Krier L., 2009; Семсрот К., 2010; Гаврилюк І. В., Олійник О. П., 2011; Воинов М., 2013; Лінда С.М., 2013; Осиченко, Г.О., 2015 б). Базою у формуванні характеру громадського простору дослідниками визнається культура в широкому розумінні (Bielecki, 1996; Szczepański M., 2003), і в подальшій генезі міста найбільш вагомими і надалі будуть фрагменти міста з культурною цінністю (Chmielewski J., 2004).

Праці зі збереження архітектурного, культурного капіталу і різноманіття міських культур та відповідної організації простору (Бевз М., 1991; Smith, N., 1996; Mc Dowell, L., 1997; Szmygin B, 2001; Taraszkiwicz L, 2002) розглядають громадський простір як об'єкт. Натомість, означення ролі «колективної пам'яті»

у формуванні громадського простору (Scheetz, G.H., 1991; Mitchell K., 2000; Giddens A., 2002; Тимінський В., 2013; Олійник О. П. , 2008) та опис міфічної конструкції простору (Majer A., 2010) окреслюють громадський простір як явище, як містилице сенсів.

Семантичні теорії в питанні громадських просторів найбільш акцентують *політичну активність* в межах громадських та значимість публічних місць в утвердженні правлячих еліт (Pareto V., 1916; Harvey D., 1985; Amin A., Thrift N., 2002; Kohn M., 2004; Bourdieu, P, 2005; 2006; Габермас Ю., 2005; Amin A., 2008; Черкес Б., 2008; Малес Л.В., Середа В.В., Соболевська М.О., Сорока Ю.Г. та ін., 2010; Тищенко І., 2013; Polska A., 2017)

Функціональні теорії розглядають можливі практики та дії, що розгортаються у фізичному просторі.

В якості первинних виступають доктрини *практичного* використання, з розпізнаванням фізіологічних потреб, вимог безпеки, суспільних, когнітивних та естетичних умов, як концепт «побутової сфери» (Lefebvre H., 1991; Kayden. J., 2000; Сеннет Р., 2002; Jastrzab T., 2004 Routio P., 2007; Бауман З., 2008; Lorens P., Martyniuk-Рęсук J. 2010; Kołata J., 2016). Основним критерієм оцінки якості міського простору у можна визнати відповідність об'єкту меті його створення (Kolhonen P.; Gobe M., 2001). З останніх вітчизняних методичних праць у питанні вивчення розподілу функцій у структурі міста і впливу даного чинника на формування міського простору можна виокремити дослідження Вадімова В. (2007; 2014; 2015); Дьоміна М. (2010); Осиченко, Г. О., 2015а.

Дослідження, що окреслюють громадський простір, як *соціальний «простір зустрічей» та місце контактів* із заданим способом поведінки є найбільш кількісними (Pareto V., 1916; Barker, R. G., 1968; Wejchert K., 1993; Zukin S., 1995; Gehl J., 2001, 2010; Gehl J., Gemzoe L, 2001; Benninger C., 2001; Hołub A., 2002; Lyn H. Lofland, 2010; Majer A., 2010; Wantuch-Matla D., 2016) та охоплюють як вузькоспеціалізовані напрямки, як, до прикладу, вплив

соціокультурних змін на символіку та просторове маркування міста (Малес Л.В., Серета В.В., Соболевська М.О., Сорока Ю.Г. та ін. 2010), так і міжгалузеві: соціології в архітектурі (Dunlap R.E., Michelson W, 2002; Шліпченко С., Тищенко І., 2017), психології архітектури (А.Банка, 2002, Р.А.Белл і ін., 2004), етносоціології (Серета В.В., 2015), взаємовпливу в питаннях урбаністики, соціології та економіки (Жайме Л., 2016).

Соціальна теорія розвитку громадського простору розглядається в аспекті: - *потреб* та ціннісних орієнтирів людини з точки зору користувача міського простору (Maslow A.H., 1970; Хольм А., 2011; Андреевкова А.В., Моисеев А.Г., 2018); - *конкуренції* за існування на біотичному рівні, де конфлікт, адаптація і асиміляція є стадіями соціального порядку (Weber, 1922; Хольм А., 2011; Park R., Burgess E., 2012); - збереження *стабільності* співвідносин соціальних і містобудівних систем (Криворучко Ю., 1988; Яргина З., Хачатрянц К., 1990; Свенссон, Р., 1991; Чабанюк О., 2003); - соціальної *справедливості* у розподілі благ, рівнодоступності у користуванні міським простором (Gehl J., 2001; Benninger C., 2001; Lyn H. Lofland, 2010; Wantuch-Matla D, 2016).

Окремим напрямом досліджень виступає партисипативність у процесах, які формують сферу життєдіяльності (Alexander C., 1977; Lissowski G., 2001; Ozola, E., 2015; Palicki S., Matusiak M., 2016).

Аксіологічні теорії, охоплюють питання духовних, моральних, естетичних, культурних цінностей та передбачають визначення критерії оцінки активів міського простору (архітектурно-планувальних, природних, економічних, людських ресурсів) (Kolman R., 1971; Benninger C., 2001; Mitković P., Dinic Brankovic M., 2004; Бевз М. 2005; 2007; Карпенко П.Ю., 2010; Palicki S., Matusiak M., 2016).

Теоретичні засади сучасних праць з теорії розвитку міста, і зокрема, його громадських просторів, опираються на визначені письменницею Д. Джекобс (Jacobs J., 1961) у 60-х роках ХХ ст. і архітектором Яном Гейлом (Gehl, J., 1987)

у 80-х роках ХХ ст. критерії «якісного» міста. Грунтовною працею в питанні якості центрального міського публічного простору є монографія А.Войнаровської, в якій обґрунтовані критерії оцінки простору (Wojnarowska A., 2017).

В оцінці міського простору має значення суб'єктивна категорія «*краси місця*», котра на сьогодні трансформується в об'єктивну категорію в економічній площині, оскільки в значній мірі ця категорія визначає ринкову вартість нерухомості в залежності від її локалізації (Kochanowska D., 2002b; Фещур Р., Шишковський С., Тимощук М., 2019).

Економічні теорії розглядається в аспекті: - комодифікації, що перетворює традиційний тип егалітарного громадського простору в «простір споживання» (Fourastie J., 1978; Harvey D., 1985; Zukin, S., 1995; Mitchell K., 2000; Kochanowska D., 2002; Cyrek M., 2005; Iranmanesh N., 2008; Berding U., Havemann A., Pegels J., Perenthaler B., 2010; - конкуренції за міський простір (Kohn M., 2016; Тищенко І. 2017; Kamen H., 2017); - в якості маркетингового інструмента для підвищення конкуренто-спроможності міста (Hillier B., Julienne H., 1989 (reissue 2014); Reicher C., Kemme T., 2009; Гордієнко А, Юріна І., 2013; Лернер Ж., 2016).

Екологічно орієнтовані теорії у розвитку громадського простору розглядаються як парадигма зрівноваженого розвитку в урбаністиці (Fainstein, S., 2000; Yuen B., Yeh A., 2011; Bakari, 2013; Stangel M., 2013; Nickel, J., 2019).

Інтегровані теорії, що розглядають взаємодію *економічної та екологічної* складової є в основі ідей вартісної оцінки впливу на довкілля, а також, аналізу зворотніх зв'язків підвищення капіталізації території в результаті збільшення площ озеленення міських ділянок (Endress, L., Roumasset, J., Zhou, T., 2005; Malte F, 2008).

Зв'язок *соціальної та екологічної складової* у формуванні громадського простору при прямому трактуванні (Устінова І., Чубарова А., 2016; Устінова І.І., Мацьоха А.С., 2020) викликав інтерес до таких питань як участі населення в

процесі прийняття рішень організації простору міста; а більш широке трактування розглянутих складових обумовив зародження наукового напрямку «соціальної екології», що розглядає питання рівності у доступі до міських благ, в тім числі до міського простору (Концепції «права на місто») включаючи дотримання прав майбутніх поколінь (Dunlap R. E., Michelson W., 2002; Sassen S., 2007; Szymańska D., 2008), так і в Україні (Малес Л.В., Серeda В.В., Соболевська М.О., Сорока Ю.Г., 2010; Тищенко І. М., 2015; Шліпченко С., Тищенко І. 2017).

Містотворча роль громадського простору розглядається у дослідженнях як процеси, що керують створенням і зміною просторових форм (Lynch K., 1960; Alexander C., 1977; Castells M., Murphy K., 1982; Криворучко Ю., 1988 ; Яргіна З., Хачатрянц К., 1990; Свенссон Р., 1991; Hillier B., 1996; Фомін І.О., 1997; Чабанюк О., 2003; Krier L., 2009; Криворучко Ю. І., Криворучко О. Ю., Петришин Г., 2013; Жайме Л, 2016), та з точки зору формування архітектурного образу (Посацький Б., 2007; Petryshyn H., Sochacka-Sutkowska E., 2012).

Роль фізичної і соціальної динаміки розвитку громадського простору у формуванні міської суспільної культури підтверджується останніми дослідженнями в урбаністиці (Ozola, E., 2015; Amin, A. And Thrift, N., 2016; Wantuch-Matla, D., 2016).

У визначенні шляхів прогнозування розвитку міського простору та оптимізації управління базовою є **теорія розвитку міста як системи**, що є предметом теоретичних досліджень попередніх десятиліть (Lynch K., 1960; Sutherland J., 1975; Гутнов А., Лежава І., 1977; Яргіна З., 1986; Гутнов А., 1984; 1985; Авдотьин Л.Н, Лежава І.Г., Смоляр І.М., 1989; Яргіна З., Хачатрянц К., 1990; Дьомін М., 1991; Hillier B., 1993; 1996; Осітнянко А., 2002; Габрель М., 2004; Фильваров Г., 2012), проте не була переключена в практичну площину через відсутність економічних механізмів у розвитку українського міста. Також досліджуються окремі аспекти функціонування містобудівних систем, як

ентропія, що є наслідком неефективного управління містобудівними процесами при загостренні економічних та соціальних проблем (Гоблик А., 2018). Натомість міські мережі трактуються як засіб «корисної» соціальної циркуляції (Christaller W., 1941; Dupuy G., 2008; Cheng J., Bertolini L., Le Clercq F., Kapoen L., 2013).

Одним з визначних на сьогодні для розуміння змін містобудівних систем є науковий підхід, що акцептує *синергетичний* розвиток (Свідзинський А., 2008; Noblyk А., 2015). Здатність до саморозвитку громадських просторів проявляється в прагненні удосконалення та набуття стійкості, що дозволяє їм адаптуватися до змінних умов. Соціолог Р.Парк сформулював форми конкуренції за існування на біотичному рівні: конфлікт, адаптація і асиміляція на кожній наступній стадії соціального порядку (Park R., 1967). Можна стверджувати, що конкуренція бізнесу за міський простір в початковій формі є боротьбою за виживання, а на завершальному етапі йде шляхом консолідації зусиль щодо досягнення узгоджених цілей стейкхолдерів.

Підсумовуючи аналіз наукових праць (таб. 1.2) в питанні формування громадського простору міст, констатується, що багата література на тему громадських просторів в значній мірі містить більше гіпотез постулативного характеру, ніж ті, що мають наукове обґрунтування. Методичні досягнення в галузі планування соціально активного міського простору не систематизовані, особливо через міждисциплінарний - соціологічно-культурно- архітектонічний та економічний генезис об'єкту.

Простір міста, в більшості, розглядається архітекторами з точки зору міської композиції і дизайну; соціологами, як місце спілкування міщан; політологами, як місце демонстрації влади, а маркетологами – як «продукт» та територія розміщення реклами. Перелічені характеристики можна віднести до суб'єктивних показників простору. Натомість не вивчалися об'єктивні параметри функціонування міського простору, як структурного елементу міста.

Систематизація концепцій формування громадського простору у різногалузевих наукових підходах.

<p>Культурологічні концепції розглядають формування міських територій під впливом:</p>
<ul style="list-style-type: none"> • історичних, культурних, соціальних чинників (<i>Barbacci A., 1966; Chmielewski J., 2001; Zuziak, 2002; Thompson C., 2002; Szczepański M., 2003; Черкес Б., 2008; Семсрот К., 2010; Воинов М., 2013</i>); • збереження архітектурного та культурного капіталу і різноманіття міських культур та відповідної організації простору (<i>Бевз М., 1991; Smith, N., 1996; Mc Dowell, L., 1997; Szmygin B, 2001; Taraszkiwicz L, 2002</i>) • ролі «колективної пам'яті» у формуванні громадського простору (<i>Scheetz, G.H., 1991; Mitchell K., 2000; Giddens A., 2002; Тимінський В., 2013</i>). • міфічної конструкції простору (<i>Majer A., 2010</i>).
<p>Функціональні теорії розглядають можливі практики та дії, що розгортаються у фізичному просторі</p>
<ul style="list-style-type: none"> • доктрини практичного проектування, з розпізнаванням фізіологічних потреб, вимог безпеки, суспільних, когнітивних та естетичних умов, як концепт «побутової сфери» (<i>Lefebvre H., 1991; Kayden. J., 2000; Сеннет Р., 2002; Jastrzab T., 2004 Routio P., 2007; Бауман З., 2008; Lorens P., Martyniuk-Рęcyek J. 2010; Kolata J., 2016</i>) • політична активність та значимість (<i>Pareto V., 1916; Harvey D., 1985; Amin A., Thrift N., 2002; Kohn M., 2004; Bourdieu, P, 2005; 2006; Габермас Ю., 2005; Amin A., 2008; Черкес Б., 2008; Малес Л.В., Середа В.В., Соболевська М.О., Сорока Ю.Г. та ін., 2010; Тищенко І., 2013; Polska A., 2017</i>) • соціальний «простір зустрічей» та місце соціальних контактів із заданим способом поведінки (<i>Pareto V., 1916; Barker, R. G., 1968; Wejchert K., 1993; Zukin S., 1995; Gehl J., 2001; Gehl J., Gemzoe L, 2001; Benninger C., 2001; Holub A., 2002; Lyn H. Lofland, 2010; Majer A., 2010; Wantuch-Matla D., 2016; Wojnarowska A., 2017</i>) • вивчення розподілу функцій у структурі міста і вплив даного чинника на формування міського простору (<i>Вадімов В., 2007; 2014; 2015</i>).
<p>Аксіологічні теорії, що базуються на оцінці</p>
<ul style="list-style-type: none"> • духовних, моральних, естетичних, культурних цінностей та передбачають визначення критерії оцінки активів міського простору (архітектурно-планувальних, природних, економічних, людських ресурсів) (<i>Kolman R., 1971; Mitković P., Benninger C., 2001; Dinic Brankovic M., 2004; Бевз М. 2005; 2007; Карпенко П.Ю., 2010; Palicki S., Matusiak M., 2016; Wojnarowska A., 2017</i>)

Таблиця 1.2. (продовження)

Містогенеруюча роль громадського простору розглядається як:
<ul style="list-style-type: none"> процеси, що керують створенням і зміною просторових форм (<i>Alexander C., 1977; Castells M., Murphy K., 1982; Hillier B., 1996</i>)
Теорії розвитку містобудівних систем та їх підсистем
<ul style="list-style-type: none"> оптимізація управління територіальним розвитком міста (<i>Lynch K., 1960; Sutherland J., 1975; Гутнов А., 1984; 1985; Гутнов А., Лежава І., 1977; Яргина З., 1986; Авдотьин Л.Н, Лежава І.Г., Смоляр І.М., 1989; Яргина З., Хачатрянц К., 1990; Hillier B., 1993; 1996; Дьомін М., 1991; Осітнянко А., 2002; Габрель М., 2004; 2017; Фильваров Г., 2012; Дьомін М., Гоблик А., 2013; 2014; Гоблик А., 2015</i>) ентропія, як наслідок неефективного управління містобудівними процесами при загостренні соціальних, економічних та соціальних проблем (<i>Гоблик А., 2018</i>) <p>Відповідно, сукупність форм творення міського простору та засоби, що впорядковують його, як задіяна енергія, можна розглядати формою просторового впорядкування; до прикладу, площі, бульвари, променади.</p> <ul style="list-style-type: none"> самоорганізація, синергія у змінах містобудівних систем (<i>Свідзинський А.В., 2008; Hoblyk A., 2015</i>). мережа як засіб міської соціальної циркуляції (<i>Christaller W., 1941; Дирпу Г., 2008; Cheng J., Bertolini L., Le Clercq F., Капоен L., 2013</i>).
Громадський простір, як об'єкт економічного розвитку міста
<p>розглядається в аспекті:</p> <ul style="list-style-type: none"> комодифікації, що перетворює традиційний тип егалітарного громадського простору в «простір споживання» (<i>Fourastie J., 1978; Harvey D., 1985; Zukin, S., 1995; Mitchell K., 2000; Kochanowska D., 2002; Cyrek M., 2005; Iranmanesh N., 2008; Berding U., Havemann A., Pegels J., Perenthaler B., 2010</i>) конкуренції за міський простір (<i>Kohn M., 2016; Тищенко І. 2017; Kamen H., 2017</i>) в якості маркетингового інструмента для підвищення конкурентоспроможності міста (<i>Hillier B., Julienne H., 1989 (reissue 2014); Reicher C., Kemme T., 2009; Гордієнко А, Юріна І., 2013; Лернер Ж., 2016</i>).

Таблиця 1.2. (продовження)

Соціальна складова у розвитку громадського простору
<p>розглядається в аспекті:</p> <ul style="list-style-type: none"> • конкуренції за існування на біотичному рівні, де конфлікт, адаптація і асиміляція є стадіями соціального порядку (Weber, 1922; Хольм А., 2011; Park R., Burgess E., 2012) • збереження стабільності співвідносин соціальних і містобудівних систем (Криворучко Ю., 1988; Яргина З., Хачатрянц К., 1990; Свенссон, Р., 1991; Чабанюк О., 2003). • соціальної справедливості у розподілі благ, рівнодоступності у користуванні міським простором (Gehl J., 2001; Benninger C., 2001; Lyn H. Lofland, 2010; Wantuch-Matla D, 2016) • партисипативність у процесах, які формують сферу життєдіяльності (Alexander C., 1977; Lissowski G., 2001; Ozola, E., 2015; Palicki S., Matusiak M., 2016; Фецуур Р., 2016; Фецуур Р., Шишковський С., Тимошук М., 2019). • потреби та ціннісні орієнтири людини з точки зору користувача міського простору (Maslow A.H., 1970; Хольм А., 2011; Андреевкова А.В., Мусеев А.Г., 2018)
Екологічна складова у розвитку громадського простору
<ul style="list-style-type: none"> • розглядається як парадигма зрівноваженого розвитку в урбаністиці (Fainstein, S., 2000; Yuen B., Yeh A., 2011; Bakari, 2013; Stangel M., 2013; Hickel, J., 2019) <p>Взаємодія економічної та екологічної складової є в основі ідей вартісної оцінки впливу на довкілля, а також, аналізу зворотніх зв'язків підвищення капіталізації території в результаті збільшення площ озеленення міських дільниць (Endress, L., Roumasset, J., Zhou, T., 2005; Malte F, 2008).</p> <p>Зв'язок соціальної та екологічної складової у формуванні громадського простору при прямому трактуванні викликав інтерес до таких питань як участі населення в процесі прийняття рішень організації простору міста; а більш широке трактування розглянутих складових обумовив зародження наукового напрямку «соціальної екології», що розглядає питання рівності у доступі до міських благ, в тім числі до міського простору (Концепції «права на місто») включаючи дотримання прав майбутніх поколінь.</p> <p>(Dunlap R. E., Michelson W., 2002; Sassen S., 2007; Szymańska D., 2008), так і в Україні (Малес Л.В., Середа В.В., Соболевська М.О., Сорока Ю.Г., 2010; Тищенко І. М., 2015; Шліпченко С., Тищенко І. 2017).</p>

1.2. Значення громадського простору для функціонування міста.

В Українських містах розуміння ролі громадського простору є доволі невизначеним. З однієї сторони, все ще сильною є радянська містобудівна риторика, при якій міський простір – це місце демонстрації наявної влади, з іншої – різкий перехід до ринкової економіки обумовив трактування просторів міста, як місць можливого прибутку. При цьому, в обох випадках, трактування міського простору є спрощеним. Натомість, в світі, поняття «простору поміж будівлями» набуває щораз більшого значення; більшого аніж архітектура, що його творить. На цей рахунок висловлюється архітектор Д. Чіпперфільд: «...Гуггенхайм в Більбао... чи насправді даний проект є «передовою» масштабних урбаністичних процесів, чи він не пов'язаний з проблемою розвитку міста як цілого? ... питань, що стосуються нашого середовища існування» (Эпицентры градостроительной полемики, 2006).

Гене́за ролі міського громадського простору.

У складі міського ландшафту громадський простір увібрав багатовікову історію як у західному, так і в східному світі. Кожен етап соціально-економічних відносин знайшов відображення у підходах до формування міста²². Враховуючи грецьку агору, римський форум, середньовічні ринкові місця, житлові квартали та сквери європейських міст, американські міські парки, всі ці історичні місця стали основою сучасних міських просторових якостей.

²² Історія розвитку громадського простору міст у роботі подана тезисно і не стала спеціальним об'єктом даного дослідження, позаяк є висвітленою в багатьох авторитетних авторів та монументальних працях з містобудування (Бунин А.В., Саваренская Т.Ф., 1979; Яргина З. Н., Косицкий Я. В., Владимиров В. В., Гутнов А.Э, Микулина Е. М., Сосновский В.А., 1986; Sitte C., 1965).

Публічні простори міст античності були «місцями, в яких перетинались і змішувались політика, торгівля й репрезентація... місце, де твориться демократія» (Тищенко І., 2015).

Як античні міста так і міста середніх віків мали території, з рисами соціальної інтеракції, проте згідно Ю. Габермаса, це був, швидше, простір для висловлення влади - "представницька публічна сфера, заснована на своєрідному публічному виконанні" (Габермас Ю., 2005).

У середньовічних містах, що формувалися на основі потреб мешканців, провідними функціями центрів міст залишилися торгова і сакральна, і додалася видовищна функція центру. Перелічені завдання центру міст обумовили наявність наступних типів просторів: «площа-ринок, площа сакрального призначення, площа біля міських воріт» (Бевз М., 1991).

У містах ренесансу «визначальними чинниками впливу у формуванні типів відкритих громадських просторів були громадська, релігійна, освітня діяльність та торгівля, які обумовили функціонування наступних видів просторів: площа-ринок, біржова площа, сакральна площа, торгова вулиця, університетська площа» (Бевз М., 1991).

У XVI – XVII ст. умовою формування громадських просторів «головна площа з палацом та головна вулиця», стала вимога репрезентативності та статусності. Відкриті громадські простори в містах доіндустріальної епохи зазвичай мали форму міського інтер'єру з характером площі чи вулиці.

Кінець XVIII ст. ознаменувався значним розвитком міських ландшафтних композицій в Європі. Оборонні стіни зносилися, на їх місці розплановувалися широкі бульвари, що ставали осередком публічного життя міста²³.

У XVIII – XIX ст. у центрах європейських міст, сформувалися наступні функціональні типи громадських просторів: адміністративні, культурні, торгові,

²³ Одним з найбільш знаменитих бульварних ансамблів став Ринг у Відні. 1857 року імператор Франц Йосиф I підписав указ про знесення оборонних міських стін, що оточували в той час Відень, і зведення на їх місці бульвару. Новий бульвар Ринг і будівлі повинні були демонструвати велич Габсбургів та Австрійської імперії.

розважальні у формі: бульварного кільця, проспекту, променади, набережної, корсо, театральної площі (Бевз М., 1991). Ці простори використовувалися для «побудови образу влади та проведення обрядів; їх власником, суб'єктом та реципієнтом був центр влади - найчастіше королівська родина» (Lorens P., Martyniuk-Pęczek J., 2010).

В основі естетики в архітектурі та містобудуванні є доктрини практичного проектування, з розпізнаванням фізіологічних потреб, вимог безпеки, суспільних, когнітивних та естетичних умов (Routio P., 2007). Відповідно, якщо на зламі XIX - XX ст. пріоритетними у формуванні громадського простору були ділова, культурна діяльність та торгівля, які обумовили функціонування наступних видів просторів: пасаж, торгова вулиця, вуличне кафе, тротуар, пішохідний прохід, бульвар, сквер (Бевз М., 1991), то цивілізаційний розвиток міст індустріальної епохи приніс значну диверсифікацію функцій та морфологічних форм громадських просторів.

Провідною ідеєю у містобудуванні на початку XX століття стало функціональне зонування території міста, яке підпорядкувало собі просторову організацію обслуговування населення.

В останні десятиліття, з переходом міст від економіки промислового спрямування до економіки орієнтованої на сферу послуг та технологій, громадський простір набув нового, матеріального значення. Сучасні міські громадські простори функціонують набагато складніше, ніж ті, що були спочатку. Як формулює польська дослідниця Д.Вантух-Малта, «постіндустріальне місто «виробляє» знання і послуги, а "засіб виробництва" – це його вулиці і площі, парки та сквери, офісні та громадські будівлі, освітні, культурні, наукові, медичні, соціальні та торговельні мережі, тобто все середовище міста. Місто - середовище для виробництва цінностей, знань і компетенцій» (Wantuch-Matla, D., 2016).

Роль фізичної і соціальної динаміки розвитку громадського простору у формуванні міської суспільної культури підтверджується останніми дослідженнями в урбаністиці (Swyngedouw H., Heunen, N., Kaika, M., 2006; Low

S., Smith N., 2006; Amin, A., 2008; Wodak R. and Koller V., 2008; Ozola, E. 2015; Amin, A. and Thrift, N. 2016).

Виникає питання, наскільки історичні міські ділянки можуть забезпечити потреби в просторі для реалізації нових культур спілкування. Чи є пристосованими історичні міські площі, парки XIX-XX століть і наскільки їх дизайн, на відміну від їх запрограмованого урбаністикою минулих століть використання, потребує змін у XXI столітті? Які це матиме наслідки для вулиць, парків, які спочатку були розроблені для єдиної, переважаючої культури часу їх закладення? (Thompson C.W. , 2002).

Для містобудівного планування важливим є визнання науковців, що «з розвитком культури розвивається громадське життя в місті, і в майбутньому можуть знадобитися нові типи просторів, а старі занепасти або змінитися» (Carr S., Francis M, Rivlin L, Stone A., 1992). Тобто актуальним завдання сучасної урбаністики є планування різнофункціональних міських просторів, прогнозування їх кількісних та якісних змін, їх завдань і функцій.

Відмінності ролі громадських просторів у функціонуванні *різних типів міст* обумовлені різницею фізичних характеристик, що залежать від планувальної структури міста та його семантичних особливостей, сформованих протягом етапів розвитку країни чи навіть цілого континенту. До прикладу, європейське місто формувалося навколо центрального ядра, де будувалися найбільш важливі об'єкти - сакральні споруди, будівля муніципалітету, фінансові установи; обов'язковим було місце торгу – ринкова площа. Сума перелічених об'єктів та їх оточення у фізичному відношенні формувало сукупність громадських просторів.

Напротивагу європейському місту, містам Америки характерна поліцентрична структура. В дефрагментованому американському місті центральне ядро не має символічного змісту. Спрощене трактування громадського простору - не як «агори» для спілкування, а як місця, де домінуючою функцією є торгівля, обумовили появу торгових молів, які підміняють громадські простори міста.

В наслідок глобалізації європейські, американські міста, чи міста країн Сходу набувають схожих рис завдяки спільності тенденцій у сучасній архітектурі та у культурі споживання. У багатьох країнах, де культура та уклад життя різняться поміж собою, спостерігається тенденція вироблення єдиних ціннісних критеріїв оцінки як способу життя так і міського середовища.

На основі аналізу наукових праць з дослідження громадських просторів та практичних реалізацій в сучасному містобудуванні виокремлено *основні ролі* громадського простору, що формуються під впливом соціальних, політичних та економічних чинників.

Перша роль громадського простору – соціальна, завданням якої є забезпечення можливості комунікування. Згідно соціолога В. Парето, одними з 6 основних мотивів людської діяльності, попри ідеологічні моменти, є «прагнення людини до спілкування з іншими і визнання ними її гідності» (Pareto V., 1916). Громадський простір міста бере на себе роль «території» спілкування.

Другою роллю громадського простору є участь в економічному обміні, простіше кажучи торгівлі та отримання послуг. Розвиток міського простору є ознакою високої економічної активності (Гордієнко А, Юріна І., 2013). На різних етапах містобудівного розвитку це були - ринкова площа, громадські підцентри, а сьогодні підвидом такого простору стали торгово-розважальні комплекси, пасажі і вулиці з переважанням функції торгівлі та кафе.

Громадський простір можна трактувати як об'єкт в сфері соціально-побутового обслуговування населення.

Для містобудівної системи стимулюючими до змін окрім економічних та соціальних процесів є політичні. Зміна політично-соціального устрою завжди знаходила відображення в архітектурі, містобудуванні, монументальних формах та просторовій організації найбільш вагомих публічних місць (Черкес Б., 2008).

Відповідно, *третьою роллю* громадського простору можна назвати візуальну вербалізацію правлячої еліти. Базуючись на теорії маятниковості

процесу «зміни еліт»²⁴, можна говорити про систематичність змін семантики та завдання громадських просторів.

До характеристик громадського простору слід віднести його містогенеруючі властивості, оскільки виконання усіх вищевказаних ролей передбачає пожвавлення міської тканини. Ще одним фактором міської активності в межах громадського простору є економічна зацікавленість. Міський простір є предметом конкуренції різних груп зацікавлених сторін, які намагаються його здобути.

Складність типологічного структурування громадського простору полягає у визначенні «сутність» це чи «явище». Як «сутність» громадський простір має мати об'єктивні кількісні показники, зокрема площу та межі території, а її функціональне використання можна було б вказати у відсотках. Проте, фізичні межі території об'єкту дослідження є встановлені лише для окремих видів, що піддаються параметризації і підтвердженням цього є внесення їх у ДБН: - площа, вулиця – мають планувальні межі, просторові форми, геометричні параметри – довжину, ширину; - парк, сквер та інші ландшафтні об'єкти параметризовані за показником рослинного покриву у відношенні до площі ділянки. Тобто в питанні виокремлення громадського простору як чітко окресленої території, що є предметом містобудівного проектування немає однозначності для усіх громадських просторів.

У своїй праці «Виробництво громадського простору» А.Лефевр (Lefebvre H., 1991) стверджує, що поняття соціального простору слід розглядати через призму так званої «концептуальної тріади» формантів простору, розрізняючи:

²⁴ Згідно В.Парето, коли один тип еліт певний час перебуває при владі, серед більшості накопичується запит на способи правління іншого типу – «лиси» змінюються «левами», з часом - навпаки. Обидві еліти виконують важливі функції: «леви» є чинником стабільності, «лиси» забезпечують динаміку суспільства. Зміна цих двох тенденцій за рахунок зміни відповідних еліт підтримує суспільну рівновагу (Pareto V., 1916).

1) *простір, який сприймається* (perceived space), або іншими словами, розглядаються усі можливі практики та дії, що розгортаються у фізичному просторі – в межах окресленої території вулиці, площі, скверу.

Громадський простір у даному випадку розглядається як явище.

2) *зрозумілий простір* (conceived space), або іншими словами, узагальнення уявлень архітекторів, місто планувальників, художників тощо, про те, як повинен виглядати простір для людей.

Громадський простір у даному випадку розглядається як об'єкт.

3) *простір, що проживається* (lived space), як результат поєднання двох попередніх окреслень простору, що є елементом структури міста, і має бути врахованим у плануванні міста.

Ще більш складним для критеріальної оцінки є процеси, що відбуваються в межах громадського простору. Ознаки соціальної дії, як спілкування, згуртованість, емоційність не параметризовані величини.

В результаті, у дослідників міського простору представлені типології, де критеріями позначення типів є різнопорідні величини, наприклад: ранг функції, морфологія, генезис, характер внутрішнього транспорту, розташування в просторовій структурі міста (Mitković P., Dinic Brankovic M., 2004).

В більшості, в основі авторських класифікацій громадського простору є три критерії: *функціональна і просторова організація, та соціокультурний аспект* (таб. 1.3).

У центрах античних міст, згідно М.Бевза домінуючими функціями були: у III ст.. до н.е. – VI ст.. н.е. адміністративна, сакральна, торгова, що обумовило появу наступних типів просторів: агора, форум, головна вулиця (з колонадою), торгова вулиця, площа ринок, площа видовищних споруд, наприклад театру (Бевз М., 1990).

Від X ст. до XIV ст. провідними функціями центрів міст залишилися торгова і сакральна, і додалася функція так-звана видовищна функція центру. Перелічені завдання центру міст обумовили наявність наступних типів

просторів: площа-ринок, площа сакрального призначення, площа біля міських воріт.

У центрах середньовічних та ренесансних міст, у XIV – XV ст. визначальними чинниками впливу у формуванні типів відкритих громадських просторів були громадська, релігійна, освітня діяльність та торгівля, які обумовили функціонування наступних видів просторів: площа-ринок, біржова площа, сакральна площа, торгова вулиця, університетська площа. У XVI – XVII ст. окрім перелічених чинників долучається функція культури і окрім сформованих типів просторів виокремлюються два нових - головна площа з палацом та головна вулиця.

У XVIII – XIX ст. у центрах європейських містах, згідно М.Бевза, сформувалися наступні функціональні типи громадських просторів: адміністративні, культурні, торгові, розважальні (бульварне кільце, проспект, променада, набережна, корсо, театральна площа). На початку XX ст. пріоритетними у формуванні громадського простору були ділова, культурна діяльність та торгівля (пасаж, торгова вулиця, вуличне кафе, тротуар, пішохідний прохід, бульвар, сквер) (Бевз М., 1990).

Формування різновидів громадського простору міст, згідно положень теорії «Розумного урбанізму» Крістофера Чарльза Беннінгера, має базуватися на потребах мешканців міста (Benninger C., 2001). Автор визначає основні положення в плануванні міста, а zarazom і в плануванні громадських зон, як територій важливих у стимулюванні міжособистісних комунікацій "яскравого суспільства". Обґрунтовано необхідність закладання наступних *функціональних типів* громадських місць: - персональних, «де можна просто посидіти і подумати»; такими є природні міські ліси, парки, набережні та ін.; - колективного спілкування, у вигляді міських площ; - для соціальних груп; - для сусідів; - для спільнот, як місце їх взаємодії. Місцями загальноміського масштабу К.Беннінгером визнано стадіони, парки і транспортні вузли.

До категорії міського простору відносять території громадських об'єктів, таких як об'єкти зовнішнього транспорту, спортивно-оздоровчі споруди,

ярмаркові, виставкові та конференц-центри, важливі культурні та релігійні об'єкти. Виходячи з цього, громадські простори можуть виконувати: представницьку, рекреаційну, інтеграційну, комерційну, сакральну, пам'ятну, культуротворчу, освітню та комунікаційну функції (Jastrzab T., 2004).

За критеріями просторової організації виокремлено наступні різновиди міських просторів (Шимко В.Т. и Гаврилина А.А., 2004):

- спеціального функціонального призначення, основну роль в формуванні цих просторів відіграє поверхня ділянки, що реалізує функцію, тоді як зорові межі таких просторів другорядні або випадкові. До цих просторів відносять спортивні майданчики, палаци, експозиційні ділянки, пляжі, різного виду технологічні площадки і т. д.

- простори, сформовані спорудами. Такими є внутрішні двори житлової забудови, промислових та адміністративних споруд, розриви між забудовою. Вони можуть мати і самостійну функцію - розподільчу, рекреаційну, однак завжди підпорядковану тій, заради якої зведені.

- багатоцільові об'ємно-просторові утворення, де неможливо точно визначити першочерговість площі або об'ємів, що її організують, бо настільки тісно переплетені функції тих або інших. Зазвичай причиною виникнення такого об'єкту стають укрупнені містобудівні фактори: потреба в пішохідних комунікаціях, які не можливі без орієнтованих на них закладів і магазинів, потреба у великому форумі, сформованому монументальною забудовою, пам'ятками. До них відносять зовсім не схожі по структурі громадські інтер'єри – площі, вулиці, сквери, бульвари і т.д. (Шимко В.Т. и Гаврилина А.А., 2004).

За способом використання та засобами формування громадський простір спрощено можна поділити на дві категорії: урбаністичний, для публічного використання (площі, пішохідні вулиці) та «озеленений» (парки, сквери, бульвари), які в останні десятиліття активізуються як громадські простори (Баталина Т.С., 2017).

За соціополітичним чинником визначено простори: тоталітарні, що виключають або ускладнюють діалог соціуму і держави та демократичні (Баталина Т.С., 2017).

В переліку різновидів громадського простору є *символічні об'єкти* - історичні місця та місця влади (Polska A., 2017).

За характером сприйняття простори українського міста поділяються на "традиційні" та "модерні" (Бондаренко. А. Творення простору ... [Електронний ресурс]). До перших зачислені: 1) простір традиційності – національний, 2) простір ремісництва, 3) простір традиційних торговельних практик, 4) простір полікультурності. До других віднесено: 1) простір модерної капіталістичної метрополії, 2) простір модерної національної держави, 3) простір радянської модерної держави. Окремо розглядаються приклади випадків "гібридизації" різних просторів (Бондаренко. А. Творення простору ... [Електронний ресурс]).

Попри відмінності у виборі критеріїв опису громадського простору різних авторів, один тип простору – *загальноміський центральний простір* присутній у більшості типологій та класифікацій. За місцем в структурі міста чітко відособовується загальноміський центральний простір та «решта» - це простори в структурі районів (Баталина Т.С., 2017).

Центр міста є центром соціальної, культурної, ділової та розважальної діяльності населення даного міста. Це також місце обміну в матеріальному та ідеологічному аспектах. Центр - це місце, де люди збираються з метою задоволення різних потреб, особливо тих, які безпосередньо не пов'язані з проживанням; часто є місцем праці (Mitković P., Dinic Brankovic M., 2004).

Класифікація просторів *центральної частини* історичного міста проведена М.Бевзом, в основі якої є показники інтенсивності та характеру використання та міського простору (Бевз М. 2005; 2007). Громадські простори діляться на: пішохідного використання, суміщеного використання пішоходами і транспортом, транспортного використання. Тобто в основі типологічної класифікації визнано пішохідний рух, і громадський простір, відповідно, може

описуватися як елемент пішохідної мережі міст. Обґрунтовані розміри громадського простору центру міста до фізичних та соціальних характеристик міста та визначені М.Бевзом «оптимальні кількісні показники» міського простору є чи не єдиним об'єктивним критерієм типологічної класифікації в теоретичних працях з містобудування²⁵.

Трансформація міського середовища, як відображення економічних і суспільних процесів.

Соціальні процеси прямо чи опосередковано впливають на зміст міського середовища та обумовлюють трансформацію у функціональній, планувальній і просторовій структурі міста. Кількісний стрибок реформацій останніх десятиліть у різних сферах економіки стимулював видиму трансформацію міського середовища. На зламі XX і XXI ст., що згідно А.Тофлера став «водорозділом в історії людства», відмічено найбільшу інтенсивність змін в галузях технологій, економіки, а також змін соціального характеру (Соснова Н., 2012). По-перше, наприкінці XX ст. мешканцями міст стала більшість жителів планети²⁶. По-друге, реконструкція економіки обумовила зміну у переліку містоформуючих функцій. У боротьбі за міські ресурси, зокрема територіальні, нові функції витісняють менш інвестиційно доцільні та конкурентоздатні (Соснова Н.С., 2010). Такими «неприбутковими» з точки зору інвестора є громадські простори, в межах яких не надається комерційних послуг. Натомість, активно формуються громадські простори, як об'єкти – вуличні кафе, арт-простір.

²⁵ Територія загальноміського центру від площі міста займає від 15 до 22 %, величина пішохідного простору в ньому становить 5-7 % та обґрунтовується співрозмірністю громадським подіям та кількості громади, яку вони повинні вмещати (Бевз М., 2005).

²⁶ Згідно досліджень Департаменту економічних і соціальних питань Організації Об'єднаних Націй до 2050 р. ріст міського населення в Україні прогнозовано становитиме 81,78%. Для порівняння, у таких європейських країнах, як Німеччина до 2050 р. частка міського населення складатиме 80,68%, Італія – 81,19%, Франція – 94,13 % (United Nations, 2010).

Тобто потенціал міста – його вулиці, архітектурне оточення, його історія експлуатуються окремими бізнес-елітами. Такий підхід у функціонування міського простору в світі визнано порушенням «права на місто» (Kohn M., 2004; Gehl J., 2010) і вимагає координації зі сторони муніципалітету питання узгодження інтересів стейкхолдерів. Для України, як держави що довгий час керувалася плановим веденням господарства, а зміна економічної доктрини відбулася в дуже стислий термін стратегічне планування є значно складнішим аніж для послідовних у своєму розвитку країн.

Найбільш інтенсивних змін у використанні та просторовій організації зазнали центральні міські простори та території, які формувалися як громадські підцентри планувальних районів. Ці території, як вузлові ділянки, що займають провідне положення в міській структурі, набувають додаткового культурно-символічного значення у відносній цінності міських територій та «стають найбільш стійкими в часі, незмінними елементами містобудівної системи» (Гутнов А. Э., 1985).

З іншої сторони, ріст урбаністичної щільності в межах окреслених територій є загрозливим для їх архітектурного образу і якості сформованого громадського простору. Україна, як і Європа в більшості, набуває рис так-званої «терціальної цивілізації», в котрій зайнятість населення в сфері послуг сягає до 80 % (Fourastie J., 1978). У такому споживчому суспільстві найбільші інвестиції вкладаються у споживчу сферу – торгівлю, харчування, розваги (Сугек М., 2005). Перелічені напрями економіки мають специфічну образність архітектури, завданням якої є привернути увагу споживача. Відповідно інвестори, без врахування архітектурно-просторової організації міста в цілому і характеру локального середовища будівництва зокрема, зводять настільки різні за архітектурою об'єкти, що в результаті окремі фрагменти міста стають нагромадженням архітектурних об'ємів не формуючи при цьому якісне міське середовище.

Різноманітність нововпроваджених архітектурних форм і їх кількість не створюють цілісного фіксованого в уяві образу. Виходить, що відвідавши фрагмент

міста з багатьма різнохарактерними, зведеними не комплексно, будівлями, відвідувач згодом його і не згадає. В наслідок некомпозиційності окремих територій деформується сприйняття міста в цілому. Відповідне формулювання виведене у К.Лінча - якщо «напрямам руху бракує впізнаваності, то незрозумілим залишається і весь образ міста» (Lynch K., 1960). На відміну від еволюційно розбудованого історичного міста, новий міський простір формується активно проте безконцептуально.

Завдання соціального планування відходять на другий план перед економічною доцільністю реалізації архітектурних проектів. Формування нових громадських просторів інвесторами здійснюється лише у випадку крайньої необхідності як комерційний захід з залучення клієнтів.

Громадські простори в питанні ідентичності міста.

Роль громадського простору в питанні ідентичності міста розглядалося багатьма науковцями і має кілька підходів у трактуванні. Соціологами на перший план виводиться семантика, значення місця, його знакова роль для певного міста, а не те, в якій фізичній формі є даний простір (Giddens A., 2002; Малес Л.В., Серета В.В., Соболевська М.О., Сорока Ю.Г. та ін. 2010; Тимінський В., 2013). З точки зору архітекторів, ідентичність місця забезпечується архітектурно-стилістичною єдністю окресленої території (Черкес Б., 2008; Лінда С., 2015).

Вислів «ідентичність міського простору» позначає наявне фізичне віддзеркалення в побудові міста характеру історії та традицій міста, його мешканців, суспільства, які «відмінні від інших місць та міст» (Lorens, P., Martyniuk-Рещук, J., 2010). З точки зору ідентичності, цілісним простором за сукупним образом є *історичне ядро міста* – «вузол концентрації сюжету» (Lynch K., 1960).

Типи громадських місць за функцією, яку вони виконують.

Тип простору за функцією і його характеристика	Види громадських місць	
	Громадський простір	Об'єкти, в оточенні яких формується простір
1. Репрезентативний: в межах простору відбуваються найважливіші культурні події.	Ринкова площа, площа, алея	Міська рада
2. Рекреаційний: простори, що дозволяють активно та пасивно відпочивати, займатися спортом, відпочинком на свіжому повітрі та в громадських приміщеннях.	Бульвар, парк, сквер	Рекреаційно-спортивні об'єкти
3. Інтеграційний: простори, що дозволяють створювати та підтримувати міжособистісні контакти.	Парк, сквер, площа	Культурно-просвітницькі заклади
4. Комерційний: простори, що дозволяють здійснювати обмін товарами та послугами.	Площа, вулиці, пасаж	Торговий центр
5. Сакральний: простір, для проведення релігійних обрядів	Площа, сквер	Сакральні об'єкти
6. Комеморіальний: простір та об'єкти, пов'язані з важливою подією, та спрямовані на їх розпізнавання та вшанування пам'яті,	Меморіал, кладовище, площа	Історичні музеї, заказники
7. Культуротворчий: простір для поширення культури та мистецтва, заохочення до створення творів	Площа, сквер, парк, амфітеатр	Музей, театр
8. Навчальний: простір, головна мета якого - пропагувати науку, сприяти освіті та інтелектуальному розвитку	Площа, сквер, парк, сад	Навчальні заклади
9. Комунікаційний: простір об'єктів зовнішнього транспорту, основна функція – забезпечення території входу в об'єкт	Вулиця, алея, транспортний вузол, площа	Залізничний вокзал, летовище, порт

Примітка: сформовано автором за Д.Колата (Kolata J., 2016).

Історичні нашарування у вигляді архітектури, елементів декору, особливостей планування території, формування ландшафту, іншими словами «архітектурно-ландшафтні форми даної місцевості» є підставою до окреслення території, як такої, що має характер що можна ідентифікувати.

Дане трактування скеровує в пам'яткоохоронний напрям. Проте, міські ділянки «можуть не мати ні одного будинку зі статусом пам'ятки...але їх спосіб загосподарювання території, гармонія укладу, кольористики, пропорції і просторовий уклад, формують цільність простору в єдності чи, навпаки, стилістичній різнорідності; зрештою цілком інші чинники забезпечують цілісність певного фрагменту міста з точки зору урбаністики» (Barbacci A., 1966).

Урбаністика усіх часів із загального міського простору виокремлює поняття «Місце», як територію що увібрала риси історичної національної та місцевої культури і відповідає поняттю «*ідентичності*» місця та міста, в якому воно локалізоване. Поняття «Місце» наділяється значно вищим значенням аніж поняття «громадський простір» і не ототожнюється одне з іншим. Натомість, громадський простір трактується як частка «міського простору» (Szczepański, 2002), «позначеного» об'єктом або функцією, що домінують на території²⁷. Як окремі завершені частини міста відомі ті вулиці та райони, що мають найкращі просторові характеристики, в тім числі громадський простір.

Насьогодні, спостерігається наступна інверсія в питанні ідентичності міста та особливостей його просторової організації.

²⁷ Наприклад, мешканці Львова виділяють район Нового ЦУМу, хоча на сьогодні він залишився лише знаковим орієнтиром, а функціональне навантаження несуть численні крупні об'єкти торгівлі, відпочинку, розваг, спорту поблизу нього. За домінуванням функції в окрему ділянку з назвою «Привокзальна» виділяється значна територія міста, що є прилеглою до залізничного вокзалу.

Уніфікація в масовій культурі споживання породила в містах явище «глобалізаційно модних стереотипів» простору. Посилюється тяжіння колективної свідомості мешканців міст до більш стійких і виразних для загального сприйняття урбаністичних образів. Простір навколо уніфікованих торгово-розважальних чи офісних комплексів формується стилістично подібно, в наслідок чого «розмивається» образ колись різних територій міста. Згідно досліджень міст більшість мешканців хотіли б проживати в чітко вираженій характерній частині міста (Чабанюк О.Я., 2003; Малес Л. В., 2009; Гнесь І., 2014). Натомість, поширення стереотипних архітектурних рішень породжує безособовість районів міста. В сучасній урбаністиці таке явище перенесення з одного міста чи країни у іншу шаблонів урбаністичного дизайну простору назване «правом дифузії» (Chmielewski J.M, 2001). На рівні окремого міста процес архітектурної дифузії проявився як копіювання опрацьованого під конкретне середовище проекту у інших різнохарактерних частинах міста. На міжнаціональному рівні «право дифузії» в архітектурі вже набуло стійких ознак. Цитуючи Рема Колхааса: «Виникла деяка сила, яка робить архітектуру однаковою. Різниця між продукцією китайських, ...американських архітекторів дуже невелика» (Колхаас Р., 2004).

Невідповідність впроваджених архітектурних форм місцю нівелює характер ділянки, а достатньої потужності для створення нового образу, в силу своєї нейтральності і подібності нові об'єкти не мають.

З однієї сторони це явище є позитивним, оскільки впровадження у різнокультурні міста модерну естетику міського дизайну стимулює розвиток нових рішень в урбаністиці. З іншого боку, прийнявши позицію глобалізаційно «модного» міського середовища, чи не втрачається індивідуальний характер міста.

Отже, явище міжнаціональної архітектурної дифузії у вигляді виокремлення архітектури з економічного та соціального контексту і

запозичення лише зовнішніх її ознак не матиме бажаного якісного результату. Основою ідентичності міста є «хитке, невизначене, з важковловимим змістом поняття - його індивідуальний культурний потенціал» (Глазычев В., 2008). Насьогодні свою ідентичність вбережуть ті міста, стратегія яких буде полягати не лише в охороні пам'яток, але і в утриманні від спокуси архітектурної моди, оскільки ідентичність міста завжди автентична.

Сучасні підходи до формування міського громадського простору.

Останні дослідження міського простору (Тищенко І., 2015; Wantuch-Matla, D., 2016; Amin, A. and Thrift, N. 2016) скеровані на встановлення відповідності простору потребам користувача (Benninger C., 2001; Gehl J. Svarre B. 2016) та його оптимізацію (Hillier, 2012).

Прикладом сучасних тенденцій у плануванні громадських просторів міст є розробки науково-проектної лабораторії при Лондонському Університеті, очолюваної Біллом Гілльє (Space Syntax Laboratory, 2011) (таб. 1.4). Ними було здійснено ряд проектів з модернізації деструктивних районів, шляхом формування громадського простору та оптимізації руху пішоходів. Одним з реалізованих об'єктів є проект модернізації району Саутерк м. Лондон.

У ході роботи над проектом методом SWOT-аналізу було проаналізовано можливості території та можливості, що відкриються при реалізації варіантів проектною пропозиції. Проблемою функціонування району було визначено наявність наземних гілок метро та транспортних комунікацій, які створюють розрив між житловими ділянками і ускладнюють пішохідний рух. В якості вузлової території перепланування було визначено перехрестя Elephant & Castle Crossing. Даний транспортний вузол, було визнано важливим і символічним у формуванні майбутнього громадського простору та для регенерації району в цілому. У ході роботи над проектом була побудована модель прогнозування руху пішоходів для оцінки попиту на пішохідний перехід на перехресті. Було передбачено загальну кількість річних пішохідних переходів - 13 мільйонів, що

дорівнює прогнозованій кількості переміщення транспортних засобів через перехрестя.

Запроектована трикутна форма організації перехрестя створює три окремі пункти його пішохідного перетину. Прогнозовано, що різні напрямки матимуть різну кількість пішоходів. Відповідно до цих даних були розраховані ширини переходів по різних напрямках пішохідного «трикутника». Було вирішено не будувати типових переходів, перпендикулярних проїжджій частині, а слідуючи поведінку пішоходів, прокласти їх найкоротшим шляхом, діагонально. В результаті реалізації проекту, пішоходи продовжували переходити дорогу по бажаній найкоротшій траєкторії (на 40% коротша від системи шахматних переходів). Перехрестя, в його новому дизайні стало вузловим символічним місцем для цілого району і дало поштовх до розвитку цього району та прагнення відповідати новому міському дизайну і решті території.

Ще одним прикладом застосування методики синтаксису простору у практичному міському проектуванні є реалізація громадського простору району Вулвіч в м. Лондон. Побудова нової станції залізниці та нова житлової забудови вплинули на структуру руху пішоходів. Зміни в тканині міста обумовили необхідність змін громадського простору району.

Було проведено дослідження базового сценарію функціонування простору: визначені траєкторії переміщення пішоходів, просторові орієнтири та візуальні зв'язки. Основою проектного рішення є покращення доступності громадських просторів, як фізичної так і візуальної. Реалізація проекту надала району якісні та відвідувані громадські простори, що базуються на загальнодержавних нормах та вимогах до проектування площ та вулиць, і в той же час відповідають специфічним просторовим умовам ділянки.

Підсумовуючим, можна сказати, що в основі якісного планування громадського простору є не стільки дизайнерське рішення, скільки вирішення практичних завдань, як, до прикладу, оптимізація пішохідного руху.

Ще одним засобом оптимізації функціонування громадських просторів міста є залучення громади до їх облаштування та впровадження нових функцій в межах окресленого простору. Прикладом бачення громадою розвитку міста, є проекти, подані громадою на фінансову підтримку муніципалітетом. Заходи, які пропонуються авторами проектів спрямовані на активацію вуличного простору та маркетингові дії, наприклад проведення вуличних фестивалів чи театралізація простору. Також заохочуються проекти, спрямовані на благоустрій громадського простору, наприклад висадження дерев, встановлення міських меблів, інформаційних щитів, творів мистецтва. Фінансуються заходи для підвищення безпеки та чистоти в громадських місцях, включно з пропонованими інвестиціями в приватні будівлі, наприклад дизайн фасадів, освітлення, рекламні системи, створення безбар'єрного доступу, заходи з енерго- та ресурсозбереження (Офіційний сайт Берліну, 2017). Розгляд пропонованих громадських проектів в Українських містах показує, що першочергово необхідним громада бачить облаштований простір для дітей²⁸. В силу відсутності найнеобхіднішого в міському просторі, а саме місць для розвитку дитини, переважна більшість проектів стосується облаштування дитячого майданчика на ділянці біля школи. Про театралізацію простору чи використання його для інших груп населення окрім дітей, громади поки не задумуються.

²⁸ У 2017 році у Львові, з поданих на конкурс 294 проектів міських громад на облаштування громадського простору, в галузі комунального господарства - 15%, освіти - 27% та спорту - 25%. Найбільше голосів громада Львова віддала за проекти категорії «освіта» - 32% та «Спорт» - 18% (Громадський проект. Місто Львів, 2017).

Планування громадських просторів лабораторією Space Syntax Laboratory.

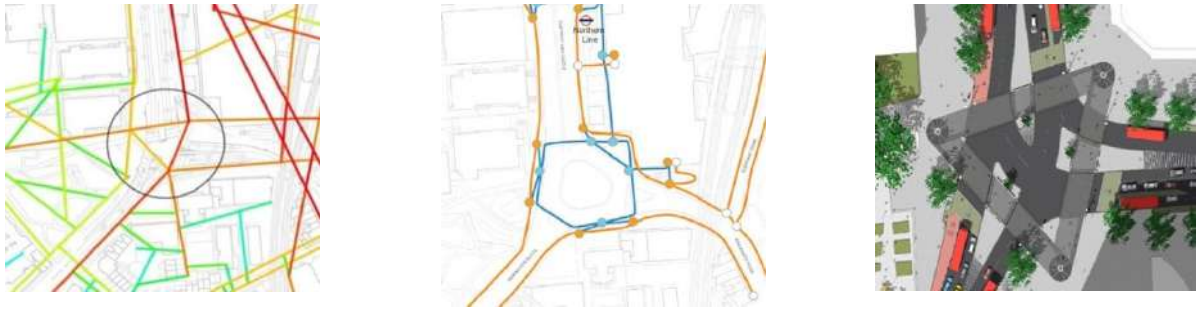

Рис. 1. Проект модернізації району Саутерк, м. Лондон.

А) Аналіз синтаксису міського простору за методом Б.Гіллера
 Б) Обстеження руху пішоходів
 В) Проект пішохідного наземного переходу

Рис. 2. Проект громадських просторів району Вулвіч, м. Лондон.

А) Модель просторової доступності.
 Б) Схема траєкторії руху пішоходів.
 В) Візуальні зв'язки і бар'єри простору.

Г) Схема локалізації громадських просторів - скверів (№1, №2) та пішохідної території

Д) Генплан громадських просторів району Вулвіч

Ж) Сквер по вулиці Вулвіч Нью (№1 на рис. Г)

З) Сквер Бересдорф (№2 на рис. Г)

Примітка: сформовано автором

1.3. Законодавчо-нормативне регулювання громадського простору як об'єкту містобудування.

Громадський простір, як об'єкт правового регулювання в Україні лише починає вивчатися. У законодавстві України не визначені і близькі до об'єкту дослідження категорії, як «суспільний простір», «публічний простір», їх межі (Севрук О., 2017). Недосконале законодавство у поєднанні з недоліками управління призводить до експропріативного використання загальноміської території, знищення культурної та історичної спадщини міста, присвоєння приватними особами суспільних переваг (Севрук О., 2017). Також, проблемою модернізації фізично та морально застарілих громадських просторів є відсутність містобудівного регулювання, яке б охоплювало ці території, як окремі об'єкти. Міський простір не трактується містобудівельниками як структурний елемент міста, залишається не дослідженим питання його кількісних показників. Масштаб генерального плану міста для цього є невідповідним, а детальний план території на сьогодні виконується лише для тих фрагментів міста, де планується нове будівництво (Соснова, Н. та Бардин Ю., 2018).

Пунктом складності роботи спеціалістів з громадськими просторами є відсутність нормативної бази. В Законодавчо-нормативній базі України поняття «громадський простір» немає, відповідно немає норм та вимог до його проектування²⁹.

Дилемою у дослідженні громадського простору виступає його окреслення. Так, в свідомості мешканця найбільш чітким для сприйняття в якості громадського простору виступає центральна частина міста – з розмитими в уявленні межами та формою власності. Натомість, найбільш чітким з юридичної точки зору, є громадський простір в житловому осередку –

²⁹ Згідно Земельного Кодексу України, стаття 83. Право власності на землю територіальних громад у п.4 а) йдеться про «землі загального користування населених пунктів (майдани, вулиці, проїзди, шляхи, набережні, пляжі, парки, сквери, бульвари)», які за характеристиками і є громадським простором.

«прибудинковий простір», який має встановлені межі, форму власності та нормативні вимоги до планування.

В галузі архітектури та містобудування поняття «громадський простір» існує як фізичний елемент з яким спеціалісти працюють але під іншим юридичними назвами – площа, сквер. Проблема узгодження юридичного окреслення структурних елементів міст, неможливість охоплення в ДБН простору міста, як об'єкту планування, підміна іншими термінами, наприклад – «територія», «площі» і їх практичних реалізацій озвучувалася ще в працях радянських теоретиків містобудування (Владимиров В.В., Саваренская Т.Ф., Смоляр И.М., 1999).

Архітектори сьогодення визнають, що «між архітектурно-планувальними вирішеннями житлової забудови та новими земельними відносинами утворився певний розрив», а «ефективність використання відкритих територій в структурі житлової забудови низька» (Габрель М., 2003).

В чинних будівельних нормативних документах поняття «громадський простір» не виступає самостійним об'єктом містобудівного проектування, а згадується як складова території громадського центру³⁰ (ДБН Б.2.2-12:2019 «Планування і забудова територій»). Вказано, що території, зайняті під громадські функції в загальноміському центрі можуть займати від 60 % до 70 % (п. 6.2.6), а для центрів повсякденного та періодичного обслуговування рекомендовано під громадські функції відводити 15 % - 20 % площ (Соснова, Н. та Бардин Ю., 2018).

Параметризація та визначення планувальних обмежень для ГП в ДБН не встановлюється.

³⁰ Громадський центр - територія концентрованого розміщення закладів, та підприємств обслуговування населення, адміністративних будівель у планувальній структурі населеного пункту (ДБН Б.2.2-12:2019 «Планування і забудова територій»).

У п. 6.2.10 сказано фактично про громадський простір, називаючи його «комунікативним». «При планувальній організації території громадських центрів, для реалізації *комунікативної* функції, необхідно передбачати формування розвинутих пішохідних зон (відкритих площ, пішохідних вулиць), які мають:- забезпечувати можливість організації та проведення масових громадських заходів (політичних, святкових, спортивно-розважальних тощо); - формувати зручні пішохідні зв'язки між об'єктами та комплексами обслуговування, зупинками громадського транспорту та транспортними вузлами; - забезпечувати організацію різноманітних функцій, що містять розвинений набір об'єктів обслуговування, а також місць для короткотривалого відпочинку; - створювати індивідуальний архітектурний образ; - забезпечувати збереження традиційного характеру історичного середовища та об'єктів культурної спадщини». Проте, де?, як? і скільки? не роз'яснено.

Пункт 8.6 ДБНу виділяє в окремий структурний елемент міста «Туристичні зони» до складу яких внесено функціональні території, які номінально є громадськими просторами, але не отримали такого визначення, це «ландшафтно-маршрутні коридори, що об'єднують складові туристичної території», «об'єкти містобудування – історично сформовані центри населених місць, площі, комплекси (ансамблі)» і досить обширне поняття «інші визначні місця».

При розробленні документації з просторового планування для найкрупніших, крупних і великих міст площу багатофункціонального загальноміського центру приймають з розрахунку від 3,5 до 5 м² на особу; для середніх міст – 5-10 м² на особу; для малих міст – 10-20 м² на особу.

У планувальних зонах найкрупніших, крупних міст площу території громадських центрів згідно п. 6.2.8 ДБН Б.2.2-12:2019 необхідно приймати від 15 до 20 га за чисельності населення планувальної зони до 200 тис. осіб; 20-30 га за чисельності населення від 200 до 500 тис. осіб та від 30 до 60 га - за чисельності населення понад 500 тис. осіб.

В межах громадського простору багатofункціонального центру, згідно п. 6.2.11, площа пішохідного простору приймається 20 м² на 1 особу.

Озеленення в межах громадського центру має становити 25 % території центру, а «в історичних частинах громадських центрів цей показник має бути не менший ніж існуючий» (п.6.2.13; ДБН Б.2.2-12:2019). Дана норма значною мірою відповідає світовим трендам зрівноваженого розвитку міста, оскільки забороняє зменшення озеленення – вирубку дерев, заощення газонів, встановлення літніх майданчиків на газонах - в історичному ядрі міст; а також сприяє збереженню історичного середовища.

В нормативній документації України вказані максимальні віддалі доступності до об'єктів обслуговування. Проте в умовах ринкової економіки виникає протилежна загроза – загроза переущільнення території об'єктами обслуговування, які витісняють інші некомерційні функції, як наприклад, громадський чи рекреаційний простір. Відповідно, є необхідність «резервування» в містобудівній документації територій для соціальної активності мешканців (Соснова, Н. та Бардин Ю., 2018).

Наступним нормативним документом України, що регулює планування громадських просторів є ДБН Б.2.2-5:2011 «Благоустрій територій». Його норми поширюються на площі, бульвари, проспекти, прибудинкові території, території загального користування.

Актуальним на сьогодні з чинної законодавчої бази України в питаннях громадського простору можна вважати положення ДБН Б.2.2-5:2011 п. 4.20 щодо формування простору для маломобільних груп та вимоги до формування простору для інвалідів з вадами зору згідно ДБН Б.2.2-5:2011 п. 4.20.6 за тактильними показниками (Соснова, Н. та Бардин Ю., 2018).

Як окремі структурні елементи з вимогами до їх впорядкування в ДБН Б.2.2-5:2011 п. 5.4 виділені майдани і площі; п 5.6. регулює питання впорядкування: простору вулиці, дороги, провулку, проїзду, пішохідних та велосипедних доріжок, а також відсоток озеленення парків, скверів, бульварів.

Згідно Земельного Кодексу України, у Статті 83. Право власності на землю територіальних громад у п.4 а) сказано про «землі загального користування населених пунктів - майдани, вулиці, проїзди, шляхи, набережні, пляжі, парки, сквери, бульвари». Проте в правовій площині найбільш окресленою Згідно Земельного Кодексу України є «прибудинкова територія» - земельні ділянки багатоквартирних будинків (Стаття 42), що має закріплені юридичні межі. Розміри та конфігурація земельних ділянок, на яких розташовані багатоквартирні будинки, а також належні до них будівлі, споруди та прибудинкові території, визначаються на підставі відповідної землевпорядної документації. Порядок використання земельних ділянок, на яких розташовані багатоквартирні будинки, а також належні до них будівлі, споруди та прибудинкові території, визначається співвласниками.

В ДСТУ-Н Б Б.2.2-9:2013 в Настанові щодо розподілу територій мікрорайонів (кварталів) для визначення прибудинкових територій багатоквартирної забудови у п.3.6 є визначення поняття «*територія спільного користування*» - це частина житлової території, яка не входить до складу прибудинкових територій багатоквартирних будинків, розрахована для обслуговування мешканців мікрорайону (кварталу) та використовується мешканцями за своїм цільовим призначенням (таб. 1.5). Дане визначення дає можливість інтерпретації в питанні використання та призначення території спільного користування. По визначенню даний тип території можна класифікувати як громадський простір, що не є приватним. Проте за відсутністю детального плану³¹ і плану зонування в населених пунктах більше 50 тис. мешканців, наявність лише генерального плану міста не забезпечує можливість виокремлення земель громадського простору в об'єкт цивільних прав.

³¹ В більшості міст детальні плани розроблені лише для окремих незначних ділянок, в місцях де планується нове будівництво, до прикладу у Львові – це 6,37 % території міста³¹, а решта територій міста не мають юридичної основи формування громадського простору.

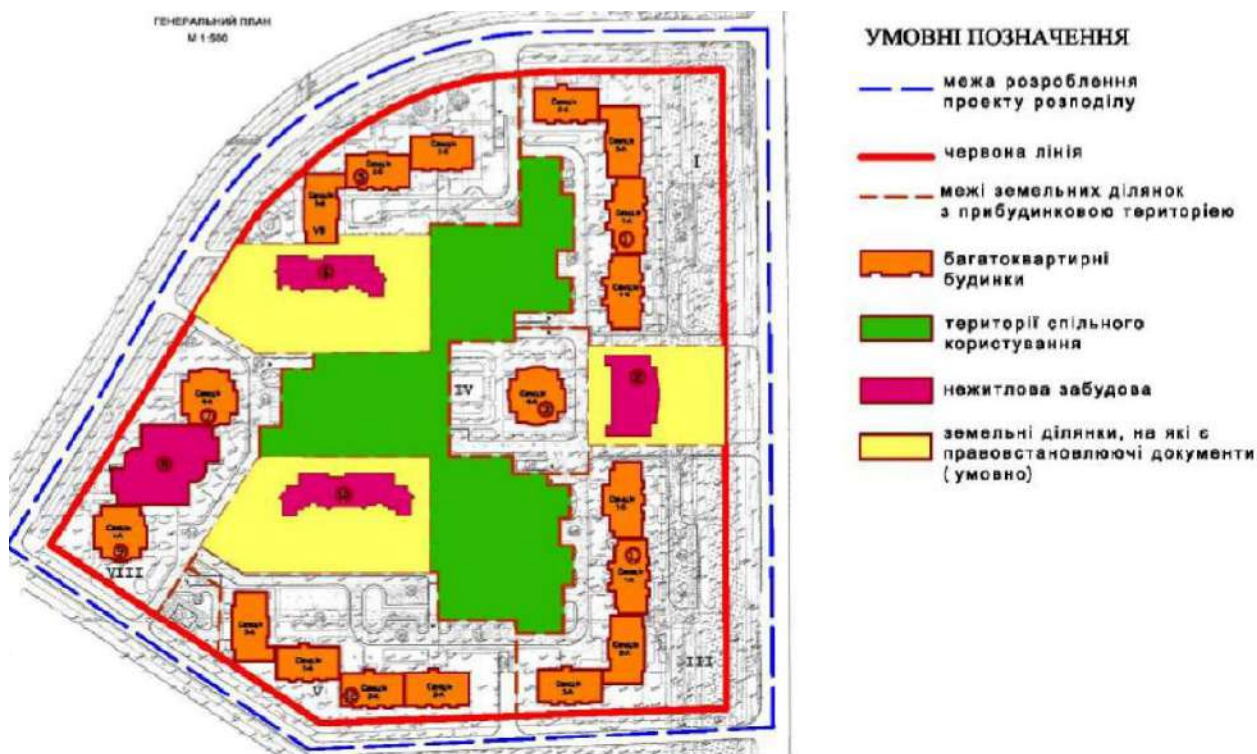
Слід визнати, що частина вимог благоустрою прибудинкової території є неактуальними, оскільки від часу впровадження цих вимог радянським ДБНом для житлових мікрорайонів багатоквартирної забудови, змінилися соціально-економічні умови життя та вимоги до формування міського простору. До прикладу, в п. 5.4.7. прописано наступні рекомендації щодо озеленення міської площі - «по периметру або у центрі», що є досить спрощеним трактуванням форм та засобів дизайну.

Архітектори визнають, що «між архітектурно-планувальними вирішеннями житлової забудови та новими земельними відносинами утворився певний розрив», а «ефективність використання відкритих територій в структурі житлової забудови є низькою» (Габрель М., 2003). Актуалізація нормативних документів, регламентація функціонування елементів міст сприятиме узгодженню містобудівної політики та економічно-соціальних умов.

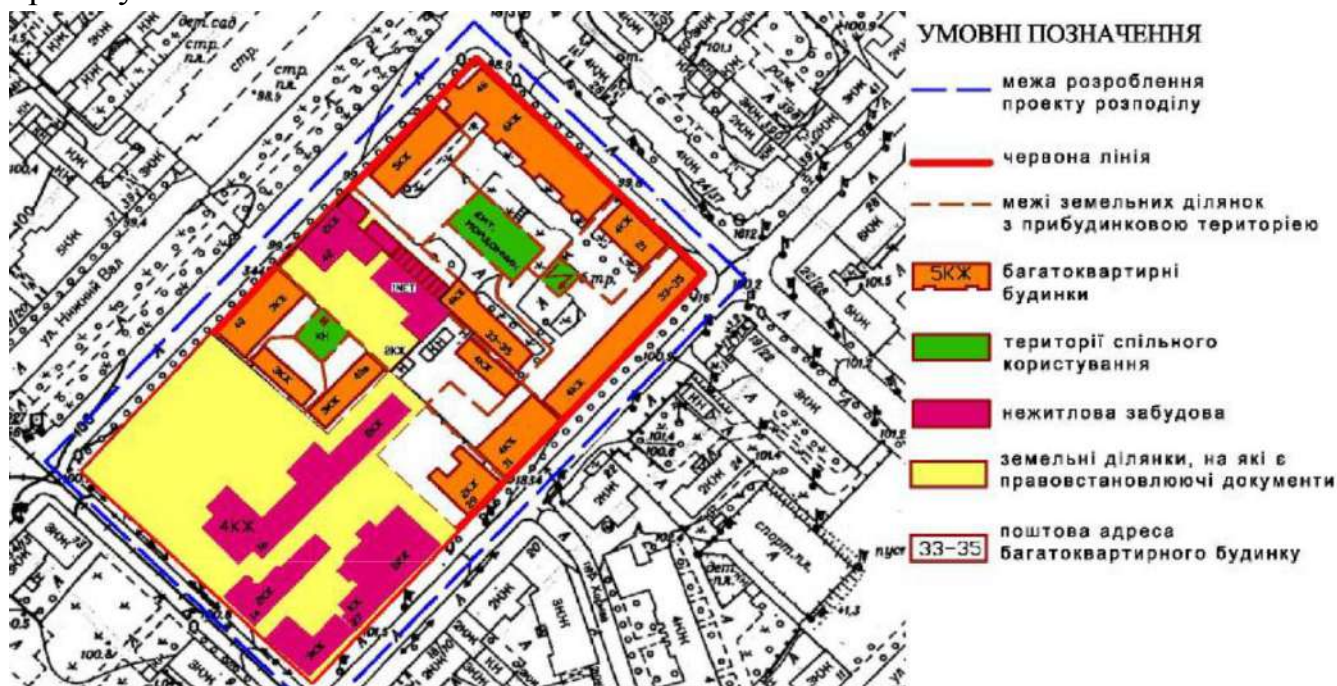
Однією з важливих характеристик громадського простору є його використання. В нормативній документації дещо узагальнено вказано функціональне наповнення різних типів громадських просторів – «передбачити формування пішохідних зон» для «забезпечення організації різноманітних функцій» (ДБН Б.2.2-12:2019 п. 6.2.10 та 6.2.11). Відсутність регламентацій в питанні використання громадського простору, який за означенням є егалітарним, обумовило експропріативний характер комерційного використання міських земель (Соснова, Н. та Бардин Ю., 2018). Натомість, в світі чинник соціальної справедливості та рівного доступу до території загального використання є одним з критеріїв зрівноваженого розвитку міста. Для міст України повстає наступне питання - скільки громадського простору має бути вільного від комерційної та рекламної діяльності, щоб він продовжував бути загальнодоступним?

В світовій містобудівній практиці, в питанні проектування громадських просторів, нема прямих директив, проте рекомендації як для проєктантів так і для бізнесу та громади міста, щодо оптимальних показників організації міської території. Питання оптимізації використання громадського простору в містах

Види територій в структурі мікрорайону (кварталу) згідно ДСТУ-Н Б Б.2.2-9:2013

А) Приклад плану розподілу території мікрорайону (кварталу) забудови, що проектується

Б) Приклад плану розподілу території мікрорайону (кварталу) забудови, що історично склалася

Примітка: сформовано автором на основі даних ДСТУ-Н Б Б.2.2-9:2013; додаток Е (проект).

Європи та США вирішувалися впровадженням додаткової містобудівної документації на рівні муніципалітету, в залежності від величини міста та його потреб. Прикладом є зонування міста Нью-Йорк, згідно якого міські вулиці заборонено використовувати під функцію кафе, якщо це порушує можливості вільного пішохідного руху. Вуличне кафе не може займати більше 1/3 від площі тротуару для пішохідного руху (The Official Website of the City of New York, 2017).

Важливим показником у функціонуванні громадського простору є співвідношення зайнятої площі до вільної. В Нью-Йорку, на площі 465 м² дозволяється встановлення кіоску площею 10 м.кв., що у відсотковому вимірі становить всього 2,1 % (Соснова, Н. та Бардин Ю., 2018).

Розроблена в США типологія вуличних кафе є ще одним засобом впорядкування міського простору та об'єктивності в питанні отримання дозвільної документації. Виділено три типи вуличних кафе: 1) огорожене (Enclosed Café), що примикає до кафе, розташованому в будівлі; 2) не відгороджене (Unenclosed Café), що може мати парасольки або маркізу; 3) малі, не відгороджені кафе (Small Unenclosed Café), з розташуванням столиків в один ряд на віддалі не більше 4 ½ футів від фасаду будівлі.

Вагомість громадського простору у функціонуванні міста підкреслено встановленням інформаційної навігації з логотипом загальнодоступного для людей простору (таб. 1.6, Б).

Для громадських просторів в США прописані мінімальні *розміри території з громадськими функціями* в 2000 квадратних футів, а це приблизно 185 м². Такої ділянки достатньо для організації місця зупинки авто і висадки пасажирів (а не паркування), росту кількох дерев та розміщення елементів комфорту пішохода – як навігаційного характеру так і для короткочасного відпочинку.

Конфігурації ділянки громадського простору рекомендовані правильної форми. Так 75% простору при комерційних будівлях має мати форму прямокутника чи квадрату розміром не менше 12x12 м³².

Загалом, заохочується створення нових громадських просторів, оскільки це сприятиме активізації пішохідного руху в місті. Однак, щоб лінія забудови вулиці не мала надто великих розривів, площі не можуть бути розташовані частіше ніж 53 метри одна від одної, по одній стороні вулиці.

При формування громадського простору враховуються інсоляційні та аераційні вимоги. Ширина ділянки з південної сторони має бути не менше 12 м.

Критерій видимості, проглядання вуличного простору з інших територій має значення у питанні безпеки пішохода. Так, простори, що забезпечують функцію транзиту пішоходів в середині кварталів мають мати мінімум 3 метри і елементи освітлення, натомість інші елементи та функції є забороненими. Задля забезпечення комфорту перебування в громадському просторі регулюються параметри довжини і висоти забудови. Якщо до повноцінного громадського простору відстань більша ніж 36 метрів, то прилегла забудова на висоті більше 18 м має бути втопленою на 3 метри для покращення проникнення освітлення до рівня пішоходів та цим самим, створюється відчуття безпеки для пішохода (Соснова, Н. та Бардин Ю., 2018).

В пішохідно активних районах міст США ширина тротуарів має бути не менше 4,5 метра. Лише 50% вуличного простору можуть містити місця для сидіння³³, елементи реклами, елементи вуличного дизайну. На віддалі 4,5 метра від перехрестя вулиці простір має бути вільний від перешкод. Місця для паркування не організовують в межах тротуарів. Усі громадські простори мають забезпечити місце для паркування велосипедів.

³² Вужчі частини цього простору можуть займати лише 20% від площі даного простору.

³³ Пунктом сертифікації проєктованого громадського простору є норми встановлення типів сидіння: рухоме, стаціонарне сидіння, стаціонарні лавки, пристінові сидіння, місця відпочинку на уступах, підпірних стінках та сходах. Усі громадські простори зобов'язані мати як мінімум два з перелічених типів сидінь некомерційного загальнодоступного характеру.

Особливістю екологічного підходу у проектуванні громадського простору в США є вимога обов'язкової наявності дерев, з розрахунку для площі 95 м² необхідно забезпечити мінімум 4 м² затіненого простору, що становить 4,2% території, а 20% площі повинні бути покриті партерною зеленню (Kayden J. S., 2000).

Прикладом громадського простору контраверсійної реконструкції, де не було забезпечено мінімально необхідну кількість зелені, є площа Короля Георга (King George Square) у місті Брісбен (Brisbane) в Австралії. З метою пожвавлення функціонування площі та її часткової комерціалізації міська влада провела реконструкцію площі, в ході якої було демонтовано фонтан, а газони з деревами замінили мощенням. В результаті, в спекотні дні температура на поверхні площі сягала 61 градуса за Цельсієм (Johnson L, Grant-Smith D., 2017). Реакція мешканців на новий образ площі була негативною – вона отримала назву «міський острів спеки». Муніципалітетом було проведено повторну реконструкцію, під час якої, для забезпечення затіненості площі, були посаджені дерева (Calligeros M., 2010).

Повертаючись до розгляду місцевих правил забудови в Нью-Йорку в питанні формування громадського простору, в якості методики роботи з містом, слід відмітити інвентаризацію наявних міських просторів з поділом їх на 4 типи (таб. 1.6, Г).

Перший тип - Destination space (простір з призначенням) - це якісний громадський простір, який приваблює мешканців та працівників з прилеглих будинків а також відвідувачів з сусідніх кварталів. Користувачі в межах даного простору спілкуються, їдять, купують, переглядають твори мистецтва або відвідують запрограмовану подію. Дані простори великі за площею та функціонально уподібнені до торгово-відпочинкового об'єкту.

Другий тип - Neighborhood (сусідство) - громадський простір, який як і перший тип, залучає мешканців та працівників з найближчих будівель та прилеглих кварталів, проте функціонально зорієнтований на рекреацію. Користувачі йдуть до цього простору для таких цілей, як спілкування з

сусідами, пасивний відпочинок, гра з дітьми; передбачені місця під такі види діяльності, які громада вважатиме за доцільні, як наприклад, заняття спортом чи читання. За площею дані громадські простри є меншими від першого типу міського простру – «простору з призначенням».

Третій тип - *Hiatus space* (внутрішній простір) - громадський простір короткочасного відпочинку пішоходів. Даний простір локалізований біля напрямів активного транзиту, за площею він невеликий але обов'язково має місця для сидіння. Даний простір не приваблює мешканців прилеглих будинків.

Четвертий тип - *Circulation space* (циркуляція) - транзитний громадський простір, який покращує умови переміщення пішохода через місто. Його основна мета полягає в тому, щоб дозволити пішоходам рухатися швидше від пункту А до пункту В та зробити подорож більш зручною, забезпечуючи захист від шуму, забруднення повітря, частково від опадів, тобто це на окремих відрізках даний простір може бути критим.

Неякісні, з точки зору функціонування і в тім числі дизайну, громадські простри Нью-Йорка було окреслено терміном «Маргінальні» - *Marginal space* і виокремлено в п'ятий тип громадських просторів.

Відділ міського планування Нью-Йорку та професор Гарвардського університету Джерелд С. Кайден (*Jerold S. Kayden*) спільними зусиллями сформували електронну база даних з детальною інформацією про кожен громадський простір міста (таб. 1.6, В). Також була опублікована книга "*Privately Owned Public Space: The New York City Experience*", що описує досвід стимулювання розвитку міських громадських прострів (*Kayden J. S., 2000*).

Таблиця 1.6.

Містобудівна документація м. Нью-Йорк з планування громадських просторів.

А) Схема Зонінгу м. Нью-Йорк (фрагмент) з допустимими видами використання тротуарів під вуличні кафе

Б) Інформаційний знак міського громадського простору

CLINTON		Manhattan District 4		
ID	Building Address	Building Name	Public Space	Classification
49	650 West 42nd Street	River Place	Public Open Space	Neighborhood
50	825 Eighth Avenue	One Worldwide Plaza	Elliptical Arcades	Marginal
			Plaza	Destination (Under renovation)
			Subway Access Areas	Circulation
51	300 West 56th Street		Plaza	Marginal
			Arcade	Marginal
52	322 West 57th Street	Sheffield	Plaza	Neighborhood
			Arcade	Marginal
53	347 West 57th Street	Colonnade	Plaza	Marginal
54	555 West 57th Street	BMW	Plaza	Hiatus
			Arcade	Marginal
55	1000 Tenth Avenue	St. Luke's-Roosevelt Hospital Center	Public Open Space	Neighborhood

UPPER WEST SIDE		Manhattan District 7		
ID	Building Address	Building Name	Public Space	Classification
226	200 West 60th Street	Concerto	Public Open Space	Neighborhood
227	45 West 60th Street	Regent	Residential Plaza	Neighborhood
228	30 West 61st Street	Beaumont	Additional Residential Plaza	Marginal
			Arcade	Marginal
			Residential Plaza	Hiatus
229	One Central Park West	Trump International Hotel and Tower	Plaza	Hiatus
230	44 West 62nd Street	Lincoln Plaza Towers	Plaza	Marginal
231	61 West 62nd Street	One Harkness Plaza/Harmony Atrium	Covered Plaza	Hiatus
232	1886 Broadway	30 Lincoln Plaza	Covered Plaza	Marginal
			Landscaped Plaza	Neighborhood
			Mandatory Arcade	Circulation
			Special Permit Arcade	Marginal
233	1 Lincoln Plaza	One Lincoln Plaza	Arcade	Circulation
			Plaza	Hiatus
234	75 West End Avenue	West End Towers	Public Open Spaces	Neighborhood
235	2 Lincoln Square	Two Lincoln Squares	Covered Plaza	Destination
			Mandatory Arcade	Circulation
			Special Permit Plaza	Circulation

В) Схема класифікації громадських просторів району Манхеттен (Нью-Йорк) в межах вулиць Clinton and the Upper West Side

Г) Таблиця інвентаризації громадських просторів в м. Нью-Йорк

Примітка. Сформовано на основі даних Офіційного сайту м. Нью-Йорк (The Official Website of the City of New York, 2017).

Висновки за розділом 1.

Підсумовуючи аналіз праць в питанні громадського простору, як об'єкту наукового пізнання та містобудівного планування встановлено:

1. Термін «громадський простір» має синонімічний ряд, довільне застосування якого породжує неузгодженість у встановленні природи самого об'єкту. Базуючись на дослідженнях в галузі герменевтики, згідно яких, інтерпретацію значень, їх смисл можна пов'язувати із задумами, які мотивують ту чи іншу дію у роботі розглянуто і трансформовано у цільове, функціональне тлумачення поняття «публічний», «громадський», «суспільний». Семантичні відмінності є незначними, проте термін «громадський» в питанні міського простору обумовлює *приналежність* території громаді, термін «суспільний» окреслює спосіб формування простору, а термін «публічний» окреслює лише можливості «широкого відвідування» території.

2. Література на тему громадських просторів в значній мірі містить більше гіпотез постулативного характеру, ніж ті, що мають наукове обґрунтування. Методичні досягнення в галузі планування соціально активного міського простору не систематизовані, особливо через міждисциплінарний - соціологічно-культурно-психологічний, архітектонічний та економічний генезис об'єкту. Простір міста, в більшості, розглядається архітекторами з точки зору міської композиції і дизайну; соціологами, як місце спілкування міщан; політологами – як місце демонстрації влади, а маркетологами – як «продукт» та територія розміщення реклами. Перелічені характеристики можна віднести до суб'єктивних показників простору.

Натомість не вивчалися об'єктивні параметри функціонування міського простору, як структурного елементу міста та його містоформуєча роль. Окреслені концепції є значими у подальшому розвитку ГП міст України, проте потребують інтегрованого їх сприйняття зважаючи на реалії та умови

функціонування міст України. Зокрема, необхідним є розгляд громадських просторів як системи наукових інтегративних знань щодо його сутності і закономірностей розвитку, з одного боку, та практичних вимог до його функціонування як структурного елементу міста, з іншого боку.

3. Аналізуючи наявні концепції в питанні ролі громадських просторів у функціонуванні міста, встановлено унікальність їх якостей та задач, як території соціальної згуртованості, відповідно, громадський простір – це містобудівний об'єкт - фрагмент міської території, що забезпечує окремий вид соціальних послуг - суспільну комунікацію.

Підсумовуючи різноаспектні трактування, «громадський простір» - це міська пішохідна територія поліфункціонального призначення (рекреаційного, ландшафтно-рекреаційного, репрезентаційного, комерційного, комемораційного тощо), яка сформувалася під впливом історичних, культурних, соціальних та економічних умов, та є рівнодоступною у користуванні. Функціонування громадського простору, на відміну від решти територій міста, виходить за межі утилітарності і є територією імплементації культурно-символічних особливостей суспільства у матеріальному просторі міста.

Ландшафтні озеленені території міста можуть бути самостійними об'єктами, і виконувати рекреаційні, природоохоронні, санітарні функції, або бути складовою громадського простору, і підпорядковуватися його завданням.

4. Встановлено ролі громадського простору, що формуються під впливом соціальних, політичних та економічних чинників. Перша роль ГП – це соціальна, як територія спілкування. Унікальність ГП, його відмінність від решти міського простору, полягає у можливості “знайомства і пізнання” різних суспільних груп поміж собою. До категорії соціальної ролі громадського простору відносяться семантична, символічно-культурна, комемораційна. Друга роль ГП – це візуальна вербалізація політично-соціального устрою. Третя роль ГП – це участь в економічному обміні. Четверта роль ГП – містоформуєча.

6. Аналіз законодавчо-нормативного регулювання громадського простору, як об'єкту містобудівного планування, встановив невідповідності між фактичною роллю міських громадських просторів та їх неозначеністю в архітектурно-містобудівному плануванні. Юридично громадський простір лише опосередковано фігурує як об'єкт цивільного права у містобудівній законодавчо-нормативній документації України. Згідно Земельного Кодексу України йдеться про “землі загального користування населених пунктів (майдани, вулиці, проїзди, шляхи, набережні, пляжі, парки, сквери, бульвари”, які за характеристиками є громадським простором, натомість містобудівною нормативною базою охоплені опосередковано і як окремі елементи міста.

В країнах Європи та США питання регулювання розвитку громадських просторів вирішується шляхом впровадження містобудівної документації на місцевому рівні.

Розділ 2.

МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ ГРОМАДСЬКИХ ПРОСТОРІВ МІСТА

2.1. Концептуальні положення дослідження.

Аксіоматичні положення ізоморфності світу дозволяють розглядати громадський простір у взаємозв'язку із всіма елементами міста, а процеси його формування та розвитку інтерпретувати на основі подібності до розвитку містобудівної системи³⁴. Схожість отриманих емпіричним шляхом характеристик функціонування громадських просторів та положень теорій щодо процесів міського розвитку вказує на наявність загальних закономірностей, знання яких дозволять окреслити ймовірні варіанти розвитку громадського простору.

Виходячи з вищевикладеного, громадський простір, як *структурний елемент* має ієрархічне місце в системі міста; а як об'єкт детермінований соціальними діями має властивості саморганізації – синергетичні властивості. Таким чином, *теоретико-методологічна основа дисертації – це теорії розвитку містобудівних систем* (Гутнов А.Э., 1984 1984, 1985; Hillier В., 1993, 1996) *та теорії в питанні самоорганізації систем* (Свідзинський А,2008; Тимохін В,2003).

Соціально-просторова система ГП, відносяться до відкритих, стійких³⁵, саморегульованих систем, які мають зовнішні зв'язки. В значній мірі, стійкість у функціонуванні мережі ГП забезпечується урівноваженою доступністю більшості міських громадських територій. Проте, зі зміною зовнішніх чинників - зростанням населення, щільності забудови та ін., площа ГП та їх якісні

³⁴ містобудівна система, за Осітнянко А.П. (2002) представляє собою соціально-демографічну, природно-техногенну підсистеми, підсистеми просторових і економічних взаємодій.

³⁵ стійкість розглядається як властивість збереження системою життєздатності, врівноваженості та режиму функціонування в умовах змінних зовнішніх впливів.

показники³⁶ вимагають прийняття рішення з подолання порушеного балансу³⁷, іншими словами – розвитку окремого ГП чи мережі просторів.

У процесі розвитку, з метою оптимізації, система ГП задається ціллю, для досягнення якої відбувається адаптація системи. Адаптація ГП реалізовується наступними положеннями: - мінливістю системи, кількісною мірою якої є різноманітність (В.Артюхов, 2012); - коеволюційністю у розвитку ГП та його над системи, що розглядається як відображення в системі характеристик її середовища; - саморганізацією.

Дані положення розвитку громадських просторів у роботі розглянуто на доведенні закономірностей у їх функціонуванні.

Знання щодо поведінки ГП у ході розвитку необхідні в управлінні просторовим розвитком міста.

Базуючись на теоретичному положенні, що розвиток громадського простору відбувається паралельно з розвитком вищої системи – містобудівної³⁸, у роботі висунуто гіпотези поведінки ГП.

Циклічність розвитку міста, при якій фаза кількісного росту змінюється фазою якісної перебудови – структурної реорганізації системи (Гутнов А. Э., 1985) обумовлює трансформацію і в підсистемах – ГП. Їх функціонування та види оптимізації – модернізація, реконструкція, благоустрій - тривають до моменту, допоки кількість виконуваних функцій «вміщатиметься»³⁹ в межах простору. З появою нових функцій, чи зі збільшенням кількості елементів

³⁶ Якісні показники у роботі трактуються як кількість можливих до реалізації в межах ГП функцій, дій.

³⁷ Планувальними рішеннями з подолання порушеного балансу можуть бути: прокладення пішохідних зв'язків, проведення маршруту громадського транспорту, вибір місця нового будівництва.

³⁸ Відповідною науковою основою в питанні просторового розвитку міста є дослідження організації містобудівних систем М.Габреля (2004).

³⁹ Даний показник обумовлюється вимогами ДБН до планування територій населених пунктів (ДБН Б.2.2-5:2011 «Благоустрій територій», ДБН Б.2.2-12:2019. Планування і забудова територій).

системи громадського простору, втім числі кількості користувачів простору, наступає його структурна реорганізація.

З огляду на два положення: по-перше, місто не має сталого стану і завжди в процесі змін, по-друге, в умовах ринкової економіки окремі території міста розвиваються нерівномірно, можна висунути гіпотезу, що окрім об'єктивних та суб'єктивних чинників впливу діють невимірні, нематеріальні, дію яких прогнозувати неможливо. *Саморозвиток* містобудівних систем і їх складових, можна передбачити (але не спрогнозувати) на основі виявлених закономірностей у їх поведінці. Для окреслення можливостей у розвитку ГП у роботі визначаються повторювані поведінкові дії ГП у стосунку до решти елементів міста, та аналізуються результати цих дій як успішні чи конфліктні. Емпіричним методом проаналізовано *тенденційність* поведінки ГП при змінних містобудівних умовах.

Положення про *синергетичні властивості* систем дозволяє розглядати поширення функцій громадського простору як *прагнення містобудівної системи до врівноваження* шляхом мінімізації затрат, зокрема затрат часу на подолання віддалі до очікуваної користувачем послуги, функції.

За аналогією до організації процесів в економіці, громадський простір розглядається як відкрита система, що *самоорганізується*, з мережею прямих і зворотних зв'язків між користувачем (попитом) і об'єктом – громадським простором (постачальником послуг) як процес обміну, де попит породжує пропозицію (Підвальна О, Козяр Н. 2013). Відповідно, для інтерпретування поведінки громадського простору визначаються цільові групи користувачів простору методами опрацювання статистичних даних та соціологічного опитування.

Структурна послідовність дослідження, а саме логіка і покроковість дій, послідовність виконання та обрані методи дослідження для різних груп задач, обґрунтовані завданням вирішення наступних суперечностей:

- невідповідність функціонування громадських просторів Українських міст до потреб різних груп користувачів, що веде до не комфортності міського простору для мешканців;
- неврахування громадського простору, як об'єкту містобудівного планування⁴⁰, що веде до невідповідного використання міських земель та росту соціально-містобудівних помилок (до прикладу, нерівноправності у використанні міського простору, збільшення транспортних та пішохідних переміщень містом з метою отримання окремого виду соціальних послуг).

Щоб усунути вказані невідповідності потрібно знати:

- властивості об'єкту – громадського простору, його роль у структурі міста, та взаємозалежності із рештою елементів;
- особливості об'єкту – громадського простору, у порівнянні з іншими міськими просторами;
- тенденції у розвитку об'єкту – громадського простору, в процесі змін моделей міста (функціональних, просторових, соціальних, економічних), а саме поширення чи згортання.

Методична послідовність роботи полягає у триетапності її виконання.

На першому етапі оперується даними емпіричного аналізу, що відображає реальні явища і процеси, що здійснюються в конкретному часі та просторі. Аналіз дає можливість пояснювати взаємозв'язок соціальних і матеріально - просторових характеристик, і на цій основі - передбачити перспективи архітектурно-містобудівних тенденцій і приймати практичні рішення. Збір та науковий опис (класифікація) інформації - становлять емпіричну базу архітектурно-соціологічного аналізу (3-4 розділ) для прогнозу та прийняття рішень щодо формування громадського простору (5 розділ).

⁴⁰ Громадський простір існує як фізичний елемент з яким спеціалісти працюють під різними юридичними назвами, до прикладу, площа, сквер. В Законодавчо-нормативній базі України поняття «громадський простір» є в значенні явища, а не об'єкту - структурної одиниці міста, відповідно як об'єкт цивільного права його не існує та нема норм і вимог до його проектування.

На другому етапі роботи оперується даними теоретичних знань, що відображають загальні закономірності і частково абстраговані.

На третьому етапі роботи обґрунтовано методологію порівняння альтернатив у розвитку ГП. Прийняття рішення в питанні формування громадського простору розглядаються як задачі оптимізації міста.

Оскільки метою прикладних досліджень є оцінка відповідності просторових і функціональних характеристик об'єкту дослідження, то кінцеві, результуючі моделі аналізу в дослідженні включають зіставлення властивостей соціальних явищ з характеристиками просторового середовища, і пояснення вибору оптимального рішення формування громадського простору за прийнятими критеріями.

Гіпотеза про збалансованість потреб в різних за ціллю створення ГП шляхом регулювання експлуатації та планування, визначають структуру і методику дослідження.

Структурна послідовність роботи передбачає наступні покрокові дослідження:

- 1) стану об'єкту,
- 2) потреб населення у функціонуванні об'єкту,
- 3) ресурсів оптимізації функціонування об'єкту,
- 4) механізму реалізації оптимізації функціонування об'єкту.

Визначення закономірностей функціонування ГП як *сутності* можливе на основі встановлення залежностей поміж його основними вимірами - фізичними, соціальними та функціональними.

Семантичне значення ГП є в площині його емоційного сприйняття, його значимості для певного міста чи місця, що характеризує ГП як явище.

Завдання опису стану об'єкту дослідження (класифікаційні) проведено за критеріями (ознаками) його:

- властивостей (що вміє?),
- особливостей (що вміє лише він?),

- тенденцій до розвитку (що буде вміти при змінних умовах та зовнішніх впливах).

Властивості громадського простору пропонувано визначати як роль ГП у функціональній структурі міста та його здатність до взаємодії із рештою функціональних елементів міста. Основним показником є домінуюча в ГП функція.

Особливості громадського простору розглядаються як кількісні показники інтенсивності використання території у порівнянні з показниками інших міських просторів. Встановлення активностей в межах ГП, що можуть бути як соціальними так і економічними є в основі характеристики інтенсивності використання простору. При цьому смислова роль ГП є пріоритетною у визначенні його особливості.

Тенденції у розвитку громадського простору визначаються як поведінка (поширення чи згортання) в процесі змін моделей міста (функціональних, просторових, соціальних, економічних). Роль ГП в системі міста, як структурного елементу є пріоритетною у визначенні тенденцій розвитку.

Беручи до уваги наявність громадських просторів у різновеликих та різнофункціональних структурних одиницях міста оцінка ознак громадського простору виконана за показниками:

- інтенсивності використання простору, як фізичної території і як місця комеморації;
- функцій – матеріальних та духовних, які реалізуються в межах простору;
- ролі у структурі міста⁴¹, як елементу системи побутового обслуговування і як «genius loci».

⁴¹ З множини можливих критеріїв оцінки ГП у роботі відібрані та апробовані ті, що мають сумарний визначальний вплив на функціонування об'єкту, як це було встановлено в результаті проаналізованих наукових праць в галузі архітектури та містобудування, економіки, соціології, географії та багатолітнього емпіричного аналізу громадських просторів міст України та світу.

В частині дослідження першого етапу - стану об'єкту⁴², окреслено саме поняття «громадського простору» у контексті функціонування міста, з визначенням ролі громадського простору у цьому процесі, та встановлення причинно-наслідкових зв'язків, а саме, умов переходу міського простору у якість громадського, умови функціонування громадського простору та наступні аспекти, які є підґрунтям у встановленні властивостей та особливостей об'єкту (рис. 1):

- структура об'єкту: складові громадського простору та залежності між ними; ієрархія і зв'язки системи громадських просторів міста; залежності локалізації об'єкту в структурі міста і функцій (таб. 2.1).

- процеси - економічні, соціальні, політичні, духовні, управлінські і т. д, що відбуваються в межах громадського простору та типи користувачів простору – люди, спільноти, що дозволяє отримати уявлення про внутрішню організацію досліджуваної системи;

- зовнішні зв'язки-залежності - громадського простору з елементами системи міста.

Рис. 1. Функціонування громадського простору.

Оцінка відповідності реального характеру освоєння міського простору до соціальних потреб та положень зрівноваженого міста скерована на визначення функціональних особливостей ГП, які не здатен виконувати інший елемент міста.

Особливості завдань громадських просторів різних рангів, а саме загальноміського центрального простору, громадських просторів районного та локального значення в структурі житлової забудови визначено на основі багатокритеріального аналізу досліджуваних міст.

⁴² Для виявлення громадських просторів міста, як територій загального користування, були обстежені зони громадської активності в різних структурних одиницях міста.

Базовою основою дослідження є 7 річні натурні обстеження міського простору. В даній частині роботи в аналізі функціонування громадських просторів застосовано картографічний аналіз та PEST - аналіз⁴³.

Базою кількісних показників у функціонуванні ГП є виконані соціологічні опитування користувачів громадських просторів, які охопили 663 респонденти, з них 443 особи було опитано в житлових районах багатоквартирної забудови, 220 осіб – в центральній частині міст. 164 респонденти дали відповідь на онлан-опитування для двох міст Новояворівськ і Кузнецовськ, що представляють групу міст соціальної специфіки, а саме новозакладені у 2 пол. ХХ ст. монофункціональні міста. Також у роботі використано дані Управління статистики та дані експертної оцінки за вибраними критеріями.

Виконано :

- аналіз щільності використання ГП функціями⁴⁴;
- аналіз характеру використання громадського простору (на основі натурних обстежень);
- аналіз інтенсивності використання громадського простору, за показником кількості одночасних користувачів на одиницю площі ГП⁴⁵ (методика соціологічних досліджень: натурні обстеження і картографування даних, опитувальні методики з застосуванням анкетного опитування);
- аналіз характеристик якості громадського простору:

⁴³ PEST - аналіз розроблений Ф.Агіларом у 1967 р. PEST - це аббревіатура чотирьох англійських слів: P - Politicallegal - політико-правові, E - Economic - економічні, S - Sociocultural -соціокультурні, T - Technological forces - технологічні фактори.

⁴⁴ аналіз щільності використання ГП виконано за методом В.Вадімова (2007; 2014; 2015), шляхом поділу міста на ділянки в заданих планувальних обмеженнях та підрахунку в них відсоткової залежності площ об'єктів громадського використання, площ ГП, площі озеленення до площі ділянки та кількості функцій на одиницю площі (картографічний аналіз).

⁴⁵ У роботі здійснено підрахунок кількості прохожих на одиницю площі за 1 годину. Результати підрахунку подано в табличній формі і укладено схему інтенсивності використання міського простору для визначення просторового розподілу щільності пішоходів

- фізіологічного комфорту за критеріями: візуального забруднення простору (аналіз виконано за методом П.Кьолхонена); акустичного забруднення простору (заміри рівня шуму проведено в межах лінійних пішохідних просторів центральної частини міста, розташованих вздовж вулиць інтенсивного транспортного руху у м. Львів приладом Flus "ET-933" до 130 дБ).

- просторової оцінки території шляхом укладення когнітивних карт групою експертів та інтерпретації їх даних;

- соціо-емоційної оцінки території методом соціологічного онлайн-опитування з впровадженням авторського методу формування анкети з візуальними паттернами.

- аналіз розташування громадських просторів у структурі міста (картографічний аналіз).

Сума даних комплексного аналізу дала: окреслення особливостей громадських просторів, що визначається провідною функцією та розміщенням.

Встановлені відмінності якісних та кількісних характеристик як громадського простору так і його користувача у порівнянні з рештою міського простору є основою формулювання висновків щодо *особливості* громадських просторів з поміж решти станом на зараз.

Узгодження стану об'єкту та вимог до нього визначає основні *задачі* ГП.

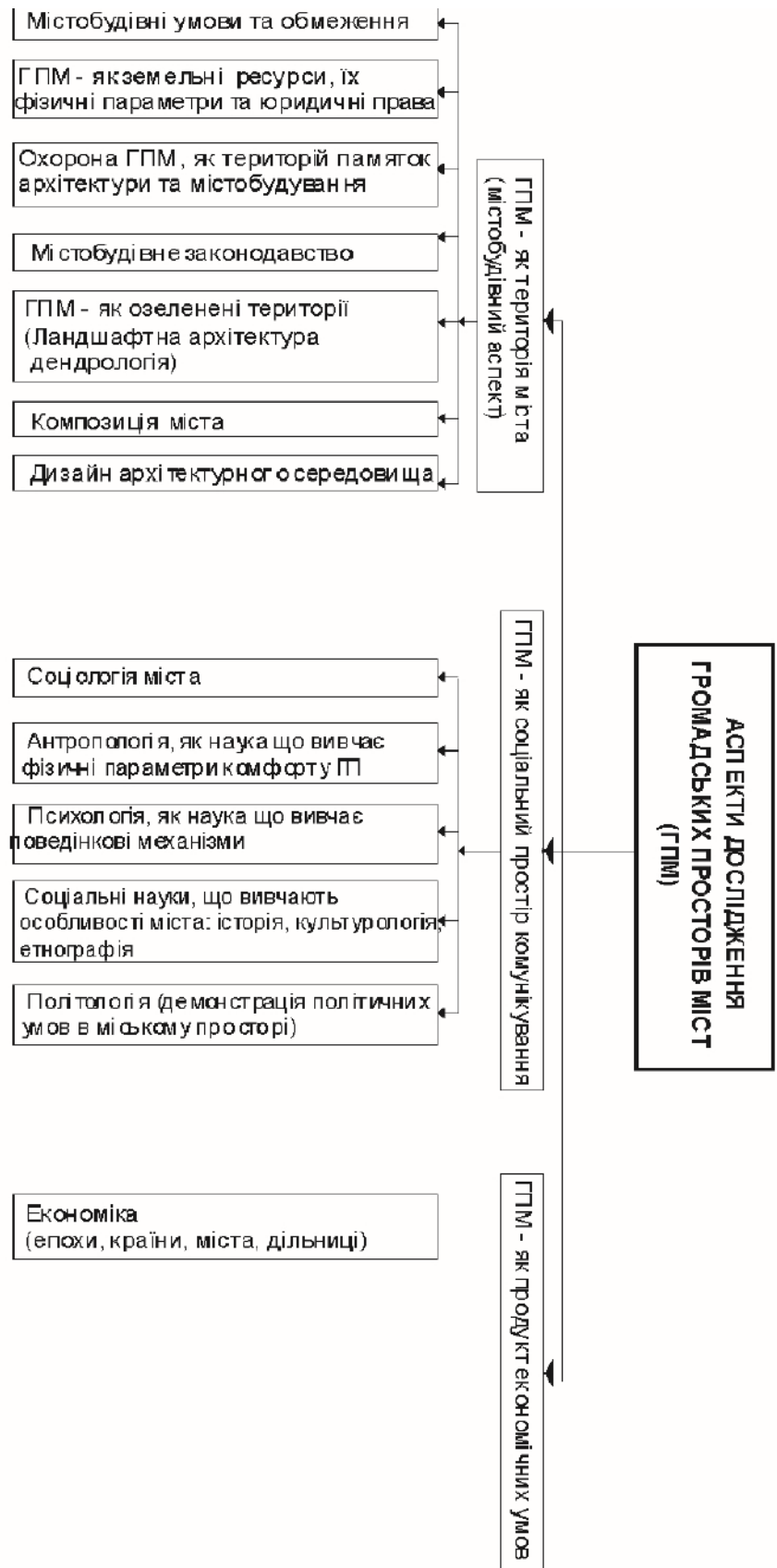
В частині другого етапу дослідження – встановлення *потреб населення* у функціонуванні об'єкту, розглянуто потреби і рівень відповідності їм існуючого стану міського простору станом на зараз і в майбутньому. Необхідність врахування потреб користувача міського простору в майбутньому передбачає вивчення *закономірностей* у розвитку ГП.

Базовими у встановленні потреб користувача простору є соціологічні методи дослідження.

В частині третього етапу дослідження – визначення *ресурсів оптимізації функціонування об'єкту*, безпосереднім дослідженням ресурсів передують моделювання ймовірних шляхів розвитку міста та окреслення варіантів зміни стану містобудівної системи в майбутньому і задач громадського простору в

Таблиця 2.1.

Аспекти дослідження громадських просторів міст.

Примітка. Опрацювання автора.

новій моделі міста. Під окреслені задачі розглянуто потенціал різних за провідною функцією та роллю в структурі міста громадських просторів. Розглядаються усі типи ресурсів, необхідні для розвитку громадських просторів міста задля вирішенні проблеми незбалансованого соціально-економічного та функціонального використання міського простору.

В якості ресурсу оптимізації приймається і *знання*, зокрема щодо закономірностей поведінки і розвитку громадського простору міста, як такого, що важливе для врахування потреб користувача в майбутньому.

Для визначення ефективності функціонування досліджуваної системи ГП її представлено як частину системи вищого рівня – *містобудівної системи* і проведено оцінку результатів змін в ГП щодо цілей і завдань над системи. Зокрема в питанні зрівноваженого розвитку міста критерієм оцінки ефективності ГП є соціально збалансоване використання території.

В охарактеризуванні якостей громадського простору застосовано метод критеріальної оцінки. В питанні оцінки потенціалу важливим є *обґрунтування вибору критеріїв* (характеристик), за якими встановлюються особливості функціонування (формування та завдань) громадських просторів, що мають вплив (урбаністичний, соціальний, економічний, екологічний⁴⁶) на розвиток міст України. Обґрунтування групи обраних критеріїв здійснено на основі емпіричного аналізу, аналізу наявних наукових досліджень, натурних обстежень міських територій⁴⁷ та практичного досвіду планування міських територій.

⁴⁶ керуючись парадигмою сталого розвитку, що містить вимоги до захисту довкілля, соціальної справедливості і спрямована на підвищення рівня життя населення.

⁴⁷ Натурні обстеження, як фіксування у формі текстових нотаток та графічних замальовок «першого враження» від міського середовища, визначають недоліки, конфлікти та проблеми функціонування та потенціал території ГП. Підсумком роботи на місцевості є складання «Карти особливостей території», що містить дані про недоліки, позитивні якості та потенціал території (Petryshyn, H., Sosnova, N., 2017).

Складання когнітивної карти території дозволяє проаналізувати структурованість простору, логічність планувальної структури території та виявити «пробіли» та відсутні просторові орієнтири.

У роботі для детального аналізу обрано наступні типи ГП, як найбільш характерні для усіх типів міст: центральний загальноміський простір, простір при об'єктах торгівлі, та простір в житлових осередках.

Згідно обґрунтованих критеріїв оцінки виконано аналіз характеристик (особливостей) громадських просторів міст України⁴⁸.

З поміж різних видів ресурсів у формуванні громадських просторів міста більш детально розглянуто умови доступності простору, або іншими словами його інтегрованості у транспортно-пішохідну мережу міста, як ресурс, що має силу впливу як станом на зараз, так і в майбутньому (Б.Гільє, А.Гутнов).

Графічне моделювання територій вищого потенціалу до розвитку за ознакою інтегрованості у транспортно-пішохідну мережу виконано для 5 міст України⁴⁹ та на їх основі виконано концептуальні схеми-моделі гіпотетичного розвитку (поширення) громадського простору у цих містах.

В частині дослідження четвертого етапу роботи - механізму реалізації, подано вирішення задач вибору оптимального проектного варіанту, як умови врахування ресурсів до розвитку та інтересів усіх стейкхолдерів.

Наступним етапом є побудова математичних моделей багатокритеріальних задач планування, які дозволять здійснити вибір варіанту розвитку об'єкту дослідження за обраними критеріями.

Порівняння варіантів рішень щодо стратегії розвитку громадських просторів міста у роботі здійснюється методом математичного моделювання на основі даних SWOT-аналізу⁵⁰. Обрання доцільної програми дій в даних умовах

Підсумком роботи на місцевості є складання «Карти особливостей території», що містить дані про недоліки, позитивні якості та потенціал території (Petryshyn, H., Sosnova, N., 2017).

⁴⁸ на прикладі м. Львів, як історично сформованих міст, та міст закладених у II пол. XX ст., як міст соціальної специфіки.

⁴⁹ Міста Кривий Ріг, Одеса, Львів, Полтава, Харків,

⁵⁰ SWOT-аналіз полягає в розділенні чинників і явищ на чотири категорії: сильні сторони проекту (Strengths); слабкі сторони проекту (Weaknesses); можливості (Opportunities), що

для даного міста пропонується за чинниками: 1) найменших затрат (матеріальних та нематеріальних); 2) найвищих кінцевих показників діяльності міста в кінцевій точці розрахункового періоду; 3) збалансованих затрат та очікуваних результатів в системі); 4) окреслення засобів та ресурсів реалізації розробленої стратегії, визначення етапів реалізації розробленої стратегії.

Формування та розвиток ГП пов'язані з поняттям оптимізації систем. Оптимізація - цілеспрямоване приведення системи в найбільш ефективний робочий стан. Вона може визначатися мінімізацією соціальних витрат або максимізацією соціального ефекту, які висловлюються в економіці - вартісними показниками, в культурі - етичними, естетичними, ідеологічними цінностями. Одним зі способів вибору оптимального рішення⁵¹ з конкуруючих є оцінка проектного рішення за групою критеріїв.

2.2. Методичний потенціал міждисциплінарного інструментарію дослідження.

Існуючі підходи в містобудівних дослідженнях, зокрема в організації міського середовища, які в минулому були ефективні, стали менш дієздатними в умовах ринку. Пошук сучасних методик в містобудівному проектуванні спонукає до ознайомлення з дослідженнями в суміжних галузях чи з дослідженнями об'єктів, подібних за механізмами поведінки.

Дана праця декларується як міждисциплінарне дослідження, яке передбачає поєднання різних галузей науки. Нові вектори у розвитку знань в архітектурі та містобудуванні заклали наукові галузі, об'єктом дослідження яких теж є територія але предметом дослідження є її властивості, що не

відкриваються при реалізації проекту; небезпеки (Threats), пов'язані зі здійсненням проекту; та даних експертної оцінки.

⁵¹ Оптимальність рішення є суб'єктивна, що характерно для всіх надскладних систем, які розвиваються в поєднанні природних і цілеспрямованих процесів (соціальних, економічних, природно - технічних).

відносилися до знань архітектури, такі як географія, соціологія, економіка. Побудові авторської методики дослідження передують вивчення наявних апробованих та теоретичних методик роботи з міським простором.

Складність дослідження громадського простору пов'язана з відмінностями його груп користувачів та необхідністю врахування інтересів груп зацікавлених сторін, а також ймовірних конфліктів між ними та варіантністю розвитку простору в процесі міської модернізації. Відповідно, проблемою є введенням правильних критеріїв, які слід застосовувати при оцінці функціонування простору та альтернативних проектів його формування та розвитку.

Специфіка багатокритеріального аналізу робить його корисним інструментом для попередньої оцінки соціальних та економічних проектів та явищ у міському просторі з урахуванням неklasичних моделей переваги зацікавлених сторін. (Brans, J.P., Mareschal B., 1994; Brans, J.P., Vincke, P., 1985; Palicki, S. 2015).

Прикладом застосування методики багатокритеріального аналізу в питанні модернізації існуючих та створенням нових громадських просторів є праця польських дослідників С.Паліцкокого та М.Матусяк " Багатокритерійний підхід до валоризації громадських просторів" (Palicki S., Matusiak M, 2014). Метою їх дослідження було визначити модель, що дозволяє виміряти значення міських громадських просторів на основі різних критеріїв (соціальних, архітектурних, економічних та культурних цінностей) включаючи різні типи громадських просторів (історичні міські площі, ринкові площі і відкриті майданчики біля житлових будинків). Дослідження було реалізовано в трьох великих містах Польщі: Познань, Гданськ і Вроцлав.

Як метод міждисциплінарних досліджень в роботі задіяно PEST - аналіз, сутність якого полягає у виявленні й оцінюванні впливу факторів макросередовища за показниками: політико-адміністративними, економічними, соціокультурними, на результати поточної та майбутньої діяльності об'єкту (Фещур Р.В., Садова У.Я., Якимів А.І., Шишковський С.В. та ін. 2019). Розширений PESTLE - аналіз в роботі охоплює ще дві груп факторів впливу і

регуляції – *правові*, а саме аналіз будівельних норм та містобудівної документації в питанні формування громадського простору та *екологічні* фактори – що включають як законодавчі документи з охорони середовища, так і питання *соціальної екології*⁵².

Сформовано перелік зовнішніх стратегічних факторів (подій), що мають високу ймовірність настання і впливу на функціонування ГП: збільшення кількості міського населення та, відповідно: збільшення інтенсивності використання міського простору, нестача територіального ресурсу, зміни у сфері зайнятості, глобалізаційні тенденції у галузі економіки та містобудування: комерціалізація простору, будівництво об'єктів торгівлі, розваг та житла, як об'єктів швидкого обороту інвестицій на фоні нестачі об'єктів соціальної інфраструктури, в даному випадку ГП трактується як об'єкт соціальної інфраструктури егалітарного характеру; соціальні: сепарація простору за майновою ознакою користувача; зміна характеристики користувача міського простору – молодь за уподобаннями та способом життя швидше корелюється з однолітками світу, а не з попереднім поколінням українців – батьками; у національні та культурні особливості, традиції українського соціуму інтегрується глобалізаційна культура, що робить мешканця українського міста «уніфікованим» користувачем міського простору.

⁵² Екологія соціальна - термін, введений у науковий обіг у 20-х рр. ХХ ст. амер. соціологами, представниками Чиказької школи Р.Парком та Е.Берджесом, які досліджували взаємозалежність між просторовою організацією міст, організацією праці, розселенням у містах різних соціальних груп та механізмами ринкової конкуренції. В сучасному тлумаченні Е.с. - це напрям екологічних досліджень, який вивчає процеси взаємодії між суспільством та природним довкіллям. Спрямування на осмислення специфіки взаємовпливів соціальної, економічної, географічної, біологічної та культурної сфер, процесів коеволуції соціуму і природи, зумовлює міждисциплінарний характер даного наукового напрямку (Філософський енциклопедичний словник, 2002).

Для встановлення структурних зв'язків між архітектурно-містобудівними, соціальними та економічними складовими функціонування громадського простору застосовано окремі підходи *системного аналізу* (таб. 2.2.).

Основні завдання аналізу громадського простору полягають у декомпозиції, тобто розкладанні проблеми на окремі складові завдання, кожне з яких вирішується своїми предметними методами та оцінюється оптимальне рішення за обґрунтованими критеріями. За допомогою виявлення системних властивостей визначаються закономірності поведінки системи

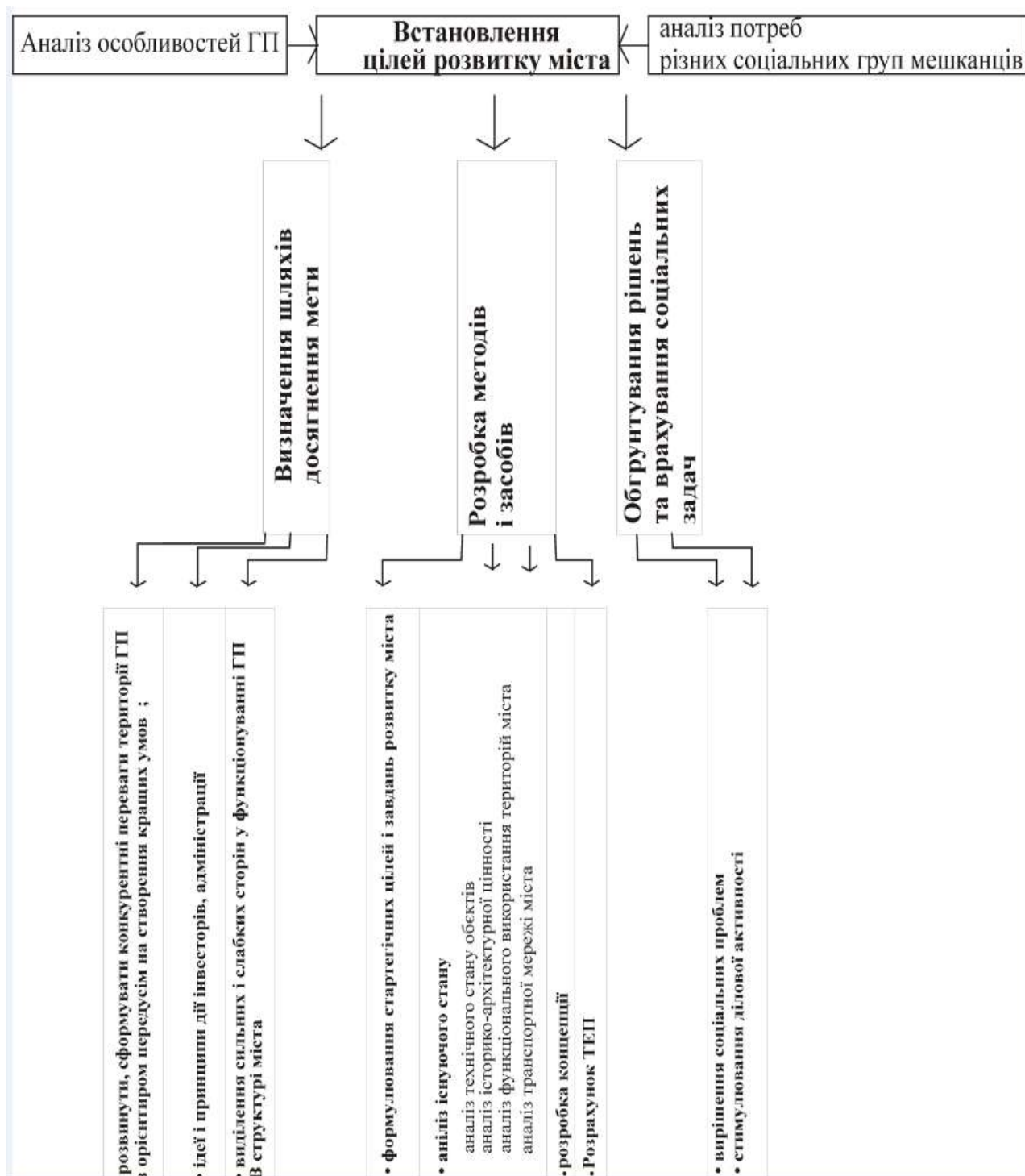
У роботі система ГП міста описується як система соціального обслуговування, проводячи аналогії з системою побутового обслуговування, оскільки її структура ступенева, а завдання різного рангу просторів є різним і градується від більш побутових завдань рекреації і первинного спілкування в житловому районі до більш культурно-символічних завдань центрального міського простору.

Для обрання оптимального варіанту у розвитку території з врахуванням інтересів стейкхолдерів, застосовано метод математичного моделювання. Для отримання вихідних даних розрахунку, використано *метод експертної оцінки*, як найбільш конструктивний тип теорії прогнозування просторового розвитку. Він передбачає встановлення показників і критеріїв оцінки простору, які, в свою чергу, обумовлені впливом об'єктивних та суб'єктивних чинників (Габрель М., 2004; 2018).

У роботі виділено наступні групи показників і критеріїв оцінки простору, що впливають на «вартість» ГП:

- сталі характеристики:
 - урбаністична щільність або іншими словами інтенсивність використання, що є в основі економічного використання території;
 - інтенсивність відвідування території;
 - символічність (історична, культурна, смислова), що є в основі поняття ідентичності простору;
- динамічні прогностичні характеристики:

Структура побудови дослідження

Примітка. Опрацювання автора.

- здатність поширювати свої властивості на прилеглий міський простір;
 - місце в структурі міста та урбанізаційних процесах:
- ГП як елемент каркасу;
- ГП як елемент тканини.

Кожна група властивостей включає показники, які можуть бути оцінені кількісно, натомість соціальні характеристики погано піддаються формалізації. Для їх оцінки у роботі застосовано метод Дельфі⁵³, який дозволив сукупне застосування групи методів – опитування, логічне доведення, використання суджень незалежних експертів.

Основою дослідження є порівняльний картографічний аналіз планів міст України на предмет локалізації ГП, їх узалежнення від структури міста. Отримані кількісні показники співвідношення ГП та площі міста, ГП на душу населення дозволяють встановити різницю у функціонуванні ГП в містах України.

У роботі порівняльний аналіз геометрії та відсоткового співвідношення громадських просторів до площі міст України виконано з використанням *геоінформаційних систем*.

Для геоінформаційного аналізу використовуються дані OpenStreetMap (<https://www.openstreetmap.org>), які отримані від провайдера даних OSMAXX (<https://osmaxx.hsr.ch>). Аналіз та обробка вихідних даних, створення тематичних карт виконується у програмі QGIS (<https://www.qgis.org/>). Для дослідження взято оригінальні, не модифіковані дані OSM станом на 20.08.2020.

⁵³ *Delphi technique*, модель розвитку об'єкта ґрунтується на інтерпретації думок експертів.

На основі даних OpenStreetMap виділено:

1. Пішохідні простори⁵⁴:

1.1. Пішохідні площі (полігональні об'єкти, для яких вираховано загальну площу) за комбінацією тегів даних *highway=pedestrian* + *area=yes*

(<https://wiki.openstreetmap.org/wiki/Key:area>), які на схемі позначено зеленими штриховками;

1.2. Пішохідні вулиці (лінійні об'єкти, яким вираховано загальну довжину) за тегом даних *highway=pedestrian* (<https://wiki.openstreetmap.org/wiki/Tag:highway%3Dpedestrian>), які на схемі позначено зеленими лініями.

1.3. Тротуари та пішохідні доріжки (лінійні об'єкти, яким вираховано загальну довжину) за тегом даних *highway=footway*, які на схемі позначено червоними лініями (<https://wiki.openstreetmap.org/wiki/Tag:highway%3Dfootway>)

1.4. Пішохідні стежки (лінійні об'єкти, яким вираховано загальну довжину) за тегом даних *highway=path*, які на схемі позначено червоними штриховими лініями (<https://wiki.openstreetmap.org/wiki/Tag:highway%3Dpath>)⁵⁵.

2. Заклади громадського харчування, як об'єкти притягання мас, і, відповідно, формування «активностей» у просторі міста.

Для створення схеми насиченості закладами громадського харчування було проаналізовано точкові дані OSM категорії Key:amenity, група Sustainance (Catering), у яку входять всі типи закладів (бари, кафе, ресторани тощо) (<https://wiki.openstreetmap.org/wiki/Key:amenity>). Визначено щільність закладів

⁵⁴ На схемі не враховано (не використовуються дані OSM) житлових вулиць, на яких тротуари відсутні. Також слід врахувати що в оригінальних даних незначна частина пішохідних доріжок може бути не нанесеною, тому в результатах розрахунків можлива незначна похибка.

⁵⁵ До цього набору даних не включено сільськогосподарських, лісових доріг, “грунтовок” із тегом *highway=track* (<https://wiki.openstreetmap.org/wiki/Uk:Tag:highway=track>)

такого типу та візуалізовано за методикою створення “теплової карти” (en: heatmap) (https://www.qgistutorials.com/en/docs/3/creating_heatmaps.html).

3. *Об’єкти торгівлі*, як такі, що формують прилеглий простір, як громадський.

Для створення схеми насиченості об’єктами торгівлі було проаналізовано точкові дані OSM категорії Key:shop, у яку входять всі типи об’єктів торгівлі (<https://wiki.openstreetmap.org/wiki/Key:shop>). Для диференціації, “вагу” великих мультибрендових торгових центрів ('mall') встановлено зі значенням “10”, супермаркетів і великих фірмових магазинів – “5” ('supermarket'; 'department_store'), решта об’єктів торгівлі – “1”. На схемі, великі магазини позначені піктограмами, малі – точковими об’єктами. Визначено щільність закладів такого типу та візуалізовано за методикою створення “теплової карти” (en: heatmap) (https://www.qgistutorials.com/en/docs/3/creating_heatmaps.html).

В основі формування громадських просторів є запит на них. Іншими словами, громадський простір формується при наявному користувачі - мешканцях, туристах, працівниках офісних центрів та ін. Найбільш кількісник користувачем громадського простору є мешканець. Території підвищеної щільності мешканців є потенційними місцями формування, модернізації, розширення та ін. громадських просторів.

На основі картографії OpenStreetMap та даних Державної служби статистики в Україні у роботі розроблено карти щільності населення міст Харків, Львів, Кривий Ріг.

Для аналізу щільності населення було запропоновано методику аналізу полігональних даних шару будівель (“building”) та здійснено їх конвертацію у точковий шар кількості населення (таб. 2.3). Одна точка відповідає 1 умовному мешканцю будинку. Завдяки такому підходу стає можливим створення ‘теплової карти’, які відображає щільність точок (щільність населення). Полігональний шар будівель фільтрується за тегами для виокремлення лише житлової забудови.

Вирахування кількості мешканців здійснено за наступною послідовністю дій.

1. Площа забудови окремого будинку (x) \times кількість поверхів окремого будинку (a) = розрахункова загальна площа окремого будинку (b_n). Розрахункова кількість поверхів визначається, виходячи з висоти одного поверху - 3 м.

2. Розрахункова загальна площа окремого будинку (b_1) + b_2 + ... b_n = розрахункова загальна площа житлових будинків міста (B).

3. Розрахункова загальна площа житлових будинків міста (B) / загальна кількість мешканців міста (N) / = умовна забезпеченість площею житла одного мешканця міста (Z).

4. Розрахункова загальна площа окремого будинку (b_n) / умовна забезпеченість площею житла 1 мешканця міста (Z) = кількість мешканців окремого будинку (n_1).

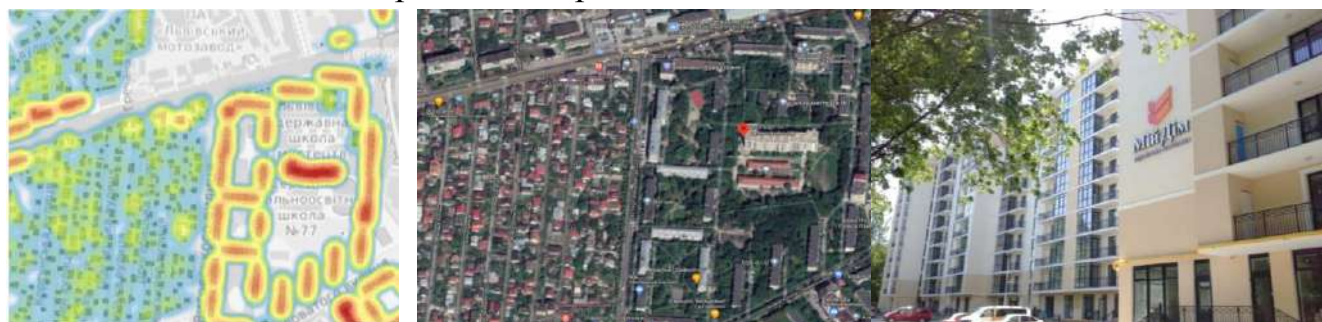
У підсумку, здійснюється конвертація кожного полігонального об'єкту будівлі у відповідну кількість точок nI .

Згідно виконаного аналізу полігональних даних шару будівель сумарна загальна площа 74 665 будинків м. Харків становить 57 884 900 м.кв., сумарна загальна площа 36 671 будинків м. Львів становить 29 733 300 м.кв., сумарна загальна площа 92 985 будинків м. Кривий Ріг становить 21 766 600 м.кв.

З розрахунку даних Державної служби статистики в Україні щодо кількості мешканців міст України, зокрема у м. Харків - 1 451 132 мешканців, м. Львів - 724 314 мешканців, м. Кривий Ріг - 652 137 мешканців, отримуємо усереднений показник забезпечення площею житла: для м. Харків $57\,884\,900 / 1\,451\,132 = 39.89$ м.кв / мешканця; для м. Львів $29\,733\,300 / 724\,314 = 41.05$ м.кв / мешканця, для м. Кривий Ріг $21\,766\,600 / 652\,137 = 33.38$ м.кв / мешканця.

На підсумковій картосхемі щільності населення міст кожна точка відповідає умовному мешканцю, а в сумі – це загальна кількість мешканців міста, розподілена в межах полігональних даних шару будівель, що відповідає розподілу мешканців територією міста.

Методика роботи з картосхемою щільності населення

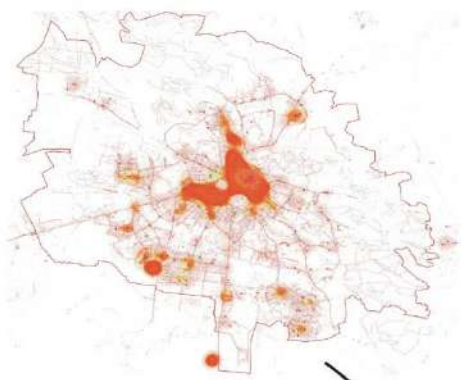

М. Львів. Картосхема щільності населення (опрацювання автора).

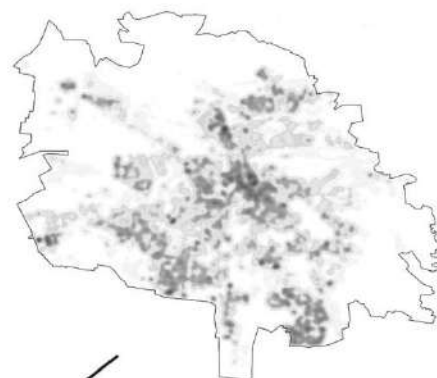
Уточнення виду об'єкту, в межах якого фіксується підвищена щільність мешканців на Картах google: <https://www.google.com.ua/maps>

Перевірка об'єкту, в межах якого фіксується підвищена щільність мешканців. Львів вул.Виговського 5Б. Фото S. Yani, 2020. <https://www.google.com.ua/maps/place/Lviv+Vul.vyhovs%CA%B9koHo+5B/@49.8292591,23.9702216>

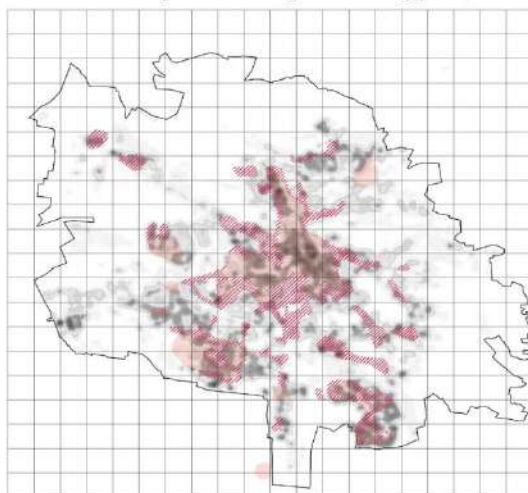
Картосхема щільності ГП

Картосхема щільності населення

Картосхема задоволеності потреб населення в ГП, яка є в основі черговості реконструкції міських ділянок

Примітка. Опрацювання автора

Графоаналітичний аналіз із встановлення залежностей між формою та змістом громадських просторів, їх відповідністю потребам користувачів виконано на основі аналізу просторів міст: Харків, Львів та Кривий Ріг на предмет відповідності їх параметрів та просторової організації до дій, для яких вони були створені. На першому етапі роботи встановлено параметри досліджуваних просторів та їх просторові характеристики. На другому етапі методом обстежень, визначено основні процеси та дії, що відбуваються в межах досліджуваних просторів. Аналіз наукових джерел дозволив встановити первинні завдання просторів, що покладалися на них на час створення. В підсумку, проведено порівняльний аналіз завдань досліджуваних просторів, їх сучасного використання та відповідності їх геометричних параметрів до їх функціонування.

За групою показників, а саме: площа об'єкту, транспортна та пішохідна активність, характер забудови, відсоток відкритого простору до забудованого, дії, що відбуваються на території, укладено таблицю опису громадських просторів міста.

Соціологічне дослідження в роботі засноване на виявленні статистичних закономірностей розглянутих соціальних явищ і процесів і орієнтоване на створення нових просторових умов для організації різновидів діяльності та соціальної активності.

Імовірнісний і причинно-наслідковий аналіз складають два основних змістовних підходи у дослідженні взаємозв'язку соціальних і просторових категорій.

Важливим завданням є побудова моделей «перекладу» соціальних категорій у просторі. З цією метою соціологічні методи роботи, зокрема опитування та картографування соціальних характеристик на плані міста у роботі було застосовано тричі для досягнення різних цілей.

Зокрема, метод соціологічного опитування було застосовано двічі - у різній формі задля визначення релевантності - міри відповідності функціонування громадських просторів міст України станом на сьогодні до бажаного. Перше

опитування респондентів в ГП загальноміського центру виконано на предмет визначення характеристик «споживача» центрального простору. Друге опитування респондентів житлових районів виконано на предмет окреслення меж та видів ГП; та кількісних характеристик відповідності «споживача» і ГП, а саме, радіус доступності до ГП за типом можливостей ГП. Метод соціологічного опитування мешканців щодо віддаленості їх щоденних прогулянок, дозволило визначити: радіус допустимої віддалі до потенційного ГП, час перебування в громадському просторі в межах місця проживання, стилістичні характеристики очікуваного громадського простору.

В обох випадках базова методика соціологічного опитування, як запозичений метод з суміжних соціальних наук «працювала» разом з аналізом картографічного матеріалу, як основного в галузі архітектури та містобудування.

Вивчення, прогнозування і планування розвитку міських територій в роботі опирається в першу чергу на характеристики активності територіальних спільнот - груп, що характеризуються спільним використанням території.

До першої групи отриманих даних увійшли результати характеристики користувачів простору та дані, щодо умов користування *простором*. Для визначення характеристики користувачів різних типів міського простору укладено анкету та проведено опитування у різних структурних частинах міста, зокрема, в межах територій загальноміського центру, громадських підцентрів, сельбищних та ландшафтних зонах міста.

Для визначення якісних та кількісних характеристик користування простором, зокрема, «Сільки часу проводять мешканці⁵⁶ за межами житла і для

⁵⁶ У частині задіяння соціологічних методик здійснено намірене звуження палітри споживача до типу «мешканець», оскільки у відсотковому вимірі він становить переважну більшість користувачів громадського простору для усіх типів міст, в тім числі для туристичноорієнтованих міст. Наприклад, загальна кількість туристів, яка відвідала м.Львів у 2018 році становить 2.2 млн. (Дані Офіційного сайту м. Львів, 2019. <https://city-adm.lviv.ua/news/tourism/259981-u-l-vovi-pidrakhuvani-zvidki-prijizhdzhali-ta-skil-ki-vitrachali-turisti-u-2018-rotsi>). Також, дослідження базується на вимогах до простору мешканця, а не

яких потреб?»), «На яку віддаль споживач готовий відійти від житла задля реалізації потреби в публічній презентації, кореляції своєї особи в соціумі, а в простішому викладі можна сказати – задля комунікування?» було проведено анкетне опитування в житловому середовищі багатоквартирного житла⁵⁷.

У формі відкритого анкетування було проаналізоване 1 значніше місто (м.Львів). Графоаналітичним методом було визначено ареали поширення ГП різних типів, їх силу дії та траєкторії переходу від локального пасивного ГП (прибудинкового) до функціонально-активного мотивованого ГП.

Аналізується публічний простір міста за наступними показниками:

- спостереження величини пішохідних потоків,
 - маршрутів користувача,
 - стаціонарної діяльності,
 - видимості громадських об'єктів та просторів між собою
- аналіз просторової доступності до об'єкту чи іншого простору.

Опитування та картографування соціальних характеристик на плані міста у роботі застосовано для окреслення меж «своєї території», як потенційного прибудинкового ГП; та визначення кількісних характеристик відповідності «споживача» і ГП, а саме, радіус допустимої доступності до ГП за типом його можливостей.

туриста, оскільки перший є «прогнозований» споживач. *Прогнозування* у містобудівному плануванні базується на розумінні механізму мотивації, як комплексу суб'єктивних значень, які для індивідуума є адекватною основою поведінки (Weber M., 1922). Ймовірність того, що певна подія відбудеться за тих самих умов дозволяє застосувати у роботі статистичні методи, які вимірюють стійкість зв'язку повторюваних явищ.

⁵⁷ Дослідження носить розвідувальний характер. Використано спрощені методи збору інформації і за своїм змістом є описового характеру по виявленню спільних рис розподілу ознаки: статистики відвідуваності прибудинкового простору, вікових груп користувачів та допустимої «розпорошеності» ГП.

Результатом є укладена картографія даних щодо соціальних активностей та формулювання висновків щодо відповідності просторових характеристик портрету «споживача».

Методична складність - завдання виділення цілісності об'єкту дослідження. У містобудуванні з нею пов'язана концепція району як функціонального (економічного, соціального, адміністративного, екологічного) цілого. Аналогічні труднощі виникають і при визначенні кордонів соціальних спільнот, не пов'язаних територіально. Визначення самого поняття «спільність» і віднесення до неї тих чи інших соціальних сукупностей пов'язано з виявленням і статистичними виміром ознак внутрішньої організації, відособленості, наявності та усвідомлення єдиних цінностей.

Програмування дій що стосується поживлення міського простору, потрібно узгоджувати із загрозами конфліктів соціальних груп та отриманням кількісної інформації щодо їх поглядів на відповідні пункти програм трансформації простору. Дослідження спираються в першу чергу на вивчення, прогнозування і планування розвитку територіальних спільнот - груп, що характеризуються спільним використанням території (простору).

Для визначення *другої групи даних* - очікуваних споживачем характеристик міського середовища складено та активізовано анкети у формі онлайн-опитування для трьох міст (Новояворівськ, Новий Розділ, Червоноград⁵⁸) з візуальними шаблонами-прикладми громадських просторів, що очікувано спрацюють в якості тригерів (таб. 2.4).

Психоемоційне сприйняття міського простору на предмет структурованості наявних ГП міст та змін у їх сприйнятті зі зміною ціннісних орієнтирів у суспільстві виконано шляхом укладення когнітивних карт респондентами фокусної групи (таб. 2.5. Г).

⁵⁸ Обрано як найбільш потребуючі містобудівних, соціальних та економічних рішень міста соціальної специфіки, за статистичними даними показників безробіття (Держстатуправління в Україні, 2011).

Анкета онлайн-опитування мешканців монофункціональних міст України.

<p>Підвищення якості міського середовища Червонограда</p> <p>В Західній Україні, в період з 50-их по 70-і роки XX ст. було збудовано ряд малих та середніх міст, основною функцією яких було обслуговування об'єктів гірничодобувної і переробної промисловості та енергетики. З часу закладення цих міст минуло в середньому лише пів століття, але значні соціально-економічні зміни в Україні обумовили невідповідність між потребами мешканців та функціонуванням міста.</p> <p>Метою анкетування є суб'єктивне оцінювання якості міського середовища новозакладених у II половині XX ст. міст у Західній Україні.</p> <p>Завданням дослідження є вивчення основних проблем функціонування міста та бачення його мешканцями шляхів розвитку та покращення функціонування міста.</p> <p>* Обов'язково</p> <p>1. Ваш вік: *</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ до 18 років. ☐ 18-24 роки. ☐ 25-34 роки. ☐ 35-54 роки. ☐ 55 років і більше. <p>2. Ваша стать *</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ чоловік ☐ жінка <p>3. Яке Ваше основне заняття зараз? *</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ Пенсіонер ☐ Студент ☐ Тимчасово не працюю ☐ Інше: _____ <p>4. Що найперше згадуєте (уваляєте), коли говорите про своє місто чи чуєте його назву від інших? *</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ центр міста ☐ конкретні будівлі ☐ центральна площа ☐ сквери ☐ історичні події ☐ особистості ☐ інше: _____ 	<p>5. З чим у Вас асоціюється центр вашого міста? *</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ конкретні будівлі ☐ центральна площа ☐ сквер ☐ святкування, події ☐ інше: _____ <p>6. В межах яких вулиць, на Вашу думку, є центр міста? *</p> <p>Ваша відповідь: _____</p> <p>7. Що б ви хотіли у вашому місті обов'язково показати приїзжим (туристам, гостям міста)? *</p> <p>Ваша відповідь: _____</p> <p>8. Що на Вашу думку покращить місто, життя у ньому? *</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ новий пам'ятник ☐ новий парк, нові насадження ☐ якісний благоустрій (лавочки, урни для сміття та ін.) ☐ дитячі майданчики, спортивні майданчики ☐ громадський транспорт ☐ ремонт будинків ☐ ремонт тротуарів та доріг ☐ сучасна архітектура ☐ культурно-пізнавальні заклади ☐ торгові заклади ☐ розважальні заклади ☐ зміна радянського образу міста на щось сучасне ☐ інше: _____ <p>9. Які з видів міст на фотографіях Вам подобаються і їх елементи Ви б хотіли реалізувати у своєму місті? *</p> <p>(оберть кілька пунктів)</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ фото 1 ☐ фото 2 ☐ фото 3 ☐ фото 4 ☐ фото 5 ☐ фото 6 ☐ фото 7 ☐ фото 8 ☐ фото 9 ☐ фото 10 ☐ фото 11 ☐ фото 12 ☐ фото 13 ☐ фото 14 ☐ фото 15 ☐ фото 16 ☐ фото 17 ☐ фото 18 ☐ фото 19 	
---	--	--

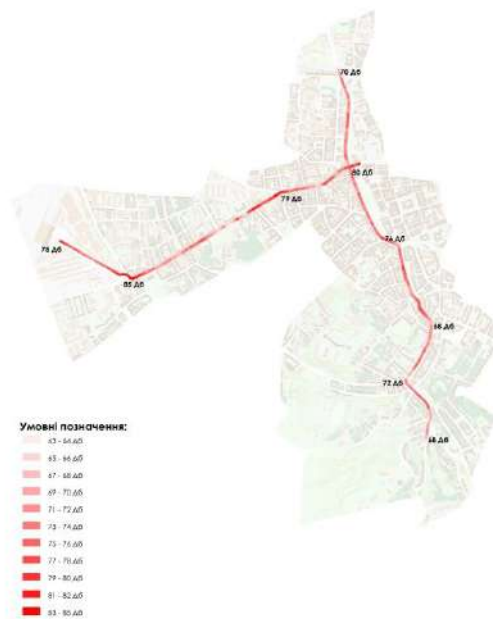
Примітка. Сформовано автором. Режим доступу:

https://docs.google.com/forms/d/1O2oglngZK7xiqHsk_petxBt-51Am4WL7uEh-frV6Akw/viewform?c=0&w=1

Окремі види польових досліджень в роботі.

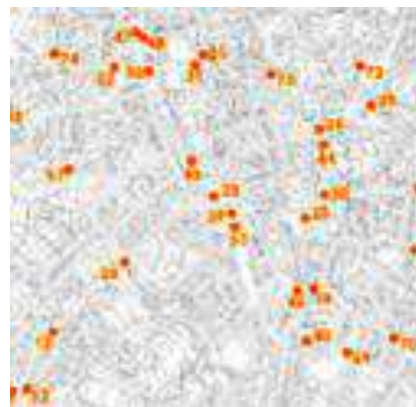
А) Локації проведеного підрахунку пішоходів (м. Львів)

Б) Локації проведених замірів шуму (м. Львів)

В) Локації проведеного підрахунку відсотку «візуального засмічення» громадських просторів. На фото (авт.): рекламні сіті-лайти та використання торців будинків як рекламних площ, вул. Підвальна, поряд з Міським арсеналом (м. Львів).

Г) Локації укладання когнітивних карт фокус-групою (м. Львів)

Примітка. Сформовано автором.

Методичний підхід прогнозування розвитку громадських просторів міста у роботі базується на визначення території вищого потенціалу до розвитку за критерієм їх інтегрованості у загальноміську структуру. Методика синтаксису простору Б. Гіллера та механізм дослідження вулично-дорожньої структури можна вважати теоретично-методологічною основою в дослідженнях міських структур загалом, і просторового розвитку зокрема. Методика є дієздатною при визначенні потенціалу до розвитку територій, в тім числі ГП.

Прогнозування розвитку міських громадських просторів у роботі виконано як теоретичне обґрунтування, опираючись на основоположні теорії розвитку містобудівних систем. В основі пропонованої автором теорії прогнозування розвитку ГП міста є парадигма узалежненості ГП та каркасу міста. ГП, як елемент що відноситься до міської тканини формуються в місцях де каркас має вищий потенціал до розвитку за критерієм інтеграції в системі елементів, простіше кажучи, за критерієм доступності. Поняття «потенціалу» міської території до розвитку, в тім числі до розвитку нових громадських просторів, у роботі розглядається, в першу чергу, як її інтегрованість в загальну міську мережу. Дослідження громадського простору доводять, що «успішними» є простори, які найбільше інтегровані у структуру міста (Я.Гейл, Б.Гіллер).

Методика дослідження міських структур різного порядку і функцій професора Б. Хіллера є адаптивною і прикладною у розгляді громадських просторів міста, як самостійної системи так і як елементу міської структури вищого порядку.

Опрацювання проводилося на аерофотозйомці міст Львів, Одеса, Кривий Ріг, Полтава, Харків, з яких Львів було опрацьовано додатково з перехресним аналізом показників щільності використання громадського простору.

Основний елемент аналізу - відрізок простору, що аналізується за показником інтегрованості у вуличну мережу шляхом визначення базової траєкторії руху. Аналізується відстань між центром обраного відрізка вулиці і центром сусіднього відрізка, що приймає значення «1», якщо існує зміна напрямку між обраним відрізком і сусіднім відрізком, і значення «0», якщо

немає зміни напрямку. Відповідно, вибудовуються прямі з'єднання - 0-значна лінія, що являє собою послідовність з 0-оцінених з'єднань. Таким чином маркується лінійна структура міста. Окреслений простір може розглядатися як інтегрований (рис. 2 а) або сегрегований (рис.2 б) елемент у мережі міських просторів. Враховуючи кількість зв'язків інтеграції окремого простору можемо математично розмістити весь простір в шкалі від інтеграції до сегрегації. Таким чином, ми отримаємо схему інтегрованості міських просторів.

Наступним кроком є розрахунок синтаксичної інтеграції елементів вуличної мережі або математичної близькості, яка вимірює, наскільки близько кожен відрізок знаходиться по відношенню до інших. Обчислюється довжина відстані між елементами, зводячи до мінімуму шлях між кожною парою відрізків. Таким чином знаходимо систему з найменшою кількістю поворотів на карті. Стандартний вимір з пошуку системи з найменшою кількістю поворотів проводиться для території в радіусі 2 км.

Основою дослідження є переведення картографічного матеріалу – топозйомки міста – у картограму через двійковий код. Як і в соціологічних дослідженнях, зокрема в опитувальній методиці, велике значення має трактування отриманих результатів, їх інтерпретація та верифікація.

Цією методикою, по-суті визначається, потенціал до розвитку простору, як один з критеріїв якості простору.

Так, ділянки мережі, позначені синім кольором – тупикові, без потенціалу до розвитку напрямку. Їх можна розцінювати як фрагменти міської мережі з вичерпаними можливостями для подальшого містобудівного ущільнення (urban density). Тобто дані фрагменти міста не здатні приймати додаткове функціональне навантаження чи сприймати планувальне ускладнення.

Мережу, позначену жовтим кольором можна трактувати як логічну структуру, контролює утримання в структурному порядку прилеглі міські території. Дана мережа має запас ресурсу до ущільнення новими функціями та забудовою.

Мережу, позначену червоним кольором можна трактувати як каркас міського потенціалу до розвитку як самої структури – каркасу міста, так і його тканини і функціонального наповнення.

Стабільна мережа з найменшою кількістю поворотів утримує у структурному порядку прилеглі території та має ресурс до ущільнення новими функціями і забудовою. Найбільш сегментовані ділянки можна розцінювати як фрагменти міської мережі з вичерпаними можливостями для подальшого містобудівного ущільнення.

В основі застосованого у роботі методу є критерій зручності пішохідних зв'язків. При вирішенні будь-яких проектних завдань планування, регенерації ділянок міста, формування нової якості громадського простору чи вирішення транспортної розв'язки насамперед аналізується поведінка пішохода в реальному стані. На основі схеми інтегрованості просторів міста досліджено взаємозв'язок громадських просторів обраних для аналізу міст.

Правомірність застосування методу Б.Гільєра для визначення міських територій вищого потенціалу підтверджено численними апробаціями адептів методики (The Bartlett School of Architecture) та дієздатністю методики у теоретично-науковому спрямуванні (Desyllas, J., 2000; Nes, A., Lopez, M. 2007) та практичному проектуванні (Space syntax, Bill Hillier, 2012).

В дослідженні, окрім фізичних параметрів міського простору, окресленої функції в ньому та характеристик його користувача, до розгляду береться взаємовплив кожного простору по відношенню до всіх інших - «відносини, які беруть до уваги інші відносини».

Хоча критерії інтегрованості в методиці Б.Гільєра не мають окреслених параметрів і даний метод можна віднести до допоміжних та суб'єктивних, він розкриває можливості перехресного аналізу. Так, на основі схеми інтегрованості просторів міста можна досліджувати, скажімо, регіональну житлову культуру чи взаємозв'язок громадських просторів.

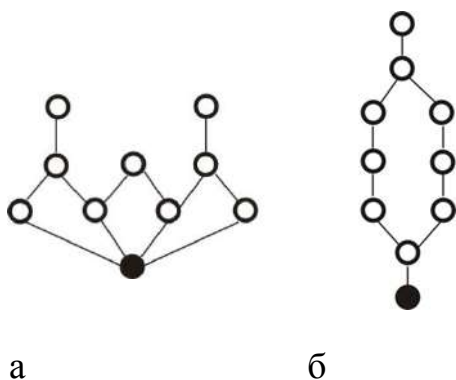

Рис. 2. Модель варіантності функціонування міського простору по відношенню до інших просторів

Опосередковано теорія Б.Гіллера узгоджується з дослідженням К.Лінча щодо сприйняття міського просторову під час переміщення людьми (Lynch К., 1960). В наслідок некомпозиційності окремих територій деформується сприйняття міста в цілому. Відповідне формулювання виведене у К.Лінча - якщо «напрямам руху бракує впізнаваності, то незрозумілим залишається і весь образ міста».

Аналіз міських структур, виконаний за методикою Б.Гіллера, може стати в основі прийняття планувальних рішень. Наприклад, в питанні обрання напрямку поширення центральних функцій міста і громадського простору центру міста. Оскільки середмістя багатьох міст вже вичерпало свою критичну ємність експлуатації простору за показниками щільності пішоходів та щільності функцій на одиницю площі (Н.Соснова, А.Герман, 2014), то виникає питання в якому напрямку розвивати центр міста.

У даній роботі верифікація результатів визначення міських територій з потенціалом до розвитку громадських просторів здійснена шляхом експериментальної перевірки – спостереження та класифікації відповідності соціальної активності досліджуваного об'єкта та картографії ділянок, визначених як такі, що мають вищий потенціал до розвитку.

Наукова теорія і практика в архітектурі і містобудуванні.

Традиційний процес творення міського простору включає в себе етапи формування середовища, шляхом проб і помилок, дублювання відомих моделей та модифікацію відомих рішень. Згідно теорії Зейсела стосовно розвитку науки в архітектурі, рішення, які працюють на практиці, реплікуються в наступному проекті, а непрактичні форми чи норми, як неправильні, більше не застосовуються в наступних реалізаціях (J. Zeisel w 1981 Inquiry by Design.

Tools for Environment-Behaviour Research). Керуючись даним положенням, у роботі використані дані практичного проектування.

Концептуальним положенням роботи є твердження, що існує умовний баланс – співвідношення суб'єктивних – естетичних⁵⁹ та об'єктивних кількісних показників якості простору, при яких ГП виконує функції, покладені на даний тип простору та забезпечує соціальну рівновагу його використання, при цьому, затрати ресурсів на його функціонування - міської землі, фінансів, часу доступу споживача будуть мінімальними⁶⁰.

Притримуючись даного положення, підсумковим етапом роботи є розробка методики обґрунтування вибору оптимального планувального рішення⁶¹ планування міських територій з громадським простором за 4 критеріями. За допомогою укладеної математичної моделі розподілу в часі ресурсів задля вирішення задач оптимізації функціонування ГП та ефективності землекористування встановлено ймовірність отриманого ефекту: *економічного, екологічного, соціального та безпекового*.

Верифікація. Забезпечення достовірності результатів дослідження відбувається при аналізі статистично достатньої кількості прикладів або явищ і їх класифікації, порівнюючи між собою таким чином, щоб в одну і ту ж групу потрапили дії, які між собою багато в чому подібні, але різняться реакцією на певний чинник, роль якого для цієї групи дій раніше вже вивчена (Weber, 1922).

У роботі здійснена перевірка 3 міст на предмет функціонування їх громадських просторів. Виходячи з заданих меж дослідження в групу об'єктів дослідження входять міста Харків, Львів, Кривий Ріг, Ужгород, як такі, що включені у територіальні соціально-економічні системи вищих таксономічних

⁵⁹ Відповідність візуальних паттернів простору до дій в ньому

⁶⁰ ГП, як система, є динамічним, і під дією змінних економічних, політичних та соціальних умов співвідношення «затрати – результат» є відносною величиною.

⁶¹ розуміється як зв'язок науки і практики (M. Gibbons і inni, 1994), де архітектурні та міські проблеми вирішуються на рівні науково-практичних.

рангів (Метрополійні функції великих міст України: потенціал розвитку та перспективи реалізації, 2016).

Критерієм відбору міст дослідження є їх властивість «представляти» типологічну групу міст⁶² або навпаки - мати унікальні характеристики узалежнення містобудівного планування від соціальних характеристик. Такими унікальними можна назвати міста соціальної специфіки, сформовані як монофункціональні промисловорієнтовані міста II пол. XX ст. (Новояворівськ, Червоноград, Новий Розділ, Добротвір Львівської області).

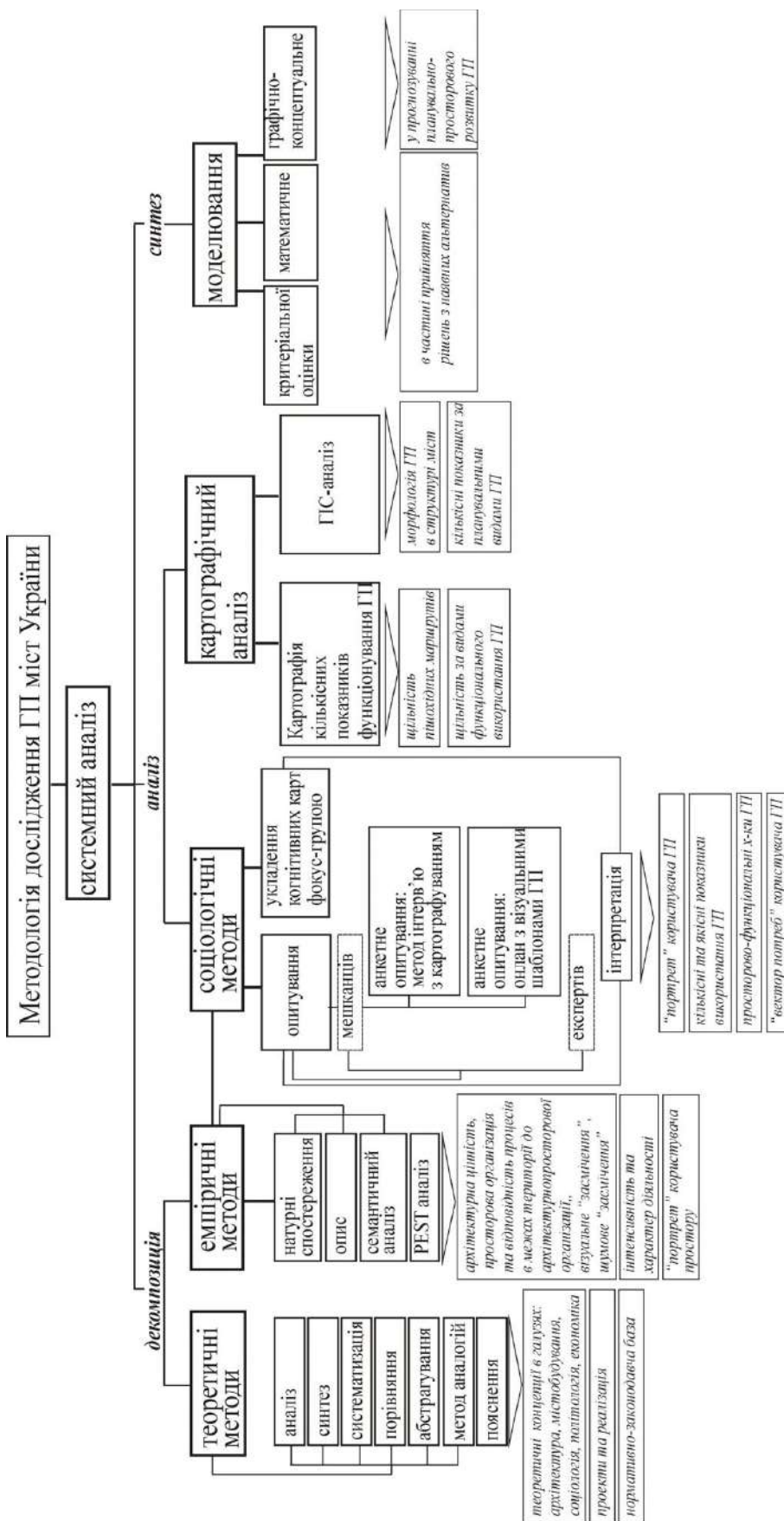
Загальна структура процесу прийняття рішень в рамках системного аналізу подана у таблиці 2.6.

⁶² В Україні можна виділити такі основні типи міст: *багатофункціональні міста* (переважно це обласні центри), *промислові* (Кривий Ріг, Маріуполь, Шостка), *транспортні* (Жмеринка, Чоп), *лікувально-оздоровчі, курортні* (Ялта, Трускавець), *центри агропромислових комплексів* (Хорол, Яготин), *туристичні* (Жовква, Кам'янець-Подільський). Окремо виділяють столицю України – Київ (Соснова Н., Склярова І., Тупісь С., 2016).

Проте існують більш розширені класифікації міст за їх провідними функціями. Як приклад можна навести класифікацію соціолога Е. Гідденса, який виділяє наступні типи міст (Гідденс Е., 2005).

Таблиця 2.6.

Структура процесу прийняття рішень в рамках системного аналізу.

Примітка. Опрацювання автора.

Висновки за розділом 2.

1. Наукові положення, які творять основи теорії формування громадських просторів міст України – це теорії розвитку містобудівних систем та ролі самоорганізації в їх функціонуванні.

Аксіоматичне положення про ізоморфність світу дозволяє розглядати громадський простір, як відкриту дисипативну систему, що здійснює постійний обмін речовиною з зовнішнім середовищем.

Положення про синергетичні властивості систем розкриває можливості аналізу функціонування та видів оптимізації громадського простору – модернізацію, реконструкцію, благоустрій у контексті прагнення містобудівної системи до врівноваження.

2. На підставі вивчення існуючих методів і моделей роботи як зі структурними елементами міста загалом так і з громадськими просторами зокрема, розроблено інструментарій дослідження громадських просторів та їх оцінювання, яким доцільно керуватися у рамках запропонованої концептуальної моделі розвитку об'єкта. Інструментарій містить підходи і групи методів, де окрім підбору існуючих методів, розроблено низку авторських, що адаптовують методи дослідження із суміжних до архітектури та містобудування наукових галузей - соціології та географії.

3. Застосування підходів системного аналізу передбачає етапності виконання роботи. На першому етапі вирішується задача представлення громадських просторів, як елементу надсистеми з метою визначення місця громадських просторів у структурі міста.

На другому етапі, оперуючи даними теоретичних знань, що відображають загальні закономірності, вирішується задача декомпозиції, що означає представлення системи громадських просторів міста у вигляді підсистем.

На третьому етапі вирішується задача аналізу, що полягає в знаходженні властивостей системи громадських просторів, її елементів і навколишнього середовища з метою визначення закономірностей поведінки як системи.

На підсумковому четвертому етапі вирішується задача синтезу, що полягає в тому, щоб на основі знань про систему громадських просторів, окреслити механізми, що забезпечують ефективне функціонування системи.

4. Обґрунтована інтеграція різногалузевих методів і засобів дослідження.

Інтегруючим підходом, який поєднує вимоги сучасної наукової методології та особливості громадського простору як матеріального об'єкту і явища, є системний підхід.

В якості основних методів виступають геоінформаційний аналіз, з використанням даних OpenStreetMap та методи соціологічних досліджень – ментальне картографування та опитувальні методики.

Дослідження просторової структури міста оперте на методи, які застосовуються у містобудуванні, соціології, економіці та проєктному менеджменті. З методів містобудування застосовано картографування характеристик функціонального використання території міста, з методів соціології – опитування користувачів громадського простору, з економічних – моделювання параметрів планувальних рішень, з методів проєктного менеджменту – експертного оцінювання альтернативних проєктних рішень за багатьма критеріями.

Інформаційну базу дослідження заповнили дані первинної (результати соціологічних опитувань, дані Генеральних планів розвитку міст України, дані управлінського обліку тощо), а також вторинної інформації (нормативно-довідкові дані, стандарти життєдіяльності населення, дані статистичної звітності, а також монографічних досліджень). Для систематизації отриманих даних застосовані загальнонаукові методи групування, аналізу, синтезу, узагальнення, абстрагування.

5. Розроблено інструментарій оцінювання громадського простору в питанні відповідності просторових і функціональних характеристик об'єкта до потреб користувача станом на зараз і при виборі альтернативних планувальних рішень.

6. Верифікація результатів здійснена шляхом експериментальної перевірки відповідності описаної поведінки досліджуваного об'єкта до реального стану речей шляхом спостереження за активністю подій у просторах, визначених як пріоритетні (ретроспективний аналіз).

Розділ 3.

АНАЛІЗ ПРАКТИКИ ФОРМУВАННЯ І ФУНКЦІОНУВАННЯ ГРОМАДСЬКИХ ПРОСТОРІВ В МІСТАХ УКРАЇНИ (НА ПРИКЛАДІ ЛЬВОВА, ХАРКОВА, КРИВОГО РОГУ¹).

Як зазначалося, об'єктом дослідження є громадські простори *загального користування*: вуличний пішохідний простір - пішохідні площі, вулиці, бульвари, проспекти, алеї, тротуари, набережні; ландшафтно-рекреаційні території загального користування; території при громадських об'єктах². Натомість, міський простір *обмеженого користування* - території при громадських об'єктах обмеженого користування, дворові та прибудинкові простори та *спеціального призначення*, як території, з особливим функціональним окресленням, наприклад, території при сакральних об'єктах не віднесено до ГП за критерієм обмеженого доступу до користування територією.

Вуличний простір: пішохідні вулиці, площі, бульвари, тротуари як на загальноміському рівні так і на рівні структурних частин міста, в сумі можна охарактеризувати як пішохідні простори.

¹ Обрані для дослідження міста представляють різні: регіони України з відмінними генезисо-культурологічними та містоформуючими чинниками. Харків – обласний центр, перша столиця Радянської України; науково-індустріальний центр. Львів – обласний центр і центр Західного регіону України; у XVIII ст. був центром Східної Галичини. Кривий Ріг - найбільше з міст України, які не є обласним центром та друге за площею після Києва; центр Криворізького залізничного басейну.

² Згідно ДБН 2.2.- 9:2018 «Будинки і споруди. Громадські будинки та споруди. Основні положення», додатку А «Перелік основних груп будинків та приміщень громадського призначення» є 12 груп громадських будівель. Більшість з них є обмеженого користування, як навчальні заклади, заклади: охорони здоров'я, фізкультурні, соціального захисту, науково-дослідні, транспорту, комунального господарства. До громадських об'єктів, територія яких функціонує як громадський простір загального користування, за виключенням їх господарської зони, належать заклади: дозвілля, видовищні, торгівельні, харчування, розважальні.

Пішохідні зони міст України поділяються на:

1. Пішохідні площі, до категорії яких належать ринкові площі міст, площі при монументах, площі об'єктів та комплексів; до цієї категорії у роботі зачислено пішохідизовані центри міст.

2. Пішохідні вулиці, до категорії яких належать вулиці, створені шляхом перекриття руху транспорту.

3. Тротуари вздовж проїжджої частини та пішохідні доріжки, що не повторюють геометрію транспортної мережі, а прокладені як пішохідні зв'язки поміж територіями, об'єктами.

4. Пішохідні бульвари: а) сформовані в кін. 18 ст. в містах на місці оборонних мурів; б) в структурі районів багатоквартирного житла 1960-1980-х років у вигляді великомасштабної алеї з громадськими об'єктами – закладами побутових послуг та торговельними; при формуванні єдиного громадського простору для кількох житлових груп при бульварі будувалися будинки культури, кінотеатри. Станом на сьогодні такі пішохідні простори стали зосередженням малих та середніх торгових точок.

5. Пішохідні стежки ландшафтних об'єктів – скверів, парків, лісопарків та інших озелених територій загального користування, в межах яких передбачено пішохідні комунікації.

Даний вид ГП у роботі названо *«простір-зв'язок»* (рис. 1). Перебування в ньому, в більшості, не є метою, а є процесом досягнення мети – місця призначення.

Рекреаційний простір, що є «містилицем» функцій, процесів, дій: а) ландшафтно-рекреаційні об'єкти (парки, сквери, травники); б) території при громадських об'єктах загального користування (театр, ТРЦ) і спорудах масового відвідування (ігрові майданчики, спортивні споруди). Даний вид ГП у роботі названо *«контент-простір»* (рис. 1).

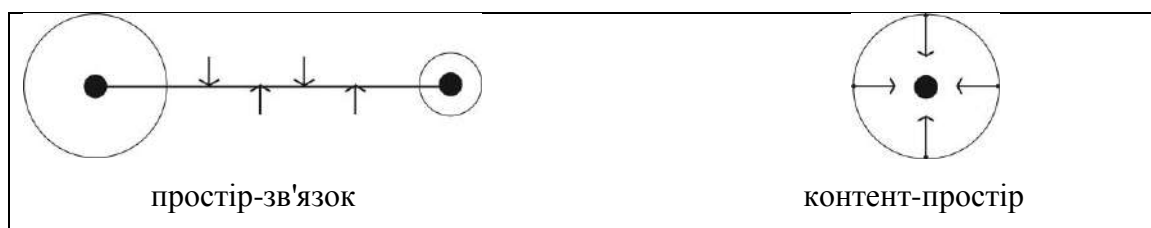

Рис. 1. Модель ГП

Розгляд громадського простру, як *об'єкту містобудування* базується на його регламентації у різних структурних одиницях міста згідно нормативно-законодавчої документації.

Згідно ДБН Б.2.2-12:2019 «Планування і забудова територій» за соціально-планувальною структурою, що враховує просторове розміщення центрів громадського обслуговування різних рівнів і територій їхнього впливу, місто поділяється на: мікрорайони, квартали³, житлові райони⁴, планувальні райони⁵, планувальні зони⁶, які можуть містити різні функціональні зони. В більшості цих функціональних зон є території, які можна охарактеризувати як загальнодоступні, що за характером використання є громадським простором (табл. 3.1), зокрема в таких зонах як:

- житлової та громадської забудови, що складається з: прибудинкових територій багатоквартирних будинків; ділянок садибної забудови; громадських центрів мікрорайонів; територій громадських об'єктів, як культури і мистецтва, спорту і фізкультури, підприємств торгівлі і харчування, побутового обслуговування;

³ Мікрорайон або група кварталів, об'єднаних повним комплексом об'єктів повсякденного обслуговування, площею 15-60 га, де радіус пішохідної доступності об'єктів повсякденного обслуговування становить 500 м.

⁴ Житловий район, площею 60-400 га; - планувальний район, площею 400-1500 га; - планувальна зона, площею більше 10 000 га (для крупних міст, включає приміську зону).

⁵ Планувальний район, площею 400-1500 га; - планувальна зона, площею більше 10 000 га.

⁶ Планувальна зона, площею більше 10 000 га (для крупних міст, включає приміську зону).

- ландшафтна та рекреаційна; природоохоронного призначення; зона озелених територій;
- курортно-оздоровча;
- історико-культурного призначення;
- транспортних комунікацій.

Громадський простір є присутнім в усіх них і, відповідно, є загальноресурсним об'єктом.

Теорії розвитку громадського простору змінювалися в процесі зміни містобудівних теорій, починаючи від античного міста, де громадський простір виконував роль місця демонстрації сакральних та адміністративних посилів і місця торгівлі, як основної функції міста - обміну товаром. Зі зміною містобудівних теорій роль громадського простору змінювалася, як правило шляхом розширення функцій.

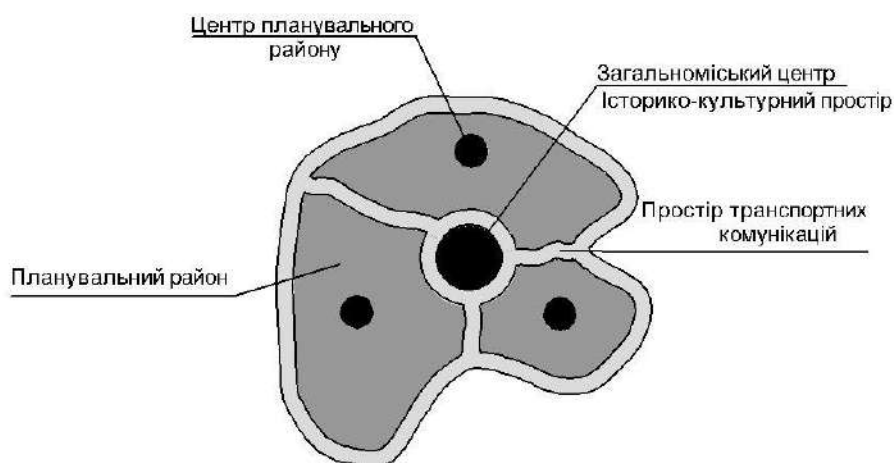
Принципові зміни у структурі міста, зокрема теорія функціонального зонування промислового міста на зламі XIX та XX ст. обумовили зародження поліцентричної організації міського центру, і, в тім числі, громадського простору, для охоплення ним віддалених або відокремлених частин міста.

Місто перестає функціонувати як єдине ціле, а формується з частин – мікрорайонів і житлових районів. Виникає необхідність організації міських районів з «комплексною локалізацією основних міських соціальних функцій, з власними громадськими центрами» (Авдотьин Л.Н., Лежава И.Г., Смоляр И.М. и др., 1989). Відповідно, була реалізована система триступеневого побутового обслуговування у вигляді формування не лише загальноміського центру, а і громадських підцентрів житлових районів і місць відпочинку. В такій поліцентричній моделі громадський простір був ув'язаний з локалізацією громадських об'єктів (Соснова Н., 2018).

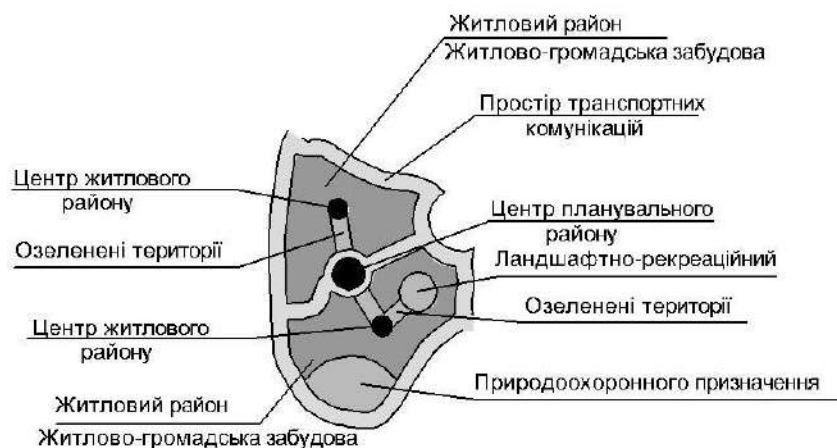
В значних містах необхідність планувального районування посилюється оскільки структура таких міст є більш розчленованою природними та антропогенними бар'єрами; величина території міста вимагає поліцентричної

Громадський простір у структурі міста.

МОДЕЛЬ МІСТА

Модель планувального району

Модель житлового району

Модель житлового кварталу

Примітка. Сформовано автором на основі опрацювання положень ДБН Б.2.2-12:2019 «Планування і забудова територій».

організації міського центру для охоплення ним віддалених або відокремлених частин міста. Роль і вагомість єдиного міського центру при цьому є меншою.

Друга половина XX ст. в містобудуванні характеризується зародженням ідеї «сталого розвитку», або іншими словами – зрівноваженого розвитку. Початково підіймалися лише проблеми екології міста, і засобами їх вирішення було визнано зменшення транспортного руху, особливо в центрі міст та популяризація пішохідного і велосипедного руху.

В результаті, планування міста стало акцентуватися не на транспортній мережі, а на створенні просторів соціальної активності та пішохідних зв'язків між ними. Наслідком стала поява громадського простору – «вільно локалізованого», без прив'язки до громадських під центрів. Мережа громадських просторів у місті з структурованої змінилася на дисперсну.

На зламі XX та XXI ст. функціонування міст змінилося і промисловість перестала бути місто утворюючою функцією у більшості міст. Економічні зміни обумовили зміни в структурі зайнятості населення та функціональних процесах, що відбуваються на території міста, що, в свою чергу, обумовило зміни у функціональній структурі міст.

Новий шар забудови доповнив загальноміський простір в центрі та заповнює «пустоти» сельбищної території. Різке збільшення кількості новозведених і адаптованих під нові функції об'єктів, безсистемність їх розміщення та спроби розмежування території загального користування і напівприватного “розламали” архітектурно-просторову структуру міст.

З часу закладення житлових районів багатоквартирного житла минуло в середньому лише пів століття, але значні зміни соціально-економічні зміни в Україні обумовили невідповідності між потребами мешканців та функціонуванням районів масової забудови 70-80 х років XX ст. українських міст. Соціальна і економічна структура сучасного постіндустріального міста розвиваються набагато швидше, ніж просторова, що вимагає відповідного реагування урбаністів.

Узгодження новоформованої типології громадського простору з типологією попередніх етапів міського розвитку необхідне задля визначення умов використання та планування міського простору.

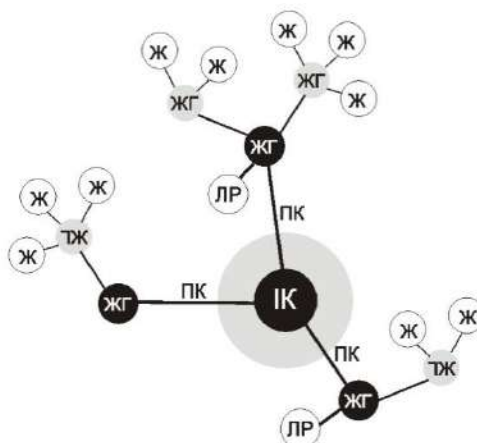
Отже, у динаміці розвитку планувально-просторової структури ГП міст України визначено три етапи активності (таб. 3.2.). На першому етапі у II пол. XX ст. формується поліцентрична система обслуговування населення, яка стала в основі формування поліцентричної системи громадських просторів загальноміського центру та громадських підцентрів життєвих районів. На другому етапі, в кін. XX ст., зі зміною форм власності та активізацією сфери обслуговування, зберігається поліцентрична система громадських просторів, при цьому нарощуються інтенсивність використання центральних міських просторів. На третьому етапі, на поч. XXI ст., з насиченням загальноміського центру функціями, нові види діяльності зі сфери послуг та розваг, що є магнітами громадської активності, перерозподіляються територією міста. Настає фрагментація поліцентричної системи з кількісним ростом нових дрібніших громадських підцентрів при новозведених ТРЦ та ТЦ.

Слід відмітити, що частково наявні види ГП сучасного українського міста є походженням з радянської урбаністики, що розвинула ряд громадських просторів (таб. 3.3.). Так, система ландшафтно-рекреаційних територій сформована в попередні десятиліття як елемент мережі обслуговування населення є раціональною, оскільки враховує критерій радіусу доступності користувача, і охоплює обслуговуванням усі території міста. Наступним ГП, сформованим в XX ст. є монументальні площі, що за ознакою є простором загального користування, проте були політичним замовленням і використовуватися мешканцями не могли за винятком днів загальнодержавних святкування. Тогочасний міський простір, як і архітектура що його формувала, творилися «для усіх, але ні для кого особисто» (Ремизова Е., 2015).

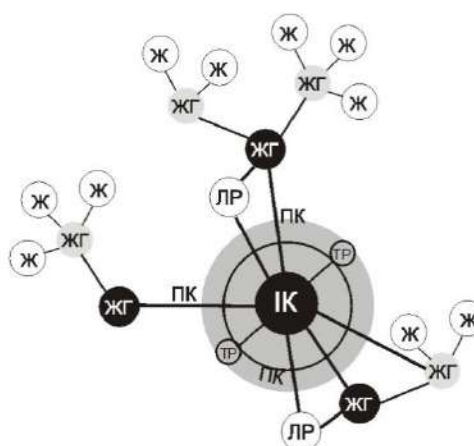
У нових соціально-економічних умовах найважливішим індикатором якості планування міста є оптимальний час доступу мешканця до місць його

Динаміка розвитку планувально-просторової структури ГП міст України.

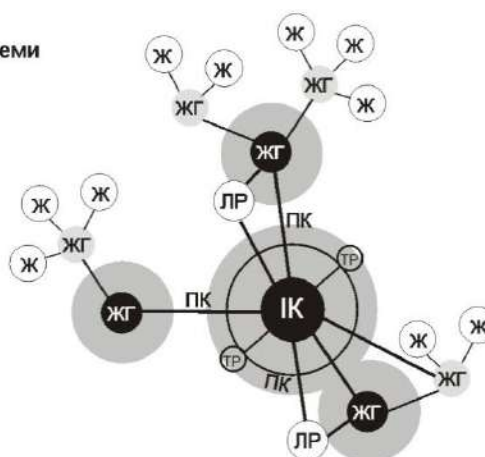
II пол. XX ст.
Поліцентрична система
з загальноміським центром
та громадськими підцентрами

Кін. XX ст.
Поліцентрична система
з нарощенням функцій та зв'язків
загальноміського центру

Початок XXI ст.
Фрагментація поліцентричної системи
з кількісним ростом нових
громадських центрів
планувальних районів,
мікрорайонів, кварталів
та перерозподілом
зон їх впливу

Функціональні зони

ІК = історико-культурного призначення
ЖГ = житлово-громадської забудови
ЛР = ландшафтно-рекреаційна
ПК = пішохідно-комунікаційна

* із зон, передбачених ДБН Б.2.2.12:2019 в модель не включено курортно-оздоровчу зону, оскільки для курортних поселень діють додатково спеціалізовані норми, які враховують потреби у ГП

Примітка. Сформовано автором.

повсякденної діяльності (В.Нудельман. *"Анатомія міста: Київ. Урбаністичні студії"*), місць рекреації та соціальної активності. Питання розподілу громадських просторів у структурі міста та доступу до них обумовлює необхідність їх дослідження як мережі.

Порівняння мережі ГП виконано для міст Харків, Львів, Кривий Ріг, як міст-представників різних за величиною та планувальною структурою типів, міст різної культурно-політичної та архітектурної генези. Аналіз конфігурації в плані та відсоткового співвідношення *громадських просторів* до площі міст виконано з використанням *геоінформаційних систем*.

З наявних ГП можливими до виявлення є простір при громадських об'єктах, а до об'єктивної кількісної порівняльної оцінки - вуличний простір тротуарів, площ та майданів та ландшафтно-рекреаційних територій.

На основі даних OpenStreetMap на картосхемах виділено:

1. *Пішохідні зони:*

1.1. Пішохідні площі.

1.2. Пішохідні вулиці.

1.3. Тротуари вздовж проїжджої частини та пішохідні доріжки, що не повторюють геометрію транспортної мережі.

1.4. Стежки ландшафтних об'єктів.

У застосуванні методики картографічного аналізу даних аерофотозйомки площі визначені як полігональні об'єкти, для яких вираховано загальну площу. Для пішохідних вулиць, тротуарів і пішохідних доріжок, стежок, що визначені як лінійні об'єкти, вираховано загальну довжину (на схемі пішохідні вулиці позначено зеленими лініями, тротуари і пішохідні доріжки - червоними лініями; стежки позначено червоними штриховими лініями).

2. *Заклади торгівлі та розважальні* (ТРЦ, базари, магазини), як об'єкти формування громадського простору.

3. *Заклади громадського харчування* (бари, кафе, ресторани тощо), як об'єкти притягання людей. Визначення щільності закладів торгівлі та харчування дає характеристику розподілу так-званих «просторів споживання»

Основні види громадського простору міст України

Ранг та локалізація ГП у структурі міста	Провідна функція ГП	Планувально-просторова організація та елементи
<i>Сформований у період промислової економіки</i>		
Громадські центри: <ul style="list-style-type: none"> • загальноміський • підцентри житлових районів 	-репрезентація міста, - культуротворча, - як місце торгівлі	замкнутий та напівзамкнутий простір пішохідних площ; лінійний простір пішохідних вулиць, бульварів, проспектів
	- побутові послуги, -репрезентація житлового району, -рекреація	простір площ при громадських об'єктах; лінійний простір пішохідних вулиць, бульварів, проспектів
Громадський простір вздовж магістральних вулиць	пішохідні комунікаційні зв'язки	лінійний простір тротуарів, пішохідних бульварів, проспектів
Ландшафтні об'єкти загального користування	рекреаційна	відкритий простір газонів, простір пішохідних алей, доріжок, стежок
<i>Сформований у період постпромислової економіки</i>		
Простір при громадських об'єктах, що не є в структурі громадського центру⁷	репрезентація та забезпечення функціонування громадського об'єкту	відкритий простір площі при громадських об'єктах з домінуючою будівлею
Громадський простір обмеженого користування в структурі житлової забудови	первинна рекреація та забезпечення функціонування багатоквартирного житла ⁸ згідно вимог ДБН України	відкритий простір майданчиків, газонів; простір пішохідних вулиць, бульварів, алей, доріжок.

Примітка. Сформовано автором на основі опрацювання положень ДБН Б.2.2-12:2019 «Планування і забудова територій».

⁷ Насьогодні активно розбудовується мережа об'єктів торгівлі та дозвілля поза структурою громадських центрів

⁸ В структурі садибної та блокованої забудови малої поверховості ГП, як правило, не сформований

територією міста та їх імовірну ранговість за силою впливу у формуванні громадського простору.

3.1. Загальноресурсне значення мережі громадських «просторів-зв'язків».

Порівнюючи характер трасування пішохідних просторів Харкова (таб. 3.4.), Львова (таб. 3.5.) та Кривого Рогу (таб. 3.6) визначено наступне.

Для *Харкова* характерним є сформований діаметр вуличного громадського простору з північного заходу на південний схід вздовж магістралей в секторі вул. Клочківська – вул. Сумська, через площу Павлівську та Московський проспект.

Загалом у місті під пішохідними площами є 46 472 м.кв.; тротуари міста мають протяжність 1 106 340 м.п., а пішохідні алеї - 7 206 м.п.

Найбільш щільна мережа тротуарів та пішохідних вулиць Харкова зосереджена в центральній частині міста в межах вулиць Клочківська – проспект Науки - Сумська з осередком - Майданом Свободи - ключовим за семантикою ГП Харкова. Центральний майдан міста з будівлею Держпрому - пам'ятки радянського конструктивізму 1926–1928 рр. та простором пішохідного масштабу головної вулиці міста, сформованої забудовою з середини 19 ст.

Аналіз Майдану Свободи виказує, що попри значні габарити – біля 350 метрів в діаметрі, центральний майдан міста Харкова має біля 25% пішохідного простору при будівлях, що формують просторі та в частині парку всередині площі, решта – проїжджа частина та озеленення. Тобто, очікувана від такої масштабної площі «віддача» громадського простору є доволі малою, оскільки ідея проекту не передбачала використання площі для комунікування соціуму, а мала за мету репрезентацію Держпрому, як символу. Як пише О.Ремізова «досягнення абсолютної і тотальної гармонії над передбачало подальшого розвитку. Світ і творчість повинні були, на думку авторів, зупинитися» (Ремізова, Е., 2015).

До центральних ГП належить площа Пролетарська. Як цільна пішохідна територія за картографічними даними площа не відчитується, натомість за

відсотком пішохідних елементів в структурі площі (біля 40%) є одним з найактивніших ГП.

Простори центру Харкова доповнюються набережною ріки Лопань та Харків, що поєднує пішохідні зони історично сформованої центральної частини міста та Московського проспекту.

Попри значну концентрацію площ, пішохідних вулиць, тротуарів, інтенсивність концентрації міського пішохідного простору навколо ядра міста у Харкові є недостатньою для формування моноцентричної структури. На сьогодні формується багатоядерна структура ГП, де поряд з історичним центром та символічним простором Держпрому семантично вагомим є простір іншого містобудівного символу – Лінійного міста.

Вдовж Московського проспекту з південної сторони є другий за густотою пішохідних елементів осередок, сформований на базі регулярної вуличної мережі району ХТЗ – поселення 30-х років ХХ ст. при промисловому комплексі, в будівництві якого була реалізована нова містобудівна концепція «лінійного міста».

Біполярність у розвитку ГП міста доповнена менш вагомими за семантикою вузлами ГП житлових районів 70-80 х років. Так, по мірі віддалення від міського центру та Московського проспекту вуличний простір набуває вузлового локального характеру з осередками у громадських підцентрах житлових районів багатоквартирного житла 70-80 хх років – 335 - 339 мікрорайонів та районів вдовж вул. Академіка Павлова.

Для *Львова* характерне центральноеядрове згущення ГП з малими локальними осередками локалізованими концентрично.

Загалом у місті під пішохідними площами є 105 008 м.кв.; тротуари міста мають протяжність 936 534 м.п., а пішохідні алеї - 11 608 м.п.

Тротуари та пішохідні вулиці в серединній зоні міста рівномірно покривають територію міста (за винятком складних за показником крутизни схилів рельєфних ділянок). Розвиток вуличного громадського простору

реалізувався паралельно радіально-кільцевій структурі транспортної мережі. По мірі віддалення від ядра міста більш ніж 3 км вуличний простір набуває вузлового локального характеру з осередками у громадських підцентрах житлових районів багатоквартирного житла 70-80 хх років – Левандівка, Сихів. Натомість в найменш інтегрованому у загальну міську структуру⁹ житловому районі Рясне вуличний ГП слабо розвинутий.

До районів розвинутого вуличного ГП зі стандартними для квартальної забудови міжквартальними громадськими просторами - бульваром та фізкультурно-рекреаційними ГП відносяться житлові райони поміж вул. В.Великого і Наукова.

Основа пішохідна площа м. Львів – площа Ринок – історичне середмістя, що функціонує як кластер з архітектурно-містобудівних пам'яток з скупченням розважальних туристичноорієнтованих закладів. Решта пішохідних площ міста є незначні за розміром і різного функціонального використання, до прикладу площі перед об'єктами зовнішнього транспорту з часткою пішохідного простору, площі при навчальних закладах, що як і попередній приклад не є, в повній мірі, громадським простором. Ще меншими є пішохідні площі меморіального характеру (монумент Небесної Сотні, жертвам репресій НКВД, пам'ятники Т.Шевченку, С.Бандері) та на території міських кладовищ-музеїв Личаківське та Янівське. Також виокремлено громадські пішохідні площі в житлових районах та в ландшафтних об'єктах – оглядові майданчики в парках Культури, Високий Замок, Стрийський, Горіховий гай.

Для *Кривого Рогу* характерна поліядерність у формуванні вуличного громадського простору, яка обумовлена особливостями планування лінійного міста. Кривий Ріг, найпротяжніше місто України, довжиною біля 70 км, що об'єднало в своїх межах окремі поселення, які стали основою сьогоденних

⁹ Житловий район «Рясне» з іншими територіями м. Львів поєднаний за посередництвом єдиного транспортного зв'язку – загальноміської магістралі вул. Шевченка та має сполучення з кільцевою магістраллю міста.

районів та значні за площею промислові та виробничі зони. Окремі райони міста розвиваються, в значній мірі, автономно, не «зрослися» між собою через бар'єри у вигляді промислових зон, слабо пов'язані між собою композиційно, функціонально і мають власну інфраструктуру обслуговування.

Наглядною на плані досліджуваних міст є сепарація двох видів громадських просторів - ландшафтно-рекреаційних об'єктів та пішохідних вуличних територій. Дана закономірність є логічною, оскільки території з переважанням природних складових – парки, лісопарки, є в протизазі до територій щільного антропогенного освоєння, якими є мощені поверхні пішохідного вуличного простору.

Розглянутий у роботі вуличний громадський простір має окремі складові (пішохідні площі, вулиці, тротуари, доріжки, пристосовані для перебування пішоходів) та функції (забезпечує можливості переміщення пішохода, пасивної рекреації, часткового комунікування) за якими він може характеризуватися як протоформа громадського простору.

У підсумку картографічного аналізу трьох міст, встановлено, що загальна площа парків м. Львів - 8,20 км. кв, що становить 4,51% від площі міста, м. Харків - 14,511 км. кв., що становить 4,74% від площі міста, м. Кривий Ріг - 13,304 км. кв., що становить 3,19% від площі міста. Проте, в питанні функціонування ландшафтних об'єктів як громадського простору важливим є показники не відсотку рослинного покриття, а протяжності стежок, алей. Стежки ландшафтних об'єктів Харкова мають протяжність 556 057 м.п., Львова - 349 100 м.п., м. Кривого Рогу - 138 818 м.п. Тобто, в Харкові у порівнянні з м. Львів та м. Кривий Ріг найбільш розвинутий громадський простір за рахунок ландшафтних об'єктів.

У підсумку картографічного аналізу визначено, що м. Харків має:

- 18 700 000 м. кв. вуличного громадського простору, що з розрахунку на наявну кількість мешканців 1 451 132 становить = **12.88** м кв. на 1 мешканця;
- міських площ на 1 мешканця – **0,029** м. кв.
- тротуарів на 1 мешканця – **1,674** м. кв.

- пішохідних алей на 1 мешканця – **0,065** м. кв.
- стежок ландшафтних об'єктів на 1 мешканця – **0,843** м. кв.

У підсумку картографічного аналізу визначено, що м. Львів має:

- 11 122 222 м. кв. вуличного громадського простору, що з розрахунку на наявну кількість мешканців 729 038 становить = **15,25** м кв. на 1 мешканця;

- міських площ на 1 мешканця – **0,146** м. кв.
- тротуарів на 1 мешканця – **2,856** м. кв.
- пішохідних алей на 1 мешканця – **0,035** м. кв.
- стежок ландшафтних об'єктів на 1 мешканця – **1,060** м. кв.

У підсумку картографічного аналізу визначено, що м. Кривий Ріг має:

- 301 500 000 м. кв. вуличного громадського простору, що з розрахунку на наявну кількість мешканців 652 137 становить = **46,23** м кв. на 1 мешканця;

- міських площ на 1 мешканця – **0,15** м. кв.
- тротуарів на 1 мешканця – **13,10** м. кв.
- пішохідних алей на 1 мешканця – **0,83** м. кв.
- стежок ландшафтних об'єктів на 1 мешканця – **5,79** м. кв.

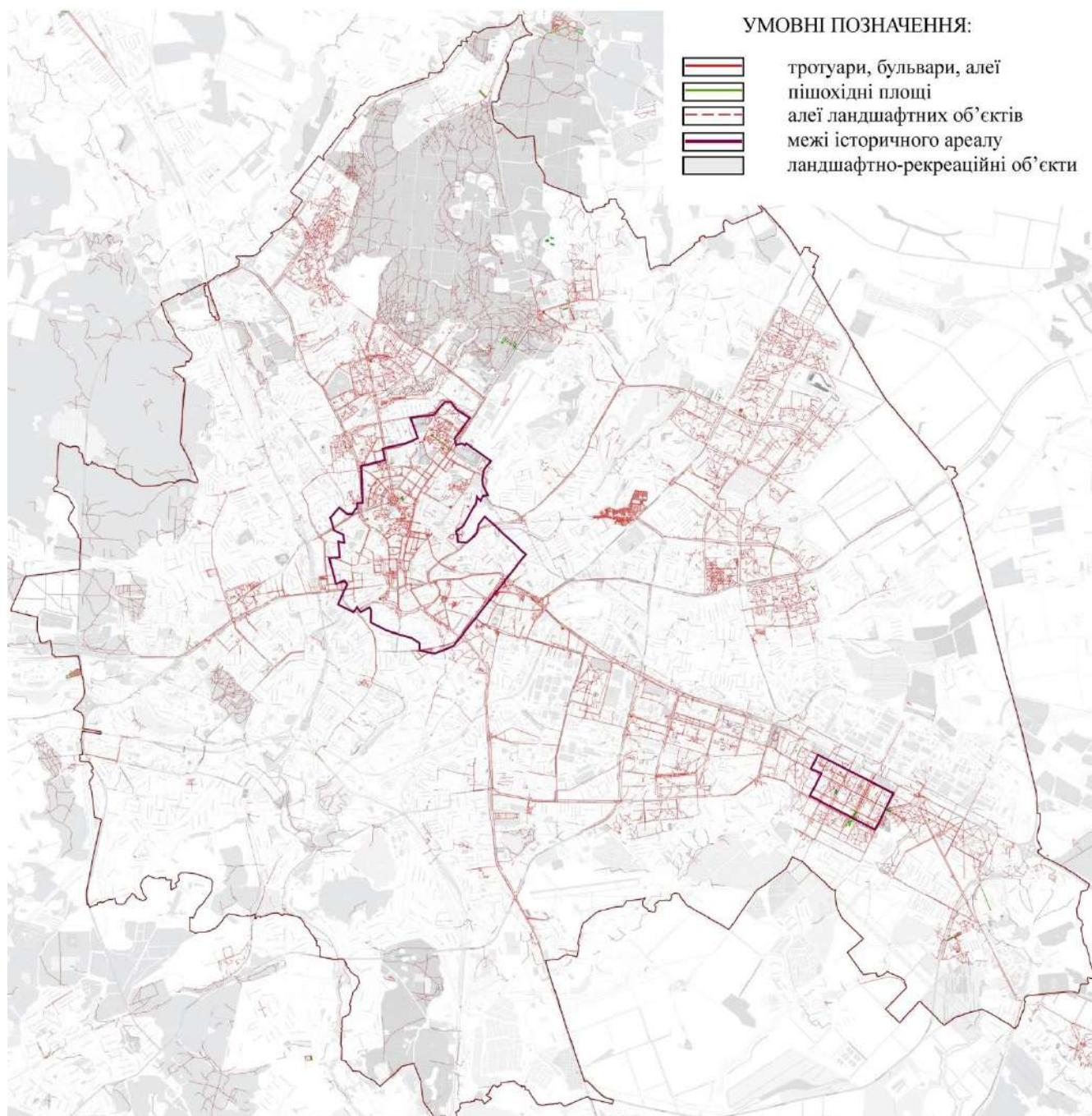
Порівняльний аналіз зв'язків у мережі ГП доводить наявність наступних моделей: - ГП формується з локальних просторів при громадських об'єктах в межах центру міста; - ГП міста формують ієрархічні зв'язки; - ГП громадських підцентрів не підтримують зв'язок з простором загальноміського центру, що характерно для міста «промислового», територія якого розділяється на окремо функціонуючі зони (таб. 3.7).

Порівняльний аналіз кількісних показників в питанні формування громадських просторів міст Харків, Львів та Кривий Ріг подано в таблиці 3.8.

Аналізуючи історико-архітектурний опорний план м. Харків (ДП «Науково-дослідний та проектний інститут «УкрНДІпроектреставрація», 2019) (Додаток Б.8), м. Львів (ПОГ «Інститут культурної спадщини», 2018) та м. Кривий Ріг (2018) встановлено, що в межах історичного ареалу міст щільність елементів громадського простору є вищою у порівнянні з рештою територій, їх геометрія чітко прочитується за рахунок ієрархічності та неперервності, що свідчить про сформовану мережу «коридорів» громадських

Таблиця 3.4.

Площі і тротуари, як вуличний громадський простір (м. Харків).

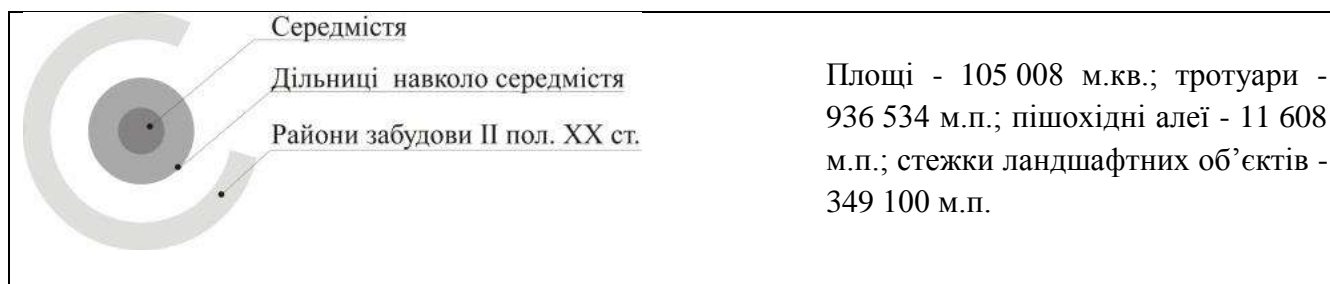
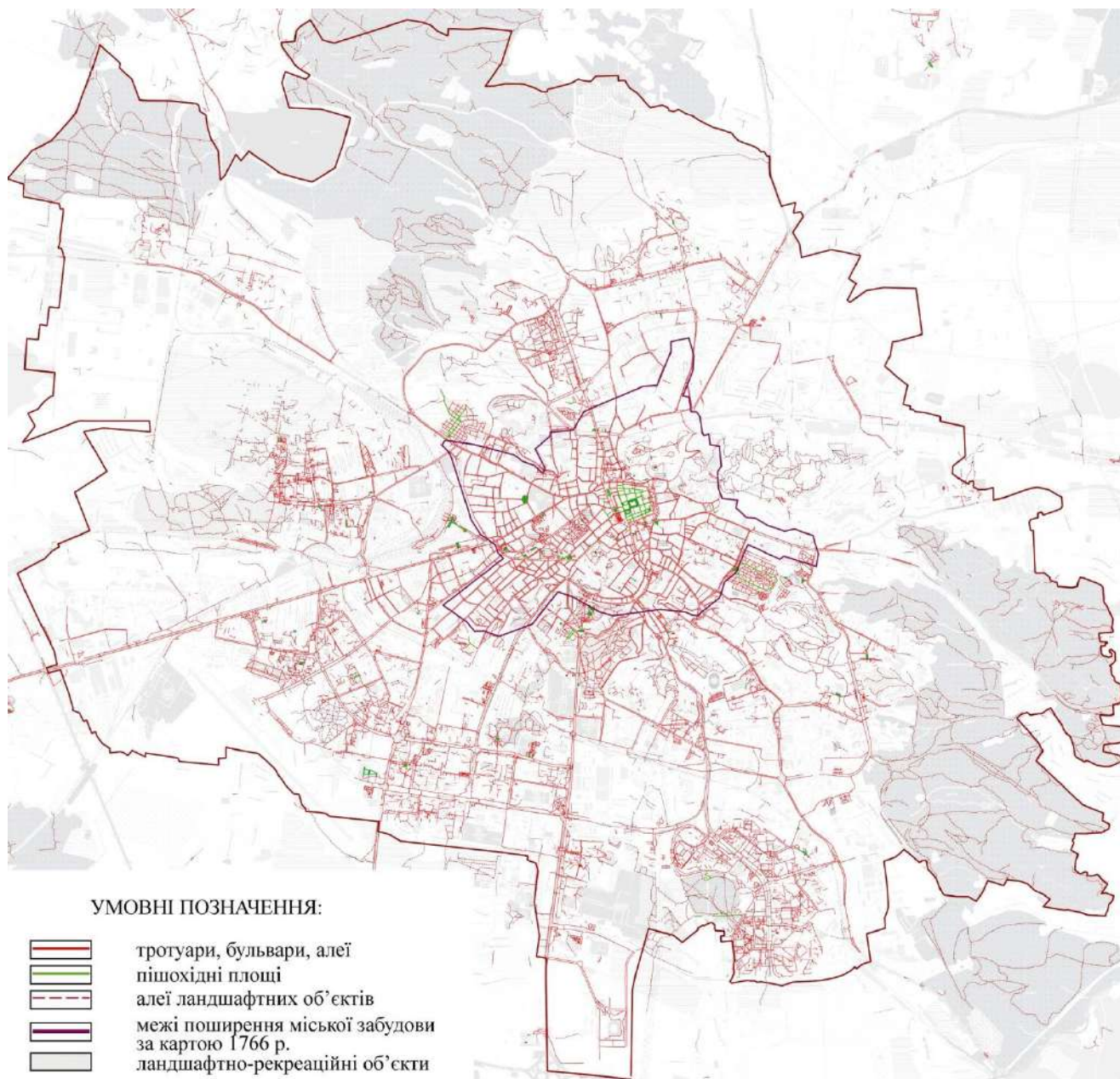

	<p>Райони забудови 30-х та 70-х рр. XX ст. Ядро міста Райони забудови 30-х та 70-х рр. XX ст. "Соцмісто"</p>	<p>Площі - 46 472 м.кв.; тротуари - 1 106 340 м.п.; пішохідні алеї - 7 206 м.п.; стежки ландшафтних об'єктів - 556 057 м.п.</p>
--	--	---

Примітка. Сформовано автором на основі опрацювання даних OpenStreetMap та історико-архітектурного опорного плану м. Харків, виконаного державним підприємством «Науково-дослідний та проектний інститут «УкрНДІпроектреставрація», 2019.

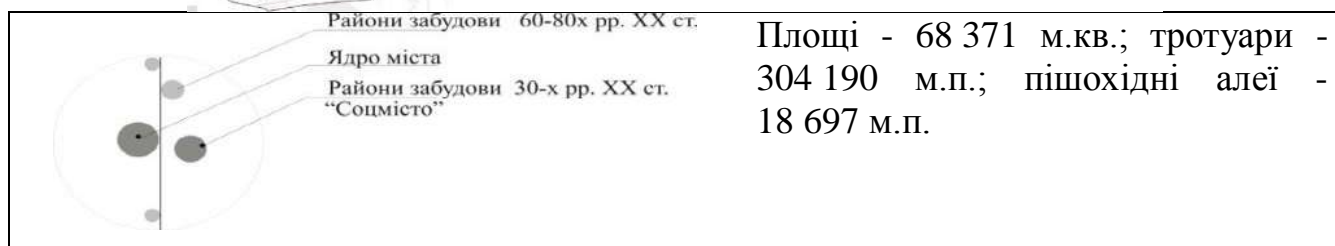
Таблиця 3.5.

Площі і тротуари, як вуличний громадський простір (м. Львів).

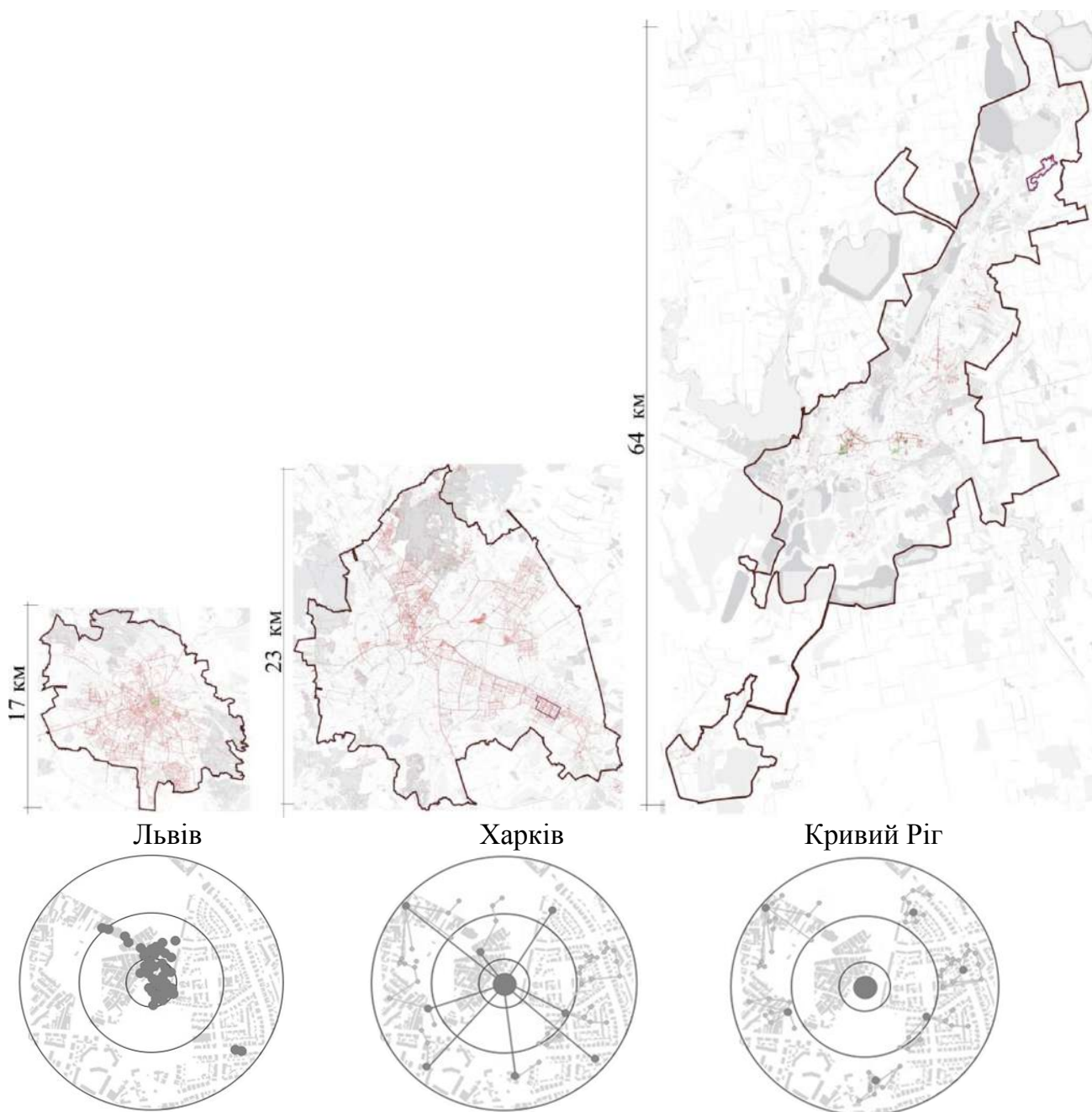
Примітка. Сформовано автором на основі опрацювання даних OpenStreetMap та історико-архітектурного опорного плану м. Львів (ПОГ «Інститут культурної спадщини», 2018).

Площі і тротуари, як вуличний громадський простір (м. Кривий Ріг).

Примітка. Сформовано автором на основі опрацювання даних OpenStreetMap та ІАОП м. Кривий Ріг

Планувальна структура громадського простору міст Львів, Харків та Кривий Ріг.

Тип А) Громадський простір формується з локальних просторів при громадських об'єктах в межах центру міста.

Тип Б) Громадські простори міста формують ієрархічні зв'язки: ГП житлової групи підтримує пішохідний зв'язок з громадським підцентром; а той - з простором загальноміського центру.

Тип С) ГП громадських підцентрів не підтримують зв'язок з простором загальноміського центру. Характерно для «промислового» міста, територія якого розділяється на окремо функціонуючі зони.

Примітка. Сформовано автором на основі опрацювання даних Публічної Кадастрової карти України.

Показники вуличного громадського простору міст Львів, Харків та Кривий Ріг.

Місто	Площа міста (км. кв)	Населення (особи)	Діаграма співвідношення площі площ, тротуарів, алеї,	Площі і тротуари	Магазини та торгові центри	К-ть закладів громадського харчування всіх типів	Площа озеленення
Харків	306,0	1 451 132	<p>площа міських площ площа озеленення площа тротуарів площа пішохідних алеї площа стежок ландшафтних об'єктів</p>	Площі - 46 472 м.кв.; тротуари - 1 106 340 м.п.; пішохідні алеї - 7 206 м.п.; стежки ландшафтних об'єктів - 556 057 м.п.	ТЦ - 271 шт. Магазини - 4500 шт.	879 шт.	14,511 км. кв (4,74% від площі міста)
Львів	182,0	724 314	<p>площа міських площ площа озеленення площа тротуарів площа пішохідних алеї площа стежок ландшафтних об'єктів</p>	Площі - 105 008 м.кв.; тротуари - 936 534 м.п.; пішохідні алеї - 11 608 м.п.; стежки ландшафтних об'єктів - 349 100 м.п.	ТЦ - 169 шт. Магазини - 4961 шт.	1189 шт.	8,20 км. кв (4,51% від площі міста)
Кривий Ріг	407,0	652 137	<p>площа міських площ площа озеленення площа тротуарів площа пішохідних алеї площа стежок ландшафтних об'єктів</p>	Площі - 68 371, тротуари - 304 190, пішохідні алеї - 18 697, стежки ландшафтних об'єктів - 138 818 м.п.	ТЦ - 141 шт. Магазини - 1674 шт.	313 шт.	13,304 км. кв (3,19% від площі міста)

Примітка. Сформовано автором

просторів у стилістично та планувально цільному архітектурно-просторовому середовищі.

Згідно отриманих кількісних показників ГП досліджених міст, Кривий Ріг має найбільшу площу вуличного громадського простору з розрахунку на 1 мешканця. Виникає питання якісних показників функціонування просторів міста. Для їх первинного окреслення виконано обстеження *візуально відмінних* громадських просторів *Кривого Рогу*: загальноміського центрального простору, простору при громадських будівлях, громадського простору в структурі житлової забудови, пішохідно-комунікаційного громадського простору, територій ландшафтних об'єктів.

У центрі та підцентрах міста культурно-просвітницькі споруди II пол. XX ст, які повинні були б створювати відповідний ідеологічний наратив, на сьогодні залишаються об'єктами формування громадського простору. Із цієї причини, розглянуті в даному дослідженні простори у міських субцентрах представлені, більшою мірою, площами перед громадськими будівлями культурного призначення, як до прикладу, Будинками культури, які є своєрідними архітектурним архетипом з часів радянського містопланування.

Площа Молодіжна при будівлі Виконкому Криворізької міської ради на Проспекті Металургів - одній з магістральних вулиць Соцміста¹⁰, яке по суті є адміністративним центром Кривого Рогу, вважається основним рекреаційним простором житлового району. Відсутність значних планувально-просторових змін у даному просторі після проведеної у 2019 році реконструкції свідчить про те, що сценарії щоденної соціальної взаємодії у ньому є випадковими.

Сквер біля цирку між вул. Костенка і Мистецька є громадським простором, сформованим ландшафтними засобами. Цирк Цирк був побудований

¹⁰ Район почав забудовуватися в середині 1930-х років (1933–1936) у зв'язку з будівництвом заводу «Криворіжсталь»; II етап забудови - 1950-і роки, III етап – 1960-1980-і роки.

у 1970 роках за типовим проектом¹¹, розробленим у 1966 році московським інститутом «Діпротеатр». Територія скверу прямокутна, відкрита з трьох сторін. Парки і сквери 60-80-хх років ХХ ст. закладалася у місті не стільки із необхідності створення публічного простору, як для підтримання державного ідеологічного наративу.

Сквер металургів при палаці Молоді і студентів закладено у 2014 році (таб. 3.9). Форми в плані відмінні від радянського планування, проте масштаби знову перебільшені. Відсутність різноманітності у дизайні скверу та його функціонального наповнення (відсутність економічної, культурної діяльності) та мала частка озеленення не сприяє якісному функціонуванню простору.

Серед позитивних рис розглянутих просторів слід виділити їхнє чільне місце в психогеографічних процесах жителів. Саме на цих площах свого часу містяни здійснювали власне «право на місто» за А.Лефевром - реалізовували політичну активність. Такі події говорять про те, що попри відсутність щоденної соціальної активності у даних просторах, більшої мірою через крупномасштабні характеристики, саме такі історично ангажовані місця відіграють велику роль у просторовій системі цінностей. Геометричні параметри більшості із цих просторів не сприяють створенню у їхньому фізичному просторі «соціального простору».

«Площі перед Будинками культури» є продуктами конструювання міського простору з ідеологічною метою. Попри невеликі різниці в характеристиках цих просторів, у своїй більшості вони є практично ідентичними, уніфікованими. Це прямокутні площі, алеї регулярної композиції (таб. 3.9) великий масштаб яких мав за мету підтримати значущість споруд або символічність простору, у випадку ландшафтних об'єктів. Відсутність елементів практичного міського дизайну обумовило виникнення у містян сприйняття

¹¹ Типовий проект цирку був реалізований ще в дев'яти великих містах колишнього СРСР (Новик Л. И. Кривой Рог: Путеводитель-справочник / Л. И. Новик, Д. И. Кан. — Днепропетровск: «Промінь», 1986. — 191 с.)

даних просторів як некомфортних для перебування, що підтверджується відсутністю щоденної активності (соціальної, культурної, економічної) у цих просторах. Великою мірою, відсутність фізичних змін у цих просторах станом на сьогодні зумовлена певною їх символізацією, перетворенням їх у своєрідні недоторкані архетипи. При вдалому впровадженні методів міського дизайну у розглянуті простори, цілком реально забезпечити створення якісно нових просторових практик у них, не нашкодивши при цьому їхнім символічним цінностям.

Найскладнішим до формалізації, виокремлення є ГП в структурі житлової забудови - *міжквартальний простір*, що виконує роль місця комунікування, відпочинку та соціальної активності мешканців. Цей простір є функціональним конгломератом з частково громадськими функціями і належить до категорії просторів сусідської общини (Neighbor Space). Громадські простори у житлових осередках Кривого Рогу є незавершеними у своєму формуванні. Беручи до уваги факт зонування міської тканини в радянський період та сприйняття житлових осередків, т. зв. спальних районів, як «місця для сну», зрозумілим є значний брак насиченості функціями громадських просторів у таких утвореннях. За відсутності альтернатив, громадські простори в житлових осередках виникають навколо освітніх закладів або культових споруд.

Як місце локальної соціальної активності даний простір прогнозовано матиме динамічні зміни. Протягом десятиліть радянського містобудування міжквартальний і дворовий простір не належав нікому, і не трактувався як важливий об'єкт в проектуванні та реалізації благоустрою. Насьогодні, коли прибудинковий простір має юридичний статус¹² – межу користування та власника – мешканців будинку, прогнозується його активна модернізація.

¹² В Україні використання прибудинкової території регулюється ДБН В.В.2.2. -12.2019 «Планування та забудова територій» та ДСТУ-Н Б Б.2.2-9:2013 «Настанова щодо розподілу територій мікрорайонів (кварталів) для визначення прибудинкових територій багатоквартирної забудови».

Ландшафтні об'єкти, що виконують функцію ГП, є об'єктами мережі міського озеленення та мають окреслені нормативні експлуатаційні показники в будівельних нормах, зокрема щільність люд/м.кв та відсоток озеленення (ДБН 2.2 - 12.2019).

Опираючись на загальнотеоретичні положення в галузі містобудування, зокрема, що найважливішим фактором, що впливає на оцінку території в місті, є її **транспортна доступність** (Яргина, З. Н., 1984) у роботі проаналізовано формування ГП на територіях вищої транспортної доступності.

Визначення територіального потенціалу міських територій до розвитку у роботі опирається на положення теорії «Синтаксису міського простору» Б.Гільє (Hillier В. 1993; 1996; 2001). Виходячи з положення, що мережа вулиць формує «потоки руху» навіть на певній віддалі від себе, важливим у питанні розвитку ГП є встановлення територій, що знаходяться під впливом транспортної мережі.

Структурно-функціональний потенціал територій міста для розвитку функцій громадського простору у роботі трактується як комплексний показник двох чинників. Перший чинник характеризує наявне використання території під функції комунікування, рекреації та переміщення пішоходів станом на сьогодні. За відсутності передумов до змін, наявна активність використання території під громадські функції є в основі обґрунтування її залучення у мережу ГП міста. Другий чинник - інтегрованість ділянки у комунікаційну мережу міста, характеризує рівень доступності послуг потенційних громадських просторів користувачу. Розуміння міста як системи, що самоорганізується в залежності від геометрії міських мереж, дозволяє встановити простори, що мають «потенціал руху» або «пріоритетні простори».

Опрацювання територій міст на предмет встановлення пріоритетних просторів за критерієм інтегрованості та доступності проводилося на топовійомці

Планувальні особливості громадських просторів при закладах культури та ландшафтно-рекреаційних об'єктів в м. Кривий Ріг.

Алея між вул. Бульвар між вул. В.Матусевича – Космонавтів – Героїв АТО І.Авраменка

Сквер металургів

Сквер 60-річчя перемоги

Сквер Героїв Чорнобиля

Парк Ювілейний

Парк Шахтарський

Парк Північний

Парк ім. Савицького

Алея між вул. В.Матусевича – Героїв АТО. Фото з сайту медіа компанії РБК-Україна. Режим доступу:
<https://www.rbc.ua/ukr/tag/krivoy-rog-07032014>

Примітка. Сформовано автором на основі опрацювання карт Google Maps. Режим доступу:
<https://www.google.com.ua/maps/@47.9378912,33.4267382,3347m/data=!3m1!1e3?hl>

міст Харків (таб. 3.10), Львів (таб. 3.14), Кривий Ріг (таб. 3.17)¹³. Аналіз вуличної мережі виконано як розрахунок інтеграції елементів вуличної мережі або математичної близькості, яка вимірює, наскільки близько кожен відрізок знаходиться по відношенню до інших.

Основний елемент аналізу, згідно методики Б.Гільє - відрізок вулиці між перехрестями. Аналізується співвідношення відрізка вулиці між двома перехрестями і сусідніми відрізками. Аналіз полягає в переведенні графічних даних у двійкову систему. А точніше, відстань між центром обраного відрізка вулиці і центром сусіднього відрізка, приймає значення «1», якщо існує зміна напрямку між обраним відрізком і сусіднім відрізком, і значення «0», якщо немає зміни напрямку. Відповідно, вибудовуються прямі з'єднання - 0-значна лінія, що являє собою послідовність з 0-оцінених з'єднань. Таким чином маркується лінійна структура міста.

Наступним кроком є розрахунок синтаксичної інтеграції елементів вуличної мережі або математичної близькості, яка вимірює, наскільки близько кожен відрізок знаходиться по відношенню до інших. Обчислюється довжина відстані між елементами, зводячи до мінімуму шлях між кожною парою відрізків. Таким чином знаходимо систему з найменшою кількістю поворотів на карті. Стандартний вимір з пошуку системи з найменшою кількістю поворотів проводиться для території в радіусі 2 км.

Верифікація здійснена шляхом спостереження за активністю подій на територіях, локалізованих при інтегрованих ділянках вуличної мережі. Вивчення реальних моделей руху в містах показало, що люди переміщуються, сприймаючи геометрію просторів за кутом зламу осі вулиці, а не фактичними метричними відстанями і обирають траєкторію з меншим кутом зміни шляху.

З метою верифікації положення, що території в межах відтинків вуличної мережі, які є найбільш інтегровані у загальноміську мережу, мають потенціал до

¹³ для підтвердження достовірності результатів дослідження за методикою Б.Гільє опрацьовано також міста Одеса (Додаток Б.1 - Б.3 та дод. В) і Полтава (Додаток Б.4 - Б.6).

локалізації нових функцій та розвитку існуючих, в тім числі функцій ГП, обрано наступні ділянки м. Харків.

Ділянка №1 в межах вулиць проспекту Науки – вул. О.Яроша містить два ГП (таб. 3.11-3.12). Перший простір – парк «Саржин яр» з річкою Саржинка, є ландшафтно- рекреаційним об'єктом. Другий простір – вуличний простір, сформований в межах вул. 23 серпня як бульвар. Згідно генерального плану перший простір функціонуватиме як парк районного значення, другий простір залишиться комунікаційним в структурі житлового району.

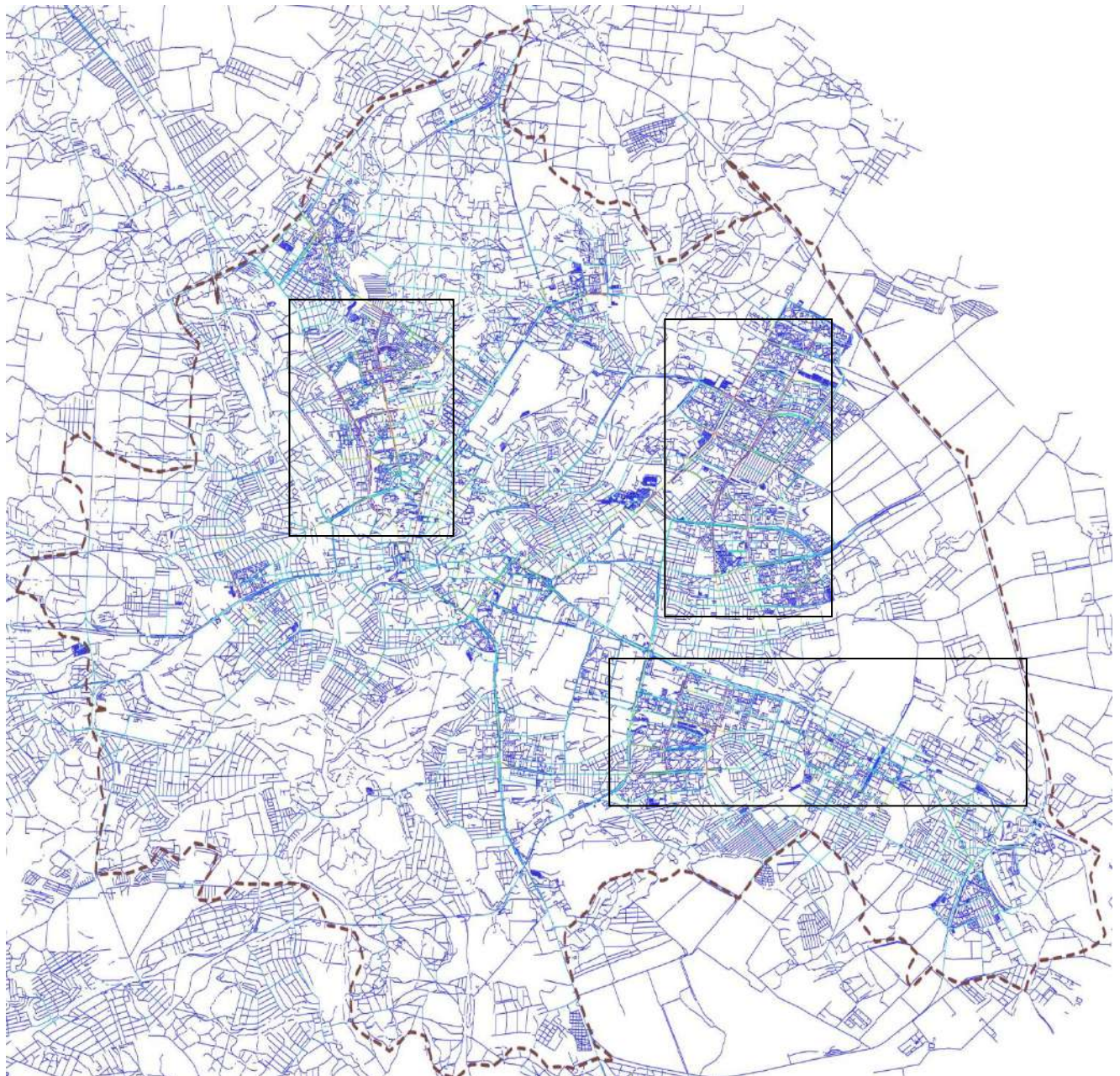
Ділянка №2 в межах вулиць Валентинівська – Академіка Павлова є в структурі мікрорайону багатоквартирного житла 70-80 років ХХ ст. Громадський простір тут представлений двома видами. Перший – це вуличний простір, другий - простір перед промисловим ринком. Згідно генерального плану перший простір залишиться незмінним, другий простір, з забудовою ТРЦ на місці ринку прогнозовано набуде стандартів комерційного простору.

Ділянка №3 в межах вулиць Сумська – Майдан Свободи – Динамівська є, як уже було сказано, одним з ключових ГП Харкова (таб. 3.13).

Ділянка №4 в межах вулиць Танкопія – Харківських дивізій має значний потенціал до розвитку громадських функцій. Вулиця Танкопія з однієї сторони обмежена п'ятиповерховою панельною житловою забудовою. З іншої сторони вулиці – значні за площею гаражні масиви, які, згідно Генерального плану міста, будуть забудовані багатоквартирним житлом. Вулиця Харківських дивізій сформована багатоквартирною забудовою середньої поверховості, на сьогодні має резерв вуличного простору без насичення на сьогодні функціями.

Ділянка №5 в межах вулиць Молочна – п-кт Московський. П-кт Московський - найдовша вулиця загальноміського значення, довжиною понад 18 км. Основна забудова вулиці, як житлова так і промислова, відносяться до кінця ХІХ - поч. ХХ століть. Територія має потенціал до розвитку громадських функцій на базі архітектурного та генезо- культурного ресурсів.

Аналіз міських комунікаційних мереж з визначенням їх інтегрованості
(м.Харків).

10 км

Умовні позначення:

Рівень інтеграції відтинків вуличної мережі у загальноміську вуличну мережу

- Найвищий
- Високий
- Середній
- Низький
- Найнижчий

Примітка. Сформовано автором на основі опрацювання даних OpenStreetMap.

Таблиця 3.11

Найбільш інтегровані елементи комунікаційної мережі м. Харків

Рис. 1. Територія в межах вул. Сумська – Майдан Свободи – Динамівська

Рис. 2. Територія в межах вул. Академіка Павлова

Рис. 3. Територія «Лінійного міста» в межах п-кт Московський.

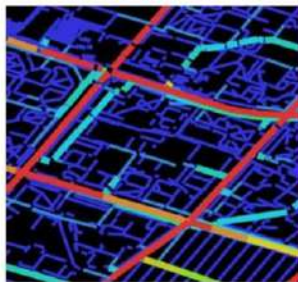
Примітка. Сформовано автором на основі опрацювання даних OpenStreetMap.

Визначення територій з потенціалом до розвитку громадських просторів за критерієм їх доступності користувачам (м.Харків)

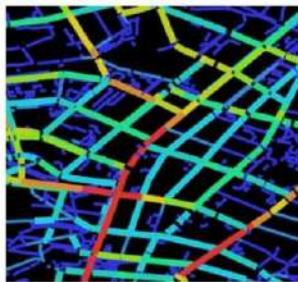
Інтегрованість елементів Громадські простори в «Поле» дослідження
 комунікаційної структури в межах «поля» дослідження
 пр. Науки-Отакара Яроша

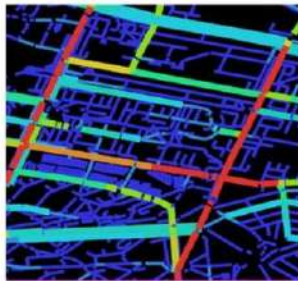
Валентинівська-Академіка Павлова

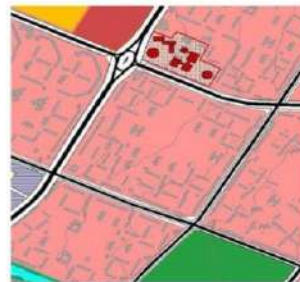
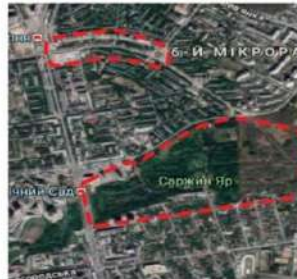
Сумька-Динамівська

Танкопія-Харківських дивізій

Молочна-Московський пр.

Примітка. Сформовано автором.

Значимі простори м. Харків

Рис. 1. Майдан Свободи. Фото онлайн-енциклопедії. Режим доступу:

https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%B5%D1%80%D1%88%D0%B0_%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%B%D0%B8%D1%86%D1%8F_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8#/media/%D0%A4%D0%B0%D0%B9%D0%BB:Kharkov_FreedomSquare.jpg

Рис. 2. Московський проспект. Фото онлайн-енциклопедії. Режим доступу:

<https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/0c/MoskovskyProspekt03.jpg>

Рис. 3. Вул. 12 квітня.

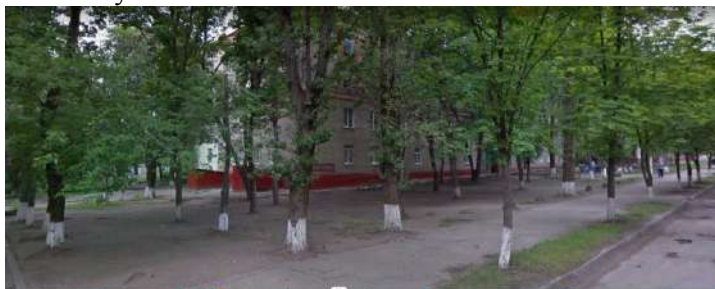

Рис. 4. Вул. Бібліка. Вулиці житлового району ХТЗ, збудованого за концепцією Лінійного міста. Фото з сервісу Карти Google. Режим доступу: https://www.google.com.ua/maps/@49.9473956,36.3731421,3a,75y,233.63h,90t/data=!3m7!1e1!3m5!1s3bMDBqM0Q7iqKi6B8oQplw!2e0!6s%2F%2Fgeo3.ggpht.com%2Fcbk%3Fpanoid%3D3bMDBqM0Q7iqKi6B8oQplw%26output%3Dthumbnail%26cb_client%3Dmaps_sv.tactile.gps%26thumb%3D2%26w%3D203%26h%3D100%26yaw%3D221.14262%26pitch%3D0%26thumbfov%3D100!7i13312!8i6656?hl=ru

Примітка. Сформовано автором.

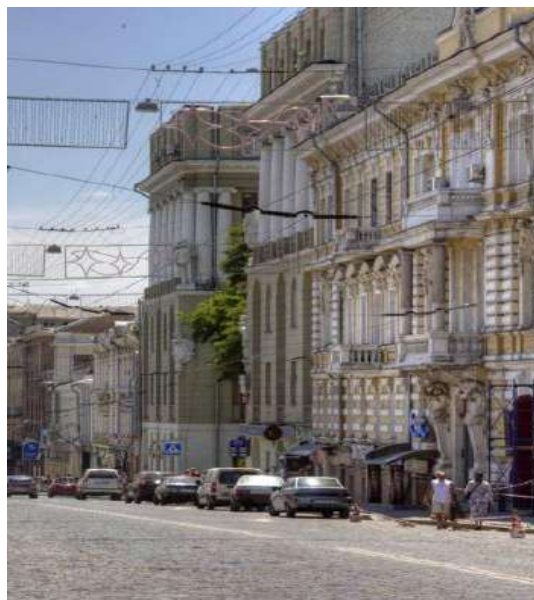

Рис. 5. Вул. Сумська; планується до переведення у пішохідну у вихідні дні. Фото автора.

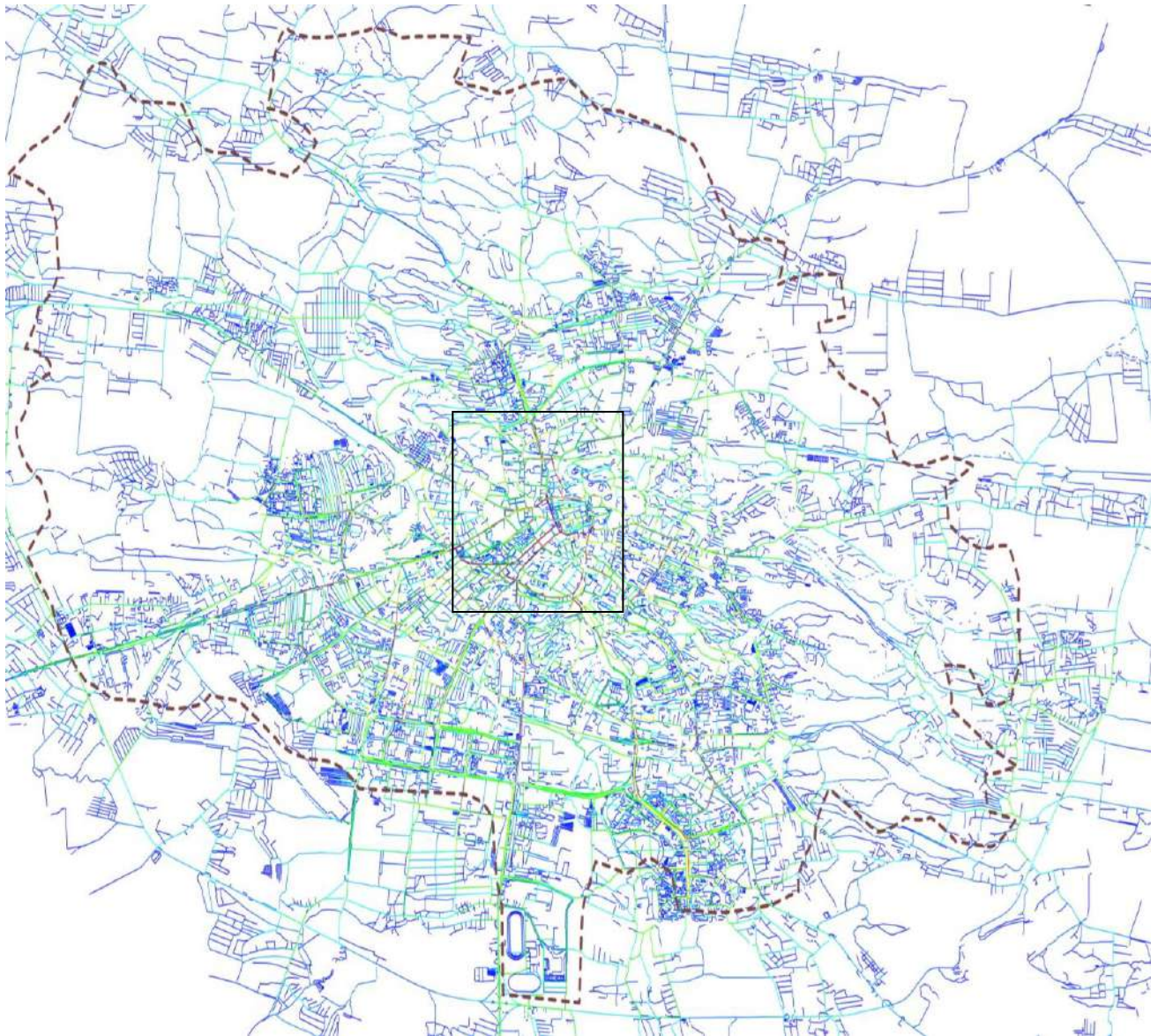
Вулиця Молочна характеризується не сформованою лінією забудови та значними площами відкритих територій вздовж неї, без функціонального призначення. Згідно Генерального плану вздовж вулиці ущільнюватиметься забудова, що вимагає формування нових ГП.

Висновки. Найбільш інтегровані елементи комунікаційної мережі м. Харків локалізовані в центральній частині міста та прилеглих до неї територіях. По мірі віддалення від міського ядра елементи вуличної мережі стають слабше інтегрованими у загальну структуру. Відповідно, території, які обслуговуються даними елементами є менш доступні користувачам.

Аналізуючи м. **Львів** було визначено, що критерієм «пріоритетного простору» у Львові відповідає прямокутна мережа вулиць площі Ринок і ділянки довкола неї (таб. 3.14; 3.15). Також як простір, що має потенціал до розвитку виділяються магістралі загальноміського значення, що було очікувано для радіального міста. Окремими «плямами» в структурі міста, що мають ще ресурс до розвитку та ускладнення є райони багатоквартирної житлової забудови 60-80-х років. Таке визначення підтверджується ущільненням цих районів новими будівлями та функціями. Загалом, характер мережі «пріоритетних просторів» у Львові має характер плям, поєднаних з центром радіальними напрямками (таб. 3.14).

Для Львова, згідно графічного аналізу, за критерієм «нерозривності» якісної структурної сітки, завданням розвитку центральних функцій відповідають дві ділянки міста – проспект Чорновола з прилеглими кварталами та територія поміж проспектом Шевченка, вул. Стефаніка та вул. Дорошенка (таб. 3.15). З певними розривами в структурній сітці друга ділянка продовжується через парк І.Франка і охоплює території поміж вулицями С.Бандери та Митрополита Андрея до вул.Городоцької. Про якість ділянки, віссю якої можна прийняти вул. Коперника, говорить і в дослідженнях потенціалу формування мистецьких кластерів Львова. Авторами досліджень відмічену дану територію як одну з найбільш щільно охоплену мистецькими і

Аналіз міських комунікаційних мереж з визначенням їх інтегрованості (м.Львів)

10 км

Умовні позначення:

Рівень інтеграції відітків вуличної мережі у загальноміську вуличну мережу

- Найвищий
- Високий
- Середній
- Низький
- Найнижчий

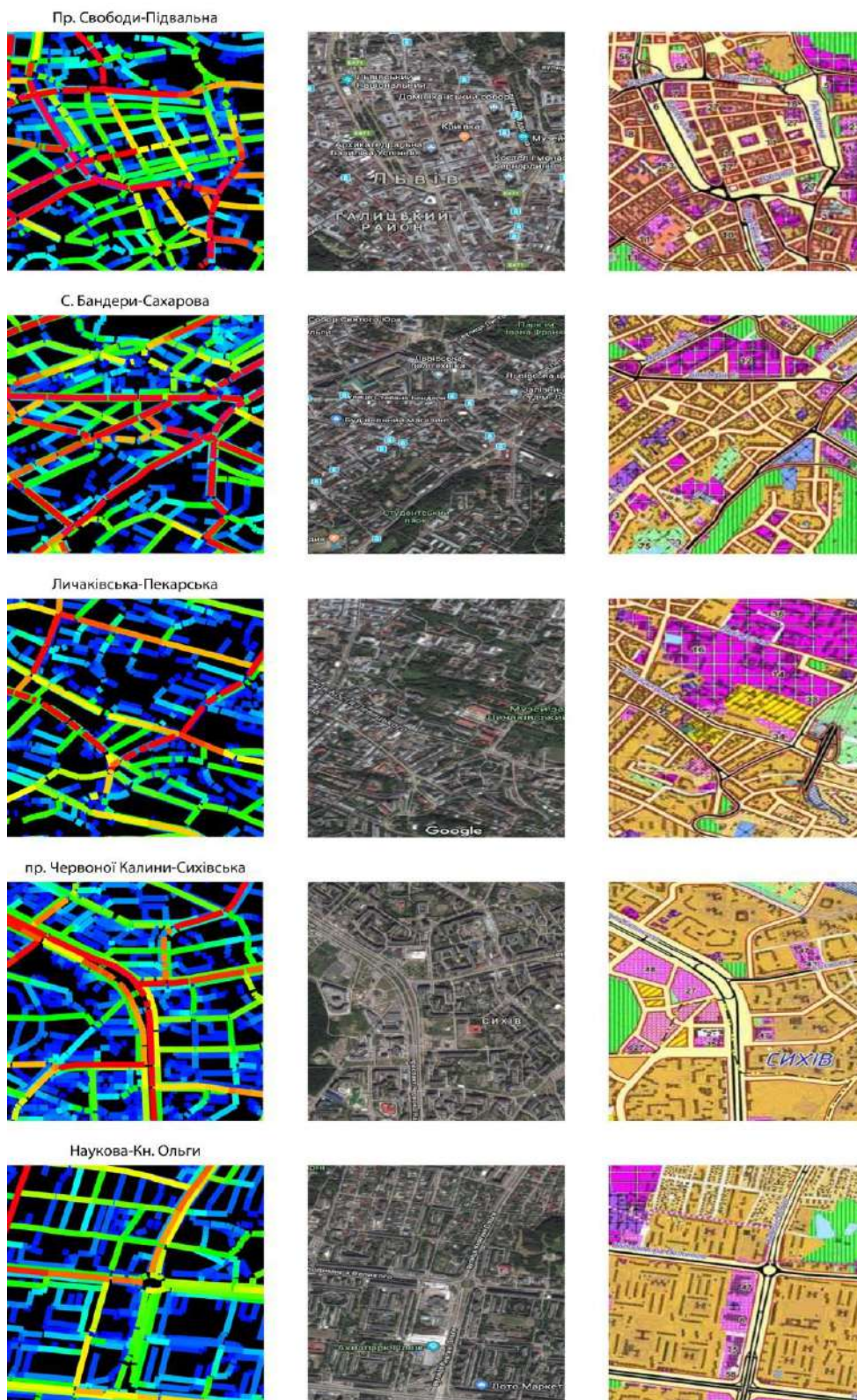
Примітка. Сформовано автором на основі опрацювання даних OpenStreetMap.

Визначення територій з потенціалом до розвитку громадських просторів за критерієм їх доступності користувачам (м.Львів)

Інтегрованість елементів комунікаційної структури в межах «поля» дослідження

Громадські простори в межах «поля» дослідження

«Поле» дослідження у Генеральному плані міста

Примітка. Сформовано автором.

культурними функціями та наявність тут пам'яток (Криворучко Ю, Криворучко О., Петришин Г., 2013).

Однак з огляду на складний рельєф другої ділянки, пріоритетною в розвитку загальноміських функцій є, як уже говорилося урбаністами кількох поколінь (О.Новаківський, О.Підлісний, М.Габрель), проспект Чорновола.

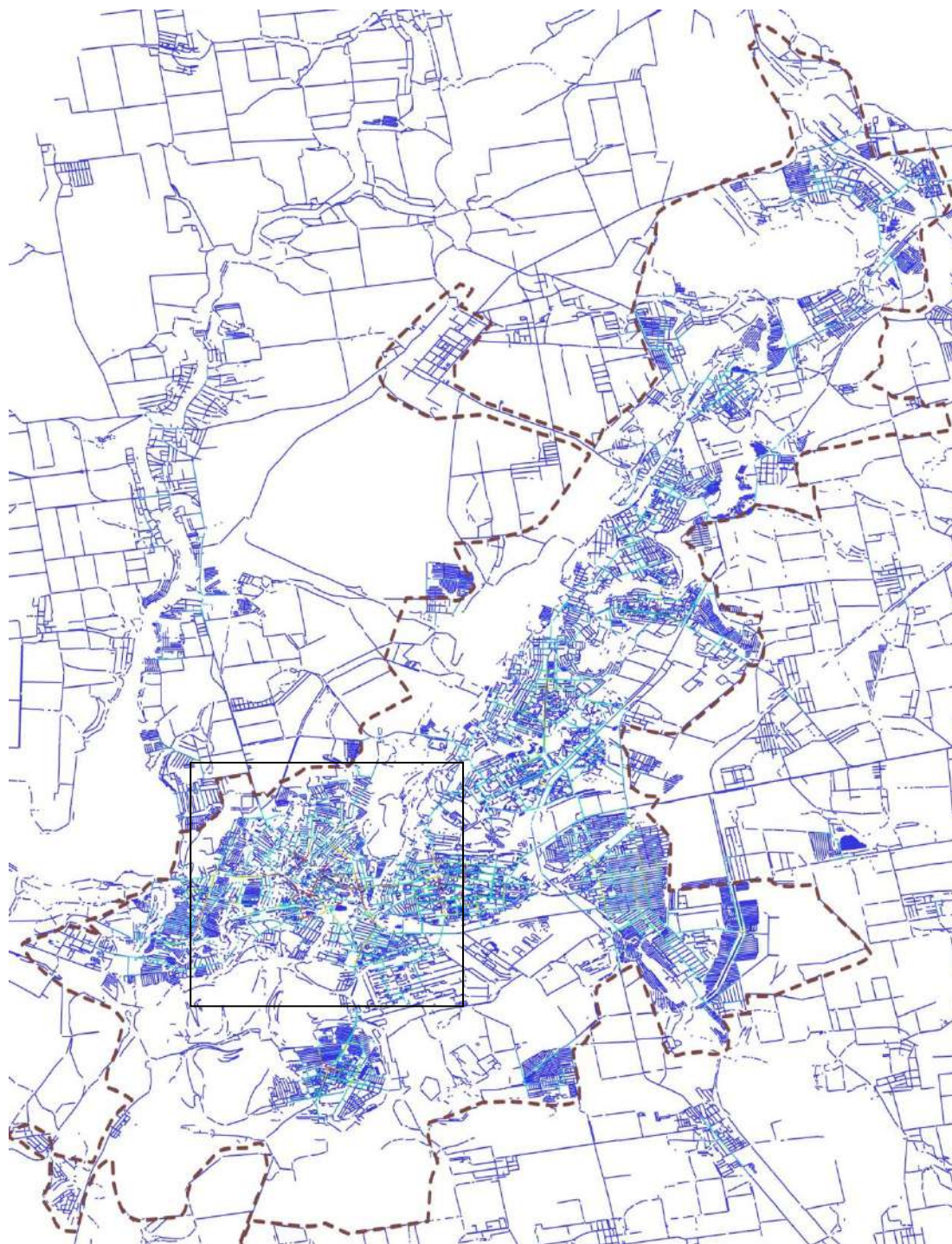
Аналізуючи м. **Кривий Ріг** було визначено, що критеріям «пріоритетного простору» відповідають центральна частина міста та прямокутна мережа вулиць районів багатоквартирної житлової забудови «Соцміста» (таб 3.16), зокрема ділянки вул. Прорізна-Окружна, Українська-СвятоМиколаївська, п-кт Миру – вул. Кобилянського, п-кт Миру – вул. Металургів, п-кт Металургів – вул. П.Мирного (таб. 3.18).

Порівняння відсотку вуличної мережі з високим рівнем інтегрованості у містах *Харків, Львів та Кривий Ріг* на графічних схемах дозволило зробити наступні висновки. Найбільш знакові заходи в місті, як культурного так і комерційного характеру, кількість функцій, соціальні дії, відбуваються у просторах вздовж вулиць з найменшими кутами повороту та з найменшим подрібненням вулиці примиканнями.

Для компактного та щільно забудованого м. Львів характерна наявність ділянок транспортної мережі, що інтегровані у загальну мережу в межах всього міста. Натомість м. Харків має вищий потенціал до розвитку територій з епіцентром в ядрі міста, що за радіусом покриття є приблизним до радіусу всього м. Львів. Структурованість транспортної мережі і потенціал прилеглих територій є найбільшої сили в радіусі до 5 км від ядра в обох містах.

Результати аналізу інтегрованості різних ділянок міст Харкова, Львова, Кривого Рогу у загальну структуру доводять, що транспортно-пішохідна мережа на сьогодні є єдиним поєднуючим елементом поміж локальними громадськими просторами. Відповідно, можна говорити про наявну заміну фрагментів мережі нижчого порядку – якою можна вважати мережу міських просторів, елементами з вищої ієрархічної мережі. В даному випадку вищою по ієрархії приймається мережа, що більш завершена та структурована, без

Аналіз міських комунікаційних мереж з визначенням їх інтегрованості
(м.Кривий Ріг)

50 км

Умовні позначення:

Рівень інтеграції відтинків вуличної мережі
у загальноміську вуличну мережу

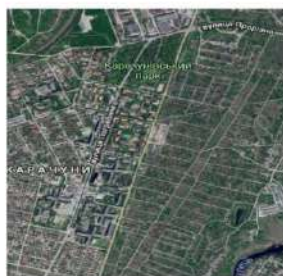
- Найвищий
- Високий
- Середній
- Низький
- Найнижчий

Визначення територій з потенціалом до розвитку громадських просторів за критерієм їх доступності користувачам (м.Кривий Ріг).

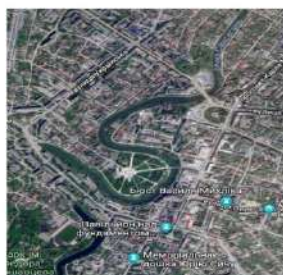
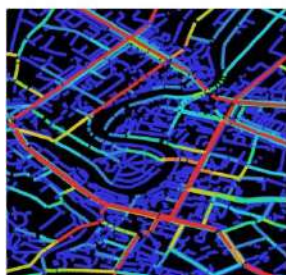
Інтегрованість елементів комунікаційної структури в межах «поля» дослідження
Бул. Прорізана вул. Окружна

Громадські простори в межах «поля» дослідження

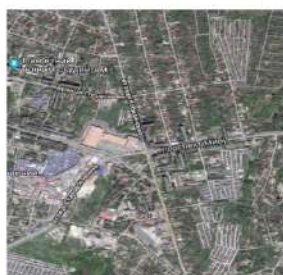
«Поле» дослідження у Генеральному плані міста

Вул. Українська - вул. Свято Миколаївська

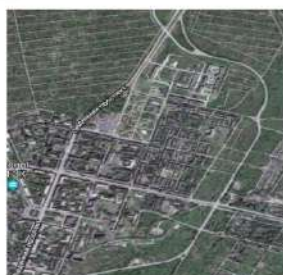
Вул. П-кт Миру - вул. Кобиллянського

П-кт Миру - п-кт Металургів

П-кт Південний - вул. П.Мирного

Примітка. Сформовано автором.

прогалин – транспортна мережа. Взаємозалежними у структурі міста є вулична мережа, пішохідні зв'язки та території соціальної активності при громадських об'єктах. Відповідно, за рахунок закладання нових громадських просторів чи модернізації існуючих можна досягнути зцілення міських структур, розчленованих в процесі урбанізації чи хибних планувальних рішень. Окреслені характеристики міських територій вищого потенціалу до розвитку за критерієм інтегрованості у вуличну мережу (Додаток Б.7) приймаються до уваги при формулюванні рекомендацій щодо формування ГП міст України.

3.2. Морфологія громадського «простору-контенту».

Окрім площ, тротуарів, алей, бульварів, парків, лісопарків – як територій, що є загальнодоступними і в межах яких можлива соціальна комунікація, на основі даних OpenStreetMap у роботі проаналізовано локалізацію об'єктів, що генерують активне використання прилеглого простору – *ТРЦ, ТЦ, магазини, заклади харчування* (таб. 21-25). Перелічені об'єкти формують прилеглий простір як громадський.

Заклади харчування, як в Харкові так і у Львові, в більшості, зосереджені в середмісті, що стимулює економічний розвиток центральноміських ГП¹⁴. Натомість, в м. Кривий Ріг, окремі освоєні райони міста, мають власні розвинуті осередки об'єктів обслуговування. Локалізація закладів харчування дисперсного характеру не формує ієрархічну структуру чи загальноміську мережу з просторів, які утворилися при закладах харчування. Лінійна планувальна структура міста є домінуючою, і підпорядковує собі функціонування усіх структурних елементів, в тім числі, громадських просторів міста.

¹⁴ в основі найбільш щільної мережі вуличного громадського простору є території, зафіксовані в історико-архітектурному плані міст. Констатуємо, що вузли щільного громадського простору сформувалися в межах територій міст з архітектурно-культурною цінністю.

Аналіз суміщених схем локалізації магазинів, торгових центрів та схеми вуличних просторів доводить взаємозалежність функціонування обох структур. ГП вулиць не функціонуватиме без насичення функціями, як і об'єкти, що узалежнені від кількості відвідувачів, не будуть рентабельними без розвинутого прилеглого ГП.

Наявні громадські об'єкти без сформованих пішохідно-громадських просторів в своєму оточенні обумовив «ефект острова» у функціонуванні даних фрагментів міста. Окремі вузли торгової активності, які функціонують без «підтримки» пішохідних громадських просторів по-факту не є ГП.

Обстеження територій при каркасних елементах, а саме при магістралях загальноміського значення вказує на різну насиченість об'єктами торгівлі, харчування та побутового обслуговування у різних містах. Так, у Кривому Розі вул. Свято-Миколаївська, проспект Миру, проспект 200-річчя Кривого Рогу, вул. Володимира Великого, як одні з основних міських комунікацій у порівнянні з Харковом мають малу кількість функцій в межах вуличного простору.

В районах підвищеної щільності ГП при каркасі міста встановлено розвиток ГП і в тканині міста, в секторах поміж каркасними елементами. Розвиток ГП полягає у насичення їх територій функціями в ході модернізації, реконструкції міжквартальних просторів – пішохідних алей, скверів, площадок, територій прилеглих до шкіл, спортивних майданчиків, сакральних об'єктів та внутрішньодворових просторів.

У випадку не насиченості громадськими функціями територій при каркасних елементах, в секторальних територіях громадський простір не розвивається – не закладаються нові об'єкти, не модернізуються існуючі.

Обстеження житлових районів значніших міст України (Кривий Ріг, Харків) виявили наявність обширних пішохідних площ, бульварів, проспектів, алей, газонів, ненаповнених функціями, і, як результат, вони є малолюдними.

Наявна проблема неузгодження величини ГП до їх функціонального наповнення та кількості користувачів. Специфіка таких міських громадських просторів обумовлена радянською містопланувальною логікою, згідно якої ГП

закладалися у збільшеному масштабі, з розрахунку на смислове, а не функціональне навантаження. Принципи локалізації центральних міських громадських просторів в індустріальних містах вздовж основної загальноміської транспортної чи композиційної артерії свідчить про статус таких місць як своєрідних культурних «вітрин» міста.

Розташовуючись вздовж однієї із основних транспортних осей міста даний громадський простір слугує радше транзитним цілям, аніж вагомою точкою притягання. Відсутність економічних та інших функціональних пропозицій часопроведення тільки підсилює брак соціальної взаємодії.

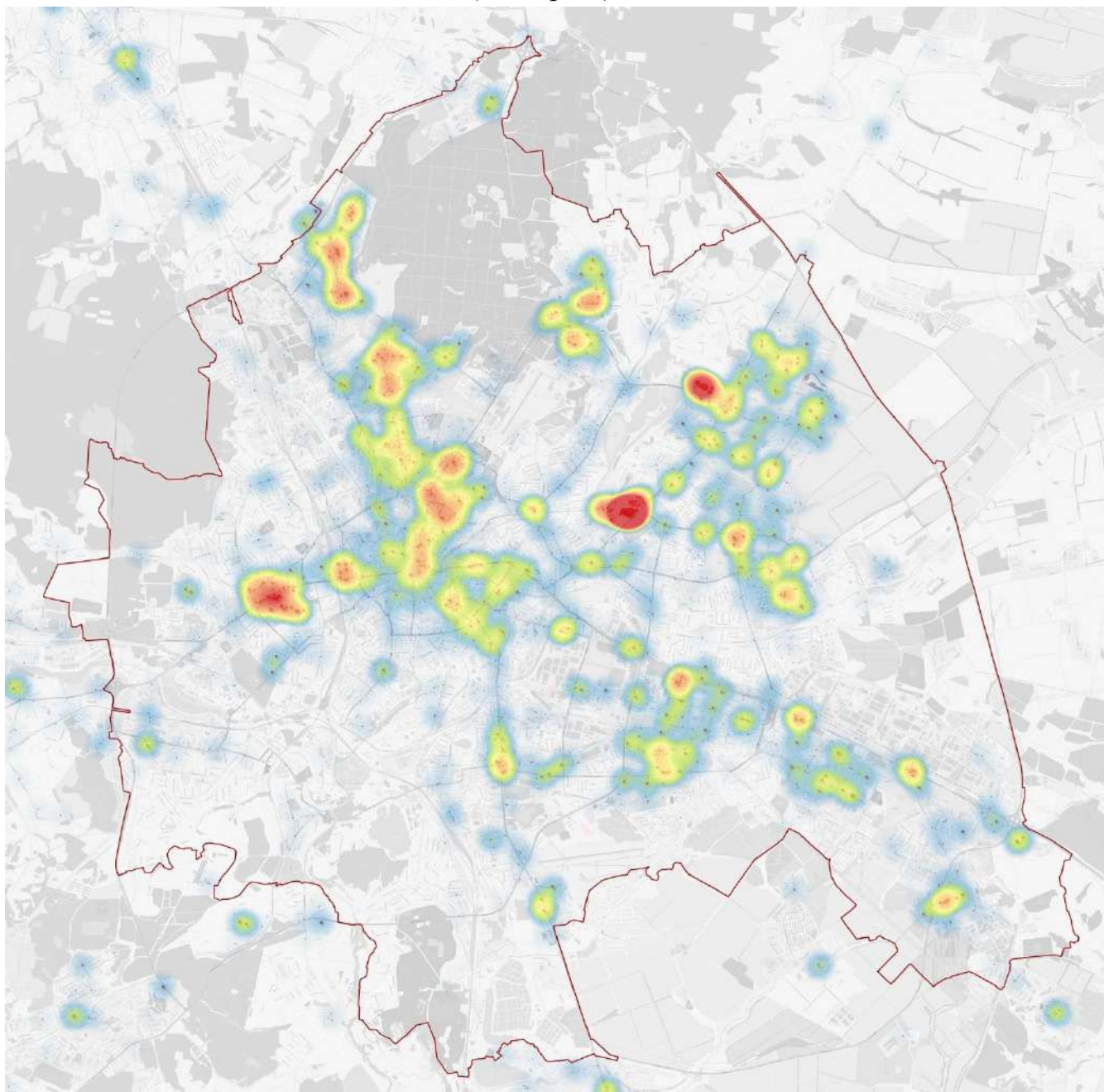
Насьогодні, незаповненні економічною та соціальною діями простори можна розглядати в якості резервних територій у ході урбанізації.

До прикладу, у м. Кривий Ріг бульвар між вул. І. Авраменка та вул. Космонавтів довжиною біля 800 метрів, шириною біля 100 метрів, що становить площу 8 га, є громадським простором ландшафтної організації для мешканців прилеглих кварталів житлової багатоквартирної забудови площею 115 га, та орієнтовною кількістю мешканців - 30 000.

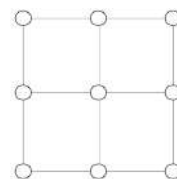
Розглядаючи проспект, як об'єкт ландшафтно-рекреаційної системи, з розрахунку необхідної площі озеленення на 1 особу, площа забезпеченості становить 2,7 м.кв., що становить лише частину необхідного нормативного забезпечення. Натомість, розглядаючи проспект як громадський простір, зокрема активність і характер його використання мешканцями, наглядною є надлишок громадського простору, в силу його неефективного використання та не насиченості функціями.

Серед очевидних недоліків даного публічного простору – його чітка лінійна структура, скерована на організацію транзитних потоків людей. Навіть наявність значної кількості потенційних користувачів даного простору не розкриває усього потенціалу даної ділянки як громадського простору. Втім, присутність в даному

Магазини та торгові центри, як об'єкти формування громадського простору
(м. Харків).

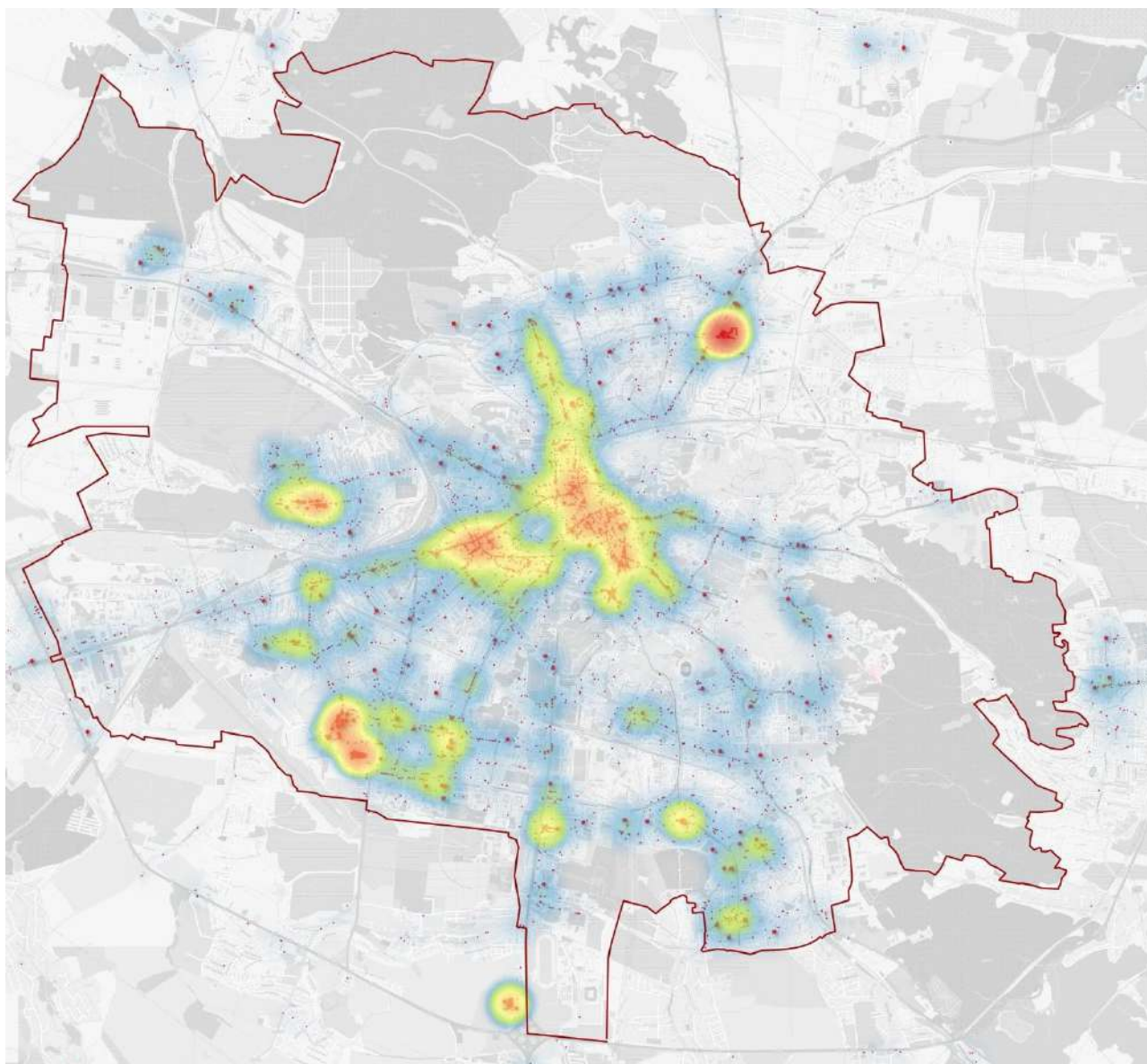
Кількість ТЦ / магазинів, шт.
(вага ТЦ =10, супермаркетів і великих
фірмових магазинів=5, решта =1).
ТЦ – 271 шт. / Магазины - 4500 шт.
(Сумарно – 4771 шт.)

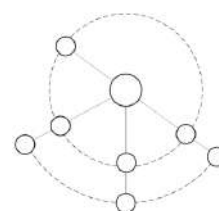
Модель геометрії ГП в плані міста

Примітка. Сформовано автором на основі опрацювання даних OpenStreetMap за принципом теплової карти, де червоним кольором позначено найбільшу кількість торгових об'єктів, жовтим – середню, голубим - найнижчу насиченість території торговими об'єктами.

Магазини та торгові центри, як об'єкти формування громадського простору
(м. Львів).

Кількість ТЦ / магазинів, шт.
(вага ТЦ =10, супермаркетів і великих
фірмових магазинів=5, решта =1).
ТЦ – 169 шт. / Магазини - 4961 шт.
(Сумарно – 5130 шт.)

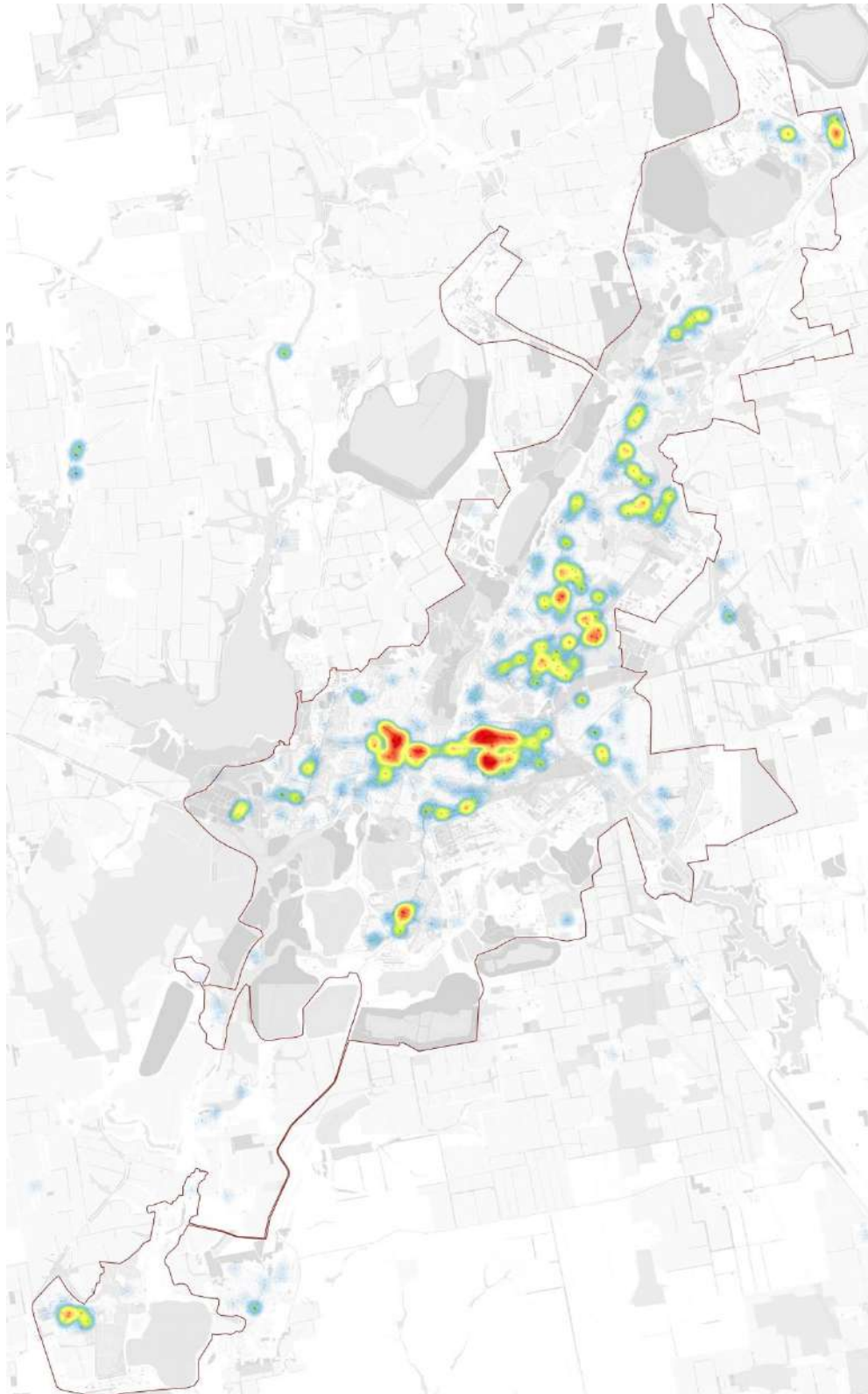

Модель геометрії ГП в плані міста

Примітка. Сформовано автором на основі опрацювання даних OpenStreetMap за принципом теплової карти, де червоним кольором позначено найбільшу кількість торгових об'єктів, жовтим – середню, голубим - найнижчу насиченість території торговими об'єктами

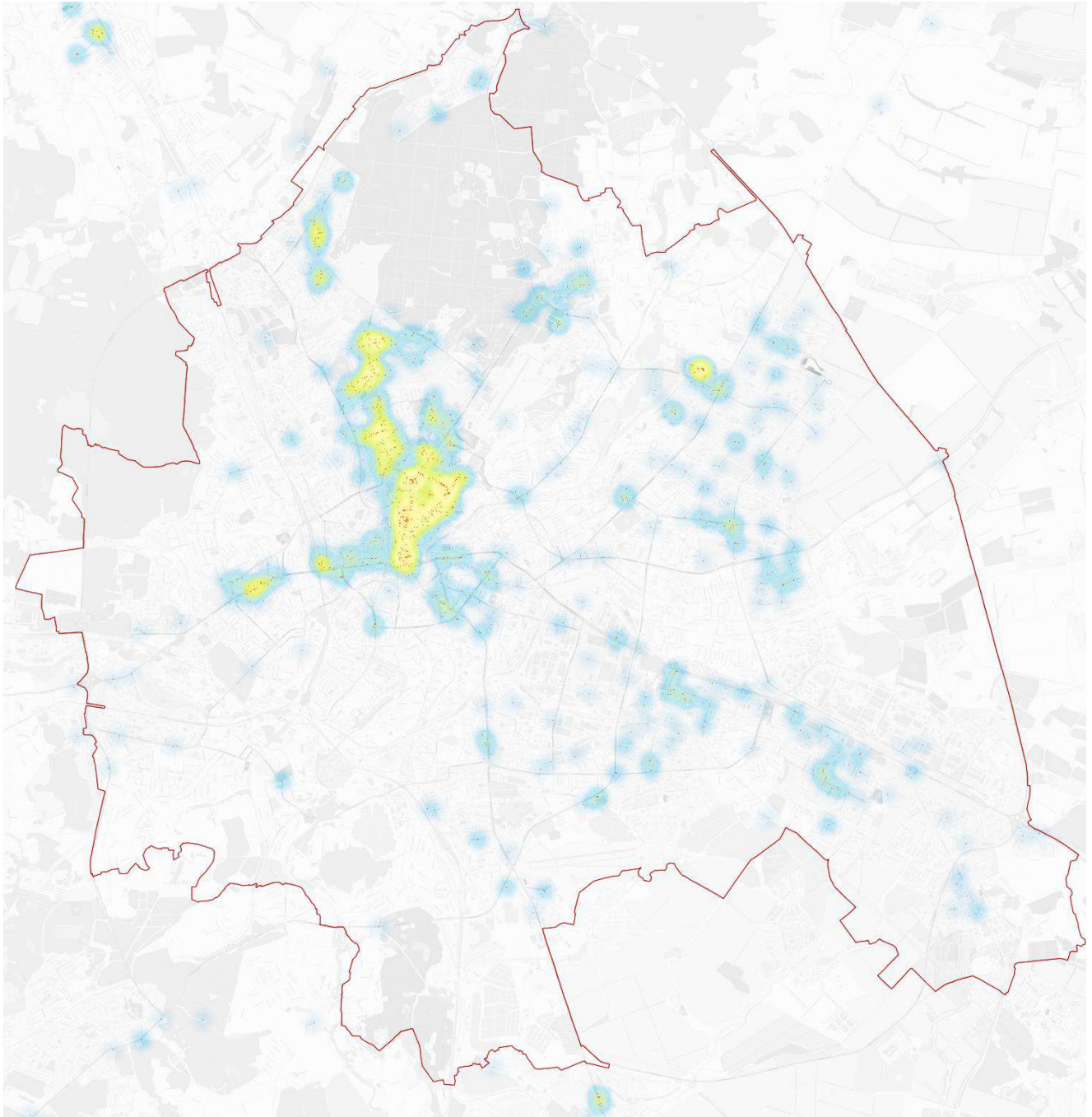
Таблиця 3.20.

Магазини, торгові центри, як об'єкти формування громадського простору м. Кривий Ріг

Кількість ТЦ / магазинів, шт. (вага ТЦ =10, супермаркетів і великих фірмових магазинів=5, решта =1).ТЦ –169 шт. / Магазины - 1674 шт.

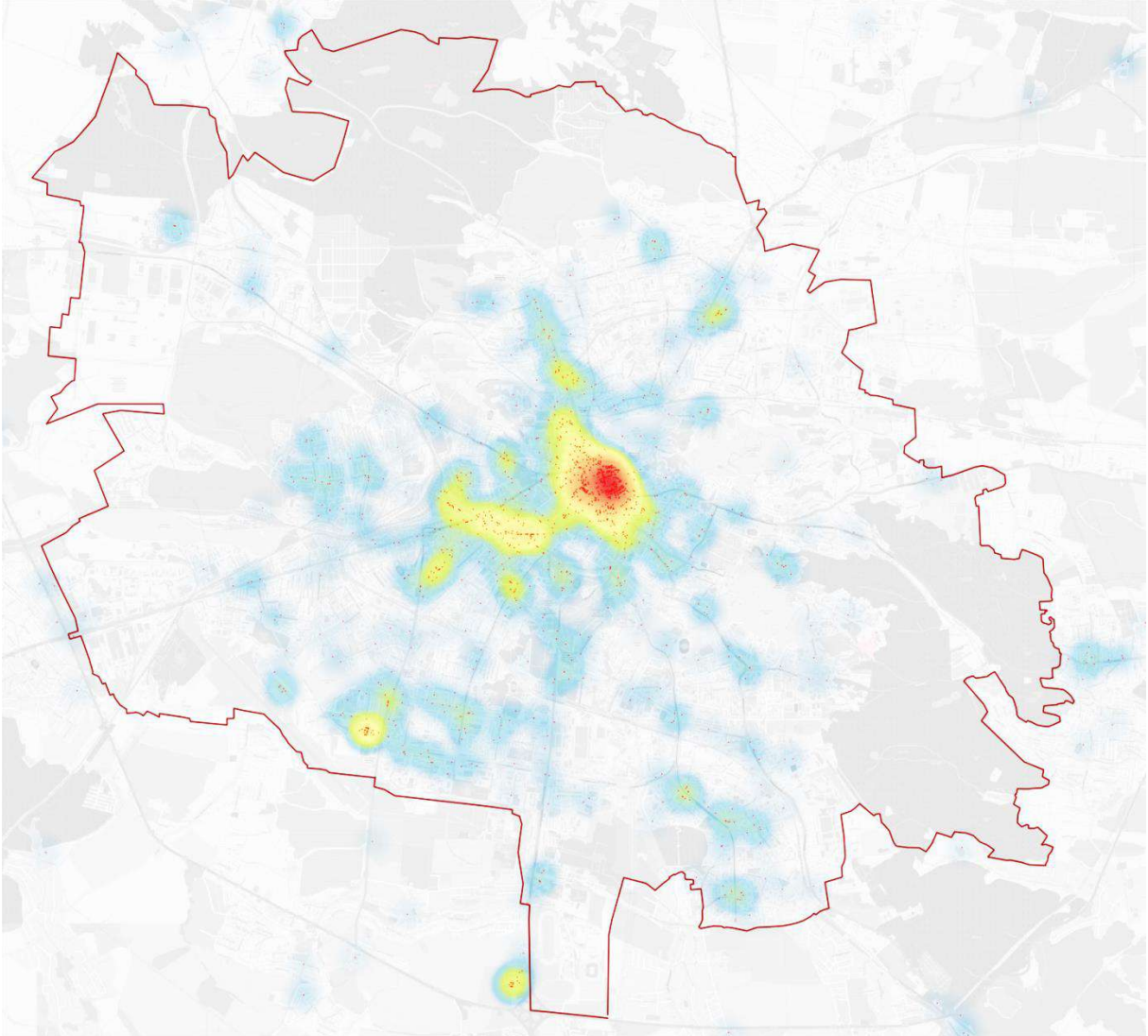
Заклади громадського харчування, як об'єкти притягання
(м. Харків).

Кількість закладів громадського харчування (всіх типів) - 879 шт.

Примітка. Сформовано автором на основі опрацювання даних OpenStreetMap.

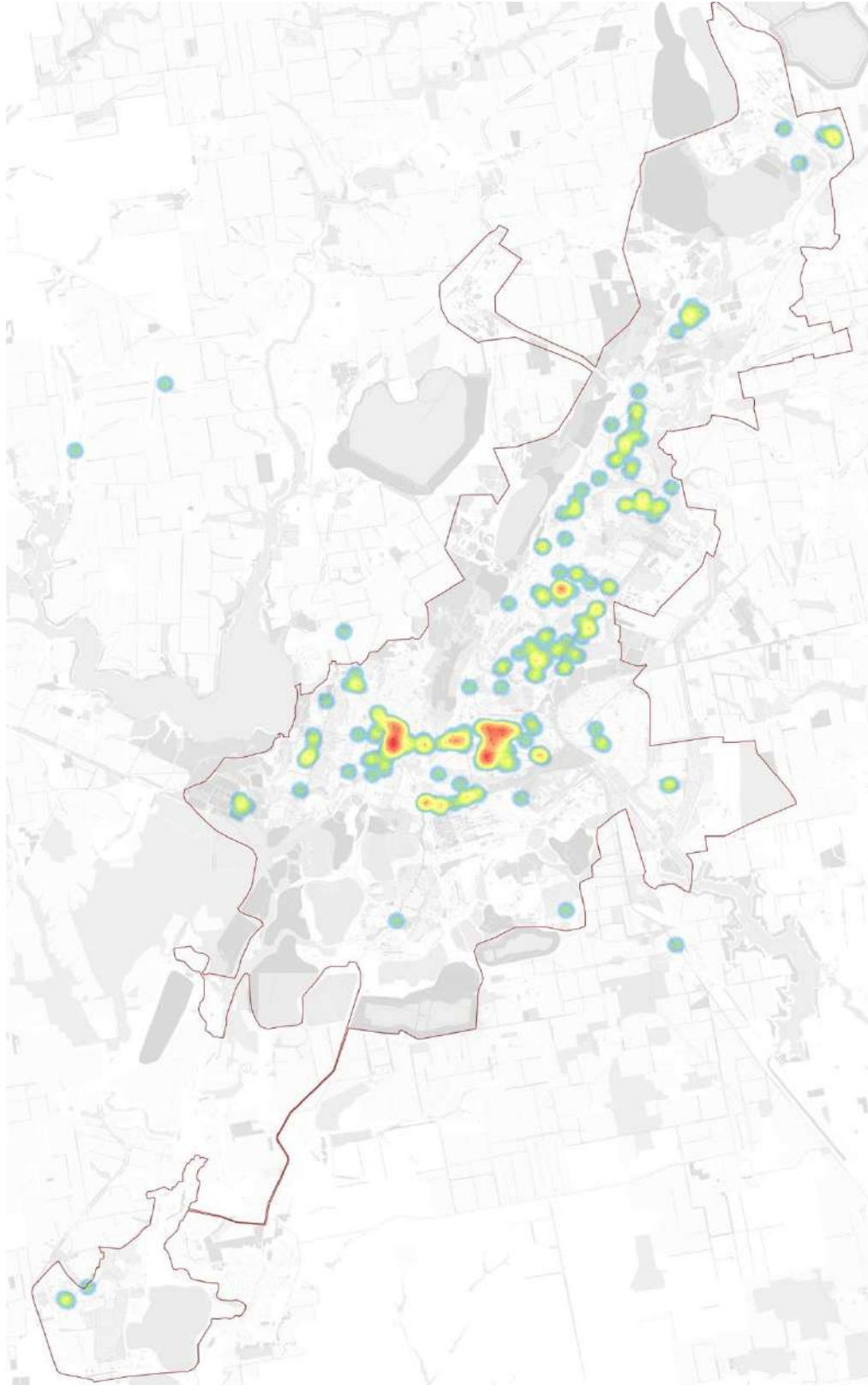
Заклади громадського харчування, як об'єкти притягання
(м. Львів).

Кількість закладів громадського харчування (всіх типів) - 1189 шт.

Примітка. Сформовано автором на основі опрацювання даних OpenStreetMap.

Заклади громадського харчування, як об'єкти притягання
(м. Кривий Ріг).

Кількість закладів громадського харчування (всіх типів) - 313 шт.

Примітка. Сформовано автором на основі опрацювання даних OpenStreetMap.

Насиченість функціями головних вуличних просторів м. Кривий Ріг.

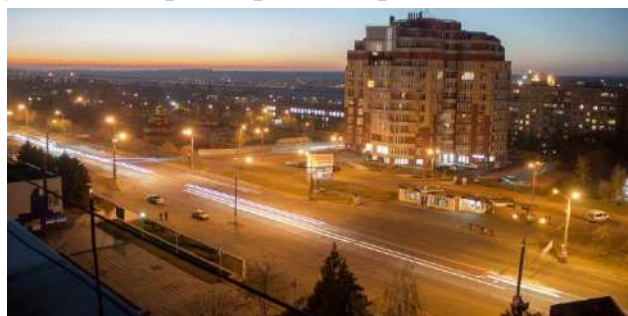

Рис.1. Вул. Свято-Миколаївська.

Рис. 2. Вул. В.Великого.

Фото вебпорталу Криворізької міської ради. Режим доступу:

<https://krmisto.gov.ua/ua/streets/detail/id/661.html>

А)

Б)

Рис. 3. Бульвар в житловому районі по вул. І. Авраменка - вул. Космонавтів.

А) Будній день. Б) Святкування Дня Незалежності України.

Фото з ресурсу Google Maps. Режим доступу:

<https://www.google.com.ua/maps/@47.9408627,33.4289533,3a,75y,65.02h,95.72t/data=!3m1!1e3!4m6!3m5!1s0x40db2071ff58c2ab:0x176b0eb37f54963b!4b1!8m2!3d47.9399172!4d33.4279275?hl=ru>.

Рис. 4. Бульвар по вул. І. Авраменка - вул. Космонавтів. Ресурс Google Maps.

<https://www.google.com.ua/maps/place/Игрову+Майданчык/@47.9409377,33.4297053,443m/data=!3m1!1e3!4m6!3m5!1s0x40db2071ff58c2ab:0x176b0eb37f54963b!4b1!8m2!3d47.9399172!4d33.4279275?hl=ru>

Примітка. Сформовано автором.

Локалізація громадських просторів найбільш інтенсивного використання.

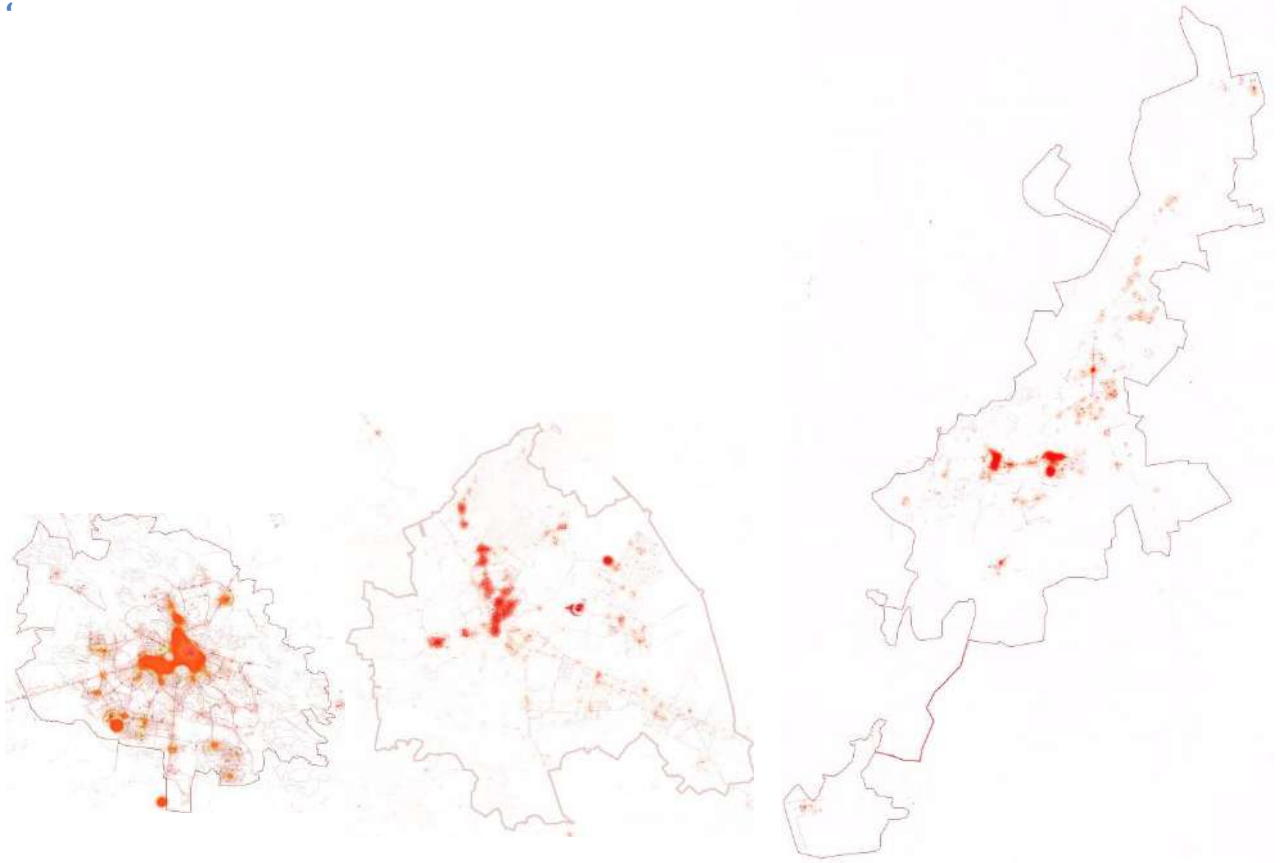

Рис. 1. Співвідношення громадського простору міст.

Рис. 2. Основні вузли зосередження громадських функцій.

М. Львів

М. Харків

М. Кривий Ріг

Примітка. Опрацювання автора.

просторі дитячих майданчиків та елементів торгівлі свідчить про те, що він є точкою притягання для мешканців міста. Позитивною рисою даного простору є значна частка озеленення, що додає йому певного рекреаційного потенціалу.

Описані закономірності у розвитку ГП міст узгоджуються з теорією розвитку містобудівної системи, що реалізується шляхом почергового нарощення каркасу і тканини міста (Gutnov, A., 1985). Українські міста на сьогодні не мають ресурсу для нарощення каркасу і, в більшості, реалізовується двостадійне нарощення тканини.

На першій стадії розвиток міської тканини відбувається вздовж існуючих транспортних комунікацій. Підтвердженням є ріст щільності громадських функцій, зокрема об'єктів торгівлі та сфери побутової послуг в межах впливу транспортно-пересадкових вузлів та магістралей загальноміського і районного значення.

На другій стадії нарощення містобудівної тканини характерною є дисперсна забудова територій-секторів поміж сформованими на попередньому рівні урбанізованими пасмами вздовж доріг.

При цьому, ***розвиток ГП відбувається теж в 2 етапи, симультанно з розвитком містобудівної системи.***

На першому етапі розвитку ГП поширюються (збільшуються в площі, розвиваються на прилеглих територіях, формуються нові) на територіях, що мають потенціал для збільшення урбаністичної щільності - на основі потенціалу каркасних елементів міста, в межах територій при транспортних комунікаціях (таб. 3.26). Прогнозованим є запотребованість в збільшенні відсотку ГП, як необхідного місця соціальної інтерації¹⁵. Збільшується інтенсивність використання ГП на територіях вищої містобудівної вартості.

¹⁵ Інтерація (від англ. interaction < лат. inter + activus — діючий) — безпосередня міжособистісна взаємодія «обмін символами». За Е.Гофманом, американським соціологом, в основі соціальної взаємодії людей є їх прагнення здобути прихильність інших, шляхом створення ситуації, в яких через символічні дії вони справляють гарне враження на інших (Goffman E. 1959; 1963)

На другому етапі ГП розвиваються дисперсно в тканині міста, заповнюючи сектори між сформованими на попередньому рівні урбанізованими пасмами вздовж вулиць, наслідуючи поведінку нарощення тканини. Рівномірний розподіл характеристик тканини, втім числі ГП - простору соціальної згуртованості усіма функціональними типами, є завершальним етапом у розвитку ГП.

Почергові процеси розвитку ГП вздовж каркасу міста в структурі тканини можна описати як «*вибух-спокій*» системи ГП. Кількісний ріст ГП на територіях при каркасі триває допоки пропозиція не перевищить попит, тобто кількість ГП з однаковим набором функціональних можливостей не приведе до «розпорошення» користувача простору і неефективності - економічної чи соціальної «нерентабельності» ГП. З настанням такого дисбалансу система ГП змінюватиметься шляхом урізноманітнення функціональних паттернів ГП на суміжних територіях або шляхом «просування» до неохопленого послугами ГП споживача. Тобто при каркасних територіях ГП перейде в стан стагнації, а на територіях поміж каркасом формуватимуться нові ГП.

За умови недостатньої кількості каркасних елементів при випереджуючій розбудові тканини настає «вибух» і генерується ріст каркасу.

Обидва етапи поширення функцій громадського простору розглядаються як *прагнення містобудівної системи до врівноваження* шляхом мінімізації затрат – часових, територіальних, фінансових, на отримання споживачем послуг ГП.

Зосередження ГП при каркасних територіях міста обумовлене вищою економічною рентабельністю розташування на територіях високого рівня доступності і є проявом саморганізації системи ГП. Натомість, формування ГП у тканині міста має стати завданням планування соціальноорієнтованого зрівноваженого розвитку територій міста. Формування мережі ГП є завданням оптимізації обслуговування населення.

Принцип двоетапності розвитку громадського простору в структурі міста, як симультанність у розвитку з містобудівною системою

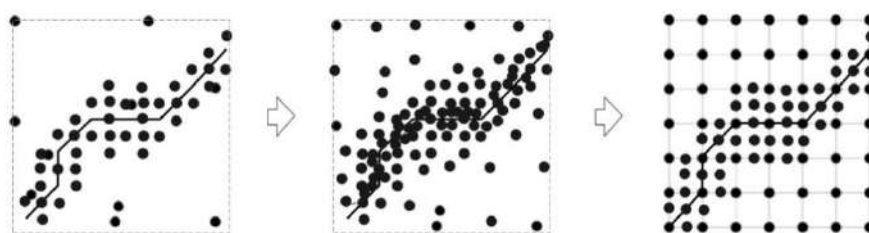
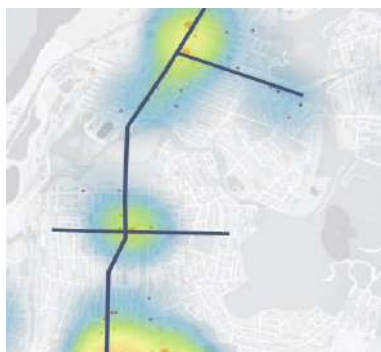
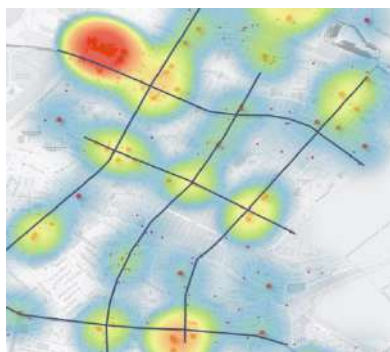

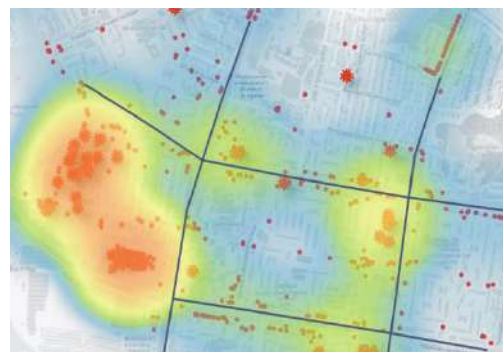
Рис. 1. Схема I етапу розвитку ГП на територіях вищого потенціалу – каркасних.

М. Кривий Ріг (вул. Січеславська, Кирило-Мефодіївська)

М. Харків (вул. Акад. Павлова, Героїв Праці, Валентинівська)

М. Львів (вул. В.Великого, Наукова, Кульпарківська, Кн. Ольги)

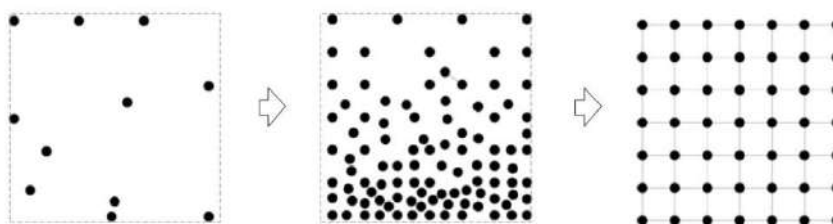

Рис. 2. Схема II етапу розвитку ГП у секторальних територіях міста

М. Кривий Ріг (вул. Пісочна)

М. Харків (Московський п-кт, вул. Електровозна)

М. Львів (вул. В.Великого, Наукова, Кульпарківська, Кн. Ольги)

Примітка. Власне опрацювання.

Закономірністю у розвитку мережі ГП виступає кластеризація громадських просторів за принципом триступеневої системи побутового обслуговування.

Система ГП, як усі реальні системи є далекою від стану рівноваги внаслідок розсіювання енергії, одержуваної ззовні, при змінах містобудівної системи, обумовлює прагнення до стану рівноваги - розвивається.

Визначення розвитку, як процесу змін, який приводить до переходу системи в новий стан (Фещур Р., Шишковський С., Тимошук М. 2019), дозволяє трактувати наступні процеси, як *ознаки розвитку ГП*:

- *ріст ГП*, що проявляється як: а) розширення фізичних параметрів території, в межах якої відбувається соціальна активність мешканців, громади, б) активізація діяльності, підвищення активності (соціальної, економічної) в межах громадського простору;

- *інтенсифікація*, що проявляється як підвищення результативності діяльності простору, а саме коли його використання співпадає із задачами локального чи загальноміського значення;

- *структуризація* – перебудова структури управління, до прикладу з муніципальної на управління територіальною громадою, кондомініумом та ін.

На основі сумарних одинарних екзистенційних тверджень щодо існуючого нерівномірного навантаження міського простору, сформовано *концепцію перерозподілу ГП - маси з функцій та архітектурно-просторових форм – територією міста за умови переростання її об'єму критичної ємності власної території.*

Простіше кажучи, в сталих межах міста, при постійному кількісному та якісному збільшенні інтеракцій та форм їх реалізації в межах окремих ГП, з вичерпанням критичної ємності простору, відбувається територіальний перерозподіл (поширення) функцій та ролей ГП на межуючі території (реалізується за аналогією до перетікання рідин з об'єму в об'єм).

У роботі, на основі обстеження територій соціальної та економічної активності (Додатки В. 1-4), встановлено наступні **типи розвитку ГП**:

- А) шляхом перерозподілу власних функцій:
- Б) шляхом росту площі ГП з поширенням на прилеглі території громадських функцій:
- В) шляхом насичення функціями у межах існуючого ГП та забезпечення умов реалізації цих функцій.

В прогнозуванні розвитку ГП міста важливими є питання настання точки біфуркації: часу та умов настання критичного стану ГП, при якому він стає нестійким щодо зовнішніх впливів. Наприклад, збільшення аналогічних за функціональним чи смисловим наповненням просторів в радіусі візуальної доступності може сприяти кластеризації цих просторів. Біфуркація також зумовлюється появою нового елементу в системі. Наприклад збільшення кількості ТЦ в містах України, їх структуризація за величиною та радіусом охоплення споживача обумовлює подальшу самоорганізацію системи міських громадських просторів.

3.3. Людські ресурси, як необхідна умова формування громадського простору.

Проведений аналіз організації вуличного пішохідного простору (геометрії планування, характеру та відсотку «покриття» площі міста), як протопростору соціальної активності в містах України, є **констатацією стану**.

Натомість, в питанні формування ГП (створенні нових просторів та модернізації, реконструкції, ревалоризації існуючих) важливим є визначення мотивації та **потенціалу** у їх якісному розвитку. Впровадження складових елементів громадського простору або формування нового простору окресленого функціонального спрямування обмежується **наявними і потенційно можливими ресурсами** – вільними площами під їх розміщення, технічними характеристиками інженерних мереж і комунікацій, які змінюються у часі, обсягом власних

(муніципальний бюджет) і залучених коштів (інвестиційні кошти) (Фещур Р., Соснова Н., 2020).

Для вирішення завдань функціонування ГП міст України необхідно визначити ресурси, потенціал об'єкту, як ендогенний так і ззовні системи.

До числа основних видів ресурсів у розвитку громадського простору міста віднесено:

-архітектурні ресурси – пам'ятки архітектури, цінна історична забудова, домінантна та акцентна забудова у просторі;

-містобудівні ресурси – пам'ятки містобудування, характерні просторові форми організації території; інженерні, транспортні, енергетичні системи та мережі; територіальні ресурси, що розглядаються як наявні площі для формування об'єкту, так і можливі до вивільнення (зміни функціонального призначення); - наявність зв'язку з іншими елементами системи міста (розглядається як к-ть підтримуваних зв'язків);

- природні ресурси – території, зелені насадження, гідро-мережі природного та штучного походження;

- культурно-символічні ресурси – духовні, історичні, символічні місця;

- соціальні ресурси – активність територіальної громади;

- інвестиційні ресурси – інтенсивність використання території, вартість землі (теперішня, очікувана), ефективність бізнесу та ін.;

- фінансові ресурси – потенційні обсяги фінансування благоустрою території та об'єктів, що формують простір, а також їхні структурні співвідношення (приватне, муніципальне, державне);

- організаційні ресурси – ініціативність муніципалітету, стейкхолдерів щодо узгодження та досягнення інтересів просторового розвитку міста.

Окремим видом ресурсів у розвитку громадського простору міста розглядається *людський ресурс*.

Синергію різнопорідних видів ресурсів можна вважати «ідеальною» умовою розвитку громадського простору. Однак, навіть користувача простору

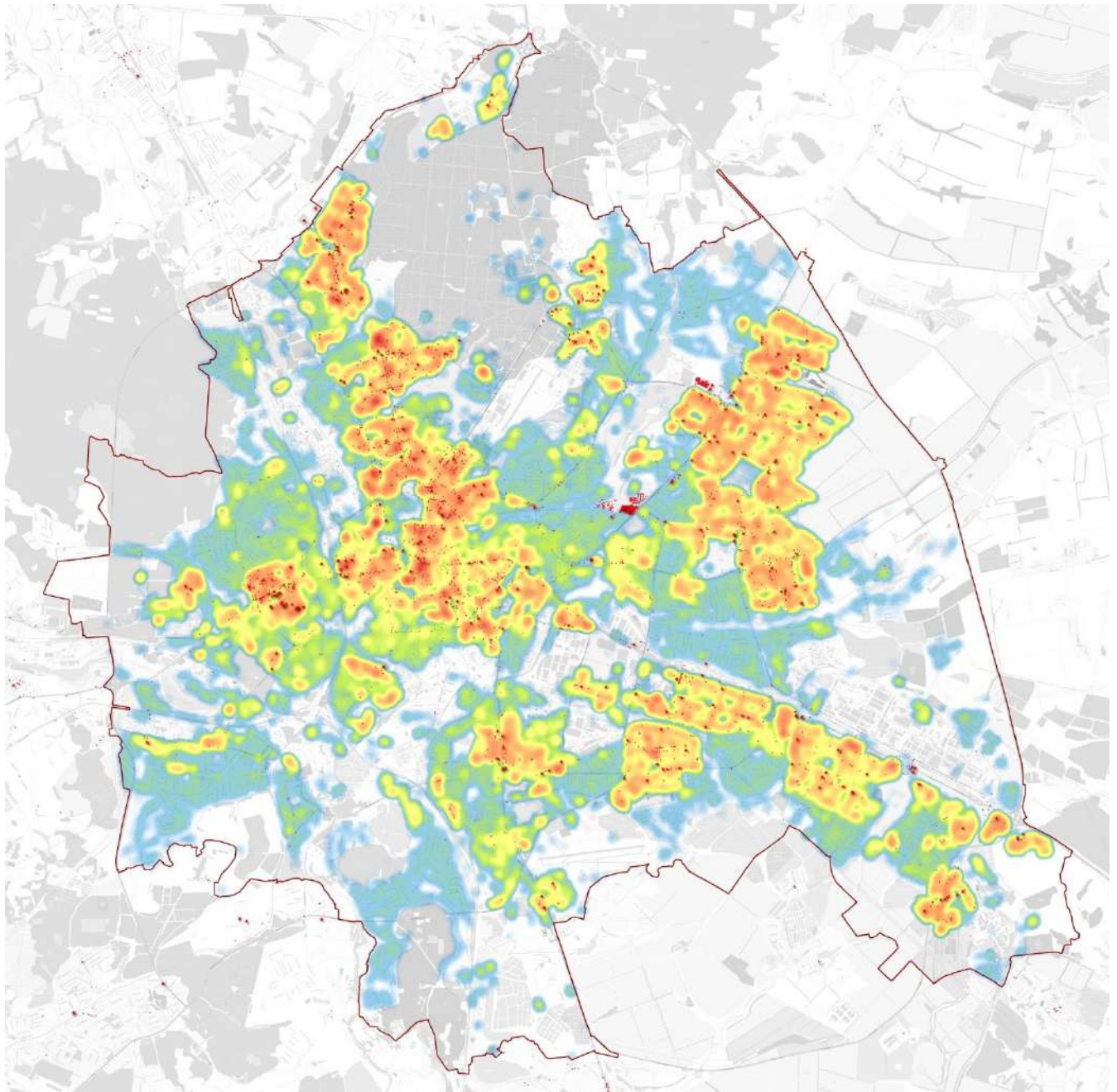
та територіального ресурсу є обов'язковою необхідною умовою у формуванні громадського простору.

Локалізація користувачів міського простору на території міста є в основі потреб у формуванні та розвитку ГП. Різна щільність населення міст України обумовлює різні завдання у питанні формування ГП. Так, в містах вищої щільності населення завданням є вирішення нестачі ГП, а в містобудівній площині це означає необхідність резервування умовно вільних територій під функцію соціальної активності. Натомість, у містах, де щільність населення є нерівномірною і ГП формується в основному в громадських під центрах територій вищого згромадження мешканців, завданням є формування якісних зв'язків – лінійних громадських просторів, поміж локальними осередками соціальної активності і користувачем простору. Для міст України, що мають низьку щільність населення при великих територіальних ресурсах, завданням є насичення громадських просторів функціями, забезпечення умов і масштабності для різномірної активності користувача. Оскільки на сьогодні ГП у вигляді бульварів, алей, парків, згідно аналізу даних OpenStreetMap ненасичені громадськими об'єктами, а згідно обстежень мають спрощений набір форм організації простору, констатуємо, що на сьогодні дані ГП виконують лише функцію пішохідного простору – забезпечують можливість переміщення територією міста. Натомість якісний ГП відрізняється від пішохідного тим, що забезпечує умови для ширшого використання простору, втім числі не обов'язково утилітарного, а і семантичного, завданням яких є «затримати» користувача. ГП, на відміну від пішохідного, має містогенеруючу роль.

У роботі визначено та за принципом «теплових карт» нанесено райони підвищеної щільності мешканців (таб. 3.27 - 3.29).

Щільність населення міста, що є в основі соціальної активності території м.Харкова є нерівномірною, «групового» характеру і найбільш проявлена у

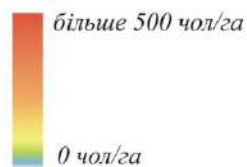
Щільність населення міста (м. Харків).

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ:

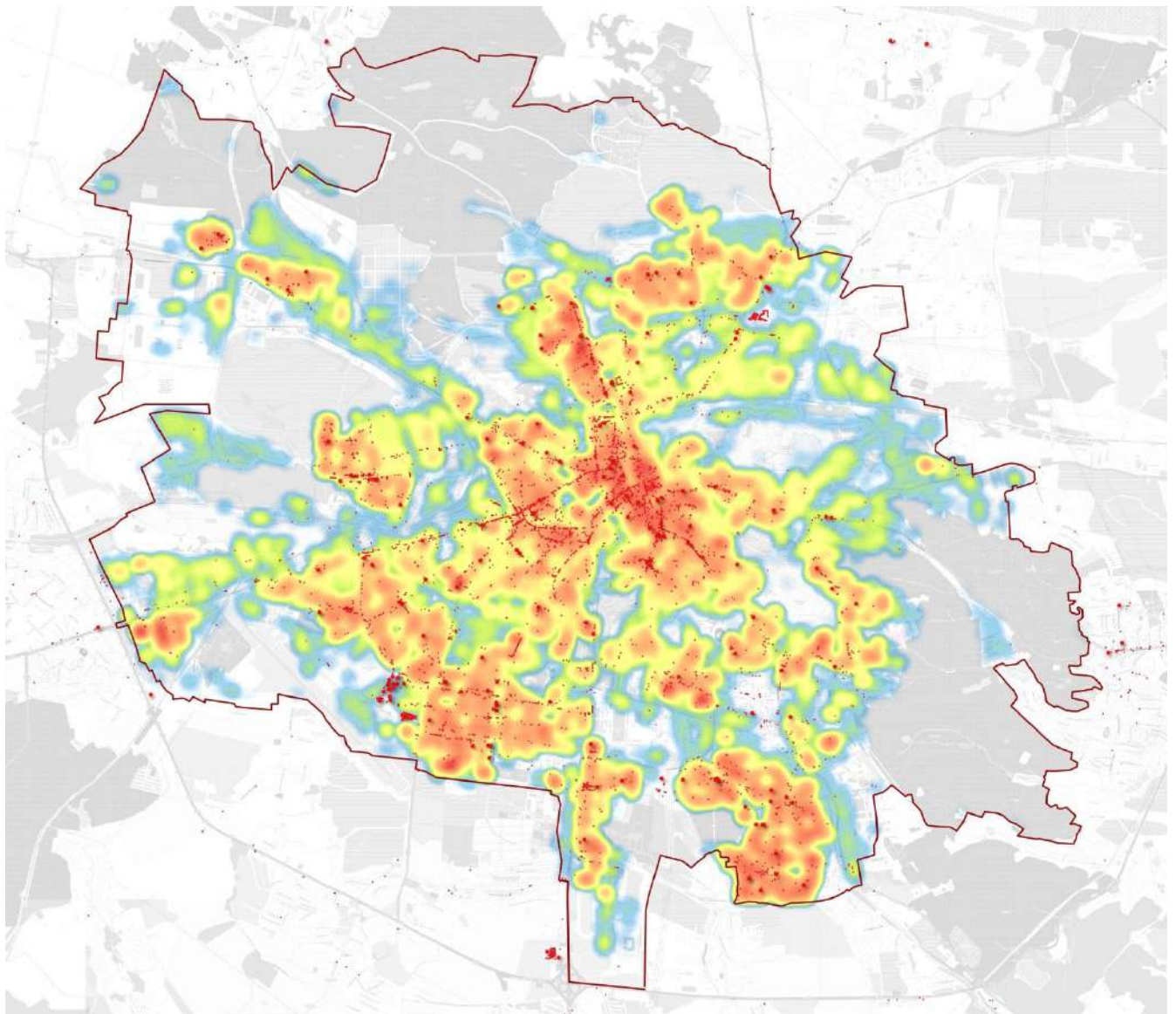
- ТЦ - "вага" сумою 10 пікселів
- супермаркет - "вага" сумою 5 пікселів
- магазин - "вага" в 1 піксель

Градація щільності населення
за принципом "теплової карти"

Примітка. Сформовано автором на основі опрацювання даних OpenStreetMap.

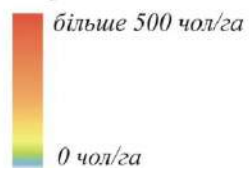
Щільність населення міста (м. Львів).

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ:

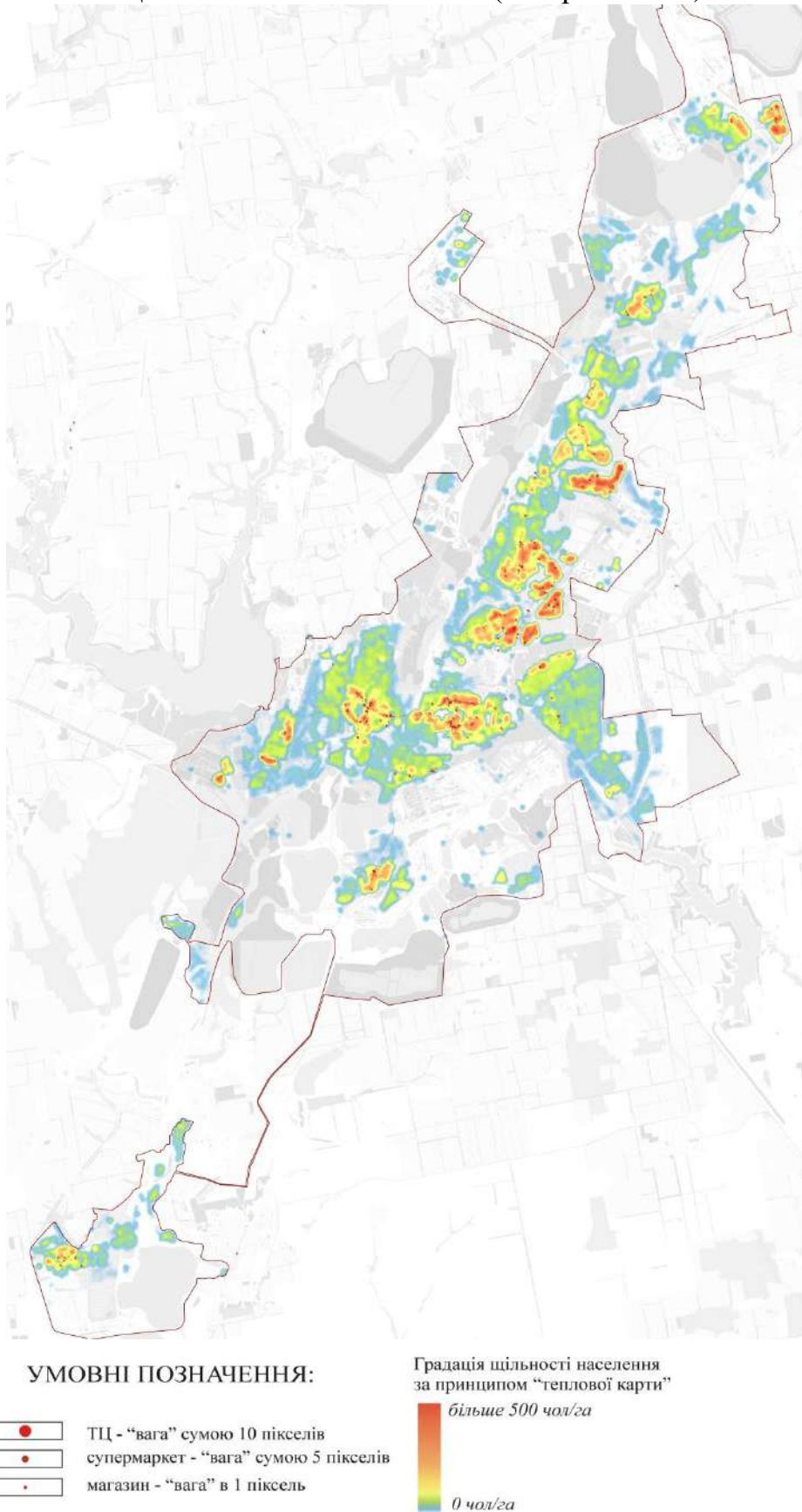
	ТЦ - "вага" сумою 10 пікселів
	супермаркет - "вага" сумою 5 пікселів
	магазин - "вага" в 1 піксель

Градація щільності населення
за принципом "теплової карти"

Примітка. Сформовано автором на основі опрацювання даних OpenStreetMap.

Щільність населення міста (м. Кривий Ріг)

Примітка. Сформовано автором на основі опрацювання даних OpenStreetMap.

трьох частинах міста – а) на території історичного ядра міста та прилеглих до нього районів житлової забудови кількох етапів розбудови у ХХ ст.; б) на території вздовж п-ту Московського, включно із житловим районом «Соцмісто»;

с) в районах масового багатоквартирного житла 70-80 х років ХХ ст. у північно-східній частині міста.

Щільність населення м. Львів умовно рівномірна, включає середмістя і прилеглі навколо райони у радіусі 4 км, та весь південний сектор міста.

Щільність населення м. Кривий Ріг є дуже нерівномірною по всій території міста. Форма заселення території є полі ядерна вздовж планувальної осі міста – транспортної магістралі.

Комплексна схема щільності населення та щільності громадських просторів (таб. 3.30 – 3.31) є в основі встановлення наявної балансової відповідності попиту за пропозиції у функції ГП, і у роботі окреслено як фактор задоволеності потреб населення в ГП.

Встановлено, що вузли зосередження громадських об'єктів та їх приоб'єктних територій не формують громадський простір при низькій щільності жителів (постійного користувача ГП) в даній ділянці міста.

Перехресним аналізом даних щільності населення та локалізації торгових об'єктів встановлено вузли зосередження торгових об'єктів на ділянках з низькою щільністю населення. Обстеження даних територій підтверджує не сформованість простору, як такого, що забезпечив би умови перебування та соціальної активності його користувача. До прикладу, у м.Львів, найбільш інтенсивним за показником кількості громадських, зокрема торгових об'єктів, згідно картосхеми, є вузол вул. Б.Хмельницького та вул. Липинського. Проте наявні тут автостанція №2, ТЦ «Епіцентр», Радіоринок, ринок будівельних товарів «Торпедо» та численні дрібні торгові точки за відсутності житла в даному районі, не сформували якісного чи хоча б територіально цільного та впорядкованого ГП.

Аналогічним прикладом у м.Харків є територія промислового ринку ТЦ «Барабашово».

Порівняння отриманих даних щільності населення та локалізації наявних громадських просторів, зокрема геометрії покриття ними території міст дозволило визначити де висока щільність населення корелюється з розвинутою інфраструктурою громадських просторів. Для міста Львів такими райони збалансованого соціально-функціонального розвитку є: загальноміський центр та прилеглі до нього ділянки в радіусі 2 км від ядра міста. Також сумісність показників щільності населення та ГП обох типів – «простору – зв'язку» і «контент-простору» відмічено в межах значних районів комплексної житлової забудови «Сихів»¹⁶ і «Південний» що були запроектовані і почали реалізовуватися у 70-х роках ХХ ст.

Сьогодні дані житлові райони продовжують ущільнюватися, в значній мірі громадськими об'єктами побутової сфери. Даний факт підтверджує, що вища концентрація населення (у порівнянні з іншими районами міста) стимулює функціонально-просторову оптимізацію ГП міста.

Натомість, в районах багатоквартирного житла не комплексної забудови та менших масштабів у порівнянні з вищеназваними районами, висока відповідність ГП та його користувачів фіксується лише в межах громадських під центрів даних районів. Такими є райони «Левандівка», «Рясне-1» та забудова по вул. І.Мазепи. На даному етапі розвитку у мережі ГП нема достатньої потужності (стимулу) для реорганізації у вигляді збільшення тзпиту на послуги ГП.

Укладена комплексна картосхема даних щодо щільності населення та щільності ГП дозволила встановити райони міста, що мінімально охоплені мережею ГП при наявному «постійному мешканцю», що є максимальною невідповідністю попиту та пропозиції ГП. Такими визнано ділянки попри магістралі загальноміського значення – Городоцька та Т.Шевченка в частині віддаленій від ядра міста більш ніж на 3 км. Наявна суперечність поміж якісним

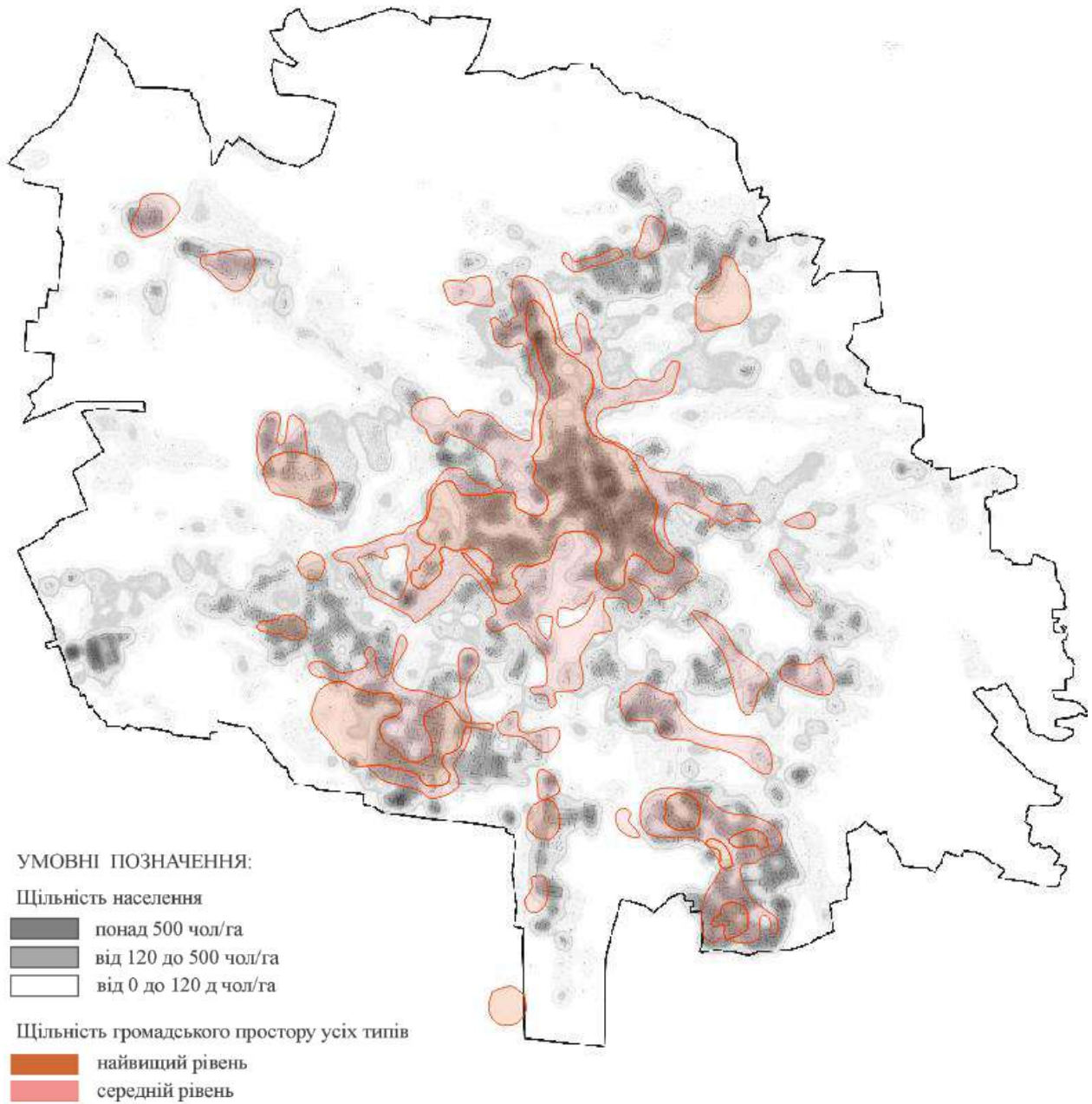
¹⁶ Чисельність населення Сихівського району, основою якого є найбільший у місті Сихівський житлови масив станом на 2010 р. становила 151 325 мешканців (Гол. статуправління у Львів.обл).

транспортним обслуговуванням територій та низьким рівнем закладів торгівлі, харчування та невеликою розгалуженістю «просторів-зв'язків» свідчить про те, що дані території, попри планувальний розвиток, є лише на I стадії функціонально-просторового розвитку і їх можна трактувати в якості ресурсів розвитку ГП у ході подальшої урбанізації.

Встановлена у роботі градація задоволеності потреб (кількісних) населення в ГП покладається в основу визначення черговості реконструкції міських територій.

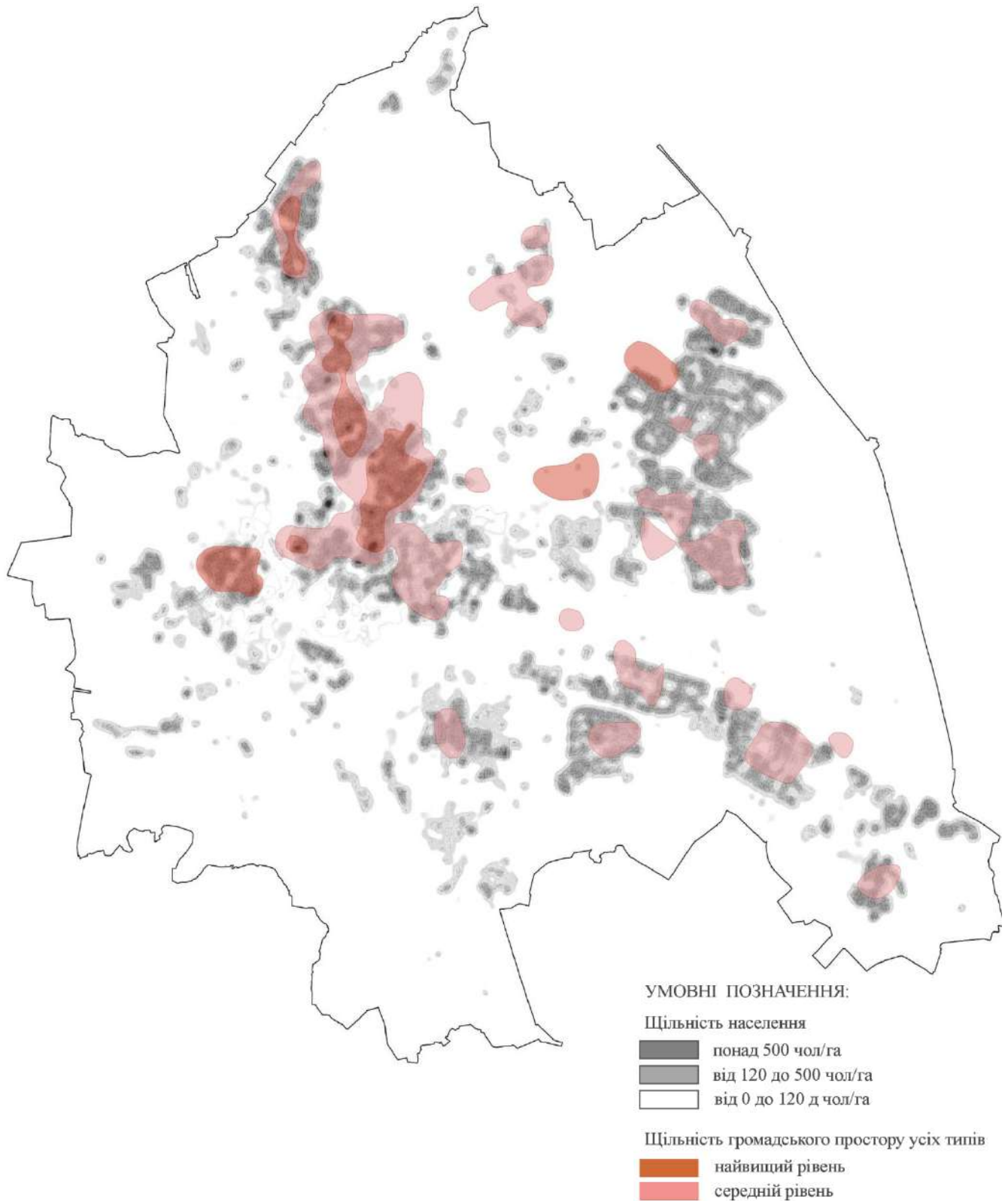
В сумі, розгляд громадського простору-зв'язку та контент-простору у функціональній та планувальній структурі міст України дозволив охарактеризувати геометрію та кількісні показники територій соціальної активності. Отримані дані є базою для подальшого дослідження різнотипних ГП, як елементів системи, обґрунтування їх необхідних функцій і ролей в системі міста. Для розгляду якісних характеристик ГП міст України, зокрема які з ГП функціонують як простопростори а які є повноцінними у своїй ролі необхідно задіяти додаткові види детального дослідження у декомпозиції об'єкту – натурні обстеження, соціологічне опитування, картографічний аналіз інтенсивності використання різних за функціональним спрямуванням ГП на рівні окремого міста.

Комплексна схема щільності населення та щільності громадських просторів в узгодженні попиту на ГП та наявної пропозиції (м. Львів)

Примітка. Сформовано автором на основі опрацювання даних OpenStreetMap.

Комплексна схема щільності населення та щільності громадських просторів в узгодженні попиту на ГП та наявної пропозиції (м. Харків)

Примітка. Сформовано автором на основі опрацювання даних OpenStreetMap.

Висновки за розділом 3.

1. За ознакою провідної функції до першої групи громадських просторів включено вуличний простір: площі, бульвари, тротуари, які можна охарактеризувати як пішохідні простори, що забезпечують переміщення осіб. Перебування в них, в більшості, не є метою, а є процесом досягнення мети – місця призначення. Даний вид ГП у роботі названо «простір-зв'язок». Він присутній у різних структурних одиницях міста та у різнофункціональних зонах, а отже є загальноресурсним об'єктом.

- До другої групи громадських просторів зараховано території, що є «містилицем» функцій, процесів, дій людини. Перші - це парки, сквери, набережні,. Другі - це території при громадських об'єктах загального користування. Даний вид ГП у роботі названо «контент-простір». Простір громадських центрів та підцентрів міста, що «приймає» користувачів з житлових районів, є сумою «контент-просторів».

Незалежно від величини і містоутворюючої функції міста у кожному присутні однакові базові типи простору-зв'язку і контент-простору: вуличний ГП, простір при громадських об'єктах та ландшафтно-рекреаційні території.

2. На основі картографічного аналізу планів міст в програмі OpenSreetMap на предмет морфології та кількісних показників ГП встановлено, що:

- мережа громадських «просторів-зв'язків» покриває біля 80% території м. Львів, біля 65% територій м. Харків та біля 18% м. Кривий Ріг; попри наявні території підвищеної густоти ГП та ділянки його відсутності, наявне умовно рівномірне покриття сельбищних зон даним видом ГП;

- найбільша щільність елементів вуличного громадського простору є в межах пам'яткоохоронних історико-архітектурних ареалів. Натомість в межах житлових районів багатоквартирної забудови щільність мережі пішохідних

просторів є однаковою, оскільки планування 60-70-х років методом мікрорайонів було стандартизоване.

- морфологія ГП є унікальною для кожного міста, так міста радіально-кільцевої структури Львів та Харків мають принципово різні морфотипи вуличного ГП – у Львові - це радіальна структура зі згасанням інтенсивності по мірі віддалення від ядра міста, в Харкові вуличним ГП сформований діаметр міста. В місті лінійної структури - Кривий Ріг, вуличний ГП сформувався локальними ядрами підвищеної густоти складових елементів: площ, тротуарів, алей; спільним є відсутність видимої ієрархічності елементів системи просторів.

- ландшафтні об'єкти – парки, лісопарки, надаючи умови для реалізації функцій комунікування та соціальної активності, водночас є елементами системи міської зелені, і керуючись вимогами до даного типу об'єктів, з метою охорони природи не збільшуватимуть рівень антропогенізації, відповідно не насичуватимуться новими функціями та пішохідними просторами. За даною особливістю ГП ландшафтного походження можна трактувати як бар'єри у розвитку системи громадських просторів міст;

- вузли зосередження громадських об'єктів та їх приоб'єктних територій не формують громадський простір при низькій щільності жителів (постійного користувача ГП).

У співвідношенні вуличного пішохідного громадського простору до кількості населення визначено наступні показники: у м. Львів - 12,88 м.кв. на особу; у м.Харків - 15,25 м.кв. на особу; у м. Кривий Ріг - 46,23 м. кв. на особу, що пояснюється протяжністю міста біля 70 км, і відповідно, протяжністю тротуарів.

3. Розвиток ГП, як результат прагнення системи до оптимізації, реалізовується в два етапи симультанно з містобудівною системою.

На першому етапі розвитку – кількісному рості – ГП поширюється в межах територій, локалізованих при каркасі міста, на другому етапі – якісному

рості - заповнюючи секторальні території, що є шляхом врівноваження нерівномірного освоєння міського простору.

З проаналізованих міст Львів, в силу щільності забудови території, вже перейшов з I етапу розвитку громадських просторів до II етапу. Харків є між I та II етапом. А Кривий Ріг ще не пройшов еволюційний розвиток I етапу і наявний брак функціональної наповненості тканини міста.

Поширення функцій громадського простору у процесі розвитку розглядається як прагнення містобудівної системи до врівноваження нерівномірного освоєння міського простору.

Здатність системи ГП досягати однакового кінцевого стійкого стану у процесі свого розвитку при різних стартових умовах і різними шляхами вказує на властивість еквіфінальності у розвитку ГП міст України.

4. Концепція формування мережі міських громадських просторів, як екологічна стратегія модернізації міста у роботі базується на *гіпотезі, що* фрагментація ГП, утворення анклавів в структурі міста, які змушені виконувати одночасно усі типи функцій ГП, незалежно від розміру території веде до точкового нерівномірного збільшення урбаністичної щільності в місті та до утворення вузлів-бар'єрів у розвитку інших структурних елементів міста. У випадку сформованих «коридорів» ГП функції розподіляються природним способом, і сквери, вулиці з домінуванням функції торгівлі та споживання та ін. набувають характеристик поєднювальних а не бар'єрних територій.

Розвиток *мережі* міських громадських просторів є взаємозалежним від наявного потенціалу до розвитку міської вуличної мережі, як найбільш структурованого елементу.

5. Визначені у роботі ділянки комунікаційної мережі, що є найбільш інтегрованими є в основі подальшого розвитку прилеглих ділянок міста. В їх межах рекомендовано встановити найвищий рівень мораторію на забудову,

приватизацію та довгострокову оренду земель, що забезпечить рівне для усіх користувачів «право на місто».

6. Встановлено, що у структурі міста вулична мережа, пішохідні зв'язки та території соціальної активності при громадських об'єктах є взаємозалежними. За рахунок закладання нових громадських просторів чи модернізації існуючих можна досягнути зцілення міських структур, розчленованих в процесі урбанізації чи хибних планувальних рішень.

Задля цього необхідно вберегти території наявних та потенційних ГП від забудови та використання під інші функції як загальноресурсні території.

7. Оскільки кількість мешканців міст України є відносно стабільною, то наявних елементів та площ територій під існуючими ГП є достатньо для забезпечення потреб мешканців у запитах комунікування. Проблемою є їх якість. Тому наявні площі ГП, ненасичені функціями необхідно трактувати як протопростори, і як ресурси у формуванні якісних ГП.

8. На основі узгодження картографічних даних щільності мешканців та ГП запропоновано методику визначення міських діляниць, що насамперед вимагають формування ГП, що є в основі черговості реконструкції міста.

Зокрема, в межах територій, де наявна висока щільність мешканців, проте низька або середня щільність ГП, рекомендовано розвиток функцій ГП.

Натомість, вузли зосередження громадських об'єктів та їх приоб'єктних територій не формують громадський простір при низькій щільності мешканців. Прикладом є приринкові території, території заміських торгових молів, які мають формальні ознаки ГП – територію та масового користувача, проте основною їх функцією є утилітарна, що не забезпечує умов комунікування.

9. Керуючись положенням, що функції виражають поведінку системи, впорядковують її, організовують, розглянуте функціонування ГП на прикладі м. Львів, Харків, Кривий Ріг дозволяє зробити висновок, що в ГП житлових районів

міст України відсутій основний системоутворюючий чинник - мета функції, як спосіб інтеграції різних дій в єдину послідовність (принцип цілераціональності).

Відповідно більшість ГП неактивно використовуються мешканцями, а в процесі реконструкції міста ГП не мають мети функції у модернізації, і виконується формами та засобами попередніх реалізацій або, навпаки, у глобалізаційно поширених формах.

Розділ 4.

ЗАКОНОМІРНОСТІ ПОБУДОВИ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ГРОМАДСЬКИХ ПРОСТОРІВ.

Розгляд у попередньому 3 розділі громадських просторів міст України як елементу функціонально-планувальної структури міста, сформував емпіричну базу для осмислення об'єкту дослідження як системи, що функціонує за загальносистемними законами¹.

Розгляд громадських просторів, як системи сукупності елементів та підсистем, що знаходяться в зв'язках один з одним і з середовищем, та, водночас є підсистемою вищої – містобудівної системи обумовив декомпозицію об'єкту дослідження та аналіз його складових.

4.1. Теоретична модель організації громадських просторів.

Громадський простір охоплює в своєму вимірі, з однієї сторони, матеріальні об'єкти – територію, будівлі, споруди, чи інші фізичні обмеження, які окреслюють простір, з іншої сторони, людей та контексти, репрезентовані у відмінних міських середовищах. Встановлення механізму дії різних аспектів «творення» громадських просторів - матеріального, соціального, економічного, ідеологічного є в основі визначення

¹ Керуючись ідеєю загальної теорії систем Л. фон Берталанфі (Bertalanffy L. von., 1968) з визнання ізоморфізму законів функціонуванням системних об'єктів, функціонування системи громадських просторів міст України було розглянуто на основі досліджень загальної теорії систем (Bertalanffy L. von., 1968) і містобудівної системи зокрема (Гутнов А., 1985; Габрель М., 2004).

З усіх загальносистемних закономірностей у роботі розвинуто і верифіковано ті, що за результатами наявних концепцій формування ГП (Концепції: а) якісного громадського простору Я.Гейла; б) міського простору, орієнтованого на пішохода Б.Гільє) та емпіричних даних, отриманих в роботі, є визначальними у функціонуванні ГП.

закономірностей формування об'єкту дослідження.

Базуючись на висновках попереднього підрозділу щодо функціонування громадських просторів у структурі міста та на розглянутих у 1 розділі концепціях його ролі, а також натурних обстеженнях міст України, у роботі сформовано модель функціонування громадського простору, як суми елементів і їх зв'язків під впливом зовнішніх умов та характеристик містобудівної системи: генези і типу міста, наявних містобудівних умов та обмежень (Рис. 1).

Рис. 1. Модель функціонування громадського простору.

На основі моделі трьохкомпонентності формування об'єкту - «архітектурно-просторове середовище + користувачі + діяльність» громадські простори різняться за:

- 1) архітектурно-просторовою характеристикою,
- 2) соціально-семантичною роллю,
- 3) домінуючою функцією,
- 4) інтенсивністю використання території.

Архітектурно-просторове середовище громадського простору формується з архітектурних, містобудівних та ландшафтних елементів.

Архітектурні елементи – задають межі і функцію простору. Малі архітектурні форми – функціональні, символічні та комерційної діяльності, є доповнюючими у наданні змісту простору.

Містобудівні елементи, зокрема елементи транспортної та інженерної інфраструктури є утилітарними і мають виражений зв'язок з системою міста та узгоджується з плануванням структурних одиниць - кварталами, районами.

Ландшафтні елементи – площинні: квітники, газони, водне плесо, і віднесені в дану групу спортивно-відпочинкові майданчики, та просторові: дерево, кущ, фонтан, є показниками екологічності простору. Якщо в окресленому просторі міста ландшафтні елементи становлять більше 50% система функціонує в іншій якості та має відмінні від ГП завдання - ландшафтна, ландшафтно-рекреаційна, природно-заповідна.

В сумі архітектура (тривимірна величина), містобудівні показники (форма території в плані (двовимірна величина) та ландшафт, як основа простору, що може бути природного походження чи штучно створеним озелененням, задають тип простору.

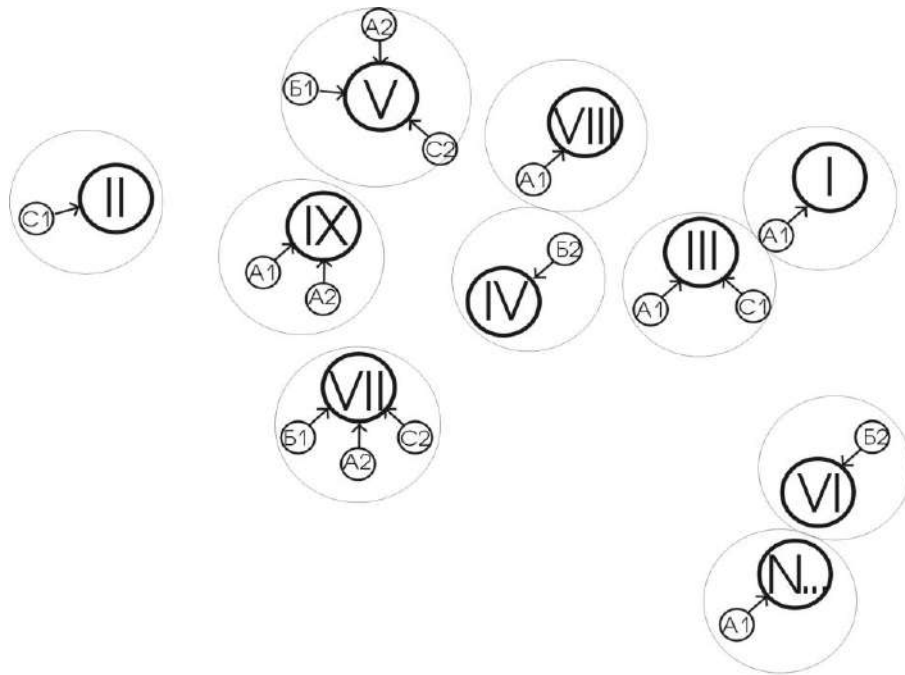
Набір елементів, з яких формується громадський простір та їх кількість окреслює можливості дій споживача в ньому, задаючи цим самим відмінні властивості простору.

При раціональному переліку основних характерних елементів трьох груп, які беруть участь у формуванні ГП шляхом математичного розрахунку можливим є обчислення варіантності поєднання елементів в межах усередненого ГП.

Приклад. Задавшись 30 базовими елементами – архітектурними, містобудівними та ландшафтними, що сумі сформують ГП, кількість можливих різновидів ГП обчислюється за наступною формулою:

$$C_n^m = \frac{A_n^m}{P_m} = \frac{n!}{m!(n-m)}$$

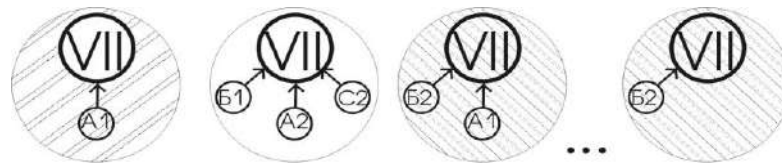
$$C_n^m = \frac{30!}{2! \cdot 28!} = \frac{1 \cdot 2 \dots 29 \cdot 30}{1 \cdot 2 \cdot 1 \cdot 2 \dots 27 \cdot 28} = 28 \cdot 15 = 435$$

I, II, III, IV... N... - типи громадського простору за критерієм групування елементів
 A1, A2... - тип користувача громадського простору

1 етап - аналіз взаємодії внутрішніх елементів системи громадського простору

Рис. 2. Модель інваріантності видів ГП за принципом зв'язку поміж елементами системи

2 етап - аналіз взаємодії внутрішніх елементів та впливу користувача має 56 варіантів

Рис. 3. Модель інваріантності видів ГП за принципом зв'язку поміж фізичними характеристиками об'єкту та його користувачами

В результаті підрахунку визначено, що інваріантність групування базових елементів громадського простору з 30 елементів складає 435 типів.

Перехресний аналіз типів простору за ймовірнісним поєднанням елементів, з яких він формується та типу користувача простору ще збільшує кількість можливих типів ГП.

Натомість, емпіричні дослідження - натурні обстеження в сумі з інтерпретацією даних соціологічних опитувань, доводять, що з можливих кількох сотень типів ГП дієздатними є лише кілька типів, з можливими 1-2 підвидами кожен. Дієздатні типи ГП функціонують за критеріями доцільності, які можна трактувати як збалансованість затрат на утримання простору до функцій, що реалізуються в їх межах або семантичної значущості простору.

Діяльність в межах громадського простору - соціальна, економічна, визначає мету його створення та задає вимоги до формування простору.

У роботі розглядаються два варіанти структурно-функціональних відносин «простір – суспільство». Перший варіант - консервативний (Hillier В. 1993). Організація такого простору втілює соціальну картину подій в його межах, посилює її чи відтворює. Тобто первинною є функція об'єкту, а простір забезпечує функціонування об'єкту. Саме такі умови формування простору при громадських об'єктах закріплені в Україні в ДБН В.2.2.-12.2019 «Планування та забудована територій». По-суті, мова йде про однотипні за параметрами, функцією та поведінкою в них простори, що можна проектувати за методом шаблонів. Проте, місто більш складний організм, який самоорганізовується і не може складатися лише з типових шаблонів.

Другий варіант структурно-функціональних відносин «простір – суспільство», це коли простір створює нові можливості соціальної взаємодії, спонукає користувача до дій. Зі змінами в економіці та змінами характеру соціуму створюються нові моделі міського простору та, відповідно, нові моделі поведінки в них.

За результатом натурних обстежень місць соціальної згуртованості у містах України встановлено, що ГП сприяє формуванню «атрактора

Елементи формування громадського простору та види його користувачів.

А) АРХІТЕКТУРНІ ЕЛЕМЕНТИ		
1.	Будівлі, споруди, що формують межі простору і надають йому змісту	- житлова забудова - громадська забудова: торгово-розважальна спортивна видовищна адміністративна навчальна
2.	Малі архітектурні форми	- культурно-символічні - рекламні - функціональні (н-д, лавки, питтєві фонтани, смітники, освітлення та ін.)
3.	Монументальні споруди, об'єкти	- комемораційні комплекси - скульптурні форми
4.	Елементи інформаційної навігації	- малі об'ємні форми - вказівники площині
5.	Об'єкти та елементи комерційної діяльності	- кіоск - площадка - навіс - місця сидіння - банкомат, термінал оплати
Б) МІСТОБУДІВНІ ЕЛЕМЕНТИ		
6.	Транспортно-пішохідна інфраструктура	- велодоріжка - сходи, пандус, перила - мощення - зупинка громадського транспорту - місця паркування, боларди
7.	Елементи інженерної інфраструктури	- опори електропередач, вуличні світильники - елементи водовідведення (дощоприймачі, лотки)
В) ЛАНДШАФТНІ ЕЛЕМЕНТИ		
8.	Площинні	- квітник, газон, водне плесо
9.	Просторові	- дерево, кущі, фонтан - спортивний майданчик
КОРИСТУВАЧІ		
10.	Пасивні учасники	- мешканці - учасники епізодичної міграції (туристи, приїжджі в справах) та щоденної трудової маятникової міграції
11.	Активні учасники	- муніципалітет, що має об'єктивний ресурс впливу - адміністративний - інвестор, що має об'єктивний ресурс впливу-фінансовий
12.	Ситуативні учасники	- політичні, громадські організації, що мають суб'єктивний ресурс впливу – соціальну активність

Примітка. Сформовано автором.

Структурне представлення громадського простору.

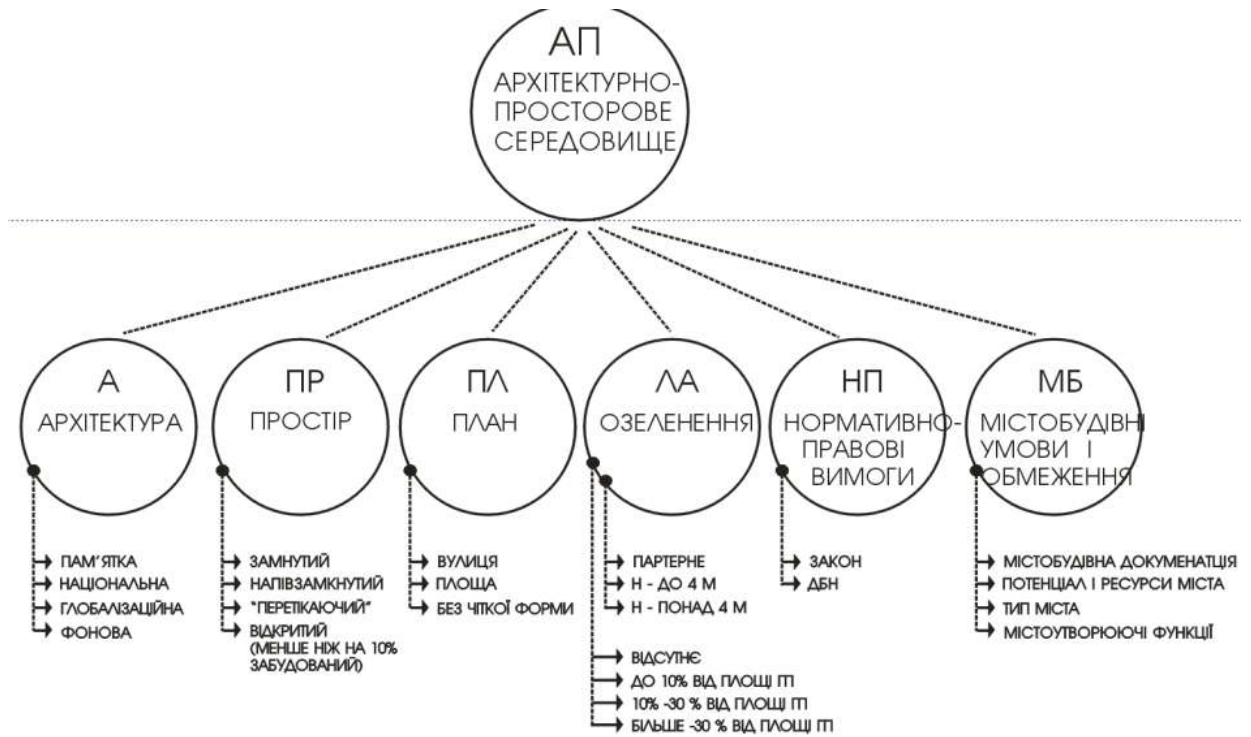
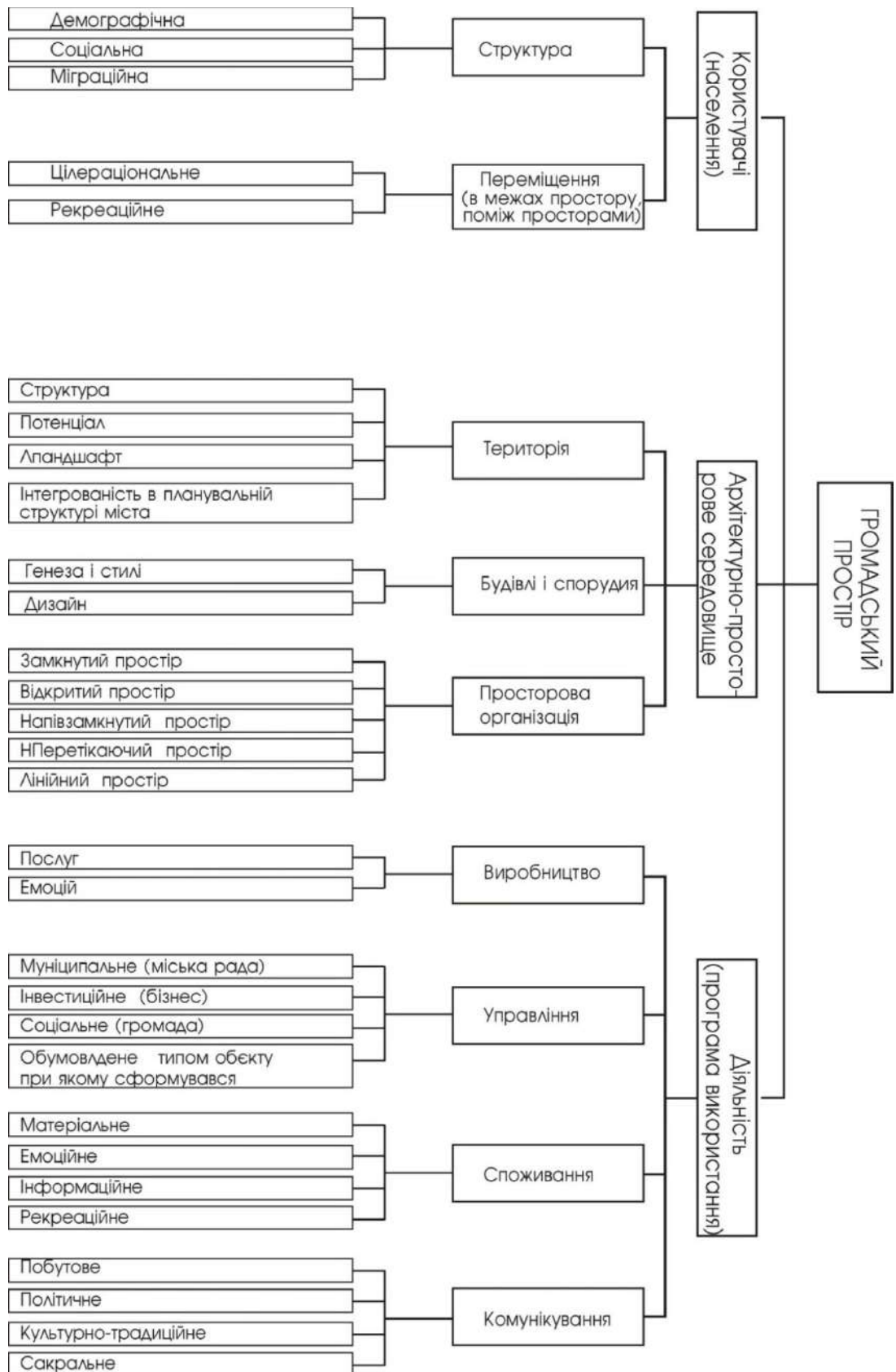

Рис. 1. Структура архітектурно-просторового середовища ГП.

Рис. 2. Структура видів діяльності в межах громадського простору.
Примітка. Сформовано автором.

Компоненти громадського простору.

Примітка. Сформовано автором.

соціального². Йдеться про взаємодії з мотивуванням до активної співучасті, що базується на привабливості для індивідуума приналежності до суспільних груп (Бевзенко Л., 2002).

В системі окреслених раніше вимірів громадського простору – *архітектурно-просторового середовища* («АП»), *соціуму* («С»), що є користувачем простору, та *діяльності* («Д») в межах території громадського простору, відбувається вибіркова чи перехресна їх взаємодія, в умовах якої переважання одного виміру над іншим є в основі класифікаційної відмінності просторів. Відносини прямого зв'язку характеризуються незворотністю і можуть трактуватися як причинно-наслідкові залежності. У відносинах зворотного зв'язку елемент впливає сам на себе або на систему в цілому. До прикладу, чим більша величина території, тим вищі показники інвестиції в територію і тим більше підвищується її вартість.

Користувач - людина, соціум³ (територіальна громада, корпоративна група, вікова група, група за інтересами та ін.), як доведено у 3 розділі є обов'язковою умовою функціонування громадського простору.

Користувач простору поділяється на три групи.

Умовно *пасивними* учасниками формування громадського простору є мешканці та туристи; перші епізодично приймають участь у зміні простору, другі – такої участі не беруть.

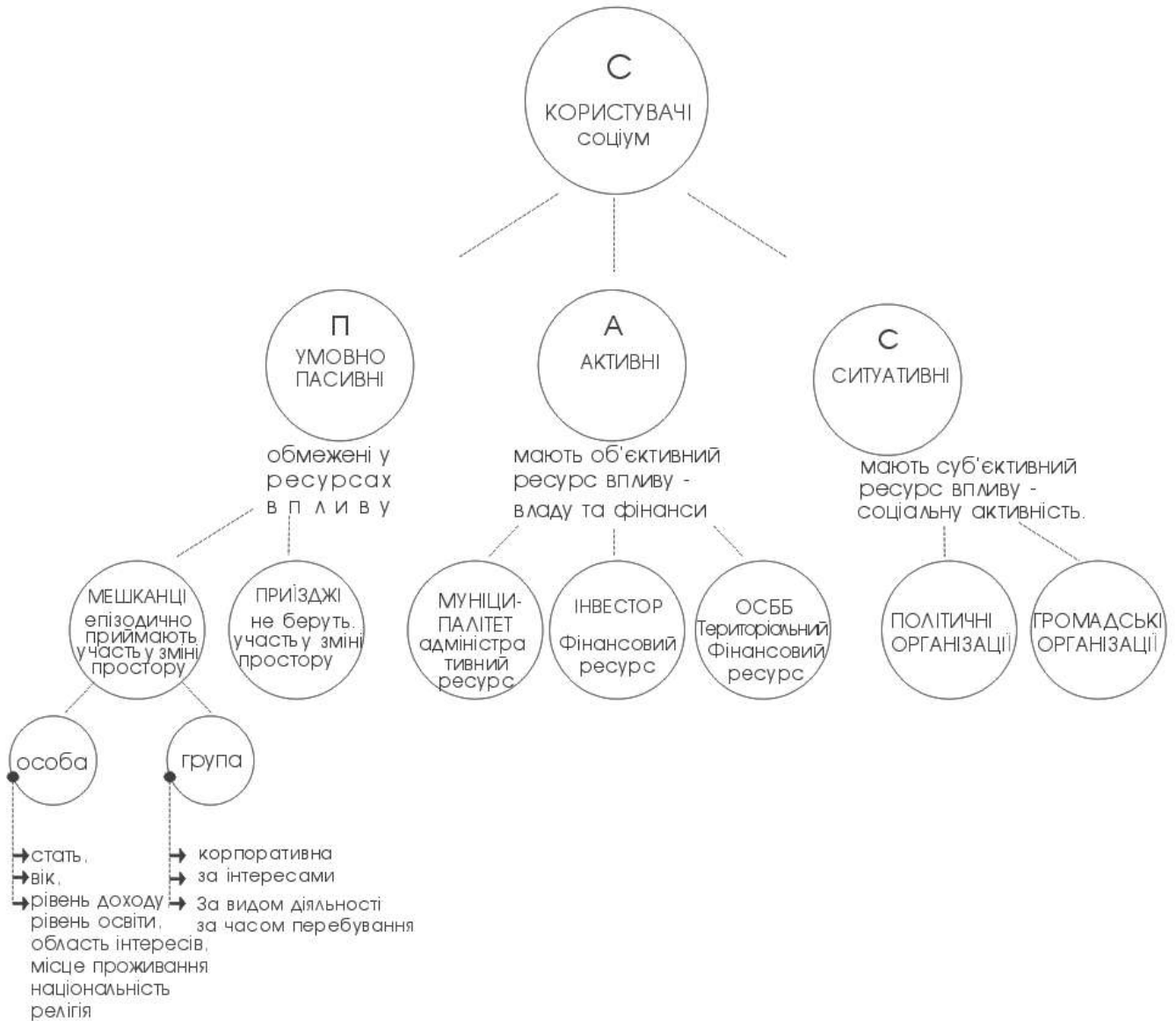
До *активних* учасників, що мають об'єктивний ресурс впливу на міський простір відносяться муніципалітет з адміністративним ресурсом та інвестори з фінансовим ресурсом.

До *ситуативних* учасників належать політичні і громадські організації, що мають суб'єктивний ресурс впливу, а саме соціальну активність.

² Атрактор соціальний – соціальні структури, що виникають шляхом спонтанної самоорганізації соціуму, коли певна ідея чи міф захоплює людей, згуртовує, мотивує до дій (Велика українська енциклопедія. Ел. Рес.)

³ Соціум - людська спільність певного типу (родові і сімейно-споріднені, соціально-класові, національно-етнічні, територіально-поселенські спільності).

Структура користувачів громадського простору.

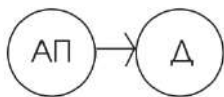
Примітка. Сформовано автором.

Підсумовуючи приклади взаємодії поміж елементами системи ГП, можна говорити, що взаємодія вимірів простору трактується як ефект *синергії*, який проявляється як у вимірі сутності так і у вимірі явища громадського простору.

Декомпозиція і розгляд елементів системи громадських просторів міст України має на меті встановлення відповідності об'єкту до потреб користувача. З цією метою розглядаються наступні положення у формуванні ГП: *закономірності їх цілестворення, необхідна різноманітність елементів системи ГП та властивості саморганізації досліджуваної системи, як міра її адаптивності до зміни умов функціонування надсистеми – містобудівної системи.*

Розглянемо найбільш характерні причинно - наслідкові залежності поміж структурними елементами громадського простору, що розкривають закономірності у функціонуванні ГП.

Взаємозв'язок *архітектурно-просторового середовища та видів діяльності в ньому є найбільш «чітким»* за прямим зв'язком поміж формою і змістом громадського простору, а також зворотнім впливом характеру діяльності користувачів окресленого простору на трансформацію простору в часі.

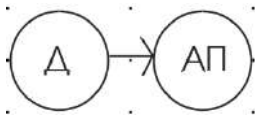

До прикладу, простір, в межах якого є пам'ятка архітектури, містобудування, культури має вищий потенціал для діяльності, як соціальної так і економічної. «Багатша» генеза міста чи локальної дільниці є в основі вищої капіталізації громадського простору. Прикладом є культові місця – вул.Хрещатик (м.Київ), вул.Дерибасівська (м. Одеса), площа Ринок (м. Львів), що за оцінкою ріелтерів мають як мінімум втричі вищу вартість нерухомості та так-звану «престижність адреси» у веденні бізнесу.

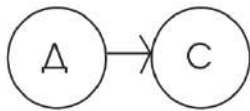
Аналіз активностей в межах ГП доводить, що різні архітектурно-просторові типи середовища сприяють різним видам економічної та соціальної діяльності. До прикладу, в структурі кварталів багатоквартирного житла простір двору поділено згідно вимог ДБН на зони: господарську, активного відпочинку з дитячим та спортивним майданчиками, озеленення. Активності в межах ГП

зводяться до прогулянки, тобто гомогенне архітектурне середовище породжує гомогенність соціальних дій.

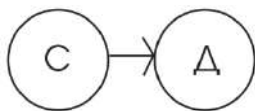
Розгляд зворотного впливу, а саме впливу від впровадження нового виду діяльності на архітектурно-просторову організацію території дозволяє виявити необхідні умови для здійснення тих чи інших процесів та показати переважну роль економічних і соціальних факторів у просторовій трансформації міста. Так, проаналізовані громадські простори проспектів міст Львів, Харків, Кривий Ріг фіксують, що активізація нових видів діяльності обумовила збільшення кількості адаптованих під нові функції територій.

Наступним проявом впливу економічної діяльності на просторову трансформацію громадського простору є *мультиплікаційний* ефект ущільнення функцій, оскільки відбувається диференціація тканини міста за характером використання.

Одним з видів впливу соціально-економічних змін на міське середовище є явище джентрифікації (*англ. gentrification*)⁴. В українській інтерпретації джентрифікація є процесом переродження не лише промислових територій, а занедбаних, але історично вагомих ділянок міста до стану комерційної привабливості.

У формуванні середовища міста наявні і зворотні зв'язки, коли соціальні запити формують відмінні характеристики громадського простору. Прикладом є зміна значення територій садових товариств. Проблема у невідповідності сучасної зайнятості населення, життєвих цінностей до закладеної ще в 60-х

⁴ «джентрифікація» - процес комплексної зміни якості міського середовища нефешенебельних і неблагополучних районів міста в райони «окультурені».

роках функції садової ділянки. Насьогодні, дачні ділянки в межах міста це території активного житлового будівництва без соціальної інфраструктури. Розуміння необхідності у «спільній» території стимулюють мешканців садибної забудови до самостійного формування громадського простору з соціальним контролем, що виключає користування даною територією сторонніми.

Підмумовуючи, порядок групування елементів, їх кількісне співвідношення є в основі відмінностей ГП (рис. 4).

Рис. 4. Зв'язки системи, як основа їх класифікаційних відмінностей.

4.2. Особливості цілей у формуванні та еволюції громадських просторів

ГП, як система, при створенні задається ціллю і завданнями. Ціль системи окреслюється як стан, якому вона надає перевагу.

В праці «Місто» М. Вебер (Weber M., 1905; 1922) наслідком міського способу життя вказує зниження ймовірності особистісних контактів одночасно зі зростанням частоти контактів взагалі. Дане положення апелює до необхідності забезпечення умов в місті для дозволених соціальних контактів людей, споглядання, авторепрезентації. Відповідно, формування усіх видів громадського простору, має *основним завданням* вирішення проблеми⁵ налагодження соціальних зв'язків горожан.

⁵ Відповідно до теорії аномії Е.Дюркгейма (Durkheim, É., 1897) міста за своєю природою ворожі людським відносинам, «змушує людину відсторонитися від інших, а безособистісне спілкування і руйнування соціальних зв'язків поступово входить у звичку».

Система ГП, як і будь-яка система, є скінченною множиною *функціональних елементів* та відношень між ними (Сагатовський В., 1973), виокремлених з міського середовища відповідно до мети – забезпечення умов: просторових, соціальних, правових, економічних, безпекових для можливостей реалізації цілераціональних активностей в межах визначеної території і часового інтервалу.

Гіпотетично, множина функціональних елементів ГП та відношення між ними у різних структурних одиницях міста та різних функціональних зонах, є повністю або частково відмінними, і відповідає цілі та завданням надсистеми – мікрорайону, групі кварталів, житлового району, планувального району, планувальної зони, або міста в цілому.

На ціль ГП впливають як зовнішні по відношенню до системи чинники (*вимоги*, до прикладу, містобудівні умови та обмеження; *потреби*, до прикладу, містоформуючі потреби, зафіксовані як стратегія розвитку міста; *мотиви*, як ріст соціальної, підприємницької активності), так і внутрішні (*потреби*, до прикладу, благоустрій території; *мотиви*, в основі яких є порівняння стану об'єкту з іншими міськими територіями; програми самої системи та її елементів, виконавців мети, до прикладу, у формі проекту, поданого на «Міський бюджет»).

Цілестворення громадського простору є відображенням потреб його користувача. Відповідно, виникає питання чи пропонують історичні зразки просторів – площ, бульварів, парків – якісну основу для сучасних та майбутніх процесів, дій в їх межах?

Основою у встановленні цілестворення різних за роллю та функцію громадських просторів міст України у роботі прийнято структурування потреб згідно Піраміди А.Маслоу, що полягає у поділі необхідних умов життєдіяльності на: фізіологічні, безпекові, соціальні, поваги, духовні (Maslow A.H., 1970).

Інтерпретація базової формули потреб людини у площину потреб, які повинен забезпечувати якісний громадський простір задає наступні умови⁶.

До *фізіологічних умов*, що мають забезпечуватися в межах громадського простору належать: можливість прогулянки територією, забезпечення місць відпочинку, зокрема первинного – місця сидіння, забезпечення можливості прийому їжі, води та наявність міських громадських вбиралень.

До *безпекових умов* можна віднести: умови захисту здоров'я, а саме, захист користувача від несприятливих погодніх умов, вітру, дощу, спеки; від загроз наїзду, нападу. Безпека функціонування громадського простору також включає питання функціонування об'єкту в майбутньому, і відповідну юридично-правову основу його збереження та збереження форм функціонування.

Забезпечення *соціальних умов* полягає в можливості спілкування та спільної діяльності. Так-званою *вимогою поваги* в межах громадського простору є забезпечення умов кореляції поведінки особи з більшістю, отримання відчуття впевненості та статусності. І найвищою вимогою до громадського простору є вимога забезпечення духовних потреб людини. До даної групи належать: національна, культурна, національна ідентичність; моральність, пам'ять; ідентифікація особи з громадою, регіональністю, національністю. Забезпечення найвищого рангу потреб користувача громадського простору можливе лише в межах унікальних міських просторів.

Згідно моделі «зацікавлених сторін» (stakeholder)⁷, при плануванні розвитку ГП необхідно орієнтуватися на задоволення очікування різних груп цільових аудиторій, що в різній мірі є учасниками формування громадського простору.

⁶ Відмінності у цілестворенні громадських просторів у роботі встановлюються на основі результатів опитування їх користувачів та натурних обстежень.

⁷ За стандартом з проектного менеджменту (Кестел Д., Даве В., 2017) до заінтересованих сторін відносять особу, групу осіб або організацію, яка може впливати, на яку можуть впливати або яка може вважатися залежною від проектних дій чи результатів впровадження проекту. За причетністю до проекту стейкхолдери можуть бути активними учасниками, пасивними спостерігачами або взагалі не бути поінформованими щодо змісту проекту.

Інтерпретація «піраміди потреб» А. Маслоу в питанні формування громадського простору.

Примітка. Сформовано автором.

Групи стейкхолдерів - населення, туристи, органи державного управління та місцевого самоврядування, громадські організації, інвестори тощо, віддзеркалюють характер соціально-економічного середовища громадського простору. Визначення *типів потреб різних груп користувачів ГП*, покладаються в основу завдань різних типів ГП та задають напрямки їх оптимізації.

У питанні формування ГП необхідно встановити хто є візитером конкретного простору зараз і в майбутньому і які у них очікування від його відвідування. Різні групи користувачів ГП з різними ролями (мешканці, туристи, бізнес) мають вирішальне значення у функціонуванні системи, оскільки вони задають вектор необхідного функціонування громадського простору.

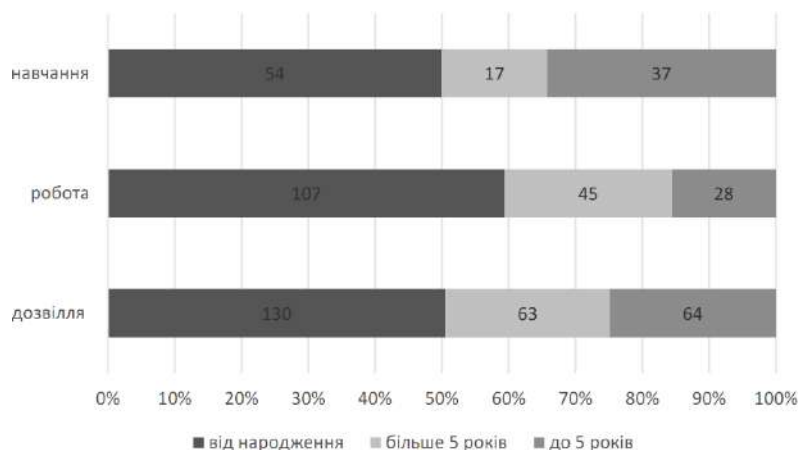
Згідно статево-вікової піраміди населення України найбільшу частку населення у 2010 - 2016 рр. становить вікова група 25-52 роки (Головне управління статистики в Україні, 2016). Вікова структура в Україні продиктувала напрямки перспективних сегментів - ринку нерухомості та розвитку у сфері споживання. У 2030-х роках, згідно «піраміди населення» України, вікова група 25-52 роки скоротиться, а отже, прогнозується функціонально-просторова трансформація міст. Найбільш відчутно процес заміщення функцій та відповідна реорганізація міської структури відбуватиметься у місцях концентрації функцій і процесів. Отже, як і зараз так і в перспективі вузлові території міста, як міські центри так і громадські підцентри, з концентрацією функцій є динамічно-змінними територіями.

Встановлення характеристик користувачів *центрального міського громадського простору* виконано на прикладі міста Львів.

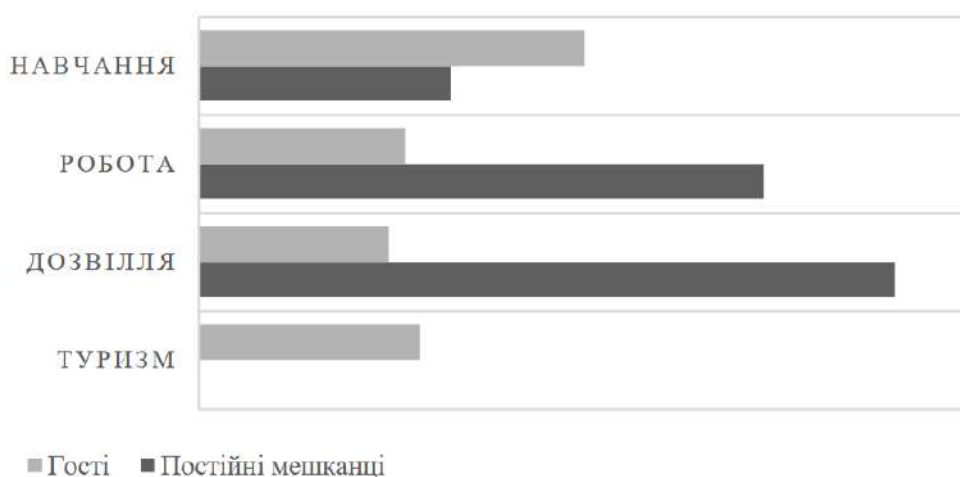
Аналіз даних соціологічного опитування 589 респондентів методом випадкової вибірки, проведене автором у 2017 році (таб. 4.6; додаток Є) дало наступні результати. 72 % респондентів, опитаних в центральній частині міста, не проживають тут, а працюють чи відпочивають. З них 21 % опитаних відповіли, що проживають у місті лише кілька років. Більшість візитерів

Таблиця 4.6.

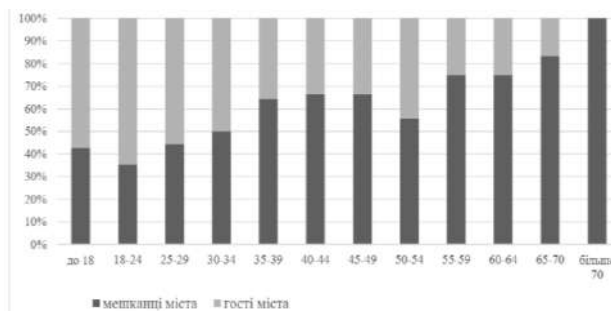
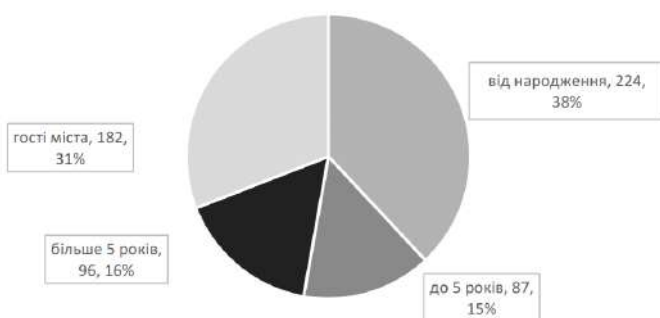
Характеристика користувачів центрального міського простору м. Львів, 2017 р.

Кореляція мети перебування респондента (мешканця) в центральному міському просторі та його характеристики за часом проживання у Львові

Мета перебування в центральному міському просторі постійного населення та мігрантів

Розподіл відвідувачів центрального міського простору за часом проживання у місті

Частка відвідувачів центрального міського простору за віком

Примітка. Сформовано автором на основі проведеного опитування.

громадського простору загальноміського центру є відвідувачами епізодичного характеру - це туристи⁸, працюючі в сфері обслуговування, учні, студенти⁹.

Можна констатувати, що центральний міський простір історично сформованих міст є настільки важливий для туристів та бізнесу¹⁰, що став меншдоступним і фізично¹¹ і ментально для місцевих мешканців. Цитуючи М. Коґн, «місто - це парадоксальний простір, який теоретично належить кожному, на практиці недоступний людям, які не можуть дозволити собі високу ціну міської нерухомості» (Kohn, M., 2016).

Зміни користувача центрального міського простору останніми роками, можна класифікувати як один з видів комерційно детермінованої джентрифікації¹².

Соціальний портрет користувача встановлює відмінності у доступі та сприйнятті різних типів просторів. Так, в просторі загальноміського центру значну частку *користувачів* становлять не мешканці, а учасники епізодичної міграції, що визначаються на основі точок притягання. Група об'єктів, до яких відносяться пам'ятки архітектури, музеї, театри, заклади харчування та розваг є об'єктами притягання для туристів. Адміністративні об'єкти є епіцентрами притягання для бізнесу, службовців та ін. Відповідно, можна стверджувати, що

⁸ Щорічна кількість туристів у Львові 181 827 людей, з них - 98 580 туристи з інших міст України (ГУС у Львівській області, 2016), що як регулярний обмін між місцевим і «маятниковим» населенням є найважливішою економічною ознакою міста (Weber, M., 1905).

⁹ Згідно даних Головного управління статистики у Львівській області на 2010 р. у Львові налічувалося 1600 студентів на 10000 населення.

¹⁰ 8 % від усіх новостворених робочих місць в західному регіоні України припадає на туризм (Часопис Західнет, <http://zaxid.net/>).

¹¹ Станом на 01.01.2007 в центральній частині міста, площею 593,5 га (Галицький район) було 62,0 тис. осіб мешканців, станом на 01.01.2010 р. - 60,5 тис. осіб. Тобто за три роки проживаючих в центральній частині міста зменшилося на 1,5 тис.

¹² Реорганізація простору сучасного міста є імпульсною і залежить від активності бізнесу в сфері споживання (Павлів А., 2020). Простір трансформується внаслідок появи на території фірм різної діяльності (Гарві, Д. 2010).

оцінку загальноміського простору міст формують групи епізодичної міграції, а не постійне населення. Результатом може бути недооцінення історії, культури міста, натомість даний простір, підлаштовуючись під користувача набуває ознак бутафоризації.

Визначення місць усталеного перебування субкультур, маргінальних прошарків чи соціальної сегрегації за майновою ознакою у громадських просторах дає змогу виявити умовно зайняті місця, що трактується як неформально утверджена експропріація простору.

Характеристика користувачів громадського простору при громадських об'єктах визначається функціональним призначенням об'єкту і, відповідно є звуженою. До прикладу, простір при сакральному об'єкті є неформально приналежним його громаді, відвідувач простору при об'єкті культурного, спортивного, пізнавального, розважального спрямування відображає групу за інтересами і т.д. Натомість, громадський простір при *торгових об'єктах*, прогнозовано має найбільш широко репрезентованого користувача, після центрального міського громадського простору.

У дослідженні трансформації сучасного міського простору важливим є не лише не сам простір, а зміна його сприйняття мешканцями та іншими групами користувачів в наслідок зміни ціннісних орієнтирів в суспільстві, що пояснюється процесом глобалізації. Глобалізація найбільш проявилася в культурі споживання, що призвело до уніфікації смаків не лише в побутовій сфері, але і в естетичному сприйнятті та оцінці міста і громадських просторів «суспільством споживання»¹³.

Дослідження показують, що між молодими людьми віком 18-25 років, та старшими українцями віком 50 і більше років зараз виникає ціннісна прірва. Тобто молоді українці більш схожі на молодих поляків чи іспанців, аніж на своїх батьків чи дідів (Грицак Я., 2012). Отже можна стверджувати, що міняється

¹³ Вперше термін «суспільство споживання» ввів німецький соціолог Еріх Фромм. Цим терміном позначається сукупність суспільних відносин, що базуються на відносинах споживання при яких формується певна система цінностей.

«споживач» міста, і, відповідно, цінності та оцінка міського простору і вимоги до нього змінюються разом зі зміною поколінь. Молодь і підлітки є надзвичайно важливими суб'єктами ринку не тільки тому, що являють собою численну групу споживачів, але й тому, що є авангардом споживачів, вони найчастіше першими тестують нові марки, а часто і нові категорії товарів. Важлива ця група ще й тим, що в процесі соціалізації в цьому віці вона набуває звички й уподобання, які потім пронесе через все життя, що надасть глобальний вплив на стан ринку в майбутньому (Андреєнкова А.В., Моисеев А.Г., 2018).

За аналогією до економічного маркетингу можна розглядати молодь і як майбутніх споживачів міста, міського середовища. Для аналізу сприйняття молоддю якостей міського середовища у роботі застосовано методіку складання когнітивних карт. У дослідженні, в якості фокус-групи, були задіяні групи студентів заочної форми навчання, які у місті дослідження перебувають епізодично. Помітно, що система просторових орієнтирів на їх схемах складалася, по-перше, з важливих для них особисто функціональних об'єктів - були зафіксовані місця проживання і навчання, по-друге, з окремих, значних за розміром, будівель та, по-третє, з місць-атракцій, які найактивніше рекламуються. Тобто окремі ділянки міста, що містять об'єкти притягання, наділяються суб'єктивними характеристиками, їм присвоюються характеристики і якості домінуючого об'єкту. Ідентичність і цінність окремих місць і просторів у місті підвищується не тільки за рахунок архітектури, що формує цей простір, але й за рахунок форми його використання. Як наприклад, київський Хрещатик та Узвіз, чи Дерибасівська в Одесі.

Аналізуючи інформацію складених когнітивних карт, можна прийти до висновку, що соціальні та культурні функції міського середовища для молоді по важливості є на рівні з структурними елементами міста. Ідентичність і цінність окремих місць і просторів у місті підвищилася не тільки за рахунок архітектури, що формує цей простір, але і за рахунок форми його використання.

Архітектурне середовище поступово замарковується за смисловим критерієм, який стає домінуючим в сучасному інформаційному суспільстві.

Гіпотетично смислово-комунікативна мережа, накладаючись на архітектурно-урбаністичну структуру міста з її архітектурою та громадськими просторами, сформує нову систему координат в місті. Місто стає сукупністю подій, а не споруд.

Попри численні підвиди ГП за різним поєднанням об'єктивних показників - параметрів ділянки, архітектурно-просторовою організацією, генезою і суб'єктивних показників - їх семантики, ролі в системі міста, емоційним сприйняттям користувача, емпіричний аналіз доводить, що базовими за критеріями провідної функції та смислового навантаження та такими що є присутні в усіх типах міст України є наступні ГП: 1) громадський простір загальноміського центру, 2) громадський простір при торгових об'єктах, як кількісно переважаючого та домінуючого за роллю соціально-економічного об'єкта-репера в містах України, 3) громадський простір в структурі житлової забудови.

Особливості та закономірності функціонування системи ГП міст України розглянуто для вищеназваних трьох типів громадського простору, які мають найбільш артикульовані архітектурно-просторові і функціональні характеристики та найчіткіше відображають показники урбаністичного, соціального, економічного та культурного характеру.

Положення цілестворення *громадського простору загальноміського центру* розкрито на прикладі розгляду генези проспекту Свободи (м. Львів), як простору ідеології та міської ідентичності. Системно-історичний аспект розгляду дозволив з'ясувати умови в часі виникнення досліджуваної системи, пройдені нею етапи, сучасний стан, а також можливі перспективи розвитку. Зіставлення соціальних і просторових характеристик встановив залежності *ролі та форми громадського простору* протягом його історії, що пояснює цілестворення об'єкту.

Центральні площі і проспекти від початку свого закладення виконували більшість громадських функцій і були осередками політичного і культурного

життя, незважаючи на зміну соціуму і економічного контексту. Громадський простір часто є «нашаруванням різноманітних ідентичностей», які часом формують «суперечливий конгломерат просторів, будівель, пам'ятників, символів і функцій» (Черкес Б., 2008).

Від часу заснування міста, Львів розвивався як полікультурний, багаторелігійний і поліетнічний, що знайшло відображення в архітектурі та формуванні міського простору. Середмістя, як головний громадський простір, був визначальним у характері міста (Petryshyn, H., Sosnova, N., 2016). Переведення Львова у ранг столичного міста коронної провінції - Королівства Галиції і Лодомерії зобов'язувало до розбудови міста. З кін. XVIII ст. австрійська влада почала впорядкування міського господарства зі знесенням міських мурів та прокладення широких вулиць.

Окрім архітектури житлових та громадських будівель для Львова періоду кін. XVIII - поч. XX ст. наглядним підкресленням європейськості міста і приналежності його до австрійської культури стало формування системи громадських просторів, основними з яких були Губернаторські та Гетьманські вали (сьогодні це проспект Свободи). Ці бульвари виконували роль центрального репрезентативного міського простору, як важливого елемента в статусі міста. Дані процеси доводять, що центральному міському простору відводиться роль інформування соціуму щодо провідних політико-економічних векторів влади через візуальні невербальні знаки. Зі зміною економічних чи політичних еліт в архітектурно-містобудівному середовищі «розпочинається пошук засобів вираження змін, що відбулися в суспільстві» (Черкес Б., 2008).

Формування проспекту Свободи - другого після площі Ринок публічного простору Львова - почалося в 1780-ті роки. До 1800 року вальні укріплення були переплановані і на їх місці прокладено бульвар Нижні Вали з пішохідною алеєю вздовж ріки Полтви. В той час, як площа Ринок, міською владою оберігалася від перебудови, навколишні території зазнавали значних змін. Їх розбудова велася в нових тогочасних формах та стилі, що не могло не зацікавити мешканців, на відміну від «старої» без змін площі Ринок, яка містила окреслені функціональні

завдання і була місцем торгівлі та розміщення споруд адміністрування. Тобто, проспект Свободи був не стільки «матеріальним» відображенням життя міста, скільки парадною «вітриною» міста, яка мала за мету показати кращі зміни в цілому регіоні Галичини. За відсутності сучасних мас-медіа проспект служив рекламним постером економічних змін¹⁴.

Прспект Свободи для Львова є просторовим уособленням міжкультурних впливів, процесів націоналізації міського простору; місцем змагання ідентичностей та символічного маркування. Зміна політичної ситуації знаходить своє відображення в зміні символіки на проспекті, і, лише з часом, перемаркування поширювалося на решту міста.

Найбільш чіткою артикуляцією зміни влади було і залишається встановлення пам'ятників. На проспекті Свободи, за час його існування, з метою заперечення або підтримки самоідентифікації жителів міста, змінилося 9 пам'ятників¹⁵.

Пам'ятники, встановлені на проспекті Свободи часто співіснували і лише встановлений у 1952 році біля Оперного театру пам'ятник В. І. Леніну багато років був єдиною домінантою. Задля встановлення пам'ятника Леніну було знищено ландшафтний партер, запроектований відомим садівничим А.Рерінгом на час формування проспекту. Після встановлення пам'ятника квіткові

¹⁴ На проспекті запущено перший трамвай, впроваджено новий тип торгівлі – кіоски, що раніше був лише в парку; висаджувалися квіткові композиції партерних садів.

¹⁵ Першим пам'ятником на центральній алеї Львова була фігура гетьмана С. Яблоновського, (Центр міської історії/<http://www.lvivcenter.org/uk/uid/picture/?pictureid=576>). В 1873 р. було встановлено скульптурну композицію Архангела Михаїла; у 1898 році - пам'ятник гетьмана, який згодом став королем — Яна Собеського. У 1939 році був встановлений обеліск Сталінської Дружби Народів. Критичність політичної ситуації вимагала посилення маркування міського простору, як доказу міцності нової влади, тому менше ніж через рік на проспекті було встановлено ще один радянський монумент – пам'ятник Сталінський Конституції (<http://photo-lviv.in.ua/lviv-protu-vozhdiv/>). Аналогічно до радянської імперії діяла німецька – у 1941 було розроблено проте не реалізовано перепланування бульвару в А. Гітлер ринг з тріумфальною аркою і пам'ятником фюреру.

орнаменти почали застосовуватися біля пам'ятника, але місце набуло іншого сенсу. На іншому краю проспекту зберігся пам'ятник А.Міцкевичу, але він композиційно був за поворотом осі і обидва вони одночасно в поле зору не попадали.

Після здобуття Україною незалежності розпочався процес переозначення символічного простору міста, який полягає у спробі відновити міську історію і накласти «на міський ландшафт національну модель минулого» (Середа В.В., 2015). Насамперед простір очищається від символіки попередньої влади. Так, у 1990 році було демонтовано пам'ятник В. І. Леніну і на цьому місці збудовано фонтан у формі автентичної клумби.

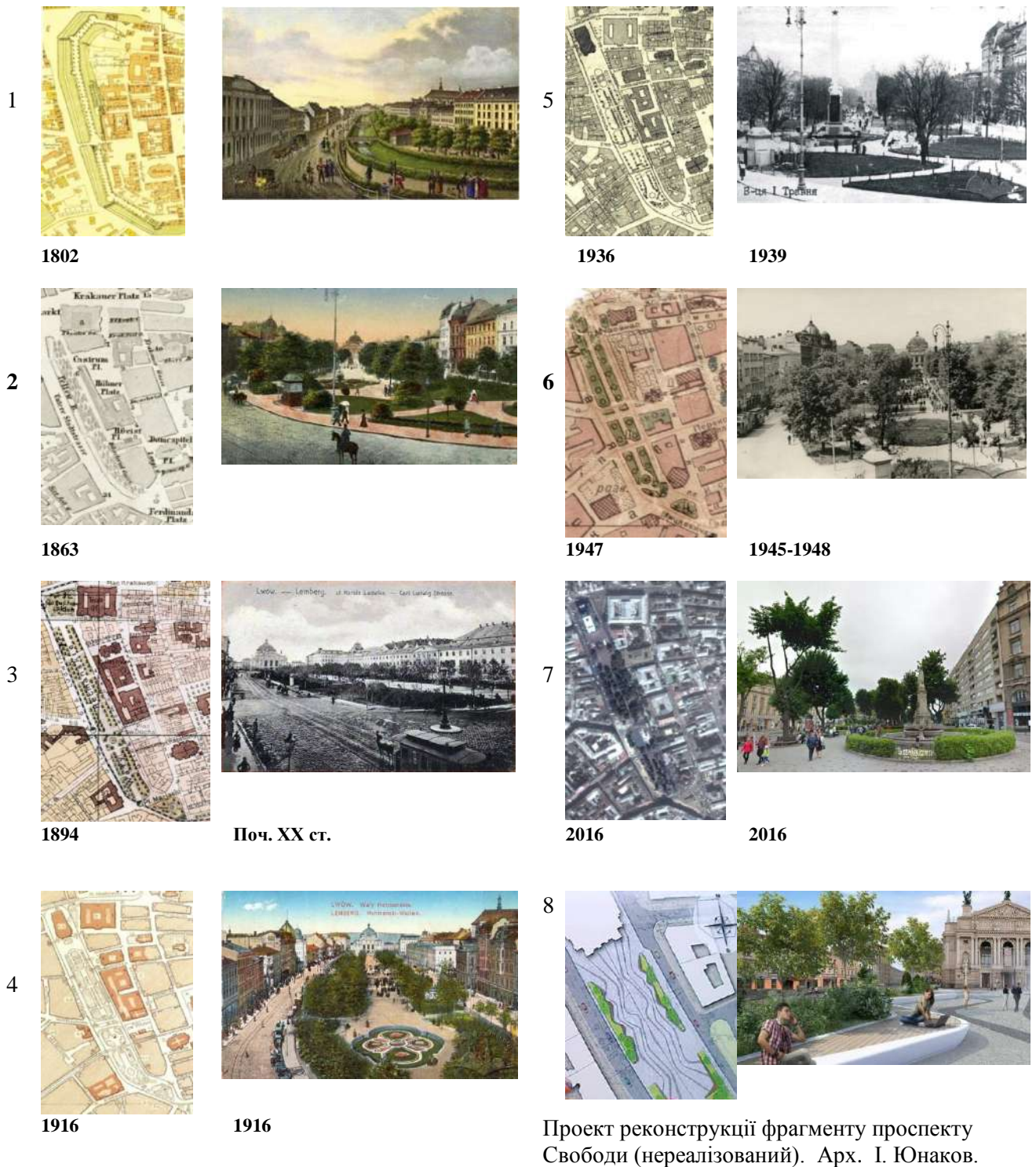
Найбільш важливим в історії національним діячем, якого зараховують до представників сучасної моделі історичного минулого України, є Т.Шевченко. Його пам'ятник встановлено в центральній частині проспекту 24 серпня 1992 року.

Зміна пам'ятників та монументальних знаків на проспекті Свободи супроводжувалася зміною їх ландшафтно-декоративного оздоблення, натомість висаджені в два ряди дерева на проспекті залишалися незмінними від часу закладення бульвару.

Результатом європейської інтеграції України в просторі міста все більше з'являтиметься глобалізаційних архітектурних форм, відтісняючи національні та регіональні риси у формуванні громадських просторів. Підтвердженням цього є перепланування фрагменту проспекту Свободи в глобалізаційно стереотипних формах, зокрема фонтан замінено на безчашевий. Натомість, на відтинку проспекту від вул. Дорошенка до вул. Коперніка відновлено клумбу часів закладення бульвару¹⁶. Почастинне різностильове перепланування бульвару, що згідно первинного плану є цілісним просторово-планувальним комплексом на місці колишніх оборонних споруд, веде до нівелювання

¹⁶ У 2015 р. кафедрою містобудування НУ «Львівська політехніка» було розроблено проект реконструкції центральної клумби, який у 2016 р. було реалізовано.

Генеза центрального міського простору м. Львів.

Примітка: сформовано автором за даними Центру Міської Історії ЦентральноСхідної Європи
[Http:// www.lvivcenter.org/uk/umd/map/?ci_mapid;](http://www.lvivcenter.org/uk/umd/map/?ci_mapid;)
 Google maps <https://www.google.com.ua/maps/@49.8420064,24.0273395,749m/data=!3m1!1e3;>
[http://photo-lviv.in.ua/istoriya-lvivskoj-i-brukivky-abo-kamin-yak-symvol-staroho-i-suchasnoho-lvova/\)](http://photo-lviv.in.ua/istoriya-lvivskoj-i-brukivky-abo-kamin-yak-symvol-staroho-i-suchasnoho-lvova/)

первинної планувальної ідеї прогулянкового Корзо, а розповсюдження універсальних форм організації простору нівелює різницю поміж містами різних культур.

Підсумовуючи, загальноміський центр, як історико-культурний громадський простір, є визначальним для міста у питанні ідентичності.

Наступним предметом дослідження є цілестворення громадського простору *при громадських об'єктах*, зокрема при торгових об'єктах.

У торгівлі і сфері обслуговування зменшується роль дрібних магазинів. Головну роль починають відігравати великі торгові центри та супермаркети. Конкуренція за споживача породжує конкуренцію, що проявляється в рекламі і архітектурі об'єктів торгівлі, які вже не інтегруються в структуру міста, а прагнуть домінувати в ній. Ціллю формування прилеглого до торгового об'єкту простору є стимулювання купівельних настроїв.

Аналіз функціонального зонування території чотирьох об'єктів ТРЦ у м. Львів: «Вікторія Гарденс», вул. Кульпарківська, «Кінг Крос», вул. Стрийська, «Спартак», вул. І.Мазепи, «Форум», вул. Під Дубом вказує на те, що при комерційних об'єктах забезпечується лише первинний рівень вимог до ГП. Площа об'єкту до площі території досліджених ТРЦ становить від 33 до 62 %. Відкриті автостоянки займають до 18 % території. ТРЦ «Форум» не має відкритої автостоянки, що є екологічним підходом у використанні земель міста, а також має найвищу щільність забудови території – 62 %. Використання території, що на картосхемі дослідження позначена як «зона іншого громадського простору» є різним. У ТРЦ «Форум» - це пішохідний частково озеленений простір підходів до об'єкту, не містить вуличних меблів і замає 31, 2 %. У решти ТРЦ дана зона займає до 40%, проте функціонує як господарська та як зона проїзду транспорту по периметру об'єкту. За критерієм доступності та формою діяльності простір при ТРЦ є громадським, натомість, за формою організації не є якісним.

Простори *при громадських будівлях* в своїй організації орієнтовані на функції будівлі і є репрезентативними для даних об'єктів. Так, простір при

Таблиця 4.8.

Функціональне використання території при ТРЦ м. Львів

Об'єкт	Фото	Функціональне зонування території об'єкту	Співвідношення функцій на території										
ТРЦ «Вікторія Гарденс» вул. Кульпарківська		<ul style="list-style-type: none"> зона критої автостоянки зона супермаркету зона ТРЦ зона іншого громадського простору зона відкритої автостоянки 	<table border="1"> <tr> <td>зона критої автостоянки</td> <td>9.75</td> </tr> <tr> <td>зона супермаркету</td> <td>15.85</td> </tr> <tr> <td>зона ТРЦ</td> <td>33.86</td> </tr> <tr> <td>зона іншого громадського простору</td> <td>21.92</td> </tr> <tr> <td>зона відкритої автостоянки</td> <td>18.62</td> </tr> </table>	зона критої автостоянки	9.75	зона супермаркету	15.85	зона ТРЦ	33.86	зона іншого громадського простору	21.92	зона відкритої автостоянки	18.62
зона критої автостоянки	9.75												
зона супермаркету	15.85												
зона ТРЦ	33.86												
зона іншого громадського простору	21.92												
зона відкритої автостоянки	18.62												
ТРЦ «КінгКрос» вул. Стрийська		<ul style="list-style-type: none"> зона супермаркету Ашан з підземною автостоянкою зона ТРЦ з підземною автостоянкою зона іншого громадського простору зона відкритої автостоянки зона ТЦ Епіцентр 	<table border="1"> <tr> <td>зона супермаркету Ашан з підземною автостоянкою</td> <td>12.33</td> </tr> <tr> <td>зона ТРЦ з підземною автостоянкою</td> <td>13.98</td> </tr> <tr> <td>зона іншого громадського простору</td> <td>29.16</td> </tr> <tr> <td>зона відкритої автостоянки</td> <td>28.47</td> </tr> <tr> <td>зона ТЦ Епіцентр</td> <td>16.06</td> </tr> </table>	зона супермаркету Ашан з підземною автостоянкою	12.33	зона ТРЦ з підземною автостоянкою	13.98	зона іншого громадського простору	29.16	зона відкритої автостоянки	28.47	зона ТЦ Епіцентр	16.06
зона супермаркету Ашан з підземною автостоянкою	12.33												
зона ТРЦ з підземною автостоянкою	13.98												
зона іншого громадського простору	29.16												
зона відкритої автостоянки	28.47												
зона ТЦ Епіцентр	16.06												
ТРЦ «Спартак» вул. І.Мазепа		<ul style="list-style-type: none"> зона супермаркету Сільпо зона ТРЦ спортивна зона зона іншого громадського простору зона відкритої двоохвівцевої автостоянки 	<table border="1"> <tr> <td>зона супермаркету Сільпо</td> <td>14.41</td> </tr> <tr> <td>зона ТРЦ</td> <td>13.61</td> </tr> <tr> <td>спортивна зона</td> <td>21.57</td> </tr> <tr> <td>зона іншого громадського простору</td> <td>40.14</td> </tr> <tr> <td>зона відкритої двоохвівцевої автостоянки</td> <td>10.27</td> </tr> </table>	зона супермаркету Сільпо	14.41	зона ТРЦ	13.61	спортивна зона	21.57	зона іншого громадського простору	40.14	зона відкритої двоохвівцевої автостоянки	10.27
зона супермаркету Сільпо	14.41												
зона ТРЦ	13.61												
спортивна зона	21.57												
зона іншого громадського простору	40.14												
зона відкритої двоохвівцевої автостоянки	10.27												
ТРЦ «Форум» вул. Під Дубом		<ul style="list-style-type: none"> зона ТРЦ з підземною автостоянкою зона іншого громадського простору зона супермаркету Сільпо з підземною автостоянкою 	<table border="1"> <tr> <td>зона ТРЦ з підземною автостоянкою</td> <td>6.67</td> </tr> <tr> <td>зона іншого громадського простору</td> <td>62.10</td> </tr> <tr> <td>зона супермаркету Сільпо з підземною автостоянкою</td> <td>31.23</td> </tr> </table>	зона ТРЦ з підземною автостоянкою	6.67	зона іншого громадського простору	62.10	зона супермаркету Сільпо з підземною автостоянкою	31.23				
зона ТРЦ з підземною автостоянкою	6.67												
зона іншого громадського простору	62.10												
зона супермаркету Сільпо з підземною автостоянкою	31.23												

Примітка. Опрацювання автора.

видовищних та розважальних закладах прагне до епатажності, як один з засобів реклами. Простір біля театрів, музеїв; адміністративних будівель; медичних, навчальних та інших державних громадських закладів, продовжує в Україні формуватися з характером псевдоісторизму, що, можна сказати, суперечить глобалізаційно-селективним паттернам міських просторів.

Наступним предметом дослідження є цілестворення громадського простору *в структурі житлової забудови*.

У роботі проведено соціологічне опитування мешканців у місті Львів. Опитування проводилося в житлових районах багатоквартирної забудови, як кількісно переважаючого типу житла в містах України на предмет кількісних та якісних характеристик активностей в прибудинковому просторі та в межах житлового району. В структуру опитувального листа інтегровано картографічну підоснову для графічної відповіді респондента щодо його сприйняття меж прибудинкової території, як зони «власного простору». Даний картографічний підхід дозволяє встановити радіуси доступності до різнофункціональних ГП, згідно потреб користувачів.

Опитуванням визначено, що прибудинковий простір використовують: населення у віці від 18 до 26 років - 53 % , від 27 до 41 року – 47 % , 42-55 роки - 84%.

Опитування респондентів стосовно часу, проведеного ними на прибудинковій території щодня дає наступні результати. До 15 хвилин в своєму районі гуляють 12 % мешканців, 15-30 хв – 25 %, і понад 30 хв. – 63 %. Отже, більше половини населення усіх вікових категорій проводять більше 30 хв на вулиці щодня з метою відпочинку. Найбільше часу на вулиці відповідно проводять діти (89%) та молодь до 26 років (70%). Найменше часу на вулиці проводять у працездатному віці від 27 до 41 років (51%) та від 42 до 55 років (68%). В період від 27 до 55 років населення, з однієї сторони, є найбільш задіяними у роботі, з іншої сторони – це категорія платоспроможних і їх інтереси стосовно відпочинку є більш розширеними, відповідно дана категорія в меншій мірі використовує ГП при житті.

46 % мешканців у віці до 55 років готові затратити біля 30 хв для отримання розширених у порівнянні з прибудинковим простором епізодичних послуг - ГП громадського підцентру та до об'єкту якісної рекреації – парку, скверу чи інших ГП.

Натомість, 18 % мешканців не готові йти далі від дому більше ніж 5 – 10 хв, тобто не далі ніж 400-700 метрів. В такому радіусі допустимих віддалей в більшості житлових груп на сьогодні нема сформованих ГП. Тому можна констатувати, що майже 1/5 мешканців житлових районів багатоквартирної забудови не мають можливості реалізувати потреби у щоденному короткотривалому відпочинку та спілкуванні при житлі, а 4/5 задля цього мали б затратити на дорогу в обидві сторони біля години.

Вихідні дні мешканці в рівній мірі проводять як в межах свого району так і в інших районах міста, зокрема в центрі, а також за містом.

На основі проведеного опитування можна зробити висновки, що мешканці реалізують функцію соціального спілкування у ГП за подібністю до реалізації побутових потреб за *триступеневою системою*, однак радіуси доступності соціальних та побутових потреб не співпадають.

Перша ступінь наданих громадським простором послуг – це щоденне використання спільного *прибудинкового простору*. Опитуванням визначено, що підлітки та населення у віці 42-55 роки в переважній більшості (84%) спілкуються з іншими мешканцями свого району. В категорії людей віком від 18 до 26 років 53 %, а в категорії від 27 до 41 року – 47 % спілкуються з іншими мешканцями свого району. Тобто практично половина мешканців міст мають потребу у прибудинковому ГП, радіус дії якого окреслений візуальною досяжністю огляду з вікон будинку проживання.

Друга ступінь надання послуг ГП - періодична і реалізовується в межах *території при громадському об'єкті* (торгового центру, спортивного центру, церкви та ін.). Віддаль, яку згодні пройти мешканці від свого будинку до приоб'єктного ГП прямо залежить від потужності об'єкту і набору дій, які можна

здійснити в межах його ГП. За часом становить 5-10 хв, що означає 400-1000 метрів та 15-25 хв., що приблизно становитиме 2 000 м.

В групі періодично відвідуваних ГП є різні за віддалю спеціалізовані ГП. Межа ГП визначається віддалю, яку мешканець згідний подолати до наступного типологічно відмінного ГП.

Третя ступінь надання громадським простором послуг – епізодична, її виконує *центральний простір міста*, незалежно від величини міста. Як вже було сказано 46 % мешканців у віці до 55 років готові на це затратити більше 30 хв, що становить для пішохода 2,5 км. До епізодично відвідуваних міських громадських просторів відносяться ландшафтно-рекреаційні території загальноміського значення.

Результати соціологічного опитування 460 мешканців житлових районів багатоквартирної забудови, що дозволили встановити показники використання ГП, характеристики їх користувача та потреби, наведено у таблиці 4.9.

В результаті дослідження встановлено, що не усі види досліджених ГП є основою формування атрактора соціального.

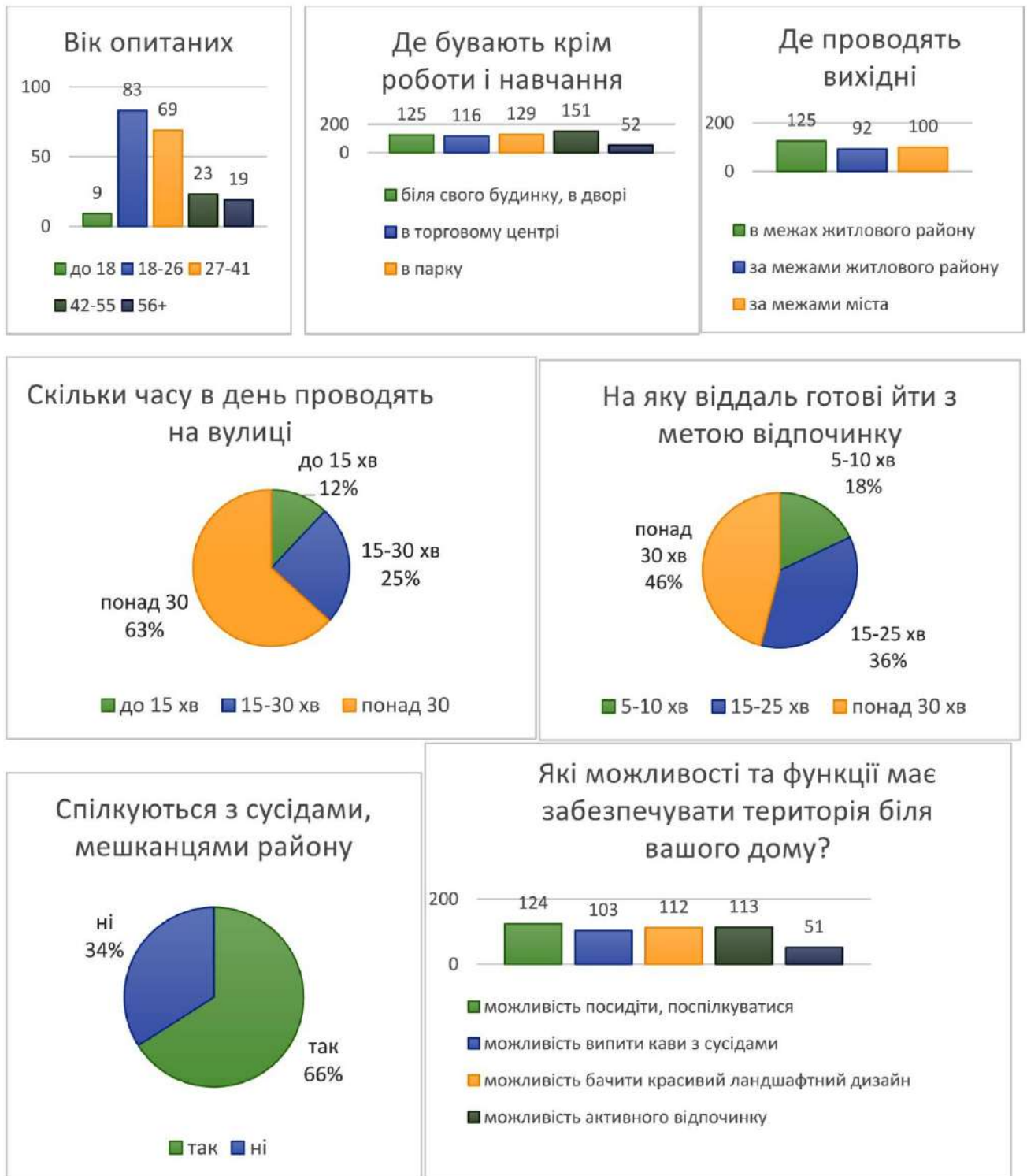
У більшому масштабі атрактори соціальні утворюються взаємодіями, що спираються на перебування в спільному міфологічному просторі, де соціальний міф - основа активності, але вже у великих просторових масштабах (Березинський В., 2013). В матеріальному вимірі міфологічним простором загальноміського значення виступають історико-архітектурні ареали, загальноміський центральний простір, а атрактором соціальним є міська спільнота, громадські організації. У масштабі районів міста атрактори соціальні є різнопорідні – як колектив співробітників, що використовують в цілях короткотривалого відпочинку прилеглий до офісу міський простір чи субкультури, так і мешканці, які стали прикладом масштабної самоорганізації в оптимізації міського простору через проект «Бюджет участі»¹⁷.

¹⁷ «Бюджет участі» – демократичний процес, який надає можливість мешканцям брати участь в розподілі коштів місцевого бюджету через створення проектів для покращення міста/ОТГ та/або голосування за них.

Таблиця 4.9.

Дані соціологічного опитування на тему «Використання громадських просторів житлового середовища».

Опитано - 460 людей

Примітка. Сформовано автором на основі проведеного соціологічного опитування.

В масштабі житлових груп атрактором соціальним виступає об'єднання співвласників багатоквартирного будинку. В межах ландшафтних об'єктів можливим є формування атрактора соціального за видами рекреації та дозвілля, простіше кажучи за інтересами рекреантів. Натомість в межах території при ТРЦ атрактор соціальний не формується.

Отже, ознакою якісного ГП є властивість бути областю тяжіння для елементів, які виявляються поруч, втім числі соціальних елементів – атрактора соціального, що є проявом певної системної сингулярності.

Підсумовуючи дослідження, цілестворення громадського простору загальноміського центру є відображенням колективних потреб громади в причетності до історії, культури регіонального та національного рангу, та потреб значущості, як мешканця «вагомого» міста. Основні цілі створення центрального громадського простору міста це формування ідентичності міста, забезпечення репрезентативності міста, забезпечення інформування соціуму щодо провідних політико-економічних векторів влади через візуальні невербальні знаки. Як завдання для історично сформованих міст бачиться збереження архітектурно-просторових особливостей загальноміського центрального простору, символічно-культурних місць та об'єктів.

Цілестворення громадського простору при торгових об'єктах є відображенням побутових потреб мешканців, а середовище за способом впливу – реклама, освітлення, акцентування об'єкту а не міського простору, формується як місце афективної поведінки користувача, що піддається впливу оточення і наслідує поведінку більшості.

В результаті дослідження доведено, що *цілестворення громадського простору в структурі житлової забудови є відображенням потреб мешканців в первинній рекреації, комунікуванні та спільній діяльності, що очікувано має мати завершеність у вигляді оптимізації прибудинкового простору в результаті співтворення, а також є простором соціального контролю «власної території».*

За результатами досліджень просторів: загальноміського центру, при торгових об'єктах та в структурі житлової забудови *вимоги та потреби користувачів*

громадського простору згідно «піраміди потреб» А. Маслоу відображені в цілях створення ГП наступним чином.

Фізіологічні потреби користувачів громадським простором, в переважній більшості, забезпечені у межах загальноміського центру та «просторах споживання» при торгових об'єктах. *Потреба безпеки* найбільш охоплена у комерційно активних просторах - споживання та при торгово-розважальних об'єктах, оскільки дана характеристика є однією з умов успішного бізнесу. Також безпекові пріоритети є в історико-культурному просторі, як в найбільш охопленого видами охорони міського простору.

Соціальні потреби людей у спілкуванні, причетності до колективу, спільній діяльності забезпечуються в просторах при сакральних об'єктах та в просторах житлових груп. Часково умови реалізації даних потреб сформовані у «просторах споживання», однак вони не реалізують положення щодо спільної діяльності, корисності індивіда для колективу, суспільства.

Найвищий щабель потреб людини, а саме потреба в значущості, реалізовується в найбільш публічних місцях – загальноміському центрі та в межах просторів, що позиціонуються як знакові, статусні.

Якщо громадські простори при торгових об'єктах, при громадських об'єктах різного функціонального призначення та в житлових осередках функціонують подібно у містах різної величини та містоутворюючої функції, то центральний міський громадський простір, що є віддзеркаленням генези міста, його культури, має відмінності форми та змісту.

Дестимулятором у цілестворенні усіх видів ГП є уніфікація архітектурно-просторової організації. Універсальний вигляд громадського простору міст України, без окресленого функціоналу, в якому не зрозуміло що робити, з однієї сторони, є наслідком пострадянської архітектурної риторики, з іншої – наслідуванням стереотипних просторових форм, перейнятих під впливом глобалізаційних процесів. До «незрозумілих» просторів не придатних для інтеракцій можна віднести пострадянські площі навколо адміністративних будівель та біля монументів, частково сквери та парки 2 пол. ХХ ст.

4.3. Різноманітність, як умова реалізації системи громадських просторів міста (на прикладі Львова)

Цілестворення напряму пов'язане з положенням систем про необхідну різноманітність, оскільки різні задачі можуть виконуватися різними за архітектурно-просторовими, економічними, соціальними характеристиками громадськими просторами.

Згідно положення функціонування систем, системи з більшою кількістю компонентів та елементів, як правило, більш стійкі, ніж системи з обмеженою кількістю компонентів. ГП більш різноманітної організації - різних архітектурно-просторових форм, культури та генези, соціальної та економічної активності, механізмів фінансування, надають системі різні варіанти реагування на зміни містобудівної системи.

Приклад 1: система громадських просторів А має три елементи – громадський простір загальноміського центру, при торгових об'єктах і дитячі майданчики при багатоквартирному житті; система Б має шість елементів, три з них аналогічні елементам системи А, також є наявними: простір при громадському об'єкті, до прикладу, сакральному, простір міського парку, пішохідний простір у вигляді бульвару.

Система А. 1, 2, 3 Система Б. 1, 2, 3, 4, 5, 6

За умови зміни кількісних чи якісних характеристик елементів чи компонент в надсистемі, до прикладу, збільшенні кількості населення міста, зростає потреба в об'єктах інфраструктури побутового, рекреаційного та соціального обслуговування, до прикладу, дитячих майданчиках.

За цих умов система А) пропонує користувачу лише 2 варіанти заміни необхідного користувачу за вектором потреб об'єкту, натомість система Б) пропонує 5 варіантів, що дозволить більш адекватне виконання запиту. Система Б) є стійкішою до зовнішнього впливу.

Як вже було сказано, громадський простір є присутнім у різних функціональних зонах міста різновеликих структурних одиниць: мікрорайоні або групі кварталів, житловому районі, планувальному районі, планувальній зоні.

Пооб'єктний вектор цілестворення загальноміської системи ГП

ГП	Соціальна роль	Ціль	Завдання	Механізм дії
Громадський простір загальноміського центру	Забезпечення вищого рівня соціального контакту - кореляції поведінки особи в соціумі на культурно-ідеологічному рівні	Репрезентація міста	А) інформування соціуму щодо політико-економічних векторів діяльності влади через візуальні невербальні знаки, Б) Відповідність світовим тенденціям формування міського середовища	А) формування просторів та об'єктів в них, що репрезентують конкретне місто; політичну, культурологічну, соціальну позицію громади міста; Б) Наслідування глобалізаційно поширених форм
		Формування ідентичності міста	Формування культурно-символічних, монументально-меморіал. просторів	Збереження архітектурно-просторових особливостей, символічно-культурних місць та об'єктів
ГП громадських підцентрів	Забезпечення середнього рівня соціального контакту - кореляції поведінки особи в соціумі на побутовому рівні	Забезпечення комунікаційних та побутових послуг	Оптимізація сполучення користувача і громадського простору	Зменшення віддалі до ГП шляхом формування розгалуженої мережі спеціалізованих та уніфікованих громадських просторів та обґрунтування їх локалізації
Простір при громадських об'єктах		Забезпечення функціонування громадського об'єкту	Згідно завдань громадського об'єкту, при якому формується ГП	Приведення до світових стандартів міського будівництва транспортно-пішохідних комунікацій, вул. навігації, реклами, ландшафту, дизайну
ГП в структурі житлової будови	Забезпечення первинного рівня соціального контакту та локальної соціальної активності	Організація комунікації локальної спільноти та місць можливої співдіяльності мешканців	Організація: - рекреації; - ігрового простору, - простору «діяльності» мешканців	Унормування відсотку території під функції громадського простору у ДСТУ-Н Б Б.2.2-9:2013
ГП ландшафт	Едукаційна	Гуманізація, екологізація	Організація території під впровадження нових функцій	Модернізація та функціональне насичення простору

Примітка: опрацювання автора

Трактування міста як «функціонального», основою якого є не абстрактна композиція, а розподіл в просторів різних видів діяльності, і зв'язки поміж ними окреслює місце ГП в містобудівній системі.

Різноманітність в межах системи забезпечує необхідну компенсацію у випадку втрат чи відмови окремих елементів. В громадських просторах міст, де функції одних компонент перекриваються іншими, здатність до адаптації забезпечує стійкість системи. Як приклад, примітивна організація ГП та їх нестача в житлових осередках обумовила їх підміну просторами ТРЦ, так званими «просторами споживання».

За відсутності необхідної різноманітності в системі ГП передбачуваною є віднайдення ресурсів та мотивів до її забезпечення. До прикладу, відсутність в українських містах спеціалізованих ГП оздоровчого характеру – місць пробіжок, воркауту передбачає ймовірність в майбутньому реалізації в структурі міст просторів оздоровчо-спортивного спрямування, як прояв реагування містобудівного планування на потреби мешканців.

В даному випадку *формування нових ГП, як засіб адаптивності системи*, відбувається шляхом розширення функціональних можливостей простору зі спрямуванням на звуження спеціалізації об'єкту. Іншими словами, формування нових ГП є доцільним у випадку потреби в межах структурної одиниці міста – планувального району, житлового району, кварталу – забезпечення виду послуг ГП, який є відсутній або попит на який є вищий від пропозиції.

В теорії управління це трактується наступним чином: складність (різноманітність) керуючої системи повинна бути не нижче складності (різноманітності) керованої системи.

В перенесенні даного положення на просторовий розвиток міста, механізм інтеграції нового громадського простору у структуру міста передбачає ієрархічність, як стійку просторову форму, в якій новозакладені об'єкти виконують вузько спеціалізовані функції.

Перевірка положення щодо необхідної різноманітності системи громадських просторів, їх функціональних видів передбачає отримання відповіді щодо наявних та необхідних функціональних і просторових відмінностей ГП в межах загальноміської системи громадських просторів.

Важливим показником в питанні функціонування громадських просторів є *інтенсивність їх використання*. Дана характеристика встановлюється за показниками: - щільності пішохідного маршруту (кількості пішоходів за одиницю часу), - щільності функцій на одиницю площі (к-ть функцій в будівлях та за їх межами на одиницю площі), - відсотку комерційного використання території, - відсотку зайнятої території об'єктами (паркування, МАФ, відкриті кафе та ін.), - відсотку візуального засмічення простору (%)¹⁸, - рівня шумового забруднення (Дб).

Порівняння основних показників функціонування громадських просторів: загальноміського центру, при торгових об'єктах, в структурі житлової забудови виконано за показником щільності пішохідних маршрутів.

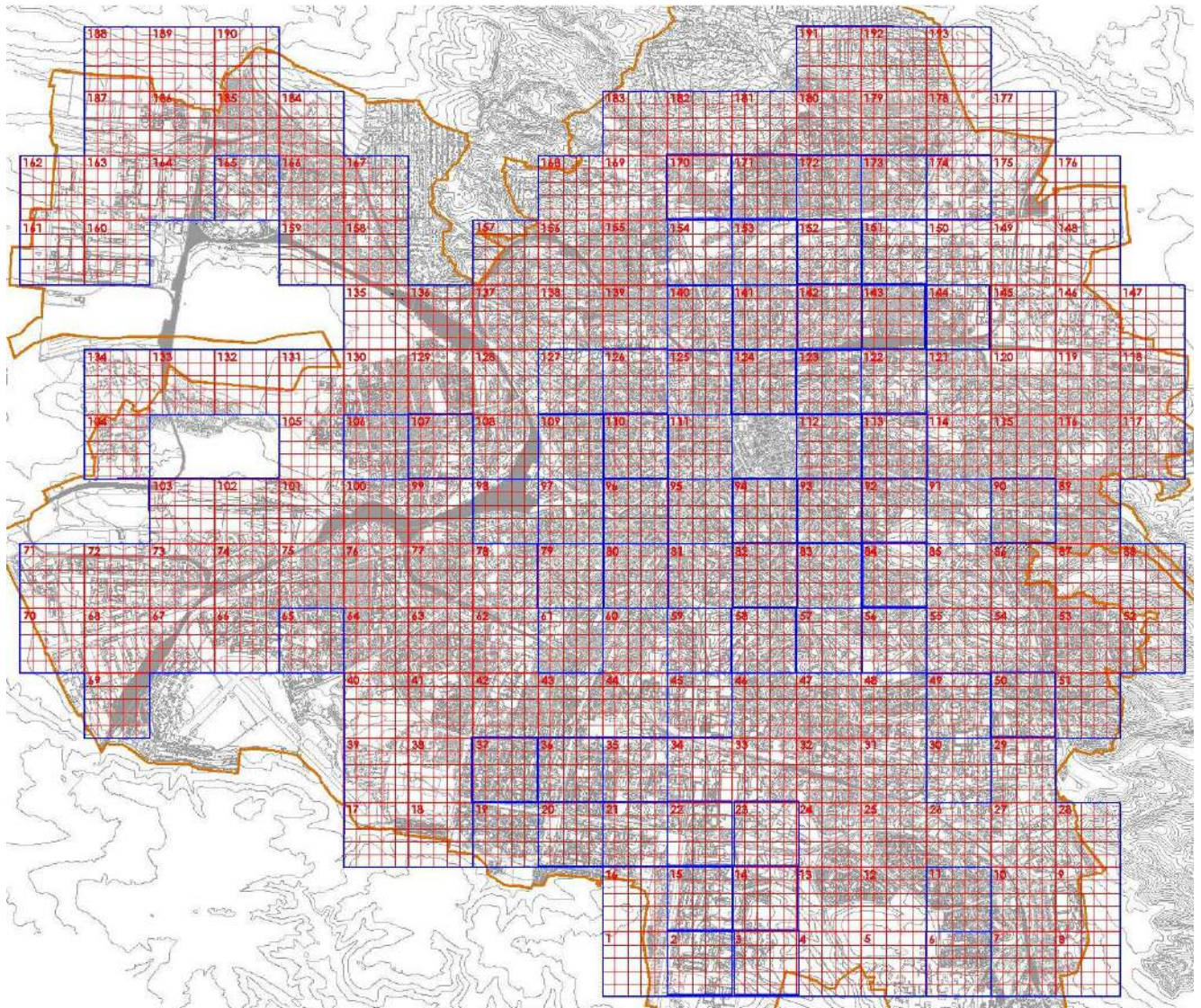
Натурний підрахунок *кількості пішоходів*¹⁹ за одиницю часу виконано у вихідні та будні дні, в різний час доби на вулицях, площах, прибудинкових територіях, скверах і парках (на прикладі м. Львів).

Різноманітність громадських просторів міст України за показником *щільності* пішохідних маршрутів проявляється у нерівномірності використання громадських просторів, при якому одні з них вже вичерпали критичну ємність за

¹⁸ Визначається на основі інтерпретації методу Пазі Кьолхонена, шляхом «витинання» елементів, що засмічують простір міста (рекламні вивіски, інженерні мережі зовнішнього прокладання, припарковані авто, що перекривають огляд міського простору, архітектури), та встановлення відсотку «чистого» простору (Додаток Е).

¹⁹ Більш оперативним методом, у порівнянні з застосованим методом натурального підрахунку, є отримання даних операторів мобільного зв'язку, проте його релевантність є нижчою, оскільки залежить від того, яким мобільним оператором користується абонент, а в більшості це два оператори одночасно, і тому дані отримуються з похибкою.

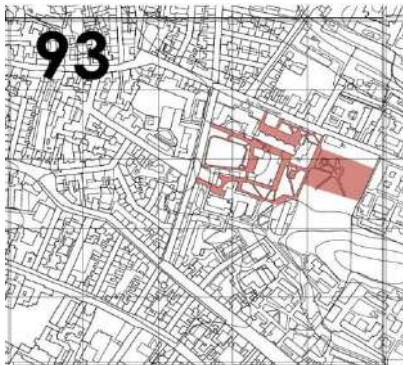
Дослідження кількісних та якісних характеристик ГП (м. Львів)

А) Розбивка території міста Львів на «поля» дослідження.

Умовні позначення: червоні квадрати – загальна розбивка міста на поля дослідження, в їх межах виконано підрахунок інтенсивності пішохідного руху користувачів ГП;

Сині квадрати – поля, в межах яких виконано соціологічне опитування на предмет характеристик користувачів міського простору.

Б) «Поле» опрацювання № 93.

Територія львівського Національного Університету ветеринарної медицини окрім прямої функції території навчального закладу виконує функцію громадського простору для мешканців прилеглих кварталів та території пішохідного зв'язку поміж вул. Пекарською та вул. К.Левицького.

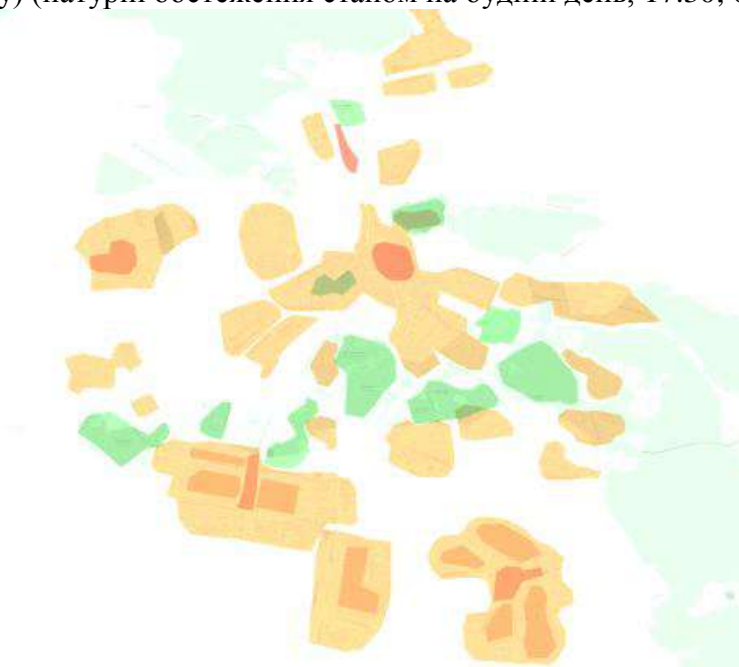
Примітка: опрацювання автора

Таблиця 4.12.

Картосхеми інтенсивності використання простору за об'єктивним показником щільності пішохідних маршрутів та суб'єктивним показником верникулярності (м. Львів)

А) Картосхема співвідношення щільності маршрутів вуличного громадського простору (к-ть пішоходів на одиницю часу) (натурні обстеження станом на будній день, 17.30; 03. 2018;).

Б) «Власний простір» згідно опитувань мешканців (укладено за результатами опрацювання графічних відповідей респондентів, м. Львів, березень 2018) (умовні позначення: зелений колір – ландшафтні території; св.оранжевий – ареали «власного простору», отримані шляхом накладання відповідей респондентів, темно оранжевий - ареали «власного простору», що співпали більш ніж у 50% опитаних.

Примітка: опрацювання автора.

Таблиця 4. 13.

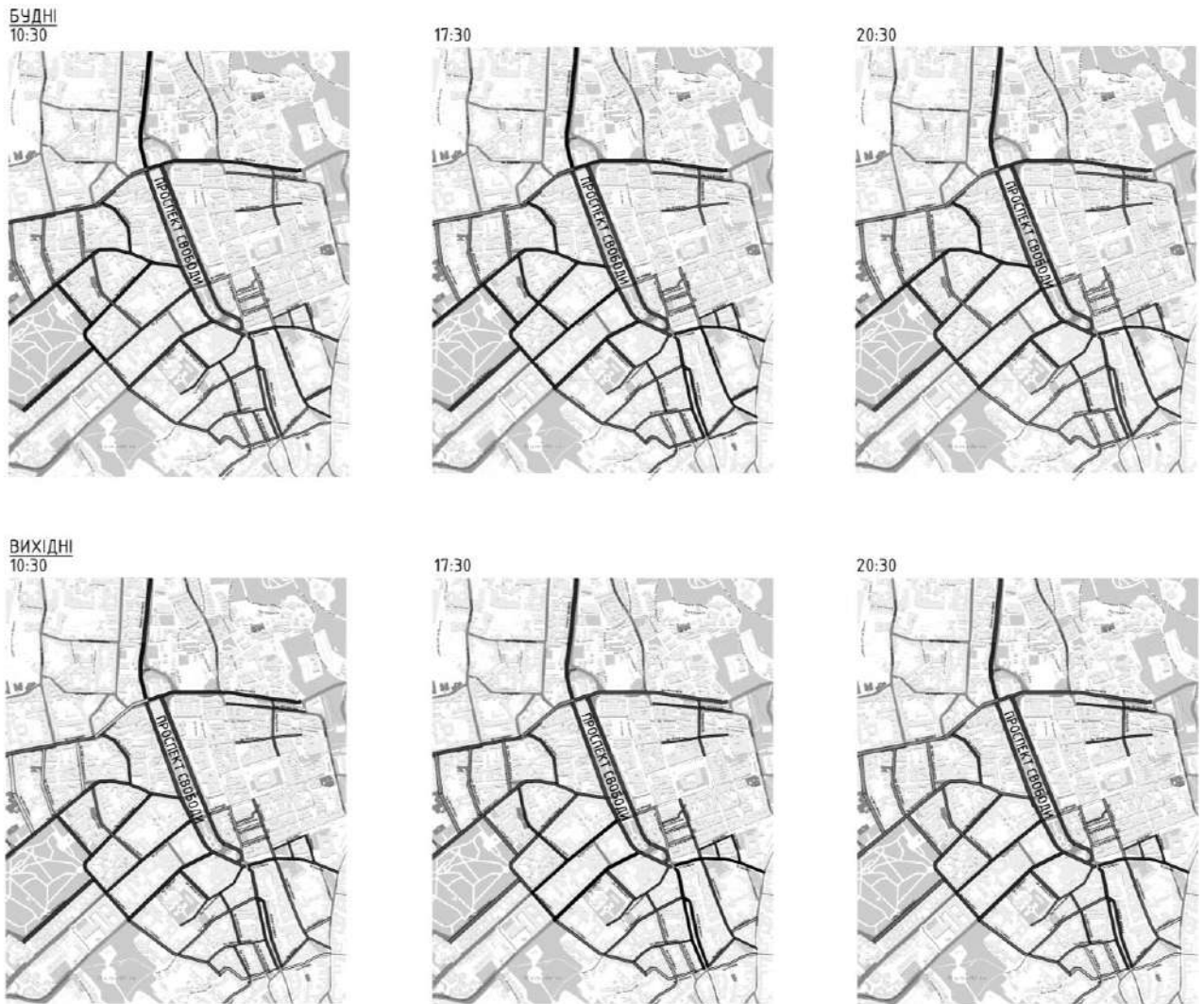
Дані польових досліджень інтенсивності руху пішоходів в обраних локаціях

Назва вулиці (м.Львів; 2016 рік)	Робочі дні за 1 год/пішоходів			Вихідні дні за 1 год/пішоходів		
	12.00	18.00	21.00	12.00	18.00	21.00
Вул. Галицька	1172	1408	540	1592	1400	756
Пл. Галицька	780	1860	728	1216	2992	1392
Валова	416	804	416	648	968	748
Площа Ринок (південна сторона)	769	3316	1463	1701	4576	2564
Площа Ринок (північна сторона)	234	1436	1125	1160	2268	1696
Площа Ринок (західна сторона)	988	1412	1492	3828	3072	4002
Площа Ринок (східна сторона)	211	788	792	942	1492	1736
Староєврейська	340	536	592	508	1136	792
Сербська	812	2384	1156	1204	3808	2668
Братів Рогатинців	276	476	348	352	580	380
Пл. Соборна	692	1968	736	1080	3072	1544
Пл. Міцкевича	1248	2060	1032	1948	3212	1612
Вул. Вірменська-Театральна	978	1023	1135	345	2154	1786
Вул. Вірменська-Краківська	734	870	1123	1971	2014	2154
Вул. Вірменська-Сербська		785	1203	1988	1863	2865
П-кт Шевченка (з обох боків)	819	1485	1499	1432	3902	4056
Вул. Кордуби	79	49	47	279	110	97
Зелена-Жасминова	234	323	143	245	49	45
Липова Алея	110	152	43	55	115	12
Городоцька-Я.Мудрого	456	600	123	134	231	56
Замарстинівська-п-кт Чорновола	122	188	56	134	123	67
Пекарська-Марченка	145	129	65	122	241	98
Грушевського	349	1485	1890	1235	3401	3562
Новознесенська	32	72	28	24	39	23
Вул.Шевченка-Єрошенка	43	192	14	24	49	32
вул. М.Кривоноса - вул. Високий замок	57	109	68	89	267	89
вул.Замарстинівська- Гайдамацька	345	843	211	199	91	42
Зелена-Гарнавського	115	258	98	134	109	59
Польова	54	237	32	73	54	12
Інструментальна	33	162	21	43	43	23
Городоцька-С.Бандери	1234	1762	234	1405	1035	467
Б. Хмельницького- Липинського	1945	1450	113	1567	2004	168
Мазепи-Миколайчука	543	159	57	113	317	42
Кирила і Мефодія	23	126	21	43	51	26
Липинського-Чорновола	478	656	112	83	142	125
О.Степанівни	114	368	46	32	96	21

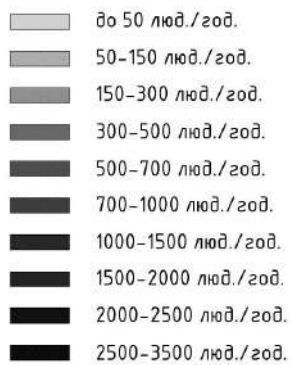
Примітка: опрацювання автора

Таблиця 4.14.

Аналіз інтенсивності пішохідного руху в центральній частині м. Львів (2016 р.)
у робочі та вихідні дні, в 10.30; 17.30; 20.30

КІЛЬКІСТЬ ЛЮДЕЙ ЯКІ ПРОХОДЯТЬ ДІЛЯНКУ
ЗА ГОДИНУ

Примітка: опрацювання автора.

інтенсивністю використання, а інші навпаки, є вилученими із громадського життя міста.

Зростаюча ділова активність стимулює концентрацію влади, капіталу, функцій обслуговування, місць прикладання праці в центрі міста, що привело до найвищої щільності пішохідних маршрутів у загальноміському центрі²⁰. Наступним за концентрацією функцій є простір громадських підцентрів житлових районів, як суми просторів при громадських об'єктах. Громадські простори в житлових осередках мають найнижчу інтенсивність пішохідного руху з вираженими траєкторіями руху вздовж транспортних комунікацій.

Розглянемо більш детально результати дослідження громадського простору Львова за 2018 рік. У ході дослідження було обстежено центральну частину міста з метою встановлення просторових характеристик і палітри функцій, властивих виокремленим кварталам міського простору. Аналіз інтенсивності використання громадських просторів міста задля кількісного підрахунку передбачає поділ території дослідження²¹ на менші структурні елементи (Вадимов В.М., 2007). Такою «одиницею» дослідження було обрано квартали, в окремих випадках ділянки міста, обмежені вулицями. Площа найменшої території дослідження становить 0,26 га, найбільшої - 5,66 га.

Використання території міста оцінювалося за значеннями таких показників функціональної насиченості:

K_f – коефіцієнт наявних функцій, що припадають на одиницю площі території. До уваги бралися усі громадські функції, що реалізуються в забудові та на вулиці, а саме – функції торгівлі, побутового обслуговування, харчування, видовищ, культурно-мистецькі функції, адміністративного управління, офісно-ділові та інші. Даний розрахунок функціонального насичення території не

²⁰ На 2016 рік зафіксовано максимальну щільність пішохідних маршрутів в межах площі Ринок у будні дні біля 3800 прохожих за годину, та у святкові дні біля 4300 прохожих.

²¹ Дослідження проводилося в межах центральної частини міста Львів, оскільки, в силу різномірних завдань центру, проблеми розвитку громадського простору тут є найбільш концентрованими та різнополярними.

враховує характер і значущість функцій, а лише їх наявність. Такий підхід застосовано методично обґрунтовано, оскільки він дозволяє оцінити функціональну якість території не за вмістом внутрішнього наповнення, скажімо торгового об'єкту, а процесів в приоб'єктному просторі, що є показником можливостей соціальної взаємодії. Для монофункціональних об'єктів коефіцієнт відображає кількість об'єктів, що припадають на одиницю площі території;

- K_d – коефіцієнт щільності об'єктів громадського призначення, який відображає площу об'єктів, що припадають на одиницю території;
- K_m – коефіцієнт щільності маршрутів, який відображає інтенсивність використання пішохідних артерій простору.

Для встановлення якісної оцінки числового значення коефіцієнта K_f скористаємося такою шкалою: $K_f < 10$ – дуже низький; $K_f \in [10; 30]$ – низький; $K_f \in [30; 60]$ – середній; $K_f \geq 60$ – високий рівень. Зазначимо, що у міському просторі Львові існують квартали з високим ($K_f = 61/0,87 = 70,1$), середнім ($K_f = 69/1,89 = 36,5$), низьким ($K_f = 40/1,72 = 23,3$) і дуже низьким ($K_f = 10/1,01 = 9,9$) значенням коефіцієнта наявних функцій.

Згідно аналізу найбільша насиченість функціями в загальноміському центральному просторі Львова відмічена в південно-західній частині площі Ринок, в кварталах, прилеглих до площі Ринок, в яких сформувався високий мистецько-розважальний потенціал, а також вздовж західної частини проспекту Свободи. Кілька площ і вулиць центральної частини мають чітке функціональне маркування, тобто офіційно чи стихійно використовуються під конкретні функції. Такими просторами є площа Вічева з художнім ринком Вернісаж, площа біля пам'ятника першодрукарю І.Федорову з ринком антикварних книг, вулиця Валова з епізодичним проведенням на ній кінофестивалю та кінопоказів, та частина проспекту Свободи перед пам'ятником Т.Шевченку, що має чітке політично-громадське маркування простору.

Аналіз насиченості функціями громадського простору при торгових центрах дав наступні показники. На території ТРЦ наявні наступні функції:

паркування, розміщення рекламоносіїв. Зупинка громадського транспорту в межах пішохідної доступності до ТРЦ. Натомість кількість функцій в середині об'єкту значно перевищує 50 одиниць.

Аналіз насиченості функціями громадського простору громадських підцентрів міста, що за формою є сукупним простором окремих громадських об'єктів здебільшого побутового обслуговування, містить від 30 понад 50 функцій.

Аналіз насиченості функціями громадського простору житлових осередків, що окрім ігрових майданчиків, місць паркування та кількох точок торгівлі не містять різновидної діяльності, зафіксував у різних житлових осередках від 0 функцій (садибна забудова) до 3-7 функцій у багатоквартирній забудові.

Як один з показників інтенсивності експлуатації ГП у роботі прийнято рівень шумового забруднення²². За результатами проведених замірів максимальний показник шуму в обстежених ділянках²³ становить 69 дБ (Додаток Д).. Це нормативно допустимий показник, проте несприятливий для функцій рекреації, розумової діяльності, з огляду на рекомендований показник – 45-55 дБ.

Різноманітність громадських просторів за **соціальною активністю** встановлюється на основі даних: - *щільності соціально значимих дій*; - *тривалості використання простору користувачем протягом дня (місяця, року)*; - *наявних обмежень у доступі до користування простором, як фізичних так і психологічних(майновою, релігійною, місцем проживання та ін.)*.

Аналіз соціокультурного використання території міста полягає в аналізі локалізації соціуму. Визначення місць усталеного перебування субкультур, маргінальних прошарків чи соціальної сегрегації за майновою ознакою на громадських просторах дає змогу виявити умовно зайняті місця.

²² Відповідає критеріям Я.Гейла щодо фізіологічного комфорту громадського простору

²³ Вул. Городоцька, як основні лінійні простори, що спрямовують користувача до центральної частини міста проспект Свободи, проспект Шевченка (м. Львів)

Досить укоріненим є використання кількох просторів міста. Культовими місцями збору і пам'яті є площі перед пам'ятниками - як політичний простір, площі біля церков – є усталеним місцем віруючих з закріпленою духовною функцією простору. Чітко окресленими в містах є місця мітингів та протестів громадських та політичних організацій. Місця загальноміських святкувань також утверджені в просторі міста виходячи як найбільші відкриті громадські простори.

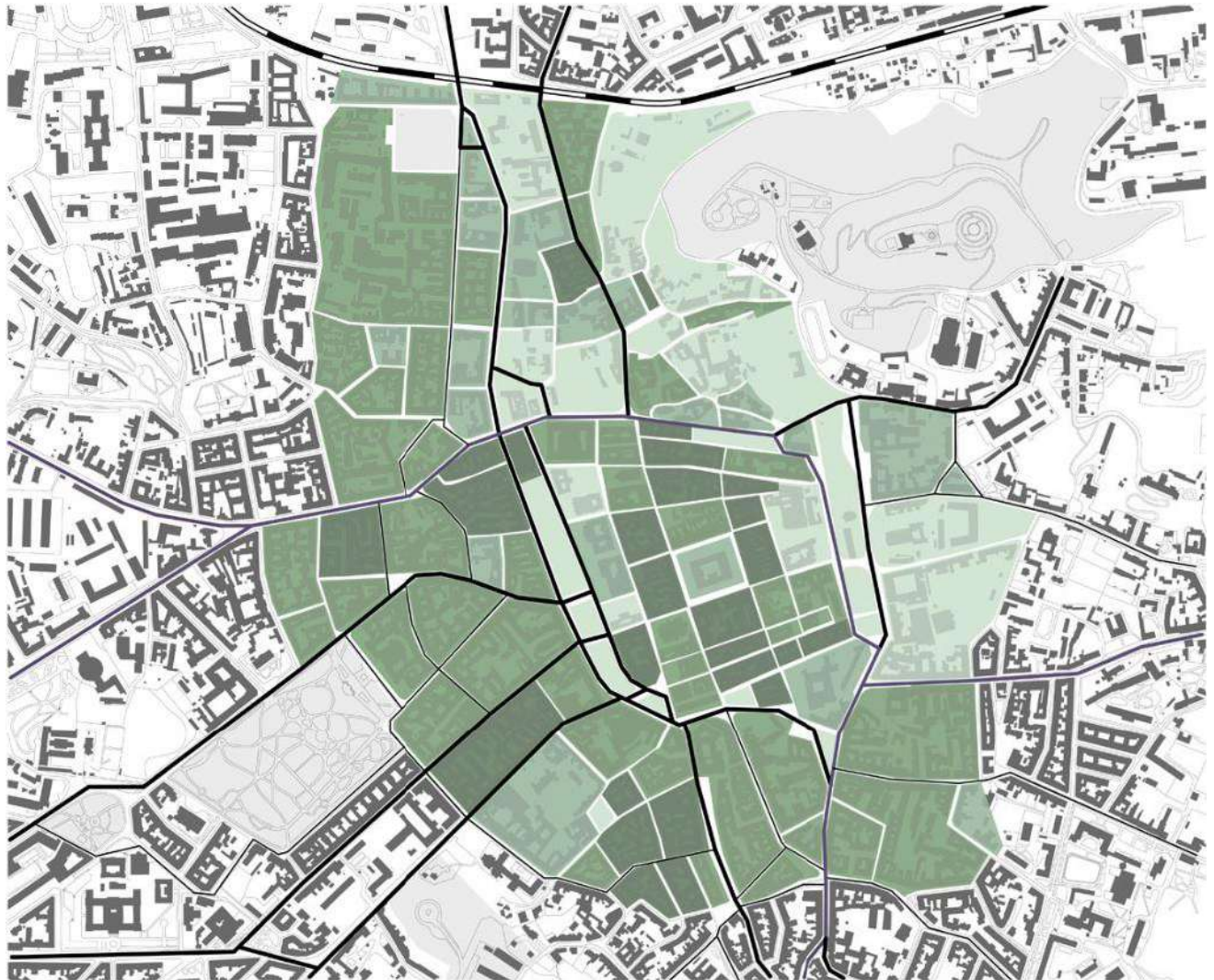
Функціональне зонування міста породило монофункціональні міські простори, використання яких обмежувалося певними годинами доби або сезонами. Такі простори подекуди залишаються практично безлюдними (Додаток Г). Житлова забудова розглядається як основа потенційної соціальної активності на території. Громадська забудова розглядається як точки притягання відвідувачів. Відповідно, показники щільності житлової та громадської забудови є підґрунтям у розрізненні ГП.

Громадський простір загальноміського центру, це сумарний простір окремих кварталів, проспектів, скверів, площ та вулиць. Для виконання обчислень показників в межах даного типу громадського простору, на відміну від просторів, що є територіями в окреслених межах, до прикладу, як при громадських об'єктах чи дворовий простір житлового осередку, підраховуються показники в межах окремих «полів» дослідження - діляниць, кварталів, обмежених елементами транспортної мережі²⁴. Коефіцієнт *щільності житлової забудови* (таб. 4.15) та *фонду громадських будівель* розраховується як співвідношення їх площі забудови до площі території дослідження (таб. 4.16).

²⁴ Виконано за методикою професора Вадімова В.М. (2007; 2014; 2015). В даній роботі площа найменшої території дослідження становила 0,26 га, найбільшої - 5,66 га.

Таблиця 4.15.

Щільність житлової забудови в межах центральної частини та прилеглих до неї кварталів (м. Львів)

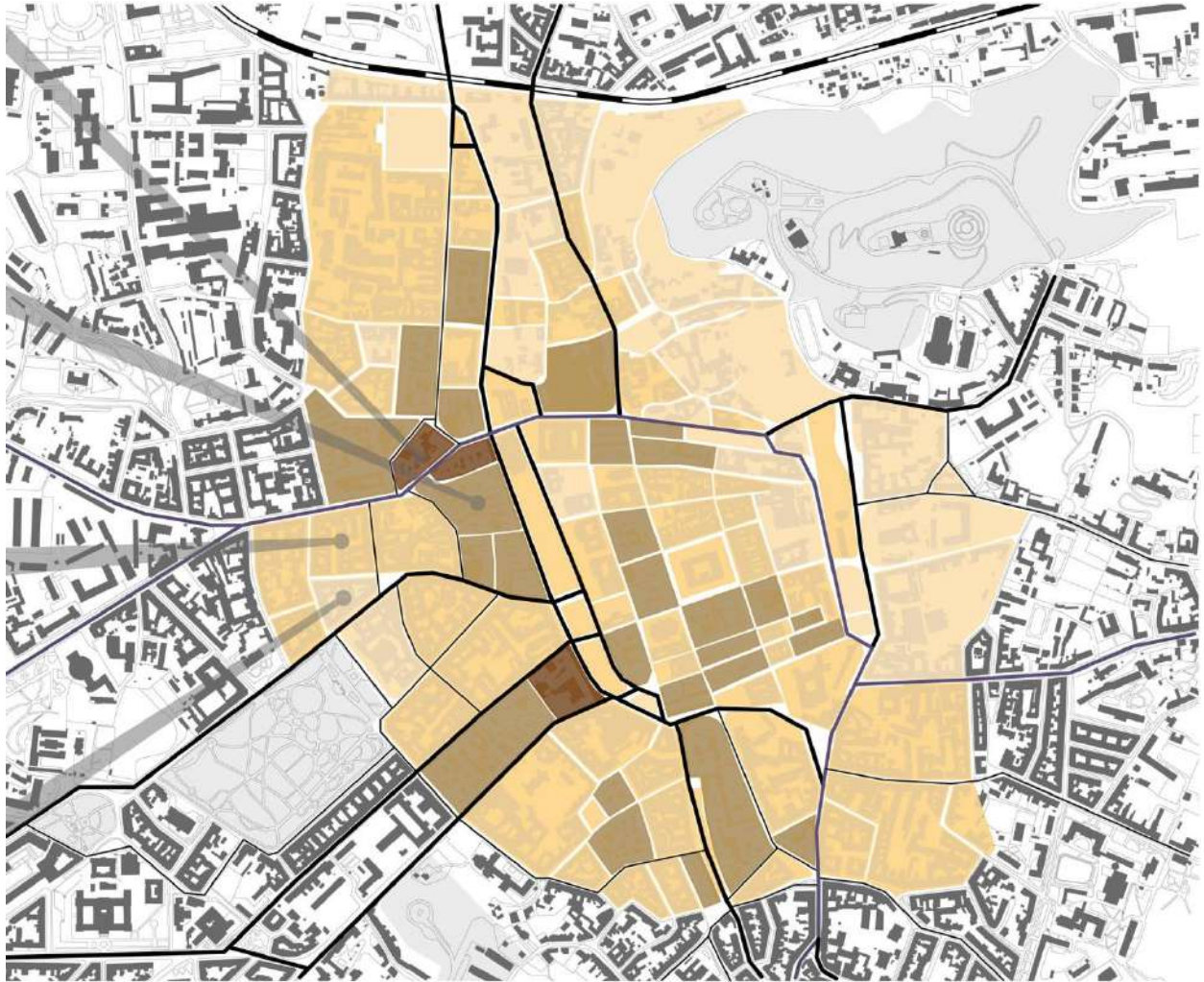

Градация					Коефіцієнт відк. простору = $\frac{S \text{ відк. простору}}{S \text{ забудови}}$
Рівень	високий	середній	низький	мінімальний	
Коефіцієнт	0 - 0,5	0,5 - 1	1 - 2	2 і <	

Примітка: опрацювання автора.

Таблиця 4.16.

Щільність функціонального використання території в межах центральної частини та прилеглих до неї кварталів (м. Львів)

Градация				
Рівень	висока	середня	низька	мінімальна
Коефіцієнт	50 і <	30 - 50	10 - 30	0 - 10

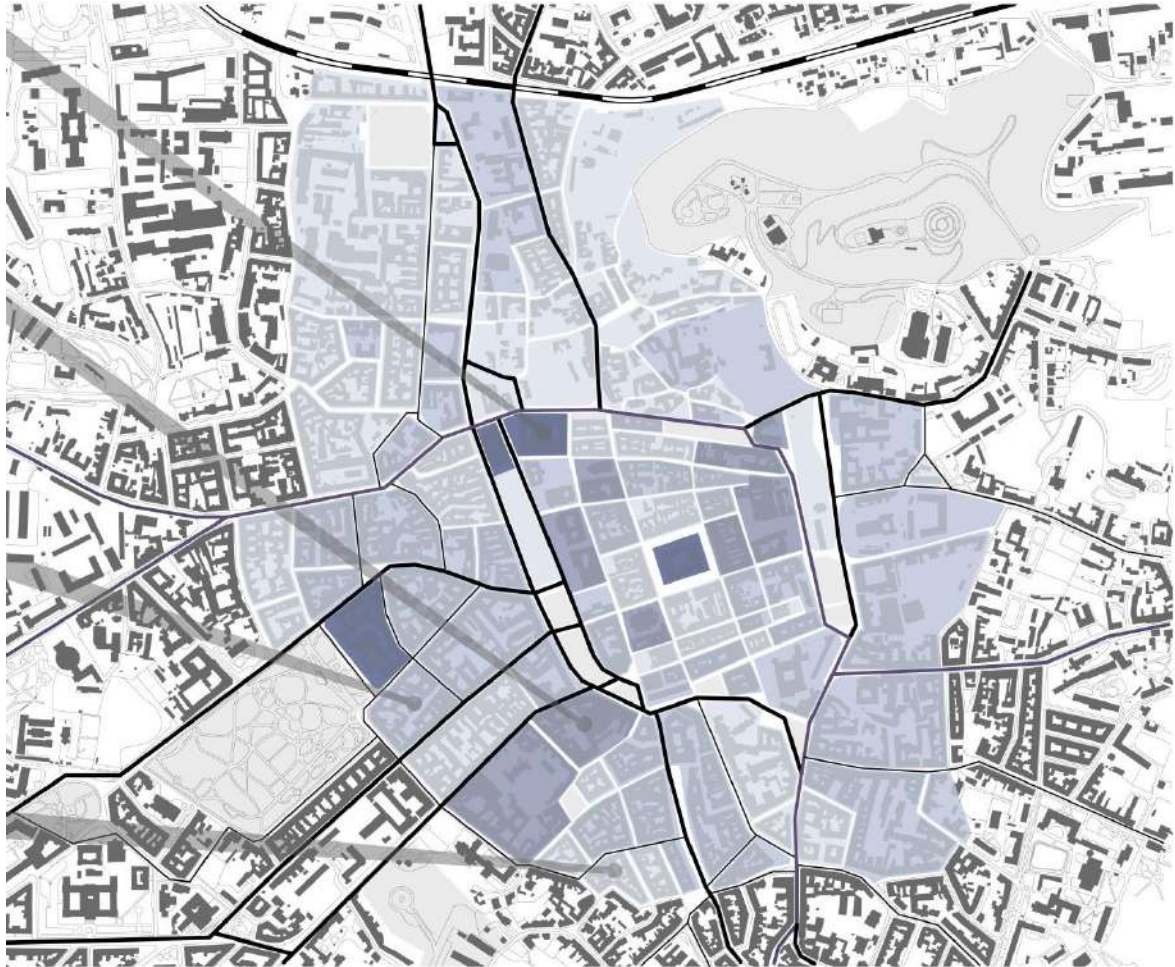
Коефіцієнт насиченості функцій = $\frac{\text{Кількість функцій}}{\text{Площа території}}$

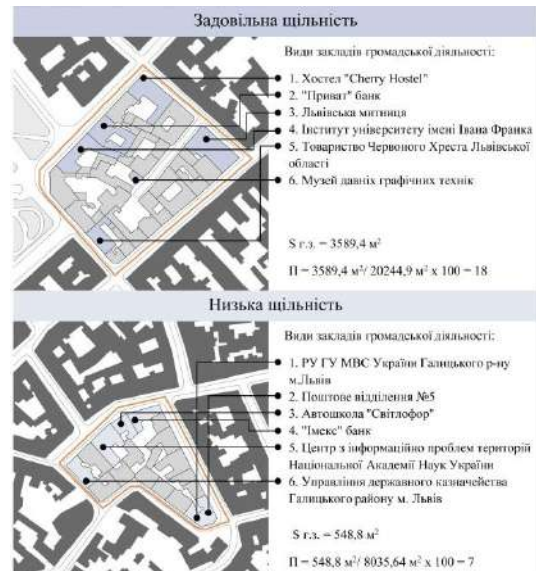
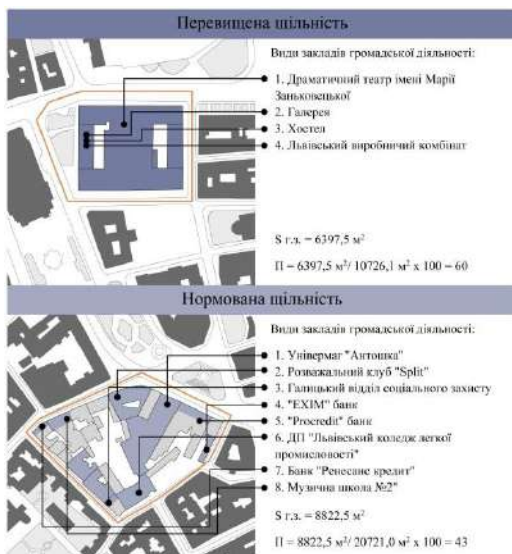
Примітка: опрацювання автора.

Таблиця 4.17.

Щільність громадської забудови в межах центральної частини та прилеглих до неї кварталів (м. Львів)

Градация					Щільність (П) = $\frac{S_{\text{громадської забудови}}}{S_{\text{кварталу}}} \times 100$
Рівень	перевищений	нормований	задовільний	низький	
Щільність	50 - 100	30 - 50	10 - 30	0 - 10	

Примітка: опрацювання автора

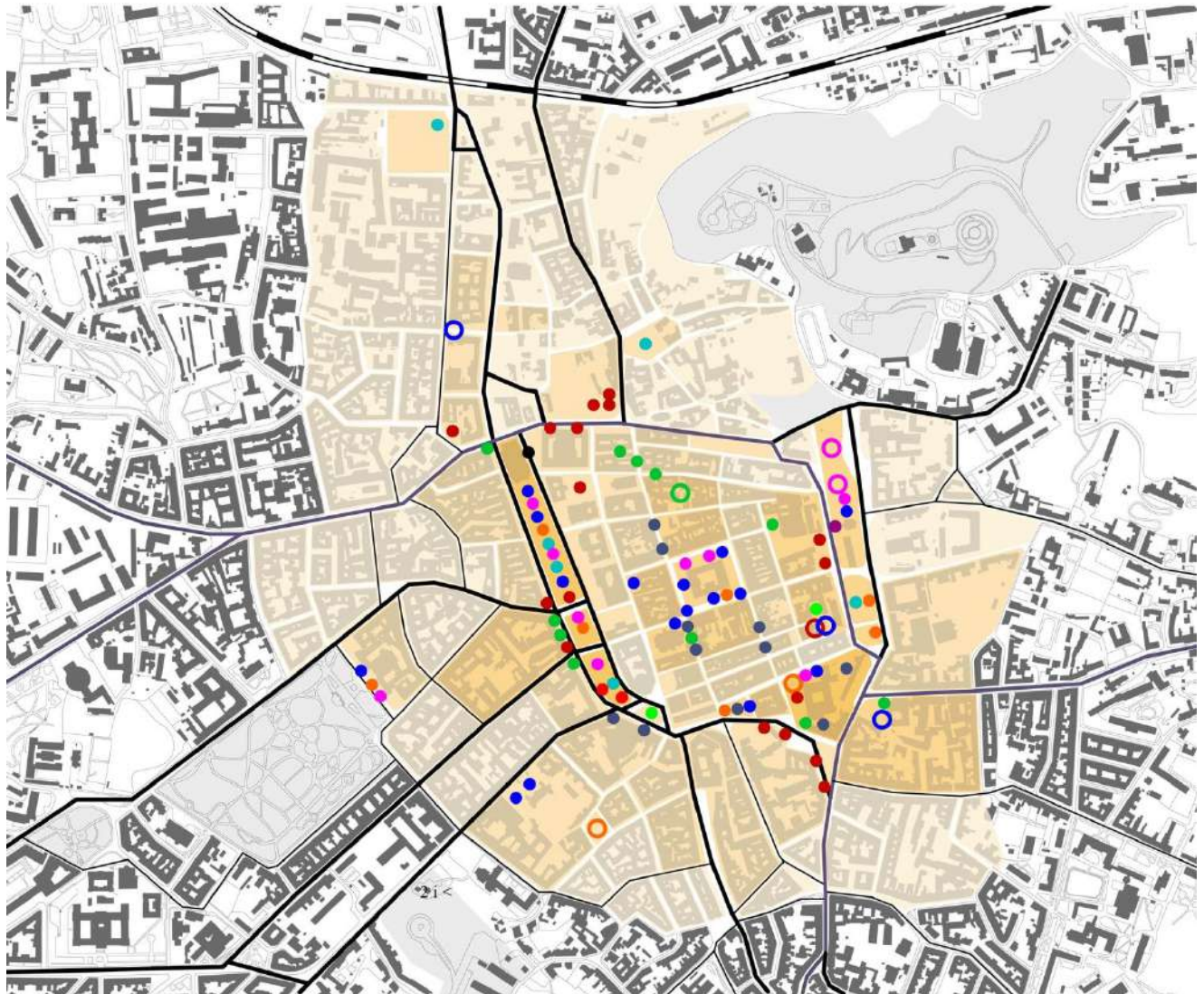
Таблиця 4.18.

Аналіз функціонування ГП загальноміського центру (м. Львів)

Примітка: опрацювання автора

Локалізація соціуму на території центральної частини (м. Львів)

Градация					Субкультури:		Металісти
Рівень	перенасичений	активний	малоактивний	ненасичений			Готти
К-ість ф-цій	6 і <	3 - 5	0 - 2	0			Панки Роллери, паркуристи, скейтери

Умовні позначення:		
	Місця вуличної торгівлі	Культові місця збору і пам'яті
	Місця вуличних музикантів	Місця вуличних заходів
	Місця безпритульних людей	Місця мітингів
	Місця збору туристів	Соціальні акції допомоги
	Місця концертів, святкувань	
	Місця відпочинку літніх людей	

Примітка: опрацювання автора

Характерні ознаки різноманітності громадських просторів різних груп завдань.

Загальноміський центральний громадський простір.

Значний відсоток пішохідного простору (приклад: м. Київ, площа Конtrakтова)

Театральність (приклад: м. Львів, площа Ринок)

Місце волевиявлення громади (приклад: м. Київ, вулиця Хрещатик)

Репрезентація міста через національні, культурні особливості як простору так і його користувача (приклад: м. Львів, площа Ринок)

Простір громадських підцентрів міста.

Забезпечення побутових потреб (приклад: м. Львів)

Демонстрація глобальних тенденцій міського дизайну: засобів та форм (приклад: м. Львів)

Репрезентація житлового району (приклад: м. Львів)

Вузловий простір у поліцентричній системі міста (п-кт Чорновола, вул. Липинського, м. Львів)

Громадський простір в житлових осередках.

Забезпечення рекреації

Формування місць різновікового використання

Формування місць «діалогу»

Формування місць діяльності²⁵

Примітка: сформовано автором за матеріалами загального доступу Google Maps.

²⁵ Діяльність при багатоквартирному житті регулюється наступними законодавчими та нормативними документами: Закон України «Про житлово-комунальні послуги», 2189-VIII. 2018 (регулює відносини споживача послуг та постачальника); ДСТУ-Н Б Б.2.2-9:2013.

Також розглядається роль в інтенсивності освоєння міського простору громадської забудови з активним режимом відвідування - це заклади культури, мистецтва, освіти, об'єкти міського значення, адміністративні та офісні будівлі. У випадку, коли об'єкт знаходиться не в структурі кварталу, а обмежений з трьох сторін вулицями, межі ділянки приймаються по зовнішньому контуру забудови.

Загальноміський центральний простір має найвищі показники щільності громадської забудови та є найбільш інтенсивно експлуатований. Надмірно інтенсивна експлуатація громадського простору може хибно трактуватися як економічний розвиток міської території. Дане явище обумовлене фінансовими збуреннями. Коли громадський простір є видимо респектабельніший за його міське оточення, реалізується ефект «острова». Проте існує ризик зниження архітектурного та культурного потенціалу надміру експлуатованої міської ділянки, що з часом ускладнить розвиток об'єкту. Згідно обстежень, окремі ділянки центру міста мають відносно низький рівень інтенсивності використання як за показником пішохідного руху так і за показником кількості функцій в межах «поля» дослідження. Тобто в центральній частині міст спостерігається поляризація простору за інтенсивністю використання.

Громадський простір, сформований при крупному *торговому об'єкті*, незважаючи на видиму інтенсивність використання згідно високих показників пішохідного руху, має найнижчу, з поміж трьох типів досліджуваних просторів, функціональну наповненість та не забезпечує можливість до дії і саморепрезентації користувача простору.

Громадський простір *територій багатоквартирного житла* має найнижчі показники пішохідного руху та щільності громадських об'єктів, і усереднені показники кількості функцій на одиницю площі. Тобто даний простір є найбільш врівноваженим за інтенсивністю використання.

Проведений функціональний аналіз показує, як впливає функціонування розглянутих різновидів ГП на збереження життєздатності загальноміської

системи просторів. Різна функція і смислова роль у містобудівній системі мають місце «пазла».

Положення про необхідну різноманітність видів ГП у роботі трактується як *екологічна стратегія* модернізації міста, оскільки фрагментація ГП, утворення анклавів в структурі міста, які змушені виконувати одночасно усі типи функцій ГП, веде до точкового нерівномірного збільшення урбаністичної щільності в місті та до утворення вузлів-бар'єрів у розвитку інших структурних елементів міста. Спеціалізація елементів в межах системи дозволяє їм функціонувати в ній ефективніше.

Підсумовуючи, відмінності завдань функціональних зон міста формують вимоги до громадського простору в них, його організації та задають його ієрархічність. Відповідно, різноманітність об'єктів системи громадських просторів реалізована через відмінні функціональні завдання та роль в системі міста. Формування нових ГП передбачає створення *мережі*, як стійкої просторової форми, в якій новозакладені ГП виконують функцію зв'язку і є засобом адаптивності системи, що відбувається шляхом звуження спеціалізації об'єкту.

4.4. Коеволюційність розвитку громадського простору та містобудівної системи (на прикладі монофункціональних міст України)

Спостереження в часі за характером кількісних та якісних змін ГП міст підтверджує положення, що система є відображенням характеристик її середовища. Дане положення *коеволюційності* базується на принципі ієрархічної упорядкованості, коли більш високий ієрархічний рівень – містобудівна система - задає скерування нижчому підпорядкованому йому рівню – системі громадських просторів. ГП, як «відкрита дисипативна система, здійснює постійний обмін речовиною з зовнішнім середовищем, в котрому вона народилася» (Bertalanffy L. von. 1968) та є структурно стійкою у ньому. Формою обміну є перейняття прийомів формування міського середовища, а енергією

виступає архітектурна, культурологічна цінність території, змістовні сенси, емоційні тригери, капіталізація території.

Положення коеволюційності дозволяє моделювання процесів формування та розвитку ГП на основі положень наукових теорій з розвитку містобудівної системи.

В процесі урбанізації зростає містобудівна щільність – забудовуються вільні території, збільшується кількість функцій на одиницю площі. Симультанно відбуваються процеси модернізації, забезпечення умов для ширшої палітри функцій в ГП, а також формуються нові ГП. Прикладом може бути вплив розвитку системи об'єктів торгівлі в містах України на перебудову прилеглого до них міського простору і формування його з ознаками громадського. Збільшення кількості ТЦ в містах України формують все розгалуженішу мережу просторів - примітивних проте з ознаками громадських.

Перший шлях розвитку містобудівної системи – інтенсивний, проявляється як збільшення урбаністичної щільності територій за трьома показниками: щільності забудови, щільності функцій та щільності людей на одиницю міської території. В даній моделі міського розвитку прогнозованим є запотребованість в збільшенні відсотку ГП, як необхідного місця соціальної інтеракції. Збільшується інтенсивність використання ГП на територіях вищої містобудівної вартості.

Інтенсивний шлях розвитку міста, як це доведено на прикладі міст Львів, Харків, Кривий Ріг, реалізується шляхом почергового нарощення каркасу і тканини міста.

Другий шлях розвитку міста – екстенсивний, і проявляється як урбанізація приміських територій та освоєння тих незначних міських земель, що до тепер вважалися непридатними для забудови. За даного типу міського розвитку ГП формуються як локальні функціональні кластери. У даній моделі помітний дисбаланс поміж споживачами і ресурсами, оскільки при відносно сталій кількості мешканців міст України, площа задіяна у функціонування міста

зростає. Тобто є ріст споживання, іншими словами ріст якісних характеристик через збільшення кількісних показників на 1 людину. Це стосується і ГП, які як і решта елементів містобудівної системи кількісно зростатимуть при сталому показнику їх споживача.

Коеволюційність розвитку громадського простору та містобудівної системи у роботі досліджено на прикладі монофункціональних²⁶ міст України.

В період з 50-их по 70-і роки ХХ ст. в Україні було збудовано ряд малих та середніх міст, основною функцією яких було обслуговування об'єктів гірничодобувної і переробної промисловості та енергетики²⁷. А. Майєр називає такі поселення – «промислово-житлові колонії» (Majer A., 2010).

В детермінованих статичних системах, якими є ГП реалізуються односторонні та двосторонні відносини зі середовищем.

Стійкість **односторонніх відносин** простору зі середовищем визначається заданою композицією простору, де архітектура є важливою вихідною умовою у функціонуванні ГП. До таких просторів належать площі, проспекти, вулиці. Особливість та принципи планування цих елементів у монофункціональних містах обумовили формування специфічних громадських просторів – великомасштабних, лінійної композиції, з провідною функцією репрезентативності, а не побутовою функцією.

Планування новозакладених у ХХ ст. міст виконувалося в радянській парадигмі. Згідно урбаністичних теорій 30-х років та їх подальших реалізацій у 60-70-і роки, місто формувалося зі стандартизованих планувальних елементів -

²⁶ Згідно Закону України «Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку малих міст» в Україні нараховується 111 монофункціональних промислово орієнтованих міст, з них 11- у Західному регіоні.

²⁷ Дослідження проведено на прикладі монофункціональних міст у Львівській області: Червоноград, Новояворівськ, Новий Розділ, с.м.т. Добротвір; у Волинській області – Нововолинськ; в Рівненській області – Кузнецовськ; в Чернівецькій області – Новодністровськ.

кварталів, районів. Їх планування було, практично, ідентичне і за структурою, і за балансом території, і за складом об'єктів обслуговування. В структурі мікрорайону або групи кварталів, в зеленій зоні, розміщувалися дитячий садок, школа та об'єкти первинної ланки обслуговування - їдальня, магазин. В структурі району передбачалося будівництво громадських споруд більшого масштабу – адміністративних будівель, палацу культури, будинку зв'язку, поліклініки, універмагу, побутового комбінату. Місткість (потужність) цих об'єктів розраховувалася у відповідності до кількості мешканців. Такий спосіб «конструювання» генпланів виключав планувальну мальовничість, однотипно збираючи стандартні квартали в планувальну структуру (таб. 4.21).

В «соцмістах» камерна ринкова площа історичних міст була замінена на велику відкриту площу, а вулиці міст проектувалися широкими прямими проспектами.

Місто формувалося монументально з метою демонстрації могутності імперії. Збільшення центральних публічних просторів міст другої половини ХХ ст. було необхідне для проведення масових дійств – парадів, святкувань політичних подій та дат. Сценарій громадського простору виходив з ідеологічних завдань.

Прикладом є м.Новояворівськ Львівської області, що «складене» з двох мікрорайонів, поміж якими проходить магістраль загальноміського значення (таб. 4.21 А). В завершенні магістралі є значна озеленена територія при громадських об'єктах – палаці культури, будинку зв'язку і спортивному комплексі, які, ймовірно, мали стати осередком загальноміського центру. Натомість, за сукупністю обслуговуючих функцій та активністю відвідування роль загальноміського центру перейняла вищезгадана магістральна вулиця. Більшість громадських функцій реалізовані за рахунок перепланування перших поверхів багатоповерхової житлової забудови. Тобто можна говорити про те, що стихійно формується лінійний центр міста, а його початком стали не заплановані культурно-побутові об'єкти, а ринок, що за останніми роками

значно розрісся. Запроектований і реальний загальноміські центри не співпали і існують незалежно один від одного. Стихійно сформований центр не має чіткого окреслення та явних просторових орієнтирів у вигляді домінант та акцентів. Можна говорити, що для монофункційного міста при формуванні ГП пріоритетом на сьогодні є функціональна а не смислова складова.

Інший приклад - місто Добротвір Львівської області, було закладено на основі прямокутної сітки вулиць (таб. 4.21 Б) житлових груп з об'єктами обслуговування та озелененням.

Основою планувального каркасу Добровора є загальноміська магістраль, що на час закладення міста мала назву вул. Леніна, а сьогодні - вул. І. Франка. Вздовж неї розташовані заклади побутового обслуговування і адміністративні будівлі, проте сукупність громадських об'єктів на окресленій території не забезпечила створення образу загальноміського центру.

Структура поселення та інфраструктура обслуговування від часу закладення фактично не змінилася до сьогодні, за невеликим винятком збільшення кількості дрібних об'єктів торгівлі та закладів громадського харчування.

Сценарій громадського простору міст II пол. XX ст. виходив з ідеологічних завдань. А саме, площі та вулиці окрім прямої їх функції - транспортного обслуговування сельбищної території, були запроектовані як місця масового святкування політичних дат, для парадної ходи; площі фіксувалися тоталітарною символікою. Сьогодні, в своєму прагненні відходу від попереднього політичного режиму, мешканці досліджуваних міст делегують бажання змін на усі візуальні нагадування про минуле. Прямолінійні міські композиції, що застосувалися задля підкреслення репрезентативності та значимості простору, сьогоднішніми мешканцями неусвідомлено асоціюється з минулою епохою (Соснова, Н. та Нечипір, Т. 2017).

У роботі проведено анкетне опитування мешканців міста Червоноград Львівської області²⁸. В складі анкети²⁹ запропоновано до розгляду 10 типів просторових рішень громадських просторів. Підбірка зображень складалася з паттернів міського середовища, характерних як радянському міському дизайну так і сучасним трендам; різних геометричних форм, насиченості простору елементами, різного типу озеленення та міського освітлення. В результаті опитування встановлено, що переважна більшість мешканців обрала дизайн криволінійних форм, на противагу рішенням з прямими лініями. Можна припустити, що радянське планування міста у мешканців асоціюється з прямими лініями проспектів, прямокутною нарізкою кварталів і, способом узгодження вигляду міста зі змінами в суспільстві, мешканці бачать зміну регулярних геометричних форм благоустрою та озеленення.

У більшості досліджених міст України заміна радянської скульптурної символіки або постановка нового пам'ятника відбулася формально, без зміни символічності і масштабу елементів оточуючого їх простору. Як наслідок - невідповідність нових символів до сформованого в минулому і під іншу ідеологію, простору (таб. 4.24).

Не змінене, в стані стагнації міське середовище не дозволяє в повній мірі мешканцям сприйняти нову політично-економічну реальність. Така «незавершеність» в містобудуванні породжує ефект перенесення в свідомості мешканців. Для більшості мешканців економічні і побутові труднощі життя наклалися на візуально-емоційне сприйняття місця проживання, і в сукупності висновком є наступне твердження: «нічого не змінилося, життя не стало кращим...» (*Анкета «Підвищення якості міського середовища Червонограда»*)

²⁸ Анкета «Підвищення якості міського середовища Червонограда» В вибірка не є репрезентативною; опитано 109 людей. [Електронний ресурс]: Режим доступу: https://docs.google.com/forms/d/1O2oglngZK7xiqHsk_petxBt-51Am4WL7uEh-frV6Akw/viewform?c=0&w=1

²⁹ Структура анкети наведена у розділі 2 в частині викладу методики дослідження.

(2014)). В приватних блогах мешканців різних міст є міркування, які можна передати дописом мешканки Кузнецовська Рівненської області: «Гарне місто, ... але все, що було гарне, то будувалося ще в іншій країні. Тоді все вирувало, працювало. Тепер тільки нові пам'ятники, церкви відбудовують» (Додаток К).

Опитування мешканців м.Червоноград Львівської області інформує, що «люди не бачать чим їм гордитися у своєму місті». На питання: «Щоб б ви хотіли показати гостям вашого міста?», відповіді, у рівних долях, поділилися поміж: «нема що показати» та «палац Потоцького» - єдину історичну будівлю, що збереглася від колишнього міста Кристинопіль, на місці якого було збудовано нове радянське місто. Аналогічна ситуація з опитуванням мешканців міста Кузнецовськ Рівненської області³⁰. На думку респондентів у місті «нема що показати гостям» або «показали б атомну станцію і ріку»: перше – бо «про це просять самі гості міста», а друге – бо це «єдине красиве місце в місті».

Наслідком коеволюційності у розвитку громадського простору та містобудівної системи монофункціонального міста є латентність процесів змін у ГП. Складніша система володіє більшим потенціалом до самоорганізації, натомість «проста, двополярна» система монофункціонального міста – з промисловою та сельбищною зоною, не володіє ресурсами та засобами до швидкої адаптації. Відповідно, цих ресурсів бракує і для адаптації її елементів, в тім числі ГП. Наслідком є відсутність сформованого громадського центру, що відповідав би за репрезентативність та ідентичність міста. У монофункціональних містах не забезпечений вищий щабель вимог до громадського простору, а саме можливість ідентифікації мешканців з власним містом, національною культурою.

³⁰ Анкета «Підвищення якості міського середовища Кузнецовська» (2014) з дослідження сприйняття міського громадського простору мешканцями міста: Режим доступу: <https://docs.google.com/spreadsheets/d/1P2anMbYqnpzDBgYEGxnmlXC8q28caZ74FLUZdDhxYW0/edit#gid=1131473855> (Додаток К).

Двосторонні відносини в детермінованій динамічній системі ГП реалізуються як *обмін зі середовищем*. Стабільність основних компонентів такої системи ГП досягається постійними обмінними процесами з міським середовищем. До таких просторів належать простори при ТРЦ, вуличні кафе, вуличні базари, арт-простори, культурно-мистецькі, архітектурно-історичні кластери, міжквартальний простір з спортивними та ігровими майданчиками та ін. Дані простори формуються як шаблони з елементів та взаємозв'язків, які якнайкраще (ефективно) забезпечують необхідні для функціонування простору характеристики, починаючи від прибутковості, епатажності, символічності і до первинного - благоустрою.

Проаналізувавши громадські простори м. Новояворівськ (таб. 4.23) можна виділити наступні особливості їх влаштування, що є наслідком двосторонніх відносин ГП та монофункціонального міста:

- некомфортність громадського простору для мешканців міста - якщо початково місто було запрограмоване на обслуговування виробництва, то тепер – на комерціалізацію, і ні тоді ані зараз місто не розглядається з точки зору мешканця і його прав на персоналізацію міського простору;

- можливість «саморепрезентації», участі в громадському житті, практично відсутня, нема умов, сформованих під різні види активностей, діяльності, які б залучали населення до громадського життя;

- низька мультифункціональність, кількість функцій на простір є мінімальною, подекуди простори є монофункціональними.

Підсумовуючи дослідження монофункціональних міст, можна сказати, що система ГП є відображенням характеристик її середовища. Зокрема спрощена функціональна організація даного типу міст відобразилася на спрощенні різновидів його ГП.

Монофункціональне місто невелике³¹ і складається, як правило, з кількох житлових груп та загальноміського центру, де зосереджена інфраструктура обслуговування (таб. 4.21). Відповідно, більшість громадських просторів локалізовані у загальноміському центрі. Проаналізовані ГП міста Новояворівськ Львівської області свідчать про наявність в монофункціональних містах просторів, що забезпечують лише окремі положення нижніх щаблів потреб населення згідно піраміди А.Маслоу: *фізіологічні та безпекові* (таб.4.22).

З часу закладення цих міст минуло, в середньому, лише пів століття, але значні соціально-економічні зміни обумовили невідповідності між потребами мешканців – як матеріальними так і духовними, та функціонуванням міста. Насьогодні, місто з промислового двополярного – де житло і місце праці були відокремлені, намагається трансформуватися на традиційне місто змішаних функцій. Активізація нових видів діяльності, що поки не мали місця в структурі міста, обумовили містобудівні зміни. Каталізатором змін стала поява у 90-х роках різних форм приватної власності на відміну від єдиної державної форми власності, що існувала в період закладення міст II половини ХХ ст.

Первинний рівень адаптації містобудівної системи в процесі переходу від монофункційного міста до класичного поліфункційного знайшов відображення у формуванні ГП як розширення палітри функцій, що реалізуються в межах ГП та форм їх просторової організації.

Формування нових ГП реалізовується при настанні критичної ємності території існуючих ГП, що визначається за показником інтенсивності економічного та фізичного використання та накладання багатьох функцій, подекуди несумісних в межах однієї території, за умови збільшення кількості елементів в існуючих просторах, в тім числі кількості їх користувачів. Флуктація при взаємодії зі середовищем посилюється і настає точка біфуркації, в якій випадкові зміни системи переходять в детермінований рух

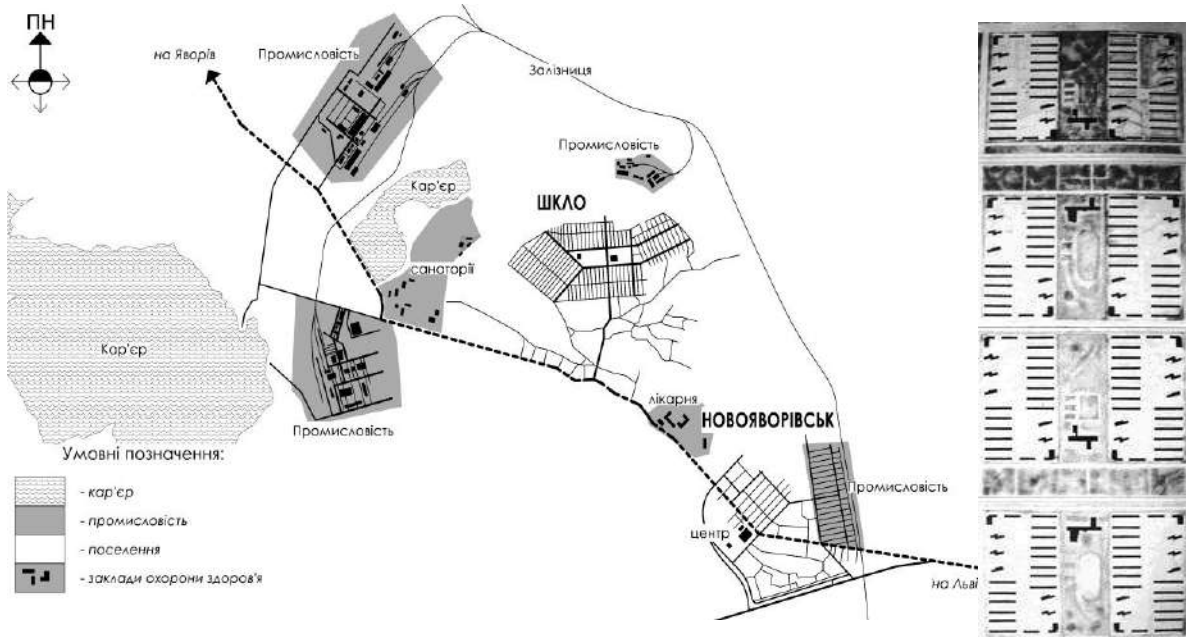
³¹ Серед монофункціональних міст України міста, людністю менше 10 тис осіб, що не відповідають критеріям поняття малого міста, становлять 32 %

системи - наступає **структурна реорганізація** громадського простору у формі: - розширення меж простору, - утворення нового простору-сателіту при існуючому з тим самим набором функцій, - формування нових автономних громадських просторів, **за принципами:**

- реплікування успішних функціональних і просторових типів ГП,
- поширення ГП за найменшим опором в сторону де нема бар'єрів у просуванні як користувача простору так і розвитку функцій простору.

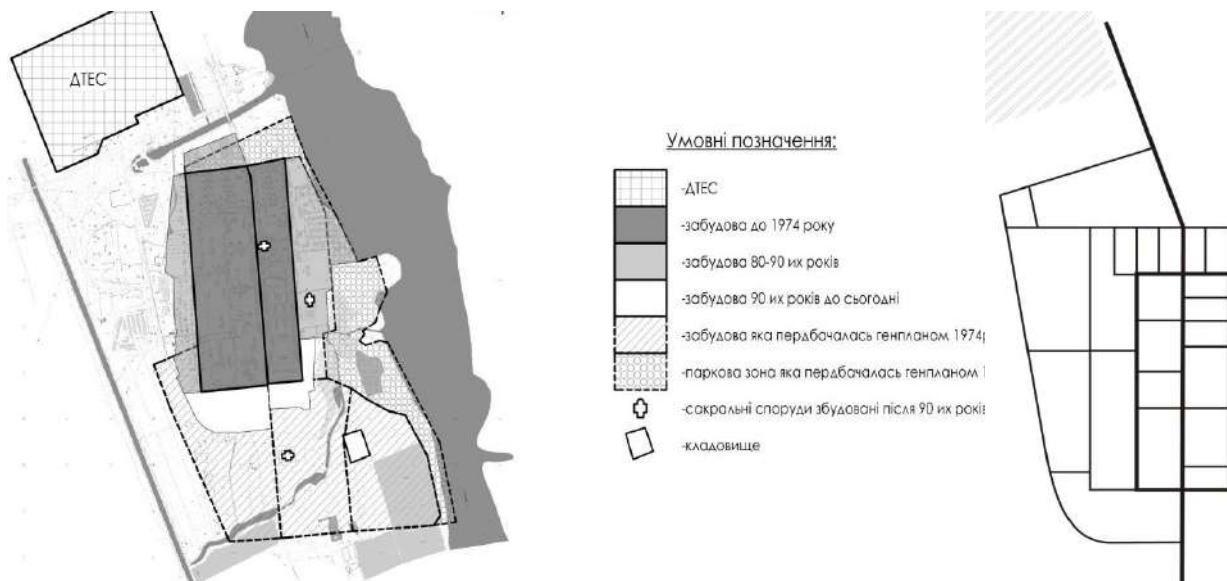
Даний процес є адаптацією ГП і одночасно оптимізацією функціональної структури міста.

Функціонально-планувальна структура монофункціональних міст

А) Функціональне зонування міста Новояворівськ

Б) формування сільбищної території з типових кварталів (Гіпрогор. 1931) (Меєрович М. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://archi.ru/lib/publication.html?id=185057004>)

В) Функціональне зонування міста Добротвір

Г) модель планувальної структури м. Добротвір

Примітка: укладено автором

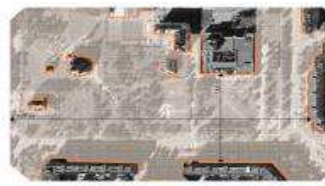
Таблиця 4.22.

Громадські простори м. Новояворівськ Львівської області

Загальний вигляд

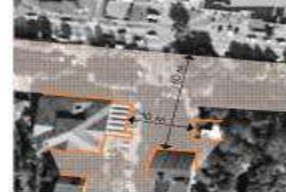

План

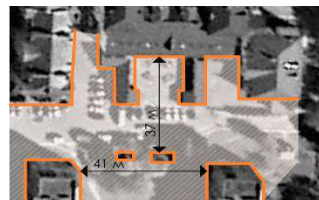
Основні ф-ції
пішохідний
транзит,
рекреація,
комерція

Площа перед церквою св. Петра і Павла по вул. 50-річчя УПА

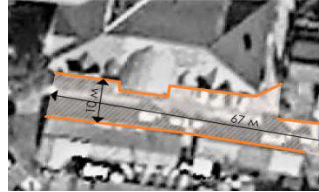
пішохідний та
транспортний
транзит,
торгівля,
розваги

Площа перед ТЦ по вул. С. Бандери, 13

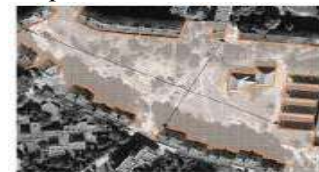
пішохідний та
транспортний
транзит,
торгівля

Простір при ТЦ "Янтар", вул. Шевченка, 8г

пішохідний та
транспортний
транзит,
торгівля

Громадський простір перед ТЦ "Підкова", вул. С. Бандери, 21а.

пішохідний
транзит

Прибудинковий простір по вул. Січових Стрільців, 3-7

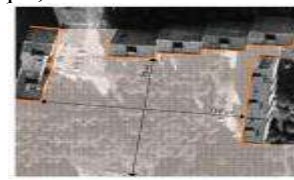
пішохідний
транзит,
рекреація,

Спортивні майданчики по вул. Січових Стрільців, 7-9

рекреація

Міжквартальний громадський простір, вул. С. Бандери, 5.

рекреація

Внутрішньодворовий простір, вул. І. Мазепи, 7

Таблиця 4.23. Характеристика громадських просторів м. Новояворівськ.

		Роль у структурі міста	Площа об'єкту	Пішохід на активність	Транспортна активність на прилеглих вул.	Щільність забудови, що формує простір	Відсоток відкритого простору до забудованого	Об'єкти торгівлі та послуг в межах простору
1	Площа перед церквою св. Петра і Павла, вул. 50-я УПА	площа перед сакральним об'єктом	11,9 га	висока	висока	середня	відкритий - 60%, збудований - 40 %	майже відсутні
2	Площа перед ТЦ по вул. С. Бандери 13	площа перед торговим об'єктом	0,6 га	висока	висока	середня	відкритий - 53%, збудований - 47 %	домінують у просторі
3	Простір при ТЦ "Янтар", вул. Шевченка, 8г	площа перед торговим об'єктом	0,37 га	висока	висока	висока	відкритий - 24%, збудований - 76 %	по периметру
4	Громадський простір перед ТЦ "Підкова", вул.С. Бандери, 21а	площа перед торговим об'єктом	0,7 га	висока	висока	висока	відкритий - 28%, збудований - 72 %	з двох сторін вулиці
5	Прибудинковий простір по вул. Січових Стрільців 3-7	загальноквартальний простір	3,9 га	висока	середня	вище	відкритий - 52%, збудований - 48 %	в структурі житла
6	Спортивні майданчики по вул. Січових Стрільців 7-9	простір при спортивних спорудах	2,7 га	висока	-	вище середнього	відкритий - 46%, збудований - 54 %	в структурі житла
7	Внутрішньодворовий простір, вул. І. Мазепи, 7	загальноквартальний простір	1,6 га	середня	низька	висока	відкритий - 33%, збудований - 67 %	майже відсутні
8	Внутрішньодворовий простір, вул. С. Бандери, 18-20	загальноквартальний простір	1,37 га	середня	низька	висока	відкритий - 18%, збудований - 82 %	майже відсутні
9	Міжквартальний громадський простір, вул. С. Бандери, 5	Загальноквартальний простір	1,15 га	середня	низька	висока	відкритий - 20%, збудований - 80 %	в структурі житла

Громадський простір монофункціональних міст.

м. Кузнецовськ Рівненської області

м. Новояворівськ Львівської області

м. Новий Розділ Львівської області

1985

2011

А) М. Новояворівськ. Встановлення пам'ятника Т.Шевченкові перед Палацом культури без зміни решти елементів міського оточення є символічним але не функціональним оновленням міста (фото у вільному доступі: <http://www.map-ua.com/Новояворівськ/Степана+Бандери+вулиця/1/>; <https://uk.wikipedia.org/wiki/Новояворівськ>)

Б) Приклад скульптурної символіки незалежної України, виконаної в композиційній риторичі радянського монументалізму (м. Новий Розділ, а – загальний вигляд архітектурно-скульптурного комплексу, 1997 р.); б – скульптура Т.Шевченка (висотою 4.5 м) є центральною фігурою в композиції. (фото А у вільному доступі на офіційному сайті міської Ради м.Новий Розділ: http://www.novyrozdil.lviv.ua/index.php?option=com_content&task=category§ionid=4&id=14&Itemid=39; фото Б © oleksandr47 <http://www.panoramio.com/photo/40076135>)

Висновки за розділом 4.

1. Основними компонентами у формуванні ГП є архітектурно-просторове середовище, користувачі простору та діяльність - соціальна, економічна, що розгортається в просторі. Динамічна рівновага у розвитку ГП проявляється як баланс поміж соціальними запитами на даний вид простору та економічною детермінованістю його функціонування.

2. Різноманітність об'єктів системи громадських просторів реалізована через відмінні функціональні завдання різних типів простору та роль в системі міста. Попри численні підвиди ГП за: - домінуючою функцією, - інтенсивністю використання території, - архітектурно-просторовою характеристикою, - соціально-семантичною роллю, базовими та такими, що присутні у всіх типах міст є наступні ГП: 1) центральний міський простір, 2) простір при громадських, зокрема торгово-розважальних об'єктах, 3) простір в структурі житлової забудови. Ландшафтні території – парки, сквери та ін. можуть бути присутніми у всіх видах ГП.

3. Інтерпретація базової формули потреб людини у площину потреб, які повинен забезпечувати громадський простір задає наступні умови. До категорії «якісних» віднесено простори з вираженою «індивідуальністю» та «функціональністю», які чітко виокремлюються з поміж міського простору.

4. В результаті аналізу громадських просторів міст України визначено, що: - частина міських територій офіційно чи стихійно вже зайняті функціями, що закріпились на тривалий час і не мають передумов для зміни. Це території, починаючи від фізично зайнятих, наприклад - паркуванням авто чи літнім кафе, до територій що символічно зайняті - центральні площі міст у свідомості мешканців асоціюється з місцем громадсько-політичної активності громади;

- інтенсивність використання громадських просторів є нерівномірною, відмічені місця гіперскупчення функцій і дій (н-д, території на яких одночасно виконуються наступні процеси: зупинка громадського транспорту, функціонування закладів швидкого харчування павільйонного типу, стихійна торгівля, вхід до об'єкту притягання, транзитний пішохідний рух і т.д.) і малолюдні території;

- визначено, що бар'єри в пішохідному русі, як наприклад інтенсивний транспортний рух, розтинають зв'язок поміж значними громадськими та ландшафтними просторами і ізолюють окремі з них;

- ландшафтна організація останніми роками вилучена з засобів організації громадського простору. Так дерева (група, солітер, алея) не відповідають архітектурній композиції та функції конкретного громадського простору. Деревя, що розрослись та втратили форму перекривають вигляд на архітектуру і не виконують заданої їм функції по формуванню ландшафтної композиції міста.

5. Еволюційний відбір окремих типів ГП є процесом саморозвитку. Архітектурно-просторові типи ГП, що мали поєднання естетики чи виражену семантичну складову та користь, тобто поєднання кількох складових, є життєздатнішими як складніша система і володіють більшим потенціалом до самоорганізації. Прикладом є громадський простір загальноміського центру, що з поміж решти ГП має найбільше функцій, завдань та сенсів. І в той же час, даний простір є найбільш репрезентативним, найшвидше актуалізується, рефлектуючи як на глобалізаційні стереотипи формотворення простору так і на внутрішньодержавні політично-управлінські вектори.

6. Визначено, що основні *функціональні та смислові ролі* ГП відповідають типам соціальної дії в них за М.Вебером.

Так, тип громадського простору, як місця комерції та отримання прибутку узгоджується з *цілераціональним* типом соціальної дії. Громадський простір – як місце політично-символічних демонстрацій відповідає *цінніснораціональній* дії і детермінується вірою в релігійні, моральні та інші цінності і ідеали. Громадський простір – як місце суспільно-комунікативного обміну, задля кореляції поведінки особи з іншими членами суспільства, відповідає *афективній* дії, що ґрунтується на емоціях, а особа орієнтується на поведінку інших і таку орієнтацію використовує як інструмент у своїй стратегії дій. Тракткування ГП, як такого, що відповідає за поняття «ідентичності» міста стосується центральних міських просторів і узгоджується з четвертим типом соціальної дії – *традиційним* і завдячується встановленим традиціям національно-релігійного та культурно-побутового характеру мешканців.

7. Визначено, що мешканці реалізують функцію спілкування у ГП за подібністю до реалізації побутових потреб за триступеневою системою. Перша ступінь наданих громадським простором послуг – це щоденне використання спільного *прибудинкового простору*, радіус дії якого окреслений візуальною досяжністю з житла.

Друга ступінь надання послуг ГП – періодична. В групі *періодично відвідуваних* ГП – простори в межах *території при громадському об'єкті* (торговому центрі, спортивному центрі, церкві та ін.). Віддаль, яку, згідно проведеного соціологічного опитування, згодні пройти мешканці від свого будинку до приоб'єктного ГП - (5-10 хв - що приблизно становитиме 400-1000 метрів та 15-25 хв., 2 000 м) залежить від потужності об'єкту і дій, які реалізуються в ньому. Межа такого ГП визначається віддалю, яку мешканець згідний подолати до наступного типологічно відмінного ГП.

Третя ступінь надання громадським простором послуг – *епізодична*, її виконує найвищий за рангом ГП загальноміського центру. До епізодично

відвідуваних міських громадських просторів відносяться ландшафтно-рекреаційні території загальноміського значення.

8. Рівень інтенсивності використання ГП відповідає типові ГП. Перший найвищий рівень інтенсивності використання ГП є в центральних міських просторах; другий рівень інтенсивності відмічено в межах територій громадських підцентрів; найнижча інтенсивність використання ГП при громадських об'єктах – торгових, розважальних, в окремих випадках – сакральних.

9. Різні види ГП орієнтовані на виконання різних цілей в структурі міста і не є взаємозамінними. Для зрівноваженого функціонування системи міста в її структурі необхідні ГП усіх типів. Формування нових ГП забезпечить рівномірність розподілу функціонального навантаження в системі, та дасть можливість наявним просторам не виконувати різнорідні подекуди несумісні функції - наступить відповідність виду простору і його завдань.

10. Відмічено характерну властивість ГП, а саме його певну системну сингулярність, поза як лише цей вид простору генерує формування атрактора соціального і є областю його тяжіння.

11. Система ГП є відображенням характеристик її середовища, при цьому виступає як організована система, оскільки її елементи проявляють тенденцією до збереження і розвитку за принципом актуалізації функцій. Дане положення коеволюційності базується на принципі ієрархічної упорядкованості, коли більш високий ієрархічний рівень – містобудівна система - задає скерування нижчому підпорядкованому йому рівню – системі громадських просторів.

Проте встановлено і зворотній зв'язок. Стійко повторювані явища поширення та реплікування успішніших функціонально-просторових форм ГП на прилеглі міські території дозволяють стверджувати що ГП у ході функціонування змінює міський простір.

Особливістю громадського простору на відміну від решти просторових елементів міста є здатність поширювати свої характеристики на прилеглі території та формувати навколо себе нову якість територій. Інтеграція якісного громадського простору в деструктивні райони міста мотивує до дії економічні ініціативи, в результаті отримуємо ефект «акупунктури міста» де знаряддям є не будівля а простір.

Розділ 5.**МЕТОДОЛОГІЯ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ТЕОРЕТИЧНИХ ПОЛОЖЕНЬ
ФОРМУВАННЯ ГРОМАДСЬКИХ ПРОСТОРІВ МІСТ УКРАЇНИ У
ПРАКТИЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ**

Міста України шукають шляхів покращення їх фізичного, соціального та економічного стану. Методологія стратегічного управління просторовим розвитком міст, яка сформувалася у багатьох країнах світу, не відповідає умовам розвитку України. Режим перманентної реконструкції міст як форми їх актуалізації можуть собі дозволити лише країни економічного прориву, як Китай, Японія, ОАЕ. Для України прийнятним є шлях стратегічного прогнозування економічних і соціальних тенденцій, як чинників впливу в містобудуванні. Як зазначалося у роботі, неефективність використання території міст України обумовлює необхідність розробки методології стратегічного менеджменту, адаптованого до перехідного періоду, який характеризується переходом від одного суб'єкту управління – муніципалітету до співпраці кількох – муніципалітету, інвесторів та громади міста.

Саме тому *метою підсумовуючого розділу роботи* є створення інструментів з формування нових та модернізації існуючих громадських просторів, з розробленням планувальних рішень, узгоджених за багатьма критеріями.

Ціллю планування розвитку ГП є розподіл земель міста (задачі прогнозування розвитку і розміщення ГП).

Здійснений у попередніх розділах аналіз теоретичних напрацювань в питаннях функціонування простору соціальної активності та результати досліджень формування ГП міст України дає підставу стверджувати, що до *основних завдань*, які постають у процесі планування громадського простору міста належать:

- оптимізація зв'язків користувача з ГП (зменшення віддалі від послуги до користувача, зменшення к-ті перетинання потоків споживачів до об'єкту);

- формування ієрархічно впорядкованої системи ГП задля звуження функціональних завдань (спеціалізації) окремих її елементів¹;

- розрахунок задіяння ресурсів і очікуваного результату;

- розподіл коштів (узгодження співфінансування модернізації та утримання території між муніципальними та інвестиційними капіталовкладеннями).

- розроблення альтернативних планувальних рішень розвитку громадського простору міста та встановлення їх пріоритетності за критеріями містобудівними, в тім числі безпековими, соціальними, економічними, екологічними.

Організація нових естетичних, соціально активних просторів у місті та модернізація існуючих розглядаються як стратегія підвищення якості міського середовища, а узгодження інтересів усіх сторін, що приймають участь у його творенні – як умову соціально зрівноваженого розвитку міста.

Вирішення поставлених завдань розглядається як комплекс методичних послідовних дій (кроків):

Крок 1. Оцінка громадських просторів (як функціонуючих так і планованих) за групою відібраних критеріїв (*оцінка стану*). В питанні цілестворення громадського простору важливою є об'єктивна оцінка ефективності його функціонування.

Крок 2. Вибір цілераціонального планувального рішення з альтернативних при формуванні громадських просторів, шляхом застосування математичної моделі (*оцінка рішень*) задля ефективності використання міських земель.

Крок 3. Окреслення містобудівних регулятивних засобів збереження ресурсного потенціалу у розвитку функцій соціальної діяльності.

Детально розглянемо можливості виконання вищеназваних дій у питанні формування ГП міст України.

¹ За сумою результатів двох перших завдань отримуємо інтегровану модель оптимізації взаємозв'язків ефективності землекористування і системи просторових зв'язків у місті.

5.1. Методика оцінки громадських просторів

Можливості оцінки проектів - реконструкції, модернізації, ревіталізації, створення нових громадських просторів різних типів за допомогою багатокритеріального порівняння та відносної оцінки доступних сценаріїв дій є інструментарієм у просторовому плануванні міста (Фещур Р., Соснова Н., 2020а).

Розглядаючи громадський простір з позиції його форми та змісту, та факторів впливу на його формування (рис. 1) виникає складність відбору групи критеріїв оцінки. Оскільки в основі сучасної міської естетики є доктрина практичності з розпізнаванням функціональних потреб, вимог безпеки, суспільних, когнітивних та естетичних умов (Routio 2007), у роботі акцентовано увагу на питаннях відповідності міського простору потребам користувача.

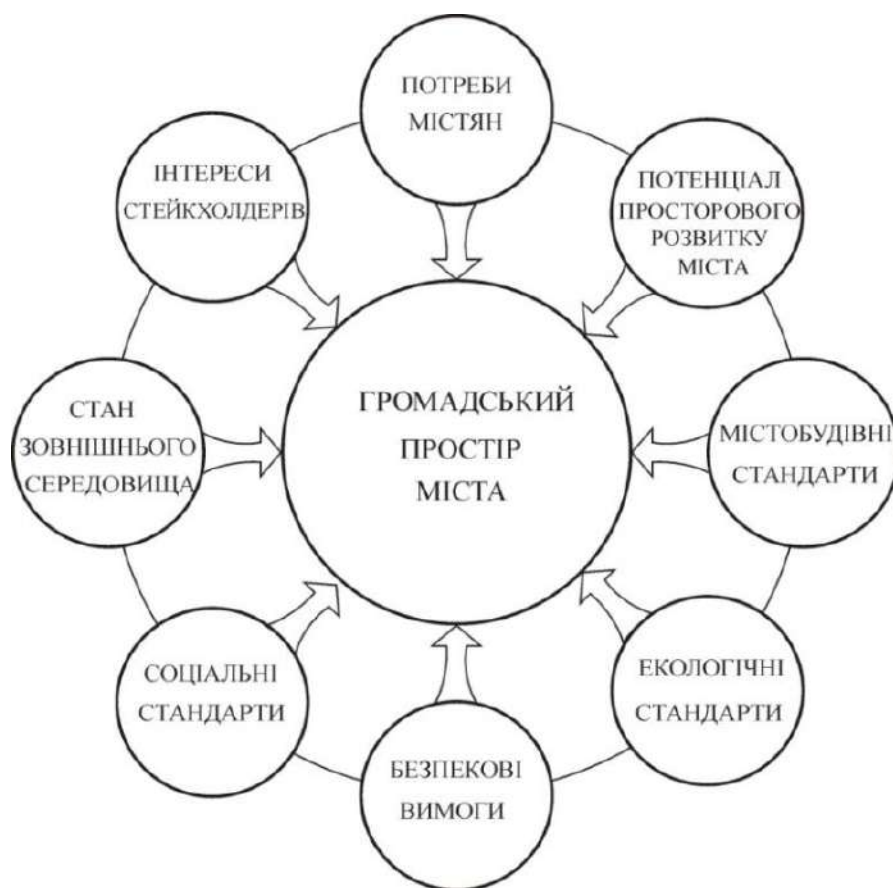

Рис.1. Фактори впливу на розвиток громадського простору міста

Громадський простір міста об'єднує простори різних типів: архітектурних, пам'яткових, культурно-символічних кластерів; торговельно-розважальних площ; відкритих для доступу житлових районів; ландшафтно-відпочинкових територій тощо. Кожен тип простору призначений для задоволення потреб та уподобань споживачів шляхом пропозиції відповідних функцій.

Оцінка громадського простору міста формується за значеннями багатьох критеріїв, які характеризують його відповідність умовам життєдіяльності населення. Спираючись на результати аналізу наукових публікацій (дослідження наукового доробку вітчизняних (Бушуєв С.Д., Харитонов Д.А., 2010; Демин Н.М., Гоблик А.В., 2013; Габрель М.М., 2017) і зарубіжних (Sutherland J. W. 1975; Zachariasz A. 2006; Amin, A. 2008; Palicki S., Matusiak M., 2016; Wantuch-Matla D, 2016) та здійсненого дослідження громадського простору Львова встановлено, що формування та діяльність громадських просторів залежить від архітектурно-містобудівних умов, соціальної специфіки користувачів простору, територіальних особливостей та в своєму розвитку детермінується економічною доцільністю. Відповідно, пропонується критеріальні показники оцінювання громадського простору міста звести у такі групи за очікуваними результатами: ***архітектурно-містобудівні з аспектом безпековості, соціальні, економічні, історико-символічні та екологічні.***

Сукупність критеріальних показників повинна відповідати базовим системоутворюючим вимогам (закономірності, незалежності, несуперечливості) та забезпечувати можливість здійснення таких завдань:

- визначення рівня досягнення мети розвитку за значеннями критеріїв;
- встановлення допустимих діапазонів зміни значень показників;
- моніторинг розбіжностей між фактичними і допустимими значеннями критеріїв;
- встановлення кількісних та якісних оцінок теперішнього і майбутнього станів простору;
- регулювання напрямку (пріоритету) та темпу розвитку простору;
- перегляд та оновлення критеріїв.

Критерії оцінювання *архітектурно-містобудівного* результату характеризують архітектурну привабливість міста, його просторову організацію, інтегрованість у транспортну мережу. Вагомим урбаністичним результатом впровадження елементів громадського простору є містогенеруючий ефект, ключовим показником якого вважають безпековість². Загальною ознакою безпековості є прагнення системи до оптимізації її стану за усіма містотворними показниками, що характеризують її архітектурну унікальність, композиційну цільність і привабливість, доступність громадських просторів, а також щільність функцій на одиницю площі.

Критерії *соціального результату* характеризують можливості соціальної взаємодії у просторі, привабливість простору для користувачів, вплив простору на формування почуття приналежності до нього та ін. Соціальний результат від розвитку громадського простору міста пов'язаний із завданням ідентифікації мешканців з власним містом через наявність в ньому знакових об'єктів і пам'яткових місць. В історії містобудування такими просторами, що забезпечували ідентичність міста, були ринкові площі міст Магдебурзького права. Сучасними прикладами таких просторів можуть слугувати набережна з фонтанами у м. Вінниця, міст через річку Уж та площа Петефі у м. Ужгород, площа перед театром Опери і балету у м. Львів та ін. До числа показників соціального результату також відносять щільність населення, як основу потенційної соціальної активності при учасницькому (громадському) плануванні території (Камишан А., 2013).

Критерії *економічного результату* характеризують громадський простір як місце для створення нових робочих місць, а також для нарощення економічних активів і пропозиції послуг. До числа найуживаніших економічних критеріїв відносять: кількість наявних і потенційних робочих місць, питома вага

² Безпековість – поняття в урбаністиці, що включає широкий спектр показників (Бірюков Д.С. Сучасні проблеми...). Безпека міського середовища передбачає архітектурно-просторову організацію території, придатну для перебування людини та виконання окреслених дій, та водночас, безпеку збереження самої території, її архітектурної і семантичної цінності.

комерційної забудови, динаміка цін на нерухомість, інвестиційна привабливість та ін. Розвиток громадського простору призводить до збільшення кількості його користувачів і підвищення прибутковості внаслідок набуття ним привабливих архітектурно-просторових характеристик.

У якості основного показника, що відображає економічний результат можна розглядати площу комерційної забудови.

До групи критеріїв оцінювання *історико-символічної* привабливості простору відносять показники, що характеризують місце простору в груповій ідентичності, вплив місця на людську пам'ять, а також на індивідуальне сприйняття громадського простору (Palicki S., 2018).

Критерії *екологічного результату* розвитку простору характеризують відповідність планувальних рішень умовам збалансованого розвитку міста і території, а також досягнення фізіологічного відчуття комфорту користувачем простору щодо стану довкілля. Узагальненим показником екологічного результату можна вважати питому вагу площі зелених насаджень до площі території (Тупісь С., 2019).

Емпіричний аналіз якісних характеристик громадських просторів та потреб користувача простору дозволяє стверджувати, що:

- для загальноміського центрального простору, що відповідає за формування в користувача розуміння ідентичності, впізнаваності, самобутності міста, пріоритетним можна вважати соціальний та містобудівний результати планувальних рішень, що включають культурологічний аспект;
- для просторів при громадських об'єктах, як інвестиційно узалежнених, важливим є економічний результат від їх розвитку;
- для громадського простору, в основі якого природний чи створений ландшафт та біологічно активні складові, найбільш важливою є екологічна складова розвитку;
- для громадського простору в житловому середовищі (міжквартальний простір), як первинному просторі соціальної активності з підвищеним рівнем соціального контролю за принципом «свій - чужий» та доступному для усіх

вікових груп мешканців, важливим є соціальний і урбаністичний (зокрема безпековий) результати.

Із множини можливих критеріїв оцінки просторів застосовано ті, що дозволяють визначити рівень суспільної «ефективності» простору та врахувати це в плануванні просторового та функціонального розвитку міста.

Ефективність функціонування громадського простору, як відношення результату до затрат, які зумовили його формування та експлуатацію, ототожнено з інтенсивністю його використання, до затрат на утримання, і встановлюється за даними групи показників:

А) щільність постійного населення, в межах структурної одиниці міста, забудова якої формує громадський простір. Даний показник розглядається як розрахункова основа потенційної соціальної активності простору (люд /га).

Б) щільність забудови, що формує громадський простір. Даний показник розглядається як характеристика планувально організації території (% або м.кв. /га).

В) щільність громадської забудови, як об'єктів притягання мас (% або м.кв. /га).

Г) інтенсивність пішохідного руху (люд/год). Даний показник дає змогу встановити градацію інтегрованості просторів у структуру міста, як інформативної основи при встановленні черговості з реконструкції та модернізації ділянок міста. Громадські простори, з найвищим показником пішохідного руху є вузловими територіями у формуванні просторової мережі міста, натомість громадські простори, з найнищим показником пішохідного руху вважатимуться за прогалини у структурованості міського простору і рекомендовані до перепланування як території рекомендовані до підвищення урбаністичної щільності.

Д) щільність соціальної активності (одиниць соціально-вагомих дій /га),

Е) інтенсивність економічного використання простору (к-ть функцій в будівлях та за їх межами на одиницю площі).

Перелічені показники трактуються як стимулятори. Натомість в оцінці простору як де стимулятори розглядаються:

Є) рівень шумового забруднення (Дб).

Ж) рівень візуального забруднення (%).

В оцінці громадського простору враховується рівень інтегрованості простору у транспортно-пішохідну мережу міста, як показника потенціалу території у подальшому розвитку.

До якісних показників оцінки ГП, як явища, віднесено нематеріальну значимість місця за характеристикою : - архітектурно-просторової організації; - генези, - історичної, культурної, пам'яткової цінності.

Окремо розглядаються **соціальні особливості** функціонування простору, зокрема:

- види соціальної взаємодії в публічному просторі,
- можливість діяльності в публічному просторі,
- місце простору в груповій ідентичності горожан, жителів району, кварталу,
- семантична роль простору у місті,
- соціальний портрет користувача,
- відкритість простору, а саме відсутність обмежень у перебуванні в ньому - як фізичних так і соціальних, етнічних, майнових та ін.

З огляду на економічну детермінованість розвитку громадських просторів українських міст в групі критеріїв є оцінка **економічного характеру**, згідно якої розглядаються:

- громадський простір, як місце для нових робочих місць,
- пропозиції економічного використання простору,
- вартість нерухомості на прилеглих територіях;
- оцінка громадського простору як потенційного місця торгівлі.

Сумарна характеристика громадського простору за кількісними та якісними показниками визначає вплив даного простору на прилеглу містобудівну тканину, і трактується як **містогенеруючий чинник**.

Загалом, у роботі прийнято **18** критеріїв оцінки функціонування громадського простору. Частина з них має кількісний вимір, частина - є оціночного характеру, що базується на спостереженнях та порівняльній кореляції різнопорідних даних. З них: 8 мають урбаністичний характер (щільність житлової забудови, щільність громадської забудови, інтенсивність пішохідного руху, архітектурна особливість простору, архітектурна привабливість простору для користувача, композиційно-просторова організація, рівень візуального забруднення, рівень інтегрованості простору у транспортно-пішохідну мережу міста), 5 мають соціальний характер (щільність населення, щільність соціальної активності, тривалість використання простору, обмеження у доступі, символічність простору, генезо-історична цінність), 3 мають економічний характер (інтенсивність економічного використання простору, показник поглинання інвестицій, щільність об'єктів економічного призначення), 2 мають екологічний характер (щільність озеленення, рівень шумового забруднення) (табл. 5.1).

Оцінка відповідності реального характеру освоєння міського простору до соціальних потреб та положень зрівноваженого розвитку міста скерована на визначення функціональних особливостей громадського простору, які не здатен виконувати інший елемент міста.

Основою встановлення кількісних та якісних характеристик громадських просторів є натурні обстеження, статистичні дані, дані соціологічного опитування, виконані у ході роботи, дані картографічного аналізу території, експертна оцінка.

Можливості оцінки за групою відібраних критеріїв встановлено у ході багатокритеріального аналізу трьох типів громадського простору (їх представників), які мають найбільш артикульовані архітектурно-просторові і функціональні характеристики та найчіткіше відображають показники урбаністичного, соціального, економічного та культурного характеру:

- центральний загальноміський громадський простір,

- громадський простір міських підцентрів, сформованих громадськими об'єктами: адміністративного, культурно-пізнавального, торгово-розважального, сакрального, спортивного, навчального та ін. призначення, з посеред яких функція торгівлі визнана як найпотужніша у формуванні громадського простору (М.Сурек, 2009);

- громадський простір у структурі житлової забудови різного типу.

Сумарно, кількісні показники за: 1-ою групою критеріїв оцінки – **урбаністичними**, зокрема щільності житлової та громадської забудови та інтенсивності пішохідного руху, за 2-ою групою критеріїв оцінки – **соціальними**, зокрема щільність соціальної активності, що встановлюється як кількість одиниць соціально вагомих дій на площу дослідження, та 3-ою групою критеріїв оцінки – **економічними**, зокрема - інтенсивність економічного використання простору, що встановлюється як кількість одиниць функцій /га (сумарно в забудові і на території), характеризують інтенсивність використання громадського простору як фізичного об'єкту.

Якість роботи системи ГП оцінюється: наявністю більшості з можливих функціональних, архітектурно-просторових та символічних типів ГП у структурних елементах міста; доступністю функціональних можливостей простору для його користувача (вимір – радіус доступності та впорядкованість зв'язків), ростом економічної інтенсивності в радіусі впливу ГП, оскільки структурована просторова організація міста, як впорядкована система, є ефективнішою.

Багатокритеріальна оцінка є в основі визначення активів громадського простору та встановлення пріоритетності планувальних рішень за різновимірними критеріями, значення яких кількісно характеризують очікувані результати від формування громадського простору міста.

Групи критеріїв оцінки громадського простору.

Кри- терії	Перелік критеріїв	Одиниця виміру
містобудівний з аспектом безпековості	- щільність житлової забудови*	% забудованої території до вільної
	- щільність громадської забудови*	% ; м.кв. /га
	- інтенсивність пішохідного руху	люд/год (станом на будний та вихідні дні, 9.00, 14.00, 19.00)
	- архітектурна особливість простору (наявність пам'яток; цінної архітектури місцевого чи регіонального рівня; унікальність містобудівного вирішення; композиційна цілісність)	шкала балів від 1 до 5 (реєстр пам'яток архітектури, містобудування, культури, садово-паркового мистецтва, експертна оцінка)
	- архітектурна привабливість простору для користувача	шкала балів від 1 до 5 (за опитуванням користувачів простору)
	- композиційно-просторова організація	А) % зайнятого простору в полі зору до вільного; Б) співвідношення висоти і зімкнутості забудови, що формує простір, до глибини (віддалі) точки сприйняття (висоти забудови до ширини і глибини території)
	- рівень візуального забруднення	% «візуально забрудненого» ³ простору до площі простору в полі зору
	- рівень інтегрованості простору у транспортно-пішохідну мережу міста	шкала балів від 1 до 5 (картографічний метод за Б.Гільє)

³ Термін «візуальне забруднення» простору означає наявність в полі зору нефункціональних, н-д, рекламоносіїв, або недоцільних для відкритого огляду предметів, н-д, інженерні комунікації, які перекривають видимість на архітектуру. Площа предметів візуального засмічення у відношенні до простору в полі зору визначає рівень візуального забруднення ГП.

Таблиця 5.1. (продовження)

Кри- терії	Перелік критеріїв	Одиниця виміру
соціальний	- щільність соціальної активності	одиниць соціально вагомих дій /га
	- тривалість використання простору середньостатистичним користувачем	хв./день
	- обмеження у доступі (майновою, релігійною чи ін. ознакою)	«1» або «0»
	- символічність простору (культурна, національна, міська)	%, площі під елементами, що забезпечують символічність
	- генезо-історична цінність (значення місця в історії)	шкала балів від 1 до 3
економічний	- інтенсивність економічного використання простору	одиниць функцій /га (сумарно в забудові і на території)
	- показник поглинання інвестицій	грн./рік (згідно даних Управління статистики України)
	- щільність об'єктів економічного призначення	%, площа об'єктів комерційного використання до площі території
екологічний	- щільність озеленення	% площі озеленення до площі території
	- рівень шумового забруднення	Дб

За сукупною критеріальною оцінкою ГП у роботі класифікуються, як:

Сталий, без потенціалу до поширення власних характеристик на прилеглий простір,

Динамічний, з потенціалом до поширення власних характеристик на прилеглий простір,

Тимчасовий, без власного потенціалу; підпадає під вплив більш потужних структурних елементів міста.

5.2. Особливості варіантного моделювання громадських просторів при виборі раціонального планувального рішення

В процесі розвитку громадського простору міст відбувається планомірне впровадження його складових елементів – архітектурних, містобудівних, ландшафтних, або умов, що забезпечать реалізацію потреб користувача міським простором. Таке «впровадження» очікувано призводить до підвищення рівнів екологічних, соціальних та безпекових стандартів життєдіяльності населення, як *основного аспекту містобудування*, а також досягнення економічного результату.

Можливості оцінки проектів - реконструкції, модернізації, ревіталізації, створення нових громадських просторів різних типів за допомогою багатокритеріального порівняння та відносної оцінки доступних сценаріїв дій є інструментарієм у просторовому плануванні міста.

За допомогою укладеної математичної моделі розподілу в часі ресурсів задля вирішення задач оптимізації функціонування ГП та ефективності землекористування встановлено ймовірність отриманого ефекту.

До умов розвитку громадських просторів міст України (таб. 5.4) віднесено черговість щодо впровадження проектів розвитку окремих громадських просторів або їх елементів, при якій виконується умова обмеження на ресурсне забезпечення. Зазначимо, що кожен з проектів розвитку може впроваджуватися тільки в одному з планових проміжків часу. Відповідно, існує певна черговість щодо впровадження пріоритетних об'єктів розвитку та альтернативність їх включення в план розвитку громадських просторів.

Окремі види завдань, які постають у процесі формування плану розвитку громадського простору міста, розглянемо на прикладах.

Приклад 1. Встановлення пріоритетності об'єктів розвитку громадського простору. Наявність багатьох критеріїв оцінювання результатів впровадження об'єктів розвитку (архітектурно-містобудівного, соціального, економічного, екологічного) за відсутності відчутно домінуючих за усіма

критеріями об'єктів обумовлює доцільність залучення громадськості до прийняття консенсусного рішення щодо пріоритетності об'єктів розвитку. До прикладу, за даними реалізації «Громадського проекту»⁴ відкрите голосування мешканців багатьох міст за подані на розгляд малі проекти підтвердило першочергову необхідність облаштування простору для дітей⁵ (таб. 5.2., рис.1).

Приклад 2. Визначення черговості впровадження об'єктів розвитку громадського простору. Успішність реалізації функцій громадського простору залежить від можливості мешканців житлових районів отримати необхідні послуги з мінімальними витратами часу на переміщення. Тому першочерговими до впровадження визнано об'єкти, що відповідають вимогам доступності в обслуговуванні населення (таб. 5.2., рис.2).

Приклад 3. Створення культурно-символічних активів міста. Впровадження соціально вагомих за смисловим навантаженням ГП, до прикладу як парк імені Івана-Павла II при церкві Різдва Пресвятої Богородиці у м.Львів, сприяє створенню образу району, міста та його однозначної ідентифікації (таб. 5.2., рис.3).

Прикладом ревалоризації історичного простору є відновлення ландшафтного елементу – історичної клумби авторства відомого садівничого А.Рерінга на проспекті Свободи (Petryshyn H, Lukashchuk H, Turpis S. , 2016) (таб. 5.2., рис.4). Модернізація іншої частини проспекту перед Оперним театром реалізована шляхом будівництва безчашевого фонтану і заміни мощення. У територію, що є власністю міста, інвестуються і міські і приватні кошти компанії «Сокар». Реалізація об'єкту очікувано призведе до появи результату за усіма критеріями, але в різній мірі.

Економічний результат буде досягатися від збільшення кількості користувачів простору і підвищення його прибутковості через набуття ним

⁴ Програма бюджету участі, що надає шанс мешканцям пропонуючи проекти, реалізувати їх за кошти міста

⁵ З поданих 294 проектів (м. Львів, 2107), найбільша кількість в галузі «комунального господарства» - 15%, «освіта» - 32% та «спорт» - 18% .

глобалізаційно стереотипних архітектурно-просторових характеристик, що асоціюються з поняттям «модерний, актуальний, бажаний».

Екологічний результат очікується незначним, оскільки площа озеленення не збільшується в результаті реалізації проекту, що, на сьогодні в світі є однією з умов зрівноваженого розвитку міських територій. Заміну чаші фонтану на підлогову конструкцію можна вважати частково екологічним заходом, так як збільшення площі покриття водою сприятиме зволоженню повітря.

Соціальний результат від модернізації громадського простору перед Оперним театром узгоджується з завданням даного виду простору, а саме забезпечення ідентифікації мешканців з містом. Безпековий результат можна окреслити як наслідок розмежування активних (велорух, скейбордінг) та сталих дій (сидіння, споживання) користувача простору.

Аналогічними прикладами є набережна з фонтаном у м. Вінниця (таб. 5.2., рис.5), площа Петефі у м. Ужгород (таб. 5.2., рис. 6).

Окреслені задачі планування розвитку громадських просторів та їхніх мереж належать до класу багатокритеріальних оптимізаційних задач математичного програмування, змінні величини в яких можуть набувати лише цілі значення «нуль» або «одиниця». Для розв'язання такої задачі застосовують стандартне програмне забезпечення (EXCEL) (Мур Дж., Уэдерфорд Л., 2004).

Інформаційною базою розрахунків є дані генерального плану міста, статистичні дані, дані соціологічних опитувань та натурних підрахунків, експертні оцінки техніко-економічних показників об'єктів розвитку.

Багатокритеріальна економіко-математична модель задачі планування розвитку громадського простору шляхом впорядкованого в часі впровадження об'єктів розвитку з урахуванням вищезазначеного має такий вигляд⁶:

⁶ В економіко-математичній моделі (1) – (8) вжито такі позначення:

j – індекс об'єкта розвитку громадського простору, що підлягає впровадженню в плановому проміжку часу, $j \in J$; t – індекс планового проміжку часу, $t \in T$; r – індекс виду ресурсу, $r \in R$; x_{jt} – змінна величина, що характеризує можливість впровадження об'єкта розвитку у плановому проміжкові часу; a_{rj} – експертна оцінка витрат ресурсу на впровадження об'єкта

1. Критерії розвитку

$$F_f(x) = \sum_j \sum_t f_j x_{jt} \rightarrow \max, \quad \text{економічний результат,} \quad (1)$$

$$F_e(x) = \sum_j \sum_t e_j x_{jt} \rightarrow \max, \quad \text{екологічний результат,} \quad (2)$$

$$F_s(x) = \sum_j \sum_t s_j x_{jt} \rightarrow \max, \quad \text{соціальний результат,} \quad (3)$$

$$F_b(x) = \sum_j \sum_t b_j x_{jt} \rightarrow \max, \quad \text{безпековий результат,} \quad (4)$$

2. Умови розвитку

$$\sum_j a_{rj} x_{jt} \leq A_{rt}, \quad \begin{array}{l} \text{обмеження на ресурсне забезпечення} \\ \text{(потенціал розвитку),} \end{array} \quad (5)$$

$$x_{kt} \geq x_{mt}, \quad \begin{array}{l} \text{обмеження на черговість впровадження об'єктів} \\ \text{розвитку,} \end{array} \quad (6)$$

3. Умови щодо значень змінних величин

$$\sum_t x_{jt} = 1, \quad \begin{array}{l} \text{обмеження на одноразовість впровадження об'єкта} \\ \text{розвитку,} \end{array} \quad (7)$$

$$x_{jt} = \{0; 1\}, \quad \text{обмеження на цілочисловість (дискретність) змінних величин} \quad (8)$$

Модель (1) – (8) дає змогу встановити оптимальні плани розвитку громадського простору $(X_f^*, X_e^*, X_s^*, X_b^*)$ за кожним із критеріїв $F_f(x), F_e(x), F_s(x), F_b(x)$. Пошук узгодженого за усіма критеріями плану вимагає застосування певного з методів так званого компромісного програмування (методу поступок, методу штрафних функцій, методу рівномірної оптимізації тощо) (Фещур Р., Соснова Н., 2020а).

В завданні планування розвитку громадського простору важливим ресурсом є територія. У випадку очікуваного досягнення результатів від реалізації об'єкту за усіма критеріями розвитку, але за відсутності вільної⁷ для

розвитку; A_{rt} – обсяг ресурсного забезпечення у плановому проміжковій часу; m, k – індекси об'єктів розвитку, $m, k \in J$; f_j – експертна оцінка економічного результату від впровадження об'єкта розвитку; e_j – експертна оцінка екологічного результату від впровадження об'єкта розвитку; s_j – експертна оцінка соціального результату від впровадження об'єкта розвитку; b_j – експертна оцінка безпекового результату від впровадження об'єкта розвитку.

⁷ Поняття «вільна територія» у роботі вжито в двох значеннях. Перше - охоплює міські землі, які передбачені для рекреації в житлових осередках, але не загосподарьовані; території-пустища. Друге – позначає фрагменти громадського простору, що станом на сьогодні не охоплені економічною чи соціальною діяльністю, яка б укріпилася на цих територіях і не мала видимих передумов для їх зміни.

Формування громадських просторів міст України за видами завдань.

Рис. 1. Майданчик по вул. Республіканській, 124 в м. Кременчуці реалізований програмою «Громадський бюджет», 2020. (Фото з сайту "Новини Полтавщини". Режим доступу: <https://nr.pl.ua/2020/10/hromads-kyu-biudzhet-kremenchuka-u-misti-z-iauvysia-shchedyn-sportyvnyu-maydanchyk/>)

Рис. 2. Благоустрій внутрішньо-будинкового двору, як реалізація запиту на доступність громадського простору першого рівня надання послуг за пірамідою А.Маслоу (вул. Острияниці, м. Львів), (фото автора).

Рис. 3. Парк імені Івана-Павла II (м. Львів) (фото автора)

Рис. 4. Відновлена клумба 19 ст. авторства А.Рерінга, п-т Свободи (м.Львів) (фото Г.Петришин)

Рис. 5. Набережна з фонтаном «Рошен» - новосформований громадський простір (м. Вінниця) (фото автора)

Рис. 6. Реконструкція площі Петефі (м. Ужгород) (фото автора)

розвитку ГП території, необхідно здійснити моделювання розвитку з урахуванням умови можливості виведення певних об'єктів громадського простору, що призведе до вивільнення необхідного ресурсу. Дана умова є можливою, оскільки і місто, і територія змінюються в часі.

Наявність «вільних» ресурсів, або їх досяжність можна сприймати як стимул до розвитку громадського простору. Скажімо, існування пустищ та занедбаних територій (не приватної власності) є передумовою для розробки плану розвитку локальних громадських просторів, а також формування їхньої мережі.

Заплановані до впровадження або до виведення з території ГП об'єкти впливають на обсяги ресурсного забезпечення, зокрема обсяги вільної території. Дана умова вимагає модифікації первинної моделі (1) – (8) до такого вигляду⁸:

1. Критерії розвитку

$$H_f(x, y) = \sum_j \sum_t f_j x_{jt} + \sum_j \sum_t u_i y_{it} \rightarrow \max, \quad \begin{array}{l} \text{економічний} \\ \text{результат,} \end{array} \quad (9)$$

$$H_e(x, y) = \sum_j \sum_t e_j x_{jt} + \sum_j \sum_t v_i y_{it} \rightarrow \max, \quad \begin{array}{l} \text{екологічний результат,} \end{array} \quad (10)$$

$$H_s(x, y) = \sum_j \sum_t s_j x_{jt} + \sum_j \sum_t w_i y_{it} \rightarrow \max, \quad \begin{array}{l} \text{соціальний результат,} \end{array} \quad (11)$$

$$H_b(x, y) = \sum_j \sum_t b_j x_{jt} + \sum_j \sum_t g_i y_{it} \rightarrow \max, \quad \begin{array}{l} \text{безпековий результат,} \end{array} \quad (12)$$

⁸ В економіко-математичній моделі (9) – (17), крім раніше введених, вжито такі позначення: i – індекс об'єкта, що підлягає виведенню з громадського простору; y_{it} – змінна величина, що характеризує можливість виведення об'єкта з громадського простору в певний момент часу; u_i – експертна оцінка економічного результату внаслідок виведення об'єкта; v_i – експертна оцінка екологічного результату внаслідок виведення об'єкта з громадського простору; w_i – експертна оцінка соціального результату внаслідок виведення об'єкта з громадського простору; g_i – експертна оцінка безпекового результату внаслідок виведення об'єкта з громадського простору; c_{it} – експертна оцінка обсягу ресурсу, який вивільниться від виведення об'єкта з громадського простору;

$$2. \quad \text{Умови розвитку} \quad \sum_j a_{rj} x_{jt} \leq A_{rt} + \sum_i c_{ri} y_{it}, \quad \begin{array}{l} \text{обмеження на ресурсне} \\ \text{забезпечення (потенціал розвитку),} \end{array} \quad (13)$$

$$x_{kt} \geq x_{mt}, \quad \begin{array}{l} \text{обмеження на черговість} \\ \text{впровадження об'єктів,} \end{array} \quad (14)$$

$$3. \quad \text{Умови щодо значень змінних величин} \quad \sum_t x_{jt} = 1, \quad \begin{array}{l} \text{обмеження на одноразовість} \\ \text{впровадження об'єкта розвитку,} \end{array} \quad (15)$$

$$\sum_e y_{it} = 1, \quad \begin{array}{l} \text{обмеження на одноразовість} \\ \text{виведення об'єкта,} \end{array} \quad (16)$$

$$x_{jt} = \{0; 1\}, y_{it} = \{0; 1\}, \quad \begin{array}{l} \text{обмеження на цілочисловість} \\ \text{(дискретність) змінних величин.} \end{array} \quad (17)$$

Розв'язання лінійної оптимізаційної задачі (9) – (17) за кожним критерієм дозволяє встановити оптимальні плани $(X; Y)_f^*$, $(X; Y)_e^*$, $(X; Y)_s^*$, $(X; Y)_b^*$ та оптимальні значення критеріїв (9) – (12), що їм відповідають :

$$\begin{array}{ll} H_f^* = \max H_f(x; y); & H_e^* = \max H_e(x; y); \\ H_s^* = \max H_s(x; y); & H_b^* = \max H_b(x; y). \end{array}$$

Задачі (1) – (8) та (9) – (17) належать до класу багатокритеріальних. За наявності декількох критеріїв оптимізації першочергово визначають оптимальні розв'язки за кожним з критеріїв, а далі здійснюють пошук компромісного розв'язку - методи поступок та справедливого компромісу (рівномірної оптимізації), тобто розв'язку не оптимального ні за жодним критерієм, але цілком прийняттого з огляду на значення усіх критеріїв (Фещур Р., Соснова Н., 2020а).

Надалі розглянемо ці методи на прикладі базової моделі планування розвитку громадського простору (1) – (8).

За методом послідовних поступок першочергово визначають оптимальні плани X_f^* , X_e^* , X_s^* , X_b^* , яким відповідають максимальні значення критеріїв F_f^* , F_e^* , F_s^* та F_b^* . Далі емпірично встановлюють найбільш пріоритетний критерій розвитку (ранжують критерії розвитку) і розглядають його у якості критерія оптимізації (Фещур Р., Соснова Н., 2020а).

Компроміс у розвитку громадського простору за методом поступок можливий як шляхом зменшення потужностей об'єкту впровадження, зокрема кількість одночасних відвідувачів, так і шляхом розширення різноманітності системи, а саме, надання користувачу послуг, які мають найвищий соціальний запит і дотепер не надавалися (в межах міста, планувального району, житлового кварталу).

До прикладу, розбудова виробництва «Рошен» (м. Вінниця) призвела до виникнення позитивного соціального та економічного результатів (збільшення місць праці, зростання бюджету міста). Одночасно, розширення промислового об'єкту дещо негативно позначилося на екологічних і безпекових умовах життєдіяльності мешканців міста, а будівництво громадського простору (набережної та фонтану, як складової розбудови «Рошен»), мало унікальний соціальний ефект від створення образу «ідентичності міста» для його мешканців.

Трансформована модель формування громадського простору набуде такого вигляду⁹:

1. Пріоритетний критерій розвитку (припустимо, що таким критерієм експерти вважають соціальний результат)

$$F_s(x) = \sum_j \sum_t s_j x_{jt} \rightarrow \max, \quad \text{соціальний результат,} \quad (18)$$

2. Умови розвитку

$$\sum_j a_{rj} x_{jt} \leq A_{rt}, \quad \text{обмеження на ресурсне забезпечення (потенціал розвитку),} \quad (19)$$

(територіальний ресурс: обмежена площа ділянки, задана конфігурація ділянки, наявні містобудівні обмеження – червоні лінії та санітарні зони комунікацій)

$$x_{kt} \geq x_{mt}, \quad \text{обмеження на черговість впровадження об'єктів розвитку, (паркінгу, транспортних розв'язок, зон відпочинку тощо)} \quad (20)$$

⁹ В моделі (18) – (26) вжито такі позначення : λ_f – допустима частка втрати оптимальності економічного результату, $0 < \lambda_f < 1$; λ_e – допустима частка втрати оптимальності екологічного результату, $0 < \lambda_e < 1$; λ_b – допустима частка втрати оптимальності безпекового результату, $0 < \lambda_b < 1$.

3. Умови допустимих поступок

$$\sum_j \sum_t f_{jt} x_{jt} \geq (1 - \lambda_f) F_f^*,$$

обмеження на можливе погіршення економічного результату,
(закриття дрібних торгових об'єктів в радіусі обслуговування ТРЦ та відповідне зниження різноманітності системи) (21)

$$\sum_j \sum_t e_{jt} x_{jt} \geq (1 - \lambda_e) F_e^*,$$

обмеження на можливе погіршення екологічного результату,
(збільшення транспорту на одиницю площі, забудова та заощення біологічно активної території) (22)

$$\sum_j \sum_t b_{jt} x_{jt} \geq (1 - \lambda_b) F_b^*,$$

обмеження на можливе погіршення безпекового результату,
(активізація транспортного руху як на території впровадження об'єкту, так і в місті загалом; збільшення кількості місць перетину пішохідного та транспортного руху) (23)

4. Умови щодо значень змінних величин.

$$\sum_t x_{jt} = 1,$$

обмеження на одноразовість впровадження об'єкта розвитку, (24)

$$x_{jt} = \{0; 1\},$$

обмеження на цілочисловість змінних величин (25)

Процес пошуку компромісного розв'язку задачі планування розвитку громадського простору є інтерактивним і багатокроковим з коригуванням на кожному кроці значень λ_f , λ_e , λ_b , аж до моменту досягнення прийняттого компромісу (Фещур Р., Соснова Н., 2020aa).

В основі застосування методу поступок є скоординована дія групи експертів в частині встановлення допустимої втрати оптимальності критеріїв розвитку. Скаляризація за принципом «рівномірної оптимізації» полягає у віднайденні умов розвитку громадського простору, за яких відносні відхилення значень критеріїв $F_f(x)$, $F_e(x)$, $F_s(x)$, $F_b(x)$ від оптимальних значень F_f^* , F_e^* , F_s^* та F_b^* стануть мінімальними і однаковими.

Відповідно, доповнена модель набуде вигляду :

1. Критерій оптимізації

$$F_z(z) = Z \rightarrow \min,$$

досягнення мінімальних відносних відхилень значень критеріїв розвитку від їхніх оптимальних значень, (26)

2. Умови розвитку

$$\sum_j a_{rj} x_{jt} \leq A_{rt},$$

обмеження на ресурсне забезпечення (потенціал розвитку), (27)

$$x_{kt} \geq x_{mt}, \quad \begin{array}{l} \text{обмеження на черговість впровадження} \\ \text{об'єктів розвитку,} \end{array} \quad (28)$$

3. Умови відносного погіршення оптимальних значень критеріїв розвитку

$$\sum_j \sum_t f_j x_{jt} + F_f^* \cdot Z \geq F_f^*, \quad \begin{array}{l} \text{обмеження на відносне погіршення економічного} \\ \text{результату,} \end{array} \quad (29)$$

$$\sum_j \sum_t e_j x_{jt} + F_e^* \cdot Z \geq F_e^*, \quad \begin{array}{l} \text{обмеження на відносне погіршення екологічного} \\ \text{результату,} \end{array} \quad (30)$$

$$\sum_j \sum_t s_j x_{jt} + F_s^* \cdot Z \geq F_s^*, \quad \begin{array}{l} \text{обмеження на відносне погіршення соціального} \\ \text{результату,} \end{array} \quad (31)$$

$$\sum_j \sum_t b_j x_{jt} + F_b^* \cdot Z \geq F_b^*, \quad \begin{array}{l} \text{обмеження на відносне погіршення безпекового} \\ \text{результату,} \end{array} \quad (32)$$

4. Умови щодо значень змінних величин

$$x_{jt} = \{0; 1\}, Z \geq 0, \quad \begin{array}{l} \text{обмеження на допустимі значення} \\ \text{змінних величин.} \end{array} \quad (33)$$

В моделі (17) – (24) змінна величина Z характеризує максимальне відносне відхилення відповідного критерія розвитку від оптимального значення (F_f^* ,

F_e^*, F_s^*, F_b^*), тобто

$$Z = \max\{Z_f; Z_e; Z_s; Z_b\}, \text{ де} \quad (34)$$

$$Z_f = \frac{F_f^* - \sum_j \sum_t f_i x_{jt}}{F_f^*}, \quad Z_e = \frac{F_e^* - \sum_j \sum_t e_i x_{jt}}{F_e^*}, \quad (35) \quad (36)$$

$$Z_s = \frac{F_s^* - \sum_j \sum_t s_i x_{jt}}{F_s^*}, \quad Z_b = \frac{F_b^* - \sum_j \sum_t b_i x_{jt}}{F_b^*}, \quad (37) \quad (38)$$

а критерій оптимізації (26) спрямований на досягнення мінімальних відносних відхилень критеріїв розвитку від встановлених оптимальних значень.

Окремим завданням у процесі формування громадського простору міста постає *впорядкування конкуруючих проектів розвитку* (альтернативних проектів) з урахування вагомості їх впливу у забезпеченні потреб користувачів та якості новоствореного середовища.

У вирішенні даного завдання доцільно застосовувати методи експертного оцінювання проектних рішень, зокрема, методи ранжування, нормування та згортання векторного критерію в скалярний (інтегральний показник вагомості проекту) (Фещур Р., Соснова Н., 2020b).

В умовах неповної визначеності щодо кількісних значень критеріїв розвитку застосовують ранжування. Ранжування виконується як привласнення

проектові певного рангу (числа з натурального ряду). Проекту, визнаного експертами найбільш вагомим за обраним критерієм надається найвищий ранг, що відповідатиме числу «одиниця». Узагальнена оцінка вагомості проекту формування громадського простору є сумою оцінок усіх експертів. Найменш вагомим є проект, якому відповідає найменша сума рангів.

З метою упорядкування проектів за кількісними оцінками їхньої вагомості застосовують метод нормування, що передбачає встановлення максимальної суми балів і розподілу їх кожним експертом (10; 20; 50; 100 та ін.) між проектами громадського простору. Отриману від експертів загальну кількість балів трансформують у відносну оцінку вагомості результату від реалізації проекту, значення якої є в інтервалі (0; 1), а сума відносних оцінок дорівнює одиниці.

Наявність багатьох критеріїв розвитку громадського простору призводить до необхідності оцінювання проектів за їхніми векторами значень або за значеннями інтегрального показника вагомості після згортання векторів до скалярного виду (Фещур Р., Соснова Н., 2020 б).

Для цього абсолютні значення критеріїв необхідно перевести у відносні. За умови, що критерій є стимулятором, то більшому значенню критерія відповідає вища якісна оцінка; дестимулятором - якщо більшому значенню критерія відповідає нижча якісна оцінка.

$$U_{ij} = \begin{cases} \frac{f_{ij}}{\max_i \{f_{ij}\}}, & \text{для критеріїв стимуляторів} \\ \frac{\min_i \{f_{ij}\}}{f_{ij}}, & \text{для критеріїв дестимуляторів} \end{cases} \quad (39)$$

де i – індекс проекту; j – індекс критерію; f_{ij} – абсолютне значення j -го критерію для i -го проекту; U_{ij} – відносне значення критерію.

Інтегральний показник вагомості (U_i) проекту розвитку набуде такого вигляду

$$U_i = \sum_j \alpha_j U_{ij}, \quad U_{ij} \in [0; 1], \quad \sum_j \alpha_j = 1, \quad (40)$$

де α_j – коефіцієнт вагомості j -го критерію ($0 < \alpha_j < 1$).

Впорядкування проектів розвитку громадського простору методами експертного оцінювання детально розглянуто на прикладі планування території в межах вул. Загорська, І.Франка, Гленца та ріки Уж (м. Ужгород).

Приклад 4. Оцінювання проектів розвитку громадського простору житлового кварталу міста Ужгород. Місією проекту є розбудова території зі створенням громадського простору.

Проект забудови території, втім числі формування громадського простору, призначений для вирішення завдань системного розвитку міста:

- інтегрування території у планувальну структуру міста з урахуванням наявних і ймовірних зв'язків з іншими елементами міста;
- усунення дефіциту громадського простору, що трактується як оптимізація зв'язків користувача з об'єктом;
- розподілу площ земельної ділянки для реалізації відсутніх в межах території проектування функцій, втім числі громадського простору;
- забезпечення соціально-економічної взаємодії заінтересованих сторін проекту;
- розподілу коштів на модернізацію та утримання території між джерелами фінансування.

Використанню та забудові підлягає ділянка площею 13.1443 га. Станом на сьогодні, на території проектування є житлова (51 % від загальної забудови) та громадська забудова (23 % від загальної забудови). Об'єкти історико-культурної спадщини відсутні.

Згідно ДСТУ - Н Б Б.1.1-12:2011, територію проектування поділено на наступні функціональні зони: Ж-1 – Садибна проектна забудова; Ж-3 – Зона змішаної існуючої багатоквартирної забудови та громадської забудови (від 4-ьох до 9-ти поверхів); Ж-4 – Зона змішаної проектованої житлової забудови з громадською функцією (від 9-ти до 16-ти поверхів); Ж-5 – Зона змішаної проектованої житлової забудови з громадською функцією комплексів. За функціональним призначенням територія ділянки буде відноситись до житлових територій.

Передбачається, що соціальна активність нових мешканців за підтримки адміністративно-організаційного ресурсу може слугувати не лише каталізатором створення громадських просторів при навчальних, рекреаційних, торговельно-розважальних, спортивних, культових, сакральних та інших об'єктах, але й пошуку джерел фінансового забезпечення. Так, облаштування території міста (ініційоване громадськістю) за адміністративної підтримки і коштом міського бюджету (частково), за фінансової підтримки інвесторів (пайової участі) призведе до того, що кожна заінтересована сторона досягне бажаного результату: мешканці міста – покращення умов життєдіяльності; адміністрація міста – підвищення лояльності міської громади; інвестор – зростання доходів від виникнення іміджевого результату та капіталізації території внаслідок підвищення її якості.

Планувальні рішення за проектом А передбачають на I чергу (5 років), будівництво житлових багатоквартирних будинків площею забудови – 0,6162 га. та громадських споруд - загальноосвітньої школи та дитячої дошкільної установи. Відсоток забудови земельної ділянки – 56,22 %. На II чергу (10 років) передбачається реконструкція території в північній частині, а саме формування громадських просторів різного функціонального призначення - спортивно-оздоровчого спрямування, ігрового, рекреаційного та об'єктів озеленення. Загальні показники забудови земельної ділянки наведено в табл. 5.5.

Передбачено розміщення стоянок та паркінгів для зберігання автомобілів: з розрахунку $471 \text{ кв.} \times 0,15^{10} = 71$ машино-місць; - стоянки для постійного зберігання автомобілів з розрахунку $471 \text{ кв.} \times 0,5^{11} = 236$ машино-місць; - запроектовано підземні паркінги на 270 машино-місць під житловими будинками. *Планувальні рішення за проектом А 2* відрізняються від рішень за А1 збільшенням щільності забудови.

¹⁰ Згідно нормативних вимог ДБН Б.2.2-12:2019 Планування та забудова територій. Таблиця 10.5.

¹¹ Там само

Таблиця 5.5.

Загальні показники забудови земельної ділянки

№	Показник	Розрахунок	Значення
1	Площа забудови	За проектом	0, 6162 га
2	Поверховість забудови	За проектом	2 – 10 пов.
3	Кількість квартир	За проектом	471
4	Кількість населення	Коефіцієнт сімейності 3,3	1555 люд.
5	Загальна площа житлових приміщень	За проектом	3697 м ²
6	Площа вбудованих приміщень обслуговування	За проектом	-
7	Мінімальна розрахункова площа ділянки	12,2 м.кв. на люд.	~ 1, 8971 га
		З врахуванням планування	2, 7501 га
8	Щільність населення	За проектом	565 люд./га

Розрахунок потреби в територіях для обслуговування мешканців кварталу (табл. 5.6) та забезпечення об'єктами обслуговування (табл. 5.7) ведеться виходячи з загальної кількості населення: $1555 + 775 = 2310$ люд.

Таблиця 5.6.

Потреба в територіях для обслуговування мешканців кварталу

№	Показник	Розрахунок	Значення
1	Майданчики:		
	• ігрові для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку	0,7 м ² /люд.	1089
	• для відпочинку дорослого населення	0,1 м ² /люд.	156
	• для господарських цілей	0,3 м ² /люд.	467
	• для занять фізкультурою	0,2 м ² /люд.	311
2	Сумарна потреба в територіях для обслуговування мешканців.		2023

Таблиця 5.7.

Забезпечення потреб користувачів об'єктами обслуговування

	Показник	Розрахунок	Значення
1	К-ть місць в дитячій установі	26 місць / 1000 люд.	53 місця
2	К-ть місць в початковій школі	90 місць / 1000 люд.	208 місць
3	Площа території для дитячої установи	45 м.кв. / місце	0,2385 га
4	К-ть місць в середній школі	140 місць / 1000 люд.	324 місця
5	Магазини продовольчих товарів	За проектом	250 м ²

Відповідно, на I чергу будівництва передбачається 35 житлових секцій (5 КЖ). Друга черга будівництва порівняно з проектом А 1 залишається без змін. Розрахунок забезпечення об'єктами обслуговування населення здійснено з урахуванням такої загальної кількості населення: $1555 + 775 + 300 = 2610$ люд. Відсоток забудови території - 59,9 %. Площа забудови - 0,7461 га.

Стоянка для тимчасового зберігання автомобілів розрахована такої місткості: $642 \text{ кв.} \times 0,15 = 97$ машино-місця. Місткість стоянки для постійного зберігання автомобілів буде становити $642 \text{ кв.} \times 0,5 = 321$ машино-місце.

Планувальні рішення за проектом А3 передбачають будівництво на I чергу: - міського парку та озера; - багатоквартирної житлової забудови; - дитячої дошкільної установи; - торгового центру. На ділянці проектування на II чергу передбачається: формування громадських просторів різної функціональної спеціалізації. Планування ділянки передбачає як нове будівництво, так і реконструкцію виробничих будівель і споруд під нові виробничі потреби з санітарною зоною в 50 м, в межах якої пропонується озеленення. Окремі будівлі постпромислової території підлягають реконструкції під функцію коворкінгу.

Розрахунок забезпечення житлової забудови об'єктами обслуговування ведеться на підставі кількості населення: $1555 + 300 = 1855$ люд. Відсоток забудови території - 42,7 %. Площа забудови - 0,6241 га. Стоянка для

Альтернативні планувальні рішення А1, А2, А3

Планувальне рішення	Схема ДПТ
<p>Проект А1</p> <p>Об'єкти:</p> <p>9-ти та 10-ти поверхова житлова забудова; загальноосвітня школа та дитяча дошкільна установа; спортивний центр (відкриті майданчики); громадський простір (сквер, пішохідні простори)</p>	
<p>Проект А2</p> <p>Об'єкти:</p> <p>9-ти, 10-ти та 5-ти поверхова житлова забудова; загальноосвітня школа та дитяча дошкільна установа; спортивний центр (відкриті майданчики); громадський простір (сквер, пішохідні простори)</p>	
<p>Проект А3</p> <p>Об'єкти:</p> <p>10-ти та 5-ти поверхова житлова забудова; дитяча дошкільна установа; громадський простір - ландшафтно-рекреаційна територія з парком, озером та пішохідними просторами.</p>	

Примітка: сформовано автором на основі матеріалів ДПТ м. Ужгород

тимчасового зберігання автомобілів розрахована на: $411 \text{ кв.} \times 0,15 = 62$ машиномісця. Стоянка для постійного зберігання автомобілів: $411 \text{ кв.} \times 0,5 = 206$ місць.

Оцінювання планувальних рішень методом ранжування.

Як зазначалося вище, експертне оцінювання застосовують у випадках неповноти інформації про об'єкт дослідження або за існування альтернативних варіантів проектів розвитку. Вимогою до структури експертної групи є пропорційне представлення фахівців з розумінням інтересів груп стейкхолдерів (Фещур Р., Соснова Н., 2020 б).

Аналіз альтернативних рішень (табл. 5.9) дозволяє зробити висновок, що усі проекти (A1, A2, A3) відповідають загальним вимогам до формування громадського простору, однак різняться за очікуваними результатами від їхньої реалізації. Проект A2 характеризується протилежними значеннями показників економічного та екологічного результатів (внаслідок високої щільності використання території) на відміну від проектів A1, A3. Проект A3 вирізняється соціальним результатом, оскільки передбачає нові місця праці та створення значної ландшафтно-рекреаційної зони в межах ділянки опрацювання. Натомість, безпековий результат буде найнижчим, оскільки відмова від розміщення загальноосвітньої школи означатиме відвідування дітьми школи в інших кварталах міста, що вимагатиме перетину ними вулиць та магістралей.

Як наголошувалося вище, такими показниками, що опосередковано відобразатимуть загальний соціальний результат, можна вважати щільність населення та його соціальну активність (час проведення окремого користувача в межах громадського простору). При цьому найвищий пріоритет з огляду на соціальний результат матиме проектне рішення, що передбачає середню щільність населення¹² та рівні умови використання громадського простору для

¹² Згідно досліджень українських (Чабанюк О., 2003; Гнесь І., 2014) та зарубіжних (Chmielewski J.M, 2001) науковців забудова середньої поверховості та змішана забудова формує більш сприятливе житлове середовище на відміну від гомогенного середовища висотної чи садибної забудови.

усіх соціальних страт¹³. Цей показник за спрямованістю належить до групи дестимуляторів.

У якості показника оцінювання економічного результату будемо розглядати площу комерційної забудови (показник стимулятор). Для оцінювання екологічного результату доцільно обрати ступінь озеленення (показник стимулятор). Безпека умов життєдіяльності є одним із ключових показників, з допомогою яких описують урбаністичний результат (показник стимулятор). Кількісні значення окреслених вище показників наведено у табл. 5.9.

Таблиця 5.9.

Результати ранжування проектних рішень*

Проектна альтернатива	Ранг проекту за критерієм				Сума рангів
	економічного результату	соціального результату	екологічного результату	безпекового результату	
A 1	2	2	2	1	7
A 2	1	3	3	2	9
A 3	3	1	1	3	8

* за оцінкою експертів

Пріоритетність проектних рішень є такою $A1 > A3 > A2$, тобто проект A1 є найбільш пріоритетним з урахуванням очікуваного результату за усіма критеріями.

При оцінюванні привабливості альтернативних проектів щодо розбудови території житлового призначення за багатьма критеріями опираємося на наступний експертно встановлений розподіл коефіцієнтів вагомості критеріїв: архітектурно-містобудівний - 0,2; соціальний - 0,4; економічний - 0,1; екологічний - 0,3. Оскільки кожен з критеріїв являє собою набір показників, то оцінювання планувальних рішень за сукупністю показників необхідно здійснювати за процедурою зіставлення векторних величин, що лише в поодиноких випадках може призвести до отримання однозначного відношення їх впорядкованості. Поширеним способом подолання цієї проблеми вважають

¹³ мінімізація планування об'єктів та територій обмеженого користування, обмеженого доступу

встановлення домінантного показника в кожній групі або застосування експертного оцінювання (та. 5.10).

За даними табл. 5.7 розраховують відносні значення критеріїв розвитку громадського простору за формулами (39), а далі, згортаючи їх, визначають загальні багатокритеріальні оцінки планувальних рішень за формулою (40).

Зведені результати згортання векторних відносних оцінок у загальні багатокритеріальні оцінки проектних альтернатив наведено у табл. 5.10.

Необхідно зазначити, що використання методів моделювання, експертного та графо-аналітичного оцінювання створює інформаційне підґрунтя для обґрунтування пріоритетності планувальних рішень. У той же час прийняття остаточного рішення покладається на особу (групу осіб), які уповноважені його затверджувати (Фещур Р., Соснова Н., 2020 б).

Таблиця 5.10.

Загальні багатокритеріальні оцінки планувальних рішень

Проектна альтернатива	Абсолютне значення показника щодо результату			
	економічного	соціального	екологічного	урбаністичного
	площа комерційної забудови *, %	щільність населення*, люд/га	площа озеленення*, %	безпека життєдіяльності**, балів
А 1	2,4	176	45,30	8
А 2	5,5	316	24,63	7
А 3	14,3	176	46,64	5

* за планувальним рішенням

** середня експертна оцінка за 20-ти бальною шкалою

Загальні багатокритеріальні оцінки проектних альтернатив ($U_1=0,9082$; $U_2=0,5947$; $U_3=0,9250$) дають змогу стверджувати про таку пріоритетність планувальних рішень $A_3 > A_1 > A_2$ (таб. 5.11).

Загальні багатокритеріальні оцінки планувальних рішень

Проектна альтернатива	Значення показника								Загальна багатокритеріальна оцінка
	площа комерційної забудови		щільність населення		площа озеленення		безпека життєдіяльності		
	відношення	зважене	відношення	зважене	відношення	зважене	відношення	зважене	
А 1	0,168	0,0168	1	0,4	0,9713	0,2914	1	0,2	0,9082
А 2	0,385	0,0385	0,557	0,2228	0,5281	0,01584	0,875	0,175	0,5947
А 3	1	0,1	1	0,4	1	0,3	0,625	0,125	0,9250
Коеф. вагомості	$\alpha_1 = 0,1$		$\alpha_2 = 0,4$		$\alpha_3 = 0,3$		$\alpha_4 = 0,2$		-

Обґрунтування вибору раціональних планувальних рішень щодо розвитку громадських просторів міст України потребує розроблення базової математичної моделі, яка буде системно охоплювати окреслені вище завдання.

Спираючись на дефініцію розвитку міста як перманентного процесу, що завжди пов'язаний з появою чогось якісно нового, або з новим поєднанням діючих елементів просторової структури міста, що призводить до утворення нового результату, представимо бачення розвитку у формі трикутника з такими вершинами: P – потенціал розвитку міста; F – функції міського простору; R – результати реалізації функцій (урбаністичні, економічні, культурні, соціальні, екологічні) (рис. 1).

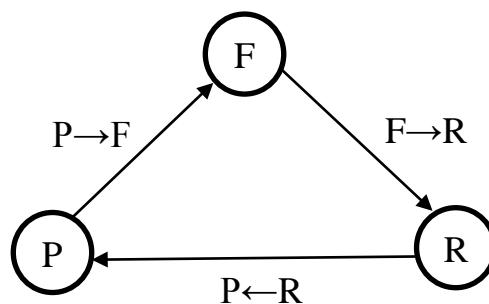

Рисунок 1. – Бачення розвитку міста

Перманентність процесу розвитку відображено ланцюжком перетворень: $\rightarrow P \rightarrow F \rightarrow R \rightarrow P \rightarrow$. Планування розвитку містобудівної системи покликане вирішити суперечливе завдання щодо збереження її цілісності за одночасного прагнення до трансформації громадських просторів. Застосування методів моделювання дозволяє сформулювати узгоджені з інтересами стейкхолдерів планувальні рішення.

Оцінювання громадського простору за сукупністю критеріїв полягає у встановленні емпіричних значень показників та їх зіставленням з відповідними еталонними значеннями. Оскільки громадський простір характеризується набором показників (критеріїв), то виникає необхідність порівняння векторних величин, що лише в поодиноких випадках призводить до отримання однозначного відношення порядку. Найбільш відповідним для подолання цієї проблеми вважають метод скаляризації, тобто метод згортання векторної оцінки до скалярного виду з урахуванням вагомості кожного критерію або груп критеріїв.

Зважаючи на виокремлені у роботі групи показників розвитку громадського простору міста, у якості критеріїв оптимізації розглядаємо такі:

- критерій архітектурно-містобудівного результату

$$F_1(x) = \sum_j \sum_t u_j x_{jt} \rightarrow \max, \quad (41)$$

- критерій економічного результату

$$F_2(x) = \sum_j \sum_t f_j x_{jt} \rightarrow \max, \quad (42)$$

- критерій соціального результату

$$F_3(x) = \sum_j \sum_t v_j x_{jt} \rightarrow \max, \quad (43)$$

- критерій культурно-пам'яткового результату

$$F_4(x) = \sum_j \sum_t c_j x_{jt} \rightarrow \max, \quad (44)$$

- критерій екологічного результату

$$F_5(x) = \sum_j \sum_t g_j x_{jt} \rightarrow \max, \quad (45)$$

де x_{jt} – змінна величина, що характеризує включення ($x_{jt}=1$), чи не входження ($x_{jt}=0$) j -го об'єкта до плану розвитку громадського простору міста у проміжку часу t ; u_j, f_j, v_j, c_j, g_j – відповідні зведені оцінки певного результату розвитку простору (архітектурно-містобудівного, економічного, соціального культурно-пам'яткового, екологічного) від впровадження j -го об'єкта.

Важливим обмеженням при встановленні оптимального планувального рішення розвитку громадського простору міста є наявність ресурсного потенціалу. Ресурсна обмеженість є неодмінною умовою, що істотно впливає на розвиток будь-якої соціально-економічної системи, зокрема, міста. До числа ресурсів розвитку громадського простору міста відносять такі категорії ресурсів: територію, фінанси, культурно-символічні активи, людські ресурси, адміністративно-організаційний ресурс, об'єкти адміністративної, торговельної, транспортної, інженерної, соціальної інфраструктури. Їх синергію можна вважати «ідеальною» умовою розвитку громадського простору.

«Вільні» ресурси, або їх досяжність можна сприймати як наявність потенціалу розвитку громадського простору. Скажімо, існування пустищ та занедбаних територій (не приватної власності) є передумовою для розробки плану розвитку локальних громадських просторів. При цьому, соціальна активність мешканців міста (як людського ресурсу) може слугувати не лише каталізатором створення громадських просторів при навчальних, рекреаційних, торговельно-розважальних, спортивних, культових, сакральних та інших об'єктах, але й пошуку джерел фінансового забезпечення. Так, облаштування території міста (ініційоване громадськістю) за адміністративної підтримки і коштом міського бюджету (частково), за фінансової підтримки інвесторів (пайової участі) призведе до того, що кожна заінтересована сторона досягне бажаного результату: мешканці міста – покращення умов життєдіяльності; адміністрація міста – підвищення лояльності міської громади; інвестор – зростання доходів від виникнення іміджевого результату та капіталізації території внаслідок підвищення її якості.

Обмеження на потенціал розвитку має такий вигляд:

$$\sum_j a_{rj} x_{jt} \leq A_{rt}, \quad (46)$$

де a_{rj} – витрати ресурсу r -го виду на впровадження j -го об'єкта; A_{rt} – обсяг ресурсного забезпечення на плановий проміжок часу t .

Важливим обмеженням при формуванні планувальних рішень є необхідність дотримання певної черговості щодо впровадження взаємозалежних об'єктів розвитку громадського простору міста. Першочерговими визнаються об'єкти, що відповідають вимогам доступності населення або їх забезпечують (транспортна інфраструктура → торговельні майданчики; житлові об'єкти → соціальна інфраструктура тощо).

Обмеження на черговість впровадження об'єктів розвитку громадського простору у загальному випадку має такий вигляд:

$$S_{i,t-1} + \sum_m s_{im} x_{m,t-1} \geq \sum_k d_{ik} x_{kt} + D_{it}, \quad k, m \in J, \quad (47)$$

де k, m – індекси взаємозв'язаних об'єктів, які пропонують ($j=m$) та потребують ($j=k$) послугу i -го виду; пропозиція послуги i -го виду m -им об'єктом; d_{ik} – потреба k -го об'єкта в послугі i -го виду; $S_{i,t-1}$ – наявна пропозиція послуги i -го виду у проміжок часу $(t-1)$; D_{it} – наявна потреба в послугі i -го виду в проміжок часу (t) ; J – сукупність об'єктів розвитку громадського простору міста. Обмеження (7) відображає вимогу збалансованості попиту і пропозиції послуг i -го виду в часі.

Обмеження на дискретність значень змінної величини x_{jt} має такий вигляд: $\sum_t x_{jt} = 1, x_{jt} = \{0; 1\}$. (48)

5.3. Містобудівне регулювання громадських просторів міст України.

Містобудівне втілення соціальних планів пов'язано з раціональним розподілом і просторовою організацією міських функціональних процесів. В загальному, в містобудуванні оцінка планувального рішення визначається двома

основними показниками: ефективністю використання території і мінімізацією соціально-економічних витрат на міські комунікації.

За результатами проведених досліджень, основною проблемою функціонування ГП міст України (Харків, Кривий Ріг) визнано дефіцит послуг (функціонального насичення) громадського простору в житлових районах, що вимушено збільшує протяжність переміщень користувача з метою забезпечення власного попиту на певні види «послуг» ГП. В результаті, збільшуються капітальні та експлуатаційні витрати на забезпечення умов переміщення та збільшуються площі міста під функцією транзиту. Натомість, аналіз Львова вказує на проблеми надмірної експлуатації ГП та їх можливі наслідки.

Дані, щодо кількісних показників громадського «простору-зв'язку» та «простору-контенту», отримані за підсумком роботи 3 розділу дозволили порівняти коефіцієнт наявних функцій – у м. Харків він становить 18,5, в м. Львів - 34,7 в м. Кривий Ріг - 15,2 (рис. 1). Отримані дані відображають рівень функціонального насичення ГП досліджених міст. Найбільш інтенсивно функціонує ГП м. Львів, у м. Харків показники наявного простору та його використання можна вважати збалансованими, натомість у м. Кривий Ріг наявні ГП, згідно коефіцієнту наявних функцій, є мало функціональними.

В цілому для Львова за даними коефіцієнту K_f відповідає середній рівень, для Харкова – низький, а для Кривого Рогу – дуже низький рівень наявних в ГП функцій.

Встановлені показники інтенсивності використання ГП різних міст є в основі відмінностей методичних рекомендацій в питанні формування ГП.

Показник	Місто		
	Харків	Львів	Кривий Ріг
1. Площа міста, км ²	306,0	182,0	407,0
2. Населення, тис. осіб.	1451,1	724,3	652,1
3. Частка (питома вага) від загальної площі міста, %:			
3.1. Площі озеленення	4,74	4,51	3,19
3.2. Міських площ	0,02	0,06	0,02
4. Довжина пішохідних артерій, тис. метрів погонних:			
4.1. Тротуарів	1106,3	936,5	304,2
4.2. Пішохідних алей	7,2	11,6	18,7
4.3. Стежок ландшафтних об'єктів	556,1	349,1	138,8
5. Кількість торговельних закладів, од.:			
5.1. Торговельних центрів	271	169	141
5.2. Магазинів	4500	4961	1674
6. Кількість закладів громадського харчування всіх типів, од.	879	1189	313
7. Коефіцієнт наявних функцій (торговельних, громадського харчування)	18,5	34,7	15,2

Рис. 1. Показники пішохідного простору міст України, 2020 р.

Різноманітність проблематики функціонування ГП обумовлює різновекторність методологічних підходів у їх вирішенні. Для міст України, в межах центрального громадського простору яких фіксовано підвищену, у порівнянні з іншими територіями міста, щільність користувачів (міста-архітектурні комплекси, до прикладу Київ, Львів, Ужгород, Одеса, Чернівці), курортні міста (Одеса, Трускавець), міста паломництва (Умань), що загалом можна окреслити як туристичноорієнтовані, рекомендовано заходи містобудівного регулювання. До таких віднесено: - впровадження у місцеву

містобудівну документацію планувальних обмежень за показниками: відсотку комерційного експлуатованого використання ГП; - резервування міських територій для функцій соціальної активності в умовах обмежених територіальних ресурсів убезпечить від експансивного та неефективного використання міських територій за показниками містобудівним, соціальним та екологічним; що є умовою зрівноваженого розвитку міст України.

Для більшості міст України проблематикою є неефективне функціонування громадського простору, що визначається як співвідношення експлуатаційних витрат на утримання міської території до реалізованих в її межах функцій. Найбільш проявлено дане явище в міжквартальних просторах багатоквартирного житла II пол. XX ст. Дані території вимагають сумісних інтервенцій з галузі дизайну та менеджменту. Оскільки лише в синергії даних компонентів досягається ефект соціальної активізації, як вихідної умови генерування якісного громадського простору.

Базуючись на встановленому у роботі положенні, що якісними є ті громадські простори, що мають сформовані архітектурно-просторові умови для реалізації конкретних функцій та/або характеризуються особливими генезою, значенням в історії, культурі громади, що в сумі забезпечує ідентичність простору, формування ГП полягає у встановленні балансу площі ділянки та функціональній і семантичній насиченості простору.

Для міст, що зі зміною економічних, політичних та соціальних умов опинилися в стані стагнації, зокрема монофункціональні малі міста II пол. XX ст., постпромислові міста необхідним є формування мережі ГП, зокрема доповнення її ієрархічно та функціонально відсутніми елементами.

Вимога	Характеристика та засіб реалізації вимоги
1. Придатність території до здійснення встановлених функцій простору	Резервування території відповідного функціонального призначення в містобудівній документації
2. Економічність, зручність і безпечність доступу користувача до громадського простору	Усунення дефіциту просторової структури. Оптимізація транспортних і пішохідних зв'язків користувача щ громадським простором
3. Забезпечення потреби в межах громадського простору: А) когнітивного балансу архітектурно-просторової форми, містобудівного оточення і функції простору;	Відповідність архітектурно-просторових і візуальних паттернів простору до дій в ньому. Узгодження на рівні містобудівної документації зонінгу та детального плану території
Б) фізіологічного комфорту (захист від несприятливих кліматичних умов; шумового, візуального, екологічного забруднення);	Розроблення планувальних рішень на основі нормативно-регламентної документації
В) соціального балансу користування послугами громадського простору	Узгодження інтересів стейкхолдерів. Унормування відсотків комерційного та громадського використання простору

Рис. 1. Загальні вимоги до формування громадського простору

Як уже говорилося, відсутність механізмів містобудівного регулювання громадських просторів, зокрема планувальних обмежень на використання та забудову їх територій веде до неефективного або комерційного використання міських земель.

Містобудівне регулювання у питанні формування громадських просторів у роботі представлене як окреслення суми наступних дій, що забезпечать ефективне функціонування ГП у системі міста.

1. Внесення в ДБН поняття ГП.
2. Встановлення режимів використання територій, придатних для розвитку функції соціальної згуртованості, як обов'язкової умови зрівноваженого розвитку міста у містобудівній документації.
3. Встановлення рекомендованої площі ГП в житлових групах.

Підхід встановлення обмеження на використання міських територій є кореляцією співвідношення синергетичного (економічно детермінованого) та планованого у містобудівній документації розвитку ГП. В практичній площині це означатиме резервування у містобудівній документації територій потенційних ГП, оскільки збалансований розвиток громадського простору як стохастичної системи неможливий без наявного резерву території для локалізації нових, невідомих на сьогодні в системі чинників – функцій.

На рівні населеного пункту у містобудівній документації, що визначає умови та обмеження використання території для містобудівних потреб у межах визначених зон - Зонінгу (ДСТУ-Н Б Б.1.1-12:2011 «Настанова про склад та зміст плану зонування території (Зонінг)»¹⁴ рекомендується доповнення видів регламенту. Зокрема, рекомендується встановлення містобудівного регламенту щодо використання земельних ділянок у межах відповідних територіальних зон з визначенням наступних видів використання: вуличний громадський простір, громадський простір в житлових осередках (міжквартальний), громадський простір в межах загальноміського центру і громадських підцентрів, громадський простір при громадських об'єктах загального користування.

Для уточнення та унеможливлення зміни функціонального призначення території та подальшої забудови будівель, рекомендується до внесення **зона**

¹⁴ Зонінг – містобудівна документація, що визначає умови та обмеження використання території для містобудівних потреб у межах визначених зон.

громадського простору Г-8¹⁵ призначення «загальнодоступна територія громадського простору без права забудови будівель».

Пропонована Зона громадського простору є доцільною до впровадження в межах міських територій, які обслуговуються комунікаційною мережею вищого потенціалу, визначеного за показником інтегрованості. Окреслені характеристики міських територій вищого потенціалу до розвитку громадський функцій приймаються до уваги при побудові концептуальних графічних моделей розвитку мережі ГП (таб. 5.11; 5.12).

Концептуальні моделі розвитку ГП міст України на основі визначених територій вищого потенціалу до розвитку за показником їх інтегрованості у комунікаційну мережу міста, покладено в основу *резервування територій у містобудівній документації* - Зонінгу та Детальному плані території - для розвитку функції ГП. Ідеалізована модель розвитку мережі ГП узгоджується: 1)

¹⁵ Схема зонування складається, як правило, з основних типів зон: - громадські Г; - житлові Ж; - рекреаційні Р; - курортні К; - зони транспортної інфраструктури ТР; - зони інженерної інфраструктури ІН; - комунально – складські КС; - виробничі В; - спеціальні С; - зони земель історико – культурного призначення ІК; - зона земель природно – заповідного фонду ПЗФ.

До переліку Громадських зон Г входять: - *зона загальноміського центру – Г-1*; - *ділові зони Г-2* призначаються для розташування адміністративних, наукових, ділових, фінансових, супутніх до них елементів транспортної інфраструктури (стоянок, паркінгів). В громадських зонах також можуть розташовуватись житлові будинки; - *навчальні зони Г-3* призначаються для розташування закладів середньої спеціальної і вищої освіти. Зони вищих і середньо-спеціальних навчальних закладів встановлюються з метою концентрації освітніх і супутніх до них функцій: навчальних, інформаційних, культурних, оздоровчих, дозвілля; - *культурні та спортивні зони Г-4* призначаються для розташування крупних культурно-мистецьких та спортивно-видовищних комплексів, концертних залів, театрів, кінотеатрів тощо; - *лікувальні зони Г-5* призначаються для розташування лікарень, поліклінік, амбулаторій, аптек; - *торгівельні зони Г-6* призначаються для розташування магазинів, торговельних центрів, ринків; інша громадська забудова - *Г-7* призначається для розташування громадських об'єктів не передбачених у зонах Г-1 - Г-6.

у питаннях власності з Кадастровою картою України, 2) з чинними детальними планами територій, та враховується при розробці нових.

Опираючись на висновки розділу 3 в питанні шляхів розвитку громадських просторів, зокрема їх двоетапного формування при каркасі та у тканині міста, за умови регулювання ГП в межах каркасних територій вищого потенціалу, регулюватиметься розвиток ГП міста загалом. Дане твердження є правомірним, оскільки процес заповнення міської тканини різнофункціональними типами ГП узгоджується за критерієм насиченості функціями ГП прикаркасних територій. За цих умов, достатнім є встановлення планувальних обмежень на використання ділянок ГП при магістральних вулицях, в місцях транспортно-пересадкових вузлів, в громадських під центрах та територіях, встановлених у роботі, як території вищого потенціалу до розвитку за критерієм інтегрованості комунікаційної мережі, якою вони обслуговуються, що становлять в середньому до 20 % від загальної площі міст України.

Відповідно, впровадження містобудівного регулювання в межах територій вищого потенціалу дозволить забезпечити необхідну частку керованості просторового розвитку міста.

В питанні резервування міських територій під функцію соціальної згуртованості важливими є концептуальні моделі можливого розвитку ГП в межах територій з потенціалом до розвитку.

Графічні моделі розвитку громадського простору¹⁶ дозволили зробити наступні висновки щодо прогнозованого розвитку ГП та задіяння територіального ресурсу: - території, що візуально сприймаються через кількість людей та функцій на них як такі, що мають потенціал до розвитку та впливу на прилеглі території не завжди підтверджують очікування. На прикладі м. Львів (таб. 5.12, рис. 1): приклад 1 - вузол вул. Б. Хмельницького-

¹⁶ встановлення територій з потенціалом до розвитку проводилося на аерофотозйомці міст Львів, Одеса, Кривий Ріг, Полтава, Харків (Додаток - Таб. Б. 7), з яких Львів було опрацьовано додатково з перехресним аналізом показників щільності використання громадського простору.

Липинського, при наявності наступних громадських об'єктів: автостанції, радіоринку, ТЦ «Епіцентр» є ізольованим від решти міста і не має сили подолати розриви у розвитку територій до наступної вузлової ділянки через віддалі що завеликі для пішохода але замалі для транспортного сполучення; приклад 2 - вул.Сахарова - важлива транспортна магістраль міста в силу розміщення у тальвегу поміж двома схилами не має потенцілу до розвитку поперечних звязків і не відбулася як вузлова територія, тут не розвинулися громадські простори, а спроба його сформувати комерційним об'єктом «Фенікс» не набула характеру якісного ГП (рис. 1).

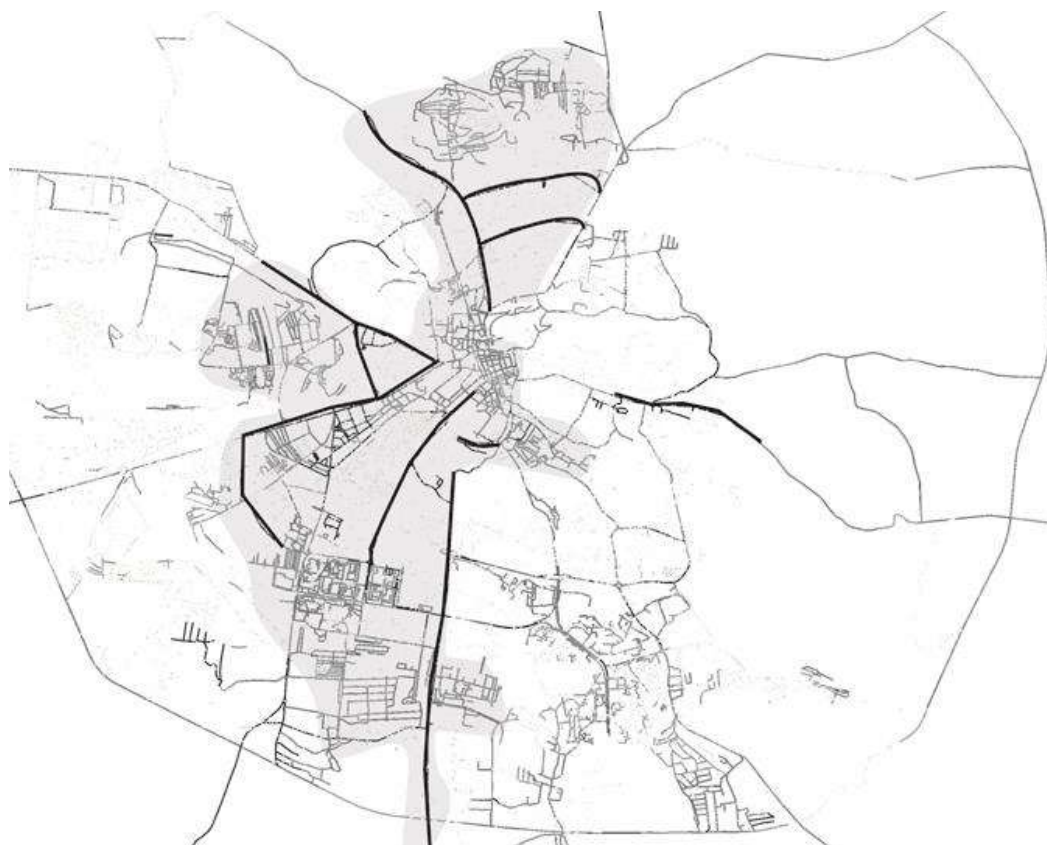

Рис. 1. Території, які, згідно теорії Б.Гіллера, розвиватимуться в подальшому на основі потенціалу вуличної мережі.

Натомість, території, що візуально сприймаються як неважливі та такі, що не мають потенціалу розвинутися у вузлові міські території, як наприклад

масиви дачних ділянок, підтвердили вірність аналізу за Б. Гільє і на сьогодні забудовуються висотним багатоквартирним та однородинним житлом - м.Львів, вул. Підголоско, Мазепи, П.Орлика, Замарстинівська (рис. 1).

Графічні моделі концептуального розвитку ГП дають маркери наявного та прогнозованого розвитку територій, що може бути в основі резервування міських територій під розвиток громадських та соціально важливих функцій.

Рекомендації резервування земель міста під функцію розвитку ГП базується на завданнях різних видів ГП. Зокрема для типу «ГП загальноміського центру» розвиток можливий шляхом *збільшення пішохідної зони* та відсотку вулиць суміщеного пішохідно-транспортного використання (рис. 2-3, таб. 5.12).

Емпіричний аналіз якісних характеристик громадських просторів та потреб користувача простору дозволяє стверджувати, що:

- для загальноміського центрального простору, що відповідає за формування в користувача поняття ідентичності, впізнаваності, самобутності міста, пріоритетним можна вважати соціальний і культурологічний результат планувальних рішень;
- для просторів при громадських об'єктах, як інвестиційно узалежнених, важливим є економічний результат від їх розвитку;
- для громадського простору (відкритого, незабудованого), в основі якого природний чи створений ландшафт та біологічно активні складові, найбільш важливою є екологічна складова розвитку;
- для громадського простору в житловому середовищі, як первинному просторі соціальної активності з підвищеним рівнем соціального контролю за принципом «свій - чужий» та доступному для усіх вікових груп мешканців, важливим є соціальний і урбаністичний (зокрема безпековий) результати.

В якості прикладу формування ГП за узгодженими критеріями, опрацьовано територію площі А.Міцкевича у м.Львів, зокрема ділянку транспортно-пішохідного вузла біля пам'ятника. На сьогодні, територія при

пам'ятнику є острівного характеру, оскільки навколо неї організовано транспортне сполучення¹⁷. По-суті, історично-сформований якісний громадський простір з монументу та його ландшафтного оточення є недоступним для користування (таб. 5.12., А). Згідно аналізу за методом Б.Гільє, фрагменти вулиць в північній та північно-східній частині площі є найбільш інтегрованими у мережу міста. В подальшому це обумовить нарощення інтенсивності використання прилеглих територій та збільшення щільності пішохідних маршрутів.

Проектна пропозиція формування громадського простору площі А.Міцкевича ґрунтується на пріоритетності *критеріїв безпеки та соціального*, та полягає у переведенні фрагменту транспортної мережі у пішохідну. Поєднання площі та проспекту Свободи, та часткове забезпечення пішохідного сполучення з площею Галицькою матиме і містогенеруючий ефект, оскільки утворює тематичний пішохідний простір в межах колишніх оборонних мурів.

Врахування *економічного та містогенеруючого критеріїв* у формуванні громадських просторів має в основі підвищення ефективності використання території. В якості прикладу наведено проектну пропозицію з рекомендованим поліфункціональним використанням території монументального характеру – площа біля пам'ятника С.Бандері (м. Львів). Згідно аналізу за методом Б.Гільє, вулиці С.Бандери та Городоцька в секторі яких розташована площа обслуговування ринок і залізничний вокзал - всі вони є значними об'єктами притягання і вимагають місць паркування.

¹⁷ У 1907 р. архітектор Т.Тальовский розробив проект, що пропонував зробити «зелений острів» поміж вулицями з рухом транспорту. Цей фрагмент міської зелені відрізаний від решти пішохідних площ і бульварів вулицями, але візуально, за його посередництвом, формується єдиний центральний простір міста.

Формування громадського простору площі А.Міцкевича (м. Львів)

А) загальний вигляд
(Фото з електронного ресурсу Довідника «Визначні місця Львова» <https://dovidnuk.vash.ua/viznachni-miscya-lvova/ploshcha-adama-mickevicha.htm>)

Б) аналіз території за показником інтегрованості комунікаційної мережі (за методом Б.Гільє)

В) проект реконструкції площі, що передбачає переведення фрагменту транспортної мережі у пішохідну та перенесення місць паркування з ГП

Примітка: сформовано автором на основі власних досліджень та проектних розробок

Вулиці С.Бандери та Городоцька характеризуються найвищим рівнем інтегрованості у транспортну мережу. Міські території в зоні їх охоплення трактуються як одні з найбільш вартісних як з економічного точки зору так і за містогенеруючим критерієм. Відповідно, ефективність їх використання має бути найвищою. Керуючись даним положенням розроблено планувальне рішення реконструкції площі біля пам'ятника С.Бандері, та влаштування на прилеглій на вул. Ангеловича багаторівневої стоянки, яке дозволяє збільшити ефективність використання міських земель (таб. 5.14)

Ділянка наближена до центру міста, має хороший зв'язок з громадським транспортом, що є необхідною умовою перехоплюючих стоянок. Поруч з ділянкою розташований вищий навчальний заклад, заклади громадського

Проектована підземна автостоянка матиме заїзд зі сторони вул. Шептицьких, виїзд згідно проекту здійснюватиметься на вул. Ангеловича, також передбачено аварійний виїзд з автостоянки, який здійснюватиметься на вул. А. Шептицького, в зв'язку з цим передбачено перенесення зупинки громадського транспорту на відстань більше 30 метрів від виїзду. Підземний гараж матиме 186 машино-місць. Загальна площа підземної автостоянки 7373 м. кв. Надземна відкрита 4 поверхова автостоянка матиме місткість 187 автомобілів площею 6636 м. кв. Надземна автостоянка матиме щільне озеленення фасаду і покрівлі, що в свою чергу гарно поєднається з площею, створить якісне екологічне середовище, оскільки рослини поглинатимуть шкідливі викиди автомобілів.

Концепція організації площі передбачає збільшення площі озеленення, організацію малого скейт-парку, дитячого майданчику, зони тихого відпочинку. Пропоноване будівництво безчашевого фонтану, що в разі необхідності проведення громадських заходів дозволить отримати значні площі без малих архітектурних форм. Композиція площі формується як асиметрична (таб. 5.14 В).

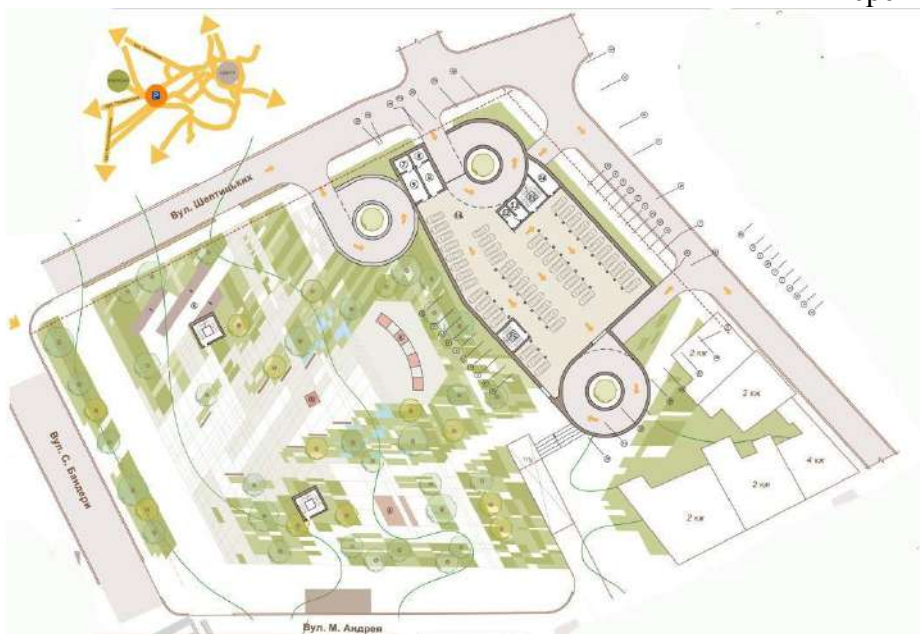
Формування громадського простору площі С.Бандери (м. Львів)

А) існуючий стан, загальний вигляд (фото авт., 2017)

Б) аналіз території за показником інтегрованості комунікаційної мережі (за методом Б.Гільє)

В) проект реконструкції площі, що передбачає поліфункціональне використання території

Примітка: сформовано автором на основі власних досліджень та проектних розробок

Враховання *архітектурно-культурологічного, соціального та безпекового критеріїв* у формуванні громадських просторів має в основі підвищення семантичної ролі простору та, як наслідок капіталізації території. В якості прикладу наведено проектну пропозицію з реконструкції площі Ш.Петефі у м.Ужгород.

За категорією дороги площа Ш.Петефі являється проїздом, натомість згідно проведених досліджень переважає функція пішохідного транзиту. Відповідно, основним в проекті стало переведення площі в пішохідну з можливістю проїзду. Паркування на площі зліквідовано, і організовано на підїздах до площі. Керуючись критерієм безпековості в проекті враховано можливість доступності та використання площі особами з обмеженими фізичними можливостями та іншим маломобільними групами осіб. Для цього забезпечено: місця для паркування автомобілів осіб з інвалідністю найближче до входу у будинок, забезпечено доступний захід у приміщення, відсутні перепади-сходи на території та створено тротуари шириною понад 4,0 м.

Зонами мощенням –фактурою та кольором без перепаду висот виділено історичні шляхи, що функціонували на площі.

Відзначено червоним мощенням і прокладено велошляхи. Запроектовано та висаджено ряд дерев, що відповідає *екологічному* критерію формування громадських просторів.

На рівні окремих частин території населених пунктів регулювання формування громадських просторів, зокрема вуличного простору рекомендовано у Детальному плані території (ДПТ) (ДБН Б.1.1-14:2012 «Склад та зміст детального плану території») на рівні плану червоних ліній врахувати громадські простори і виділити їх червоними лініями з метою збереження цих громадських просторів від забудови.

Зокрема, в плануванні «червоних ліній» включати не лише ділянки транспортних та інженерних комунікацій і озеленення санітарного призначення,

Формування громадського простору площі площа Ш.Петефі

А) реалізації проекту (фото авт.)

Б) Схема генплану (Пояснююча записка до проекту “Реконструкція пішохідної зони пл. Ш. Петефі в м. Ужгород”. ГАП Тупісь С.П., арх. Соснова Н.С.)

а громадський простір транзитного типу - «простір-зв'язок», завданням якого є забезпечення умови переміщення пішохода.

Проект встановлення меж об'єкту «Громадський простір» виконується на топографічному плані існуючого використання території, для нового будівництва - на копії проектного плану детального плану території в масштабі 1:500 або 1:1000. Окрім передбачених ДПТ умовних позначень, на кресленні відображаються ГП, як земельні ділянки, щодо яких встановлюються сервітути: - спільного користування; - об'єктів громадської забудови; - резервні території під функції соціальної активності.

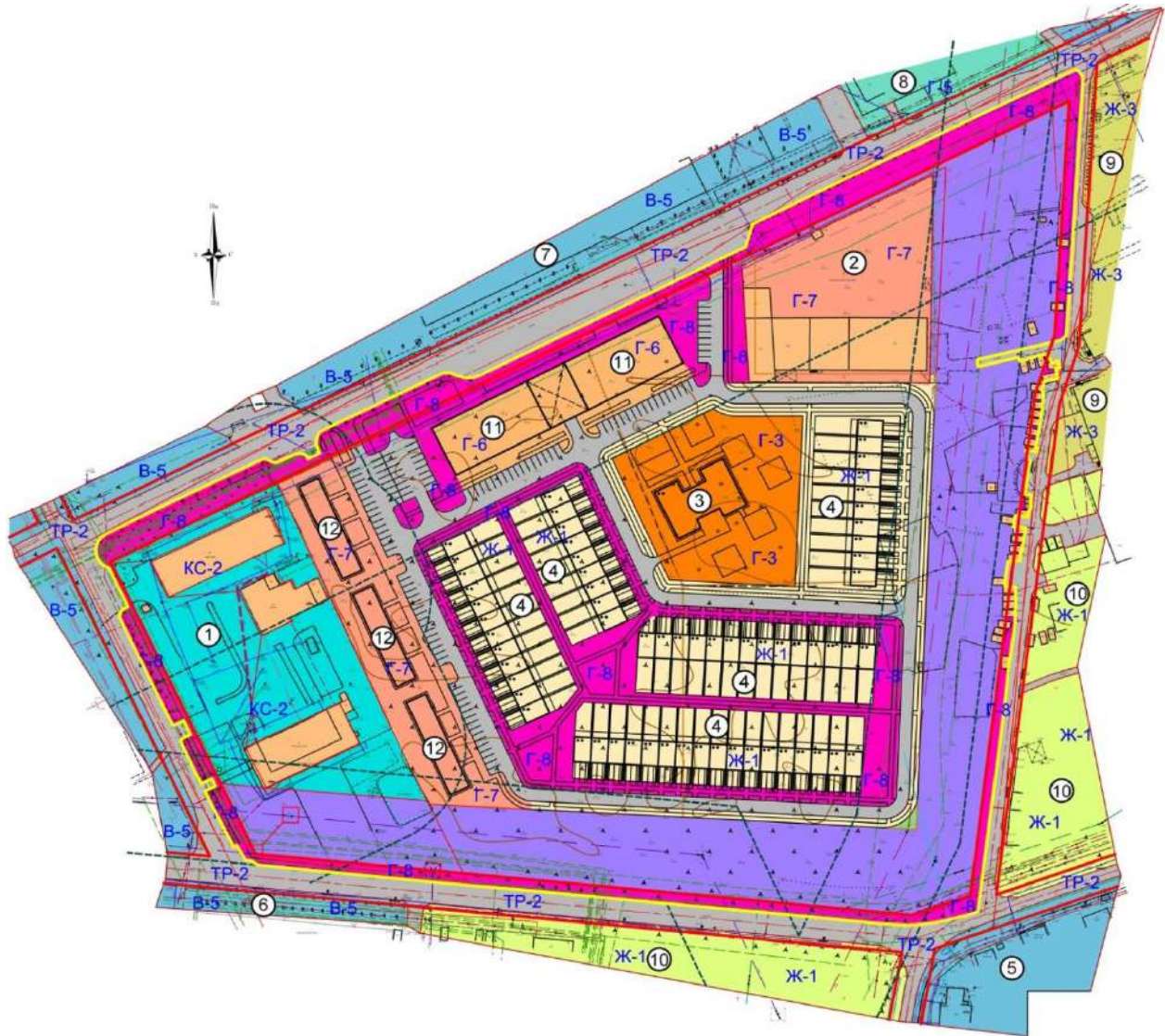
Згідно ДБН 2.2. - 12. 2019 площу загальноміського центру слід визначати для крупних міст від 3,5 до 5 м.кв. на особу. Підрахунок наявних площ загальноміського центру міст України: Львів - 9775 га, Київ - 27320 га, Одеса – 24200 га, Дніпро - 10403 га, Харків 2229 га, Запоріжжя - 11200 га, Донецьк - 85800 га.¹⁸ доводить наявність потенціалу для розвитку громадського пішохідного простору.

Інтенсивність використання ГП пропонується до розрахунку за показником допустимого антропогенного навантаження, який слід встановлювати шляхом визначення пропускної здатності в межах планувальних обмежень – забудови, меж суміжних земельних ділянок згідно земельного кадастру та червоних ліній: $GP_{max} = P \times T / t_0$, де GP_{max} – максимальна пропускна спроможність території протягом дня, осіб; P – показник допустимої одночасної кількості осіб в межах ГП (оптимальна одночасна кількість відвідувачів ГП 50-90 осіб (за аналогією до поданого в ДБН Б.2.2-12:2019 рекомендованої кількості для огляду архітектурно-містобудівного ансамблю)); T – час, придатний для проведення в межах ГП протягом дня, год. (літом – 11 годин, решта часу – 7 годин) ; t_0 – час, необхідний для комунікування в межах ГП, год (мінімальний – для транзитного пішохода – до 10 хв., максимальний – для відвідувача вуличного кафе – до 2

¹⁸ Показники обчислено згідно адміністративного поділу міст.

Таблиця 5.13.

Впровадження зони Г-8 у детальний план території на «Схемі функціонального зонування території з відповідними характеристиками містобудівних умов та обмежень» (на прикладі території в межах вул. Болгарська, Успенська, С.Мартина у м. Ужгород)

Умовні позначення

Ж-1	Садібна житлова забудова існуюча
Ж-3	Змішана проектна багатоквартирна житлової забудови та громадська (від 4 до 9 поверхів)
Ж-1	Садібна житлова забудова проектна
Г-3	Навчальна зона
Г-5	Лікувальна зона
Г-6	Торгівельна зона
Г-7	Інша громадська забудова
Г-8	Громадський простір
ТР-2	Зони магістральних вулиць, доріг.
В-5	Зона підприємств
КС-2	Комунально-складська зона
ІН-1	Зона об'єктів електромережі
—	Межа територіального планування
—	Червона лінія
—	СЗЗ

Експлікація:

- 1 Пожежна частина.
- 2 Підприємство "Декор Карпати".
- 3 Проектований дошкільний заклад.
- 4 Проектована блокована малоповерхова житлова за
- 5 Автосервіс "Фаворит"
6. Завод "Турбогаз"
- 7 ВАТ машинобудівний завод "Тиса".
- 8 Шкірвендиспансер.
- 9 Територія багатоповерхової житлової забудови.
- 10 Територія малоповерхової житлової забудови.
- 11 Проектований торгово розважальний центр.
- 12 Проектована інша громадська забудова

Примітка: опрацювання автора

$S_{гп2} = S2 - (S_o + S_p + S_h + S_c + S_{пр})$, де $S_{гп2}$ – фактична територія громадського простору житлового мікрорайону (кварталу) га; $S2$ – загальна площа території мікрорайону (кварталу) в межах червоних ліній, га; S_o – площа земельної ділянки з прибудинковою територією кожного багатоквартирного будинку, що відповідає питомій вазі кількості мешканців будинку у сумарній кількості мешканців мікрорайону (кварталу)¹⁹; S_p – земельні ділянки садибної забудови (за наявності); S_h – площа земельних ділянок об'єктів нежитлового призначення, га; S_c – площа територій спільного користування, передбачених як обов'язкові в житловому мікрорайоні (кварталі), га, згідно ДБН Б.2.2-12:2019 «Планування і забудова територій» та ДБН Б.2.2-5:2011 Благоустрій територій. $S_{пр}$ – площа проїздів мікрорайону (кварталу), га.

Визначення показників інтенсивності використання громадського простору та його критичної ємності - мінімальної та максимальної – є основними в питанні збереження його архітектурно-просторових характеристик питанням балансу економічних потреб міста та соціальної рівноваженості.

Показник ефективності функціонування громадського простору можна вирахувати як співвідношення кількості відвідувачів помножена на коефіцієнт $K=0,5$ м. кв. на люд. та площі, зайнятої об'єктами-трансформерами в його межах, до відкритої території. Простіше кажучи $S_{зайнятої} / S_{вільної}$.

На основі аналізу інтенсивності використання громадських просторів пішоходами, аналізу існуючих об'єктів та функцій, аналізу соціальних характеристик міського простору виведено базовий рекомендований поділ центрального міського простору за використанням у відсотках. Рекомендовано забезпечувати наступні функції у наступних пропорціях: 30% - транзитний рух

¹⁹ Площа земельної ділянки з прибудинковою територією багатоквартирного будинку, що відповідає питомій вазі кількості мешканців будинку у сумарній кількості мешканців мікрорайону (кварталу), визначається за формулою: $T_o = T_f \times (B_o / B)$ де T_o – земельна ділянка з прибудинковою територією багатоквартирного будинку, га; T_f – фактична житлова територія мікрорайону (кварталу), га; B_o - кількість мешканців в багатоквартирному будинку, чол; B - кількість мешканців у мікрорайоні (кварталі), чол.

пішоходів, оскільки центральне ядро міста є фокусом тяжіння людських потоків; 30% - комерційне використання, як функція що залучає відвідувачів у даний простір (даний відсоток обґрунтований лише для центральної частини міста, в сельбищних районах він повинен становити не більше 20%); 20% - площа під елементами, що забезпечують символічність (політичну, культурну, національну, міську), оскільки центральні простори міста завжди відповідали за ідентичність міста; 10% - озеленення (в силу щільної забудови центрального міського ядра); 10% - змінний простір, здатний трансформуватися під різні функції.

Для «ГП громадських підцентрів», що за фактичним станом є вузловими територіями міст України, територія під функцію комунікування резервується в складі територій передбачених для розвитку міських підцентрів²⁰.

Окрім рекомендацій, в питанні формування громадських просторів слід застосовувати наступні **планувальні обмеження**, що узгоджуються з ДБН Б.2.2-12:2019: санітарно-захисні зони, санітарні розриви від промислових, сільськогосподарських, комунальних, курортних та інженерних об'єктів, що встановлені ДСП 173-96, а також встановлені «червоними» та «зеленими» лініями.

Згідно державних санітарних правил планування та забудови населених пунктів, розміщення житлово-громадських об'єктів і відповідно громадських просторів при них не допускається:

- у першому поясі зони санітарної охорони курортів і джерел водопостачання, межі яких устанавлюються відповідно до діючого законодавства;

²⁰ При громадських об'єктах некомерційного призначення не передбачається резервування ГП, як такого що уже нормується ДБН.

- на ландшафтно-рекреаційних територіях, включаючи землі міських лісів, якщо об'єкти, що проєктуються, не призначені для відпочинку та спорту;

- на територіях інтенсивного забруднення хімічними, фізичними, в т.ч. радіаційними та біологічними, факторами до здійснення оздоровчих заходів, що забезпечать нормативну якість середовища, підтверджену відповідними дослідженнями;

- у водоохоронних зонах рік та інших поверхневих водоймищ;

- на територіях з щільністю радіоактивного забруднення;

- на територіях закритих кладовищ та звалищ господарсько-побутових відходів.

Висновки за 5 розділом.

Розвиток ГП є сумарним процесом балансу керованості (містобудівне регулювання) і економічно детермінованої саморганізації, відсоткове співвідношення яких узалежнене від соціально-економічної моделі розвитку міста.

Методологія управління розвитком системи громадських просторів міста, заснована на принципах системного аналізу, положеннях містобудівного планування та управління процесами реалізації містобудівних рішень.

1. За результатами аналізу функціонування ГП встановлено фактори впливу та на їх основі обґрунтовано достатність групи критеріїв оцінки ГП. Загалом, у роботі прийнято 18 критеріїв оцінки функціонування громадського простору. З них: 8 мають урбаністичний характер (щільність житлової забудови, щільність громадської забудови, інтенсивність пішохідного руху, архітектурна особливість простору, архітектурна привабливість простору для користувача, композиційно-просторова організація, рівень візуального забруднення, рівень інтегрованості простору у транспортно-пішохідну мережу міста), 5 мають соціальний характер (щільність населення, щільність соціальної активності, тривалість використання простору, обмеження у доступі, символічність простору, генезо-історична цінність), 3 мають економічний характер (інтенсивність економічного використання простору, показник поглинання інвестицій, щільність об'єктів економічного призначення), 2 мають екологічний характер (щільність озеленення, рівень шумового забруднення).

Сумарна характеристика громадського простору за кількісними та якісними показниками визначає вплив даного простору на прилеглу містобудівну тканину, і трактується як містогенеруючий чинник.

2. Завдання балансу у використанні ГП вирішується впровадженням на основі результатів багатокритеріального аналізу: - впровадження додаткової містобудівної документації з місцевих правил забудови, з встановленням основних містобудівних показників функціонування ГП та обмеження комерційного використання територій міста; - уточнення положень ДБН щодо

розрахунку площ ГП у структурних одиницях міста; - резервування територій під ГП у містобудівній документації.

4. Мережа громадських просторів міста з точки зору просторової топографії, і функціонального взаємозв'язку формується шляхом пошуку вже існуючих та потенційних соціально-економічних кластерів міста, що функціонують як ГП.

5. Методологічним інструментарієм у прийнятті рішень з адміністрування розвитку міського простору та стратегічного планування громадського простору, адаптованого до змін форми конкуренції в процесі розвитку міста, є укладена багатокритеріальна математична модель впорядкування альтернативних проектів розвитку простору за сумарним критерієм вагомості містогенеруючого впливу. Задля вирішення задач оптимізації функціонування ГП та ефективності землекористування встановлено ймовірність отриманого ефекту: містобудівного з аспектом безпековості, соціального, екологічного, економічного.

6. Встановлено коефіцієнт наявних функцій в межах ГП – у м. Харків він становить 18,5, в м. Львів - 34,7 в м. Кривий Ріг - 15,2. Отримані дані відображають рівень функціонального насичення ГП досліджених міст. Найбільш інтенсивно функціонує ГП м. Львів, у м. Харків показники наявного простору та його використання можна вважати збалансованими, натомість у м. Кривий Ріг наявні ГП, згідно коефіцієнту наявних функцій, є мало функціональними.

В цілому для Львова за даними коефіцієнту K_f відповідає середній рівень, для Харкова – низький, а для Кривого Рогу – дуже низький рівень наявних в ГП функцій.

Встановлені показники інтенсивності використання ГП різних міст є в основі відмінностей методичних рекомендацій в питанні формування ГП.

7. На рівні населеного пункту у містобудівній документації ДСТУ-Н Б Б.1.1-12:2011 «Настанова про склад та зміст плану зонування території (Зонінг)» рекомендується встановлення містобудівного регламенту - зона громадського

простору Г-8 призначення «загальнодоступна територія громадського простору без права забудови будівель».

На рівні окремих частин території населених пунктів регулювання ГП, зокрема вуличного простору рекомендовано у Детальному плані територій ДБН Б.1.1-14:2012 «Склад та зміст детального плану території» на рівні плану червоних ліній врахувати громадські простори і виділити їх червоними лініями з метою збереження цих громадських просторів від забудови.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі обґрунтовано нове вирішення науково-прикладної проблеми подолання невідповідності між якостями громадського простору міст України і вимогами до їх функціонування шляхом розроблення теоретико-методологічних, концептуальних та методико-прикладних засад формування об'єкту.

1. Узагальнення генезису наявних теорій в питанні міського простору виявило проблематику суб'єктивізму в окресленні громадського простору. Гіпотези сучасних підходів до формування громадських просторів міст базуються на методиках дисциплін, що мають загальнокультурологічну основу і можуть бути лише допоміжними в архітектурно-містобудівних завданнях.

Поняття “громадського простору” визначається, як міська пішохідна територія поліфункціонального призначення (рекреаційного, ландшафтно-рекреаційного, репрезентаційного, комерційного, комемораційного тощо), яка сформувалася під впливом історичних, культурних, соціальних та економічних умов, та є рівнодоступною у користуванні. Функціонування громадського простору, на відміну від решти територій міста, виходить за межі утилітарності і є територією імплементації культурно-символічних особливостей суспільства у матеріальному просторі міста.

Поняття “громадський простір” не є об'єктом цивільного права, натомість існує як фізичний об'єкт архітектурно-містобудівного планування і, відповідно, потребує теоретичних та методологічних основ в роботі з ним.

Використання громадського простору, який за означенням є егалітарним, в умовах сучасної соціально-економічної парадигми в Україні проявляється в домінуванні комерційних пріоритетів над соціальними та має ознаки стратифікації за індикаторами добробуту і влади. Відтак в умовах обмежених ресурсів є потреба у розробці механізмів регулювання громадського простору.

2. Окреслення громадського простору на засадах системного підходу забезпечило методичний інструментарій в побудові моделі об'єкту.

Універсальна цілісність знань про систему громадських просторів міст України розкривається в процесі синтезу знань про її підсистеми: архітектурно-містобудівну, соціальну та економічну.

3. Виявлено дві базові категорії громадських просторів, які вирізняються за ознакою провідної функції:

– громадські “*простори-зв’язки*”: площі, бульвари, тротуари, які можна охарактеризувати як пішохідні території, що забезпечують переміщення осіб; перебування в них, в більшості, не є метою, а процесом досягнення мети;

– громадські “*контент-простори*” – території, що є “містилищем” функцій, процесів: а це ландшафтно-рекреаційні об’єкти та території при значимих громадських будівлях і спорудах загального користування.

4. Встановлені морфологічні особливості категорій громадських просторів:

– мережа громадських “просторів-зв’язків” розвинулася паралельно транспортній мережі, що свідчить про її зародковий стан як громадського протопростору; найбільш інтегровані у загальноміську вуличну структуру території мають вищу інтенсивність використання, причому частка найбільш інтегрованих ділянок вуличної мережі в містах складає до 20 %;

– мережа громадських “просторів-контентів”, що первинно розвинулася на базі загальноміського та районних громадських центрів, симультанно розвиваючись з новими об’єктами обслуговування, переходить до кількісного росту та відповідного зменшення радіусу обслуговування населення;

– щільність громадських “просторів-зв’язків” у дільницях, розбудованих згідно різних містобудівних доктрин, відрізняється. Найбільша щільність елементів вуличного громадського простору є в межах історико-архітектурних ареалів; в житлових мікрорайонах 60–80-х років ХХ ст. щільність мережі пішохідних просторів є однаковою у досліджених містах, внаслідок типового проектування. Встановлено, що у містах з нижчою щільністю забудови на 1 особу припадає більше квадратних метрів громадського простору, оскільки зі збільшенням протяжності вимушених переміщень зростає протяжність “простору-

зв'язку": у Львові – 12,9 м²; у Харкові – 15,3 м²; у Кривому Розі – 46,2 м² на 1 особу.

5. Сформовано теоретичну модель громадського простору, як цілісного об'єкту, суть якого полягає у емерджентному прояві синергійної взаємодії трьох різних складових: архітектурно-просторового середовища; користувачів простору та їхніх потреб; діяльності (соціальної та економічної), що розгортається в межах простору.

6. Виявлені необхідні для формування громадських просторів характерні властивості:

6.1. *Різноманітність*, що виступає як стратегія оптимізації системи:

– функціональна різноманітність – функція обслуговування громадськими просторами реалізовується за ступеневою ієрархічною системою, де компонентами є центральний міський простір, що виступає як територія ідентичності міста; простір громадських підцентрів, в межах яких реалізуються побутові функції; простір житлових осередків, що забезпечує первинну рекреацію та соціалізацію. Відсутність проміжних функціональних різновидів веде систему громадських просторів до стагнації.

Різноманітність просторово-функціональних та семантичних видів громадських просторів є необхідна, оскільки вони не є взаємозамінні і в питанні динамічної рівноваги містобудівної системи необхідні різнофункціональні типи: побутово-рекреаційні, репрезентаційні, комемораційні.

– екологічна різноманітність – фрагментація просторів, утворення анклавів в структурі міста, які виконують одночасно усі типи громадських функцій, веде до точкового нерівномірного збільшення урбаністичної щільності в місті та до утворення вузлів-бар'єрів у розвитку інших структурних елементів міста.

6.2. *Коеволюційність* – формування і вдосконалення мережі громадських просторів є процесом врівноваження нерівномірного освоєння міського простору шляхом взаємних мінливих адаптацій окремих компонентів системи, що веде до зміни архітектурно-просторових характеристик міста. Виявлено, що розвиток громадських просторів є двоетапним. Перший етап – кількісний ріст –

громадські простори формуються при каркасних елементах міста; на другому етап – якісний ріст – поширюються у секторальні території. Кінцевим етапом є рівномірне заповнення міських територій послугами громадського простору, як шлях врівноваження розподілу характеристик в тканині міста.

Встановлено, що розвиток громадських просторів здійснюється через утворення просторів-сателітів або збільшення площі охоплення громадськими функціями. Характер розвитку проявляється як: реплікування успішних за соціально-економічними показниками функціонально-просторових шаблонів; кластеризація громадських просторів в тканині сельбищної території за принципом триступеневої системи побутового обслуговування.

6.3. *Саморганізація* – проявляється в її адаптивному ресурсі, позаяк найшвидше з поміж решти міського простору реагує на зовнішні впливи:

- мінливості системи, ознакою якої є перерозподіл навантаження територією міста громадських функцій;

- здатністю поширювати свої характеристики на прилеглі території.

Встановлено три види розвитку громадських просторів: *рефлексивний*, розглядається як реакція системи на виникнення проблеми; *ситуативний*, детермінований економічними умовами і може бути активним та протидіяти загрозам, або пасивним і пристосовуватися до змін умов системи; *планований*, як елемент стратегії розвитку міста.

6.4. *Динамічна рівновага* – баланс протилежних чинників: попиту на громадські простори, як до єдиних місць соціального контакту, та пропозицією їх економічно детермінованого розвитку; співвідношення синергетичного та регульованого містобудівною документацією розвитку громадських просторів; обмеження комерційного використання міських територій як альтернатива парадигмі економічного зростання, яка ігнорує соціальну небезпеку від розвитку громадських просторів за екстенсивною моделлю.

7. Встановлені наслідки формування громадських просторів: економічна оптимізація території, оскільки нові об'єкти є імпульсом у її розвитку, а зняряддям є не будівлі, а простір; екологічна оптимізація, оскільки зі

зменшенням переміщень користувачів скорочуються неефективні площі транзиту; соціальна оптимізація, оскільки наявність громадських просторів, як місць активності сприяє соціальній згуртованості та контролю за територією.

8. Запропоновано методологічний інструментарій імплементації теоретичних положень формування громадських просторів у містобудівне планування на основі багатокритеріальної оцінки об'єкту. Обґрунтовано 18 критеріїв оцінки громадського простору кількісного та оціночного характеру. З них: 8 мають урбаністичний характер (щільність житлової забудови, щільність громадської забудови, інтенсивність пішохідного руху, архітектурна особливість простору, архітектурна привабливість простору для користувача, композиційно-просторова організація, рівень візуального забруднення, рівень інтегрованості простору у транспортно-пішохідну мережу міста); 5 мають соціальний характер (щільність населення, щільність соціальної активності, тривалість використання простору, обмеження у доступі, символічність простору, генезо-історична цінність); 3 мають економічний характер (інтенсивність економічного використання простору, показник поглинання інвестицій, щільність об'єктів економічного призначення); 2 мають екологічний характер (щільність озеленення, рівень шумового забруднення).

Розроблено математичну модель впорядкування альтернативних проектів за сумарним показником вагомості містогенеруючого впливу, що визначає вплив даного простору на прилеглу містобудівну тканину, за критеріями: містобудівним з аспектом безпековості, соціальним, економічним, екологічним.

Виявлено, що міста з вищою щільністю мережі громадських просторів, яка покриває біля 80 % території, мають проблему надмірної експлуатації простору, що потенційно загрожує збереженню архітектурної спадщини.

9. Обґрунтована необхідність:

- впровадження у місцеву містобудівну документацію планувальних обмежень комерційного експлуатованого використання території;
- доповнення режимних зон, зокрема встановлення містобудівного регламенту – зона громадського простору Г-8 призначення “загальнодоступна

територія громадського простору без права забудови будівель” у ДСТУ-Н Б Б.1.1-12:2011 “Настанова про склад та зміст плану зонування території (Зонінг)”.

Пропоновані заходи містобудівного регулювання є засобом резервування міських територій для функцій соціальної активності, оскільки розвиток громадського простору як стохастичної системи неможливий без резерву території для розміщення невідомих на сьогодні елементів.

У містах середньої і низької щільності мережі громадських просторів наявна проблема “розірваності” мережі громадських просторів, і, як наслідок, неефективне їх функціонування, що визначається як співвідношення експлуатаційних витрат на утримання міської території до реалізованих в її межах функцій. Відтак рекомендовано: встановлення режимів використання наявних територій, що убезпечить в подальшому від неефективного використання міських земель; на рівні окремих частин території населених пунктів у Детальному плані території ДБН Б.1.1-14:2012 “Склад та зміст детального плану території” виділяти громадські “простори-зв’язки” червоними лініями з метою збереження їх від забудови.

Для монофункціональних міст рекомендується формувати *мережу* громадських просторів, доповнюючи існуючу ієрхічно та функціонально відсутніми елементами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Перелік нормативно-правових актів та нормативних документів, на які є посилання в роботі

Нормативні та законодавчі акти

Державна служба статистики України, 2019. *Чисельність наявного населення України на 1 січня 2019 року*. В. : Тімоніна М. Б. Київ.

Державні будівельні норми України. ДБН Б.1.1 -13:2012. Склад та зміст містобудівної документації на державному та регіональному рівнях.

Державні будівельні норми України. ДБН Б.1.1-15:2012. Склад та зміст генерального плану населеного пункту.

Державні будівельні норми України. ДБН Б.1.1-22:2017. Склад та зміст плану зонування території.

Державні будівельні норми України. ДБН Б.2.2–12 :2019. Планування і забудова територій.

Державні будівельні норми України. ДБН Б.2.2-5:2011. Благоустрій територій.

Державні будівельні норми України. ДБН Б.1.1-14:2012. Склад та зміст детального плану території.

Державні будівельні норми України. *Планування і забудова територій*. ДБН Б.2.2–12 :2018. Видання офіційне. Київ : Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України.

Державні стандарти України. ДСТУ-Н Б Б.1.1-10:2010. Настанова щодо розподілу територій мікрорайонів (кварталів) для визначення прибудинкових територій багатоквартирної забудови.

Закон України *Земельний кодекс України*. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, № 3-4, ст. 27.

Закон України *Про Генеральну схему планування території України*. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, № 30, ст. 204.

Закон України *Про житлово-комунальні послуги*. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2018, № 1, ст. 1.

Закон України *Про оренду землі*. Відомості Верховної Ради України, 1998, № 46-47, ст. 280.

Закон України *Про основи містобудування*. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 52, ст. 683.

Закон України *Про регулювання містобудівної діяльності*. Відомості Верховної Ради України, 2011, № 34, ст. 343.

Про затвердження Порядку проведення інвентаризації земель та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України. [online] Постанова Кабінету Міністрів України, від 5 червня 2019 р. № 476. Доступно за адресою : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/476-2019-п?find=1&text=межі+яких+визначені#w3_2> [Дата звернення 15 червня 2019].

Про Концепцію сталого розвитку населених пунктів. [online] Постанова Верховної Ради України, 24 грудня 1999 року, N 1359-XIV. Доступно : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2780-12>[Дата звернення : 28 вересня 2019].

Стратегія сталого розвитку України до 2030 року. Проект – 2017. [pdf] Доступно за адресою : <https://www.undp.org/content/dam/ukraine/docs/SDGreports/UNDP_Strategy_v06-optimized.pdf> [Дата звернення 01 серпня 2019].

Цілі Сталого Розвитку: Україна, 2017. Національна доповідь. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України.

Постанова Верховної Ради України *Про встановлення межі міста Новояворівськ Яворівського району Львівської області*. № 578-VI від 23.09.2008.

Література

- опублікована

Авдотьин, Л. Н., Лежава, И. Г., Смоляр, И. М. и др., 1989. *Градостроительное проектирование*. Москва: Стройиздат.

Артюхов, В. В., 2012. *Общая теория систем: самоорганизация, устойчивость, разнообразие, кризисы*. Москва : Книжный дом «Либроком».

Бауман З., 2008. *Глобалізація*. Переклад з англійської І. Андрущенко. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія».

Бевз, М. В., 1990. *Функционально-пространственная организация пешеходных зон центра большого исторически сложившегося города (на примере Львова)*. Кандидат архитектуры. Центральный научно-исследовательский и проектный институт градостроительства.

Бевз, М. В., 2007. Історичне місто, як об'єкт збереження і регенерації. Проблеми теорії і історії архітектури України. *Сборник научных трудов АХИ ОГАСА*, 7, с. 105–119

Бевз, М., 1991. Містобудівні принципи організації пішохідних зон у центрах великих історичних міст. *Резерви прогресу в архітектурі та будівництві*. Вісник ЛПІ, 252, с. 123–125.

Бевз, М., 1996. Транспортно-функціональні передумови регенерації центральної історичної частини міста Львова. Організація транспортного руху та пішохідних зон. *Урбаністично-архітектурні проблеми міст Галичини*. В.: Б. Черкеса та М. Бевза, ред. Львів : ДУ „Львівська політехніка”, с. 13–20.

Бевз, М., 2005. Архітектурно-містобудівне середовище центру історичного міста: ергодизайнерський аспект. *Вісник ХДАДМ*, 8, с. 3–19.

Бевзенко Л., 2002. Соціальна самоорганізація. Синергетическа парадигма: можливості соціальних інтерпретацій. - Київ : Інститут соціології НАНУ, 437 с.

Березинський, В., 2013. *Культурно та психологічно обумовлені форми соціально-політичної атрактивності*. Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії.. Вип. 3. С. 77–83.

Бірюльов, Ю., ред., 2008. *Архітектура Львова. Час і стилі XIII–XXI ст.* Львів : Центр Європи.

Богданов А., 1924. *Всеобщая организационная наука: тектология*. – М.

Бунин, А. В. и Саваренская, Т. Ф., 1979. История градостроительного искусства. В 2 томах. Москва : Стройиздат.

Бусел, В. Т., ред., 2005. *Великий тлумачний словник сучасної української мови*. Київ, Ірпінь : Перун.

Бушуев, С. Д. и Харитонов, Д. А., 2010. Ценностный подход в управлении развитием сложных систем. *Управління розвитком складних систем, 1*, с. 10–15.

Вадімов, В., 2007. Методологія досвіду розробки та реалізації правил забудови міських територій. *Досвід та перспективи розвитку міст України. Нормативно-правові аспекти містобудування, 12*, с. 172–183.

Вадімов, В., 2014. Синтагма планувальної та функціональної організації міських територій. *Досвід та перспективи розвитку міст України. Проблеми реконструкції в теорії та практики містобудування, 27*, с. 5–12.

Вадімов, В., 2015. Розробка генеральних планів Полтави – традиції та новації. *Досвід та перспективи розвитку міст України. Сучасні проблеми вітчизняного містобудування, 28*, с. 16–21.

Владимиров, В. В., Саваренская, Т. Ф. и Смоляр, И. М., 1999. *Градостроительство как система научных знаний*. В. : И. М. Смоляра, ред. Москва : УРСР.

Вотинов, М. А., 2013. Общественные пространства как объекты гуманизации городской среды. *Проблемы теории и истории архитектуры Украины, 13*, с. 222–227.

Габермас, Ю. 1996. Комунікативна дія і дискурс – дві форми повсякденної комунікації. Переклад з німецької Л. Ситниченко, *Першоджерела комунікативної філософії*. Київ : Либідь, с. 84–91.

Габермас, Ю., 2005. Громадянство і національна ідентичність. В.: Варта ван Стінберген, ред. *Умови громадянства*. Переклад з англійської та примітки О. О. Іваненко. Київ : Український Центр духовної культури, с. 49–70.

Габрель, М. М., 2004. *Просторова організація містобудівних систем*. Київ : Видавничий дім А.С.С.

Габрель, М. М., 2014. *Підвищення ефективності містобудівних рішень в організації приміських територій*. Львів : Сполом.

Габрель, М. М., 2017. Критерій безпечності в просторовій організації та розвитку міст. Методологічний підхід і вимоги. *Містобудування та територіальне планування*, 64, с. 33–53.

Габрель, М., 2003. Відкриті простори житлової забудови в структурі міських земель. Організація та оцінка ефективності використання. *Містобудування та територіальне планування*, 14.с. 25–37.

Габрель, М., 2018. Експертні методи в дослідженнях і проектуванні урбанізованих систем. *Містобудування та територіальне планування*, 67, с. 102–115.

Гаврилюк І. В., Олійник О. П., 2011. Принципи та прийоми організації міських площ західноєвропейських міст (на прикладі міст Нідерландів). *Сучасні проблеми архітектури та містобудування*. – К.: КНУБА. – Вип. 27. – С.5-13.

Герасимчук, А. А., Палеха, Ю. І. та Шиян, О. М., 2004. *Соціологія*. Київ: Вид-во Європейського університету.

Гидденс, Э., 2005. *Соціологія*. Изд. 2-е, полностью перераб. и доп. Перевод с английского. В. : В. Д. Мазо, отв. ред. Москва : Едиториал УРСС.

Гидденс, Э., 1999. *Соціологія*. Перевод с английского В. А. Ядова, науч. ред. В. : Л. С. Гурьевой и Л. Н. Посилевича, ред. Москва : Эдиториал УРСС.

Глазычев, В., 2008. *Урбанистика*. Часть 1. Москва : Європа.

Гнесь, І. П., 2013. *Багатоквартирне житло: тенденції еволюції* : монографія. Львів : В-во Львівської політехніки.

Гнесь, І., 2014. *Формування архітектурно-типологічної структури сучасного міського житла в Україні*. Національний Університет «Львівська політехніка».

Гоблик А.В., 2018. Містобудівна ентропія та застосування її в теорії містобудівних систем. *Сучасні проблем архітектури та містобудування*, 51, с. 211–215.

Гоблик, А. В. и Дёмин Н. М., 2014. О моделировании распределения поля интенсивности тяготения населения к объекту общественного обслуживания. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування*, 36, с. 303–313.

Гоблик, А. В., 2015. Про процес самоорганізації в містобудівній системі та його аналіз методом аналогій. *Містобудування та територіальне планування*, 58, с. 115–124

Гольдзам, Є. А. и Швидковський, О. А., 1985. *Градостроительная культура Европейских социалистических стран*. Москва : Стройиздат.

Горбань, О. М. та Бахрушин, В. Є. 2004. *Основи теорії систем та системного аналізу*. Запоріжжя : ГУ «ЗІДМУ».

Гордієнко, А. та Юріна І., 2013. Феномен глобального міста: проблеми пошуку ідентичності в сучасному мультикультурному просторі. *Наукові записки. Серія «культурологія», 11, VI Міжнародна наукова конференція «Культура в горизонті сталих і плинних ідентичностей», 12–13 квітня 2013 р., Острог*, с. 219–231.

Грищенко, М., 2016. Публічний простір міста як об'єкт соціологічного дослідження. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Соціологія*, 1, с. 31–38.

Гусаков, В., Валетта, У., Вашкулат, О. та Нудельман, В., 1996. *Регулювання використання та забудови території населених пунктів (зонінг): довідник*. Київ : Падко.

Гутнов, А. Э. и Лежава, И. Г., 1977. *Будущее города*. Москва : Стройиздат.

Гутнов, А. Э., 1984. *Эволюция градостроительства*. Москва : Стройиздат.

Гутнов, А. Э., 1985. Системный подход в изучении города: основания и контуры теории городского развития. *Системные исследования. Методологические проблемы*, с. 211–232.

Гадамер, Г.-Г., 2000. Истина і метод. *Том 1: Герменевтика I: Основи філософської герменевтики*. Переклад з німецької М. Кушніра. Київ : Юніверс.

Гейл Й., 2018. *Міста для людей*. Переклад з англійської Ольги Любарської, Київ : Основи.

Данилов, С.М., Фоменко, О.А., 2018. *Комплекс моделювання та аналізу міста як динамічної системи*. НТЗ Комунальне господарство міст, №144. Харків. – С. 116 – 119.

Демин, Н. М. и Бывалина, М. В., 2005. Проблемы и перспективы модернизации районов массовой жилой застройки 60 – 70-х годов в крупных городах (например г.Киева). *Містобудування і територіальне планування*, 21, с. 67–75.

Дёмин, Н. М. и Гоблик, А. В. 2013. О применении методов теории потенциала в градостроительных задачах. *Містобудування та територіальне планування*, с. 140–154.

Демин, Н. М., 1991. *Управление развитием градостроительных систем*. Киев : Будивэльник.

Демин, Н., 2010. Жилой квартал, микрорайон — сущность и определения. *Досвід та перспективи розвитку міст України. Екологічні аспекти містобудування*, 19, с. 67–75.

Державна служба статистики України. Офіційний сайт [online]. Доступно за адресою : < <http://www.ukrstat.gov.ua/> > [Дата звернення 04 серпня 2020].

Державний комітет статистики України. Головне управління статистики у Львівській області. Офіційний сайт [online]. Доступно за адресою : < <https://www.lv.ukrstat.gov.ua/> > [Дата звернення 04 серпня 2020].

Джекобс Дж., 2021. *Смерть і життя великих американських міст*. SANactions. (The Death And Life Of The Great American Cities, 1961).

Джонсон, Л. та Грант-Сміт, Д., 2017. Відблиски короля Георга : роздуми про (ре) дизайн головної площі Брісбена. Переклад з англійської Агеєв В. (Не) задоволення публічними просторами. *Урбаністичні студії* 3, с. 194–213.

Дробенко, Г. О., Брусак, Р. Л. та Свірський Ю. І., 2001. *Стратегічне планування розвитку територіальних громад*. Львів : СПОЛОМ.

Етимологічний словник української мови : В 7 т., 1982–2017. В. : О. Мельничука, гол. ред. Київ: Наукова думка.

Згуровский, М. З., Доброногов, А. В. и Померанцева, Т. Н., 1997. Исследование социальных процессов на основе методологии системного анализа. Киев : Наукова думка.

Згуровский, М. и Панкратова, Н., 2011. Системный анализ: проблемы, методология, приложения. Киев : Наукова думка.

Зубрицька, М., ред., 1996. *Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст.* Центр гуманіт. дослідж., Наук. т-во ім. Шевченка; держ. ун-т ім. Івана Франка. Львів : Літопис.

Ідак, Ю., 2011. *Композиційні аспекти формування фронту квартальної забудови Львова (кінця ХVІІІ – початку ХХ століть)* : Монографія. Львів : Растр-7.

Камишан, А., 2013. *Мистецтво урбаністичної інтервенції. Місто й оновлення. Урбаністичні студії Представництво фонду ім. Г. Бьоля в Україні.* Київ : ФОП Москаленко О. М.

Караванський, С., 2012. *Практичний словник синонімів української мови : близько 20 000 синонімічних рядів, 4-те вид.* Львів : БаК.

Карпенко, П. Ю., 2010. Основні методи містобудівної оцінки території. *Містобудування та територіальне планування*, 37, с. 188–202.

Кастельс, М., 2007. *Інтернет-галактика. Міркування щодо Інтернету, бізнесу і суспільства.* Переклад з англійської В. і М. Онопрієнко. Київ : «Видавництво «Ваклер»..

Квіт, С., 2005. *Герменевтика.* Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія».

Кестел Д. и Даве В., 2017. *Руководство к своду знаний по управлению проектом (Руководство РМВОК. Project Managment Institute. Издательство: Олимп-Бизнес.*

Колхаас, Р., 2004. *Лекция в ЦДА.* Перевод В. Юзбашева. Ж-л Проект International UKRAINE. Издательский дом А+С.

Криворучко, Ю. И., 1988 Архитектурно-планировочная структура и восприятие города. Кандидат архитектуры. Московский архитектурный институт.

Криворучко, Ю. І., Криворучко, О. Ю. та Петришин, Г. П., 2013. Культурно-освітньо-мистецькі кластери у містобудівній тканині та середовищі міст. *Досвід та перспективи розвитку міст України, Культурологічні аспекти містобудування*, 24, с. 33–46.

Криворучко, Ю. І., Петришин, Г. П., Тупісь, С. П., Максим'юк, Т. М., Дідик В.В. та Соснова Н.С., Концепція архітектурно-планувальної організації ландшафтно-історичного комплексу на Святоюрській горі у Львові. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка» «Архітектура»*, 729, с. 220–230.

Ланкин, В. Е. 2005. *Децентрализация управления социально-экономическими системами (системный аспект)*: Монография. Таганрог: Изд-во ТРТУ.

Лернер, Ж., 2016. *Акупунктура міста*. Переклад К. Скальська. Львів: Видавництво Старого Лева.

Линч, К., 1982. *Образ города*. Перевод с английского В. Л. Глазычева. В: ред. А. В. Иконников. Москва: Стройиздат.

Лінда, С. М., 2013. *Історизм у розвитку архітектури*. Кандидат архітектури. Національний університет «Львівська політехніка».

Малес, Л. В., 2009. Актуалізація та соціокультурний аналіз міського простору: приватність і приватизація двору. *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н.Каразіна*, с. 23-27.

Малес, Л. В., Серета, В. В., Соболевська, М. О., Сорока Ю.Г. та ін., 2010. *Соціологія міста*. Донецьк: Видавництво «Ноулідж».

Мардр, А. П. та ін., 1995. *Архітектура: Короткий словник-довідник*. В: А.П. Мардера, ред. Київ: Будівельник.

Мезенцев, К. В., Підгрушний, Г. П. та Мезенцева, Н. І., 2014. *Регіональний розвиток в Україні: Суспільно-просторова нерівність і поляризація*: монографія. Київ : ДП «Прінт Сервіс».

Мельник, М. І., ред., 2016. Метрополійні функції великих міст України: потенціал розвитку та перспективи реалізації : Монографія, серія «Проблеми регіонального розвитку». Львів : Державна установа «Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долишнього НАН України».

Милютин, Н. А., 1930. *Соцгород. Проблема строительства социалистических городов*. Москва-Ленинград : Государственное издательство.

Мур, Дж., Уэдерфорд, Л., и др., 2004. *Экономическое моделирование в Microsoft Excel*. 6-ое издание. Перевод с английского. В. : А. А. Минько, ред. Москва : Вильямс.

Найдорф, М., 1996. *Структурирование модели в самоорганизации общества (социально-философский анализ)*. Кандидат философских наук. Одесса.

Новиков, А. и Новиков Д., 2007. *Методология*. Москва : СИНТЕГ.

Олійник О. П. , 2008. Формоутворення просторової структури міст України під впливом національно-релігійних чинників. *Досвід та перспективи розвитку міст України: проблеми малих міст України*. Вип. 15. – К.:КНУБА, Діпромісто. – С.150-155.

Олексюк, Г. В., Лисяк, Н. М. та Попадинець Н. М., 2019. Концептуально-структурні моделі ендогенного потенціалу об'єднаних територіальних громад як передумова підвищення їх конкурентоспроможності. *Проблеми регіонального розвитку і децентралізації. Економіка України*, 3 (688), с. 52–69.

Осиченко, Г. О., 2015а. Принципи організації системи пішохідно-прогулянкових просторів. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування*, 40, с. 260–267.

Осиченко, Г.О., 2015б. *Методологічні основи формування естетики міського середовища*. Автореф. дис. доктора архітектури : 18.00.01. Київський національний університет будівництва і архітектури.

Осітнянко, А. П., 2002. *Оптимізація управління територіальним розвитком міста*. Доктор технічних наук. Київський національний університет будівництва та архітектури.

Павлів А.П., 2020. Теорія імпульсів в урбаністичному розвитку великого міста. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора архітектури. – Львів: Львівська політехніка.

Панченко, О., 2012. Локальна симетризація міської тканини. *Містобудування та територіальне планування*, 45 (2), с. 91–95.

Петришин, Г. П. та Ганець, С. В. , 2014. Реорганізація постпромислових територій у контексті генерального плану Львова до 2025 р. *Досвід та перспективи розвитку міст України. Проблеми реконструкції в теорії та практиці містобудування*, 26, с. 141–149.

Петришин, Г. П., Посацький, Б. С. та Ідак, Ю. В., ред., 2016. *Містобудівне проектування. Частина I: Місто як об'єкт проектування*. Львів: Видавництво Львівської політехніки.

Петришин, Г. П., Посацький, Б. С. та Ідак, Ю. В., ред., 2017. *Містобудівне проектування. Частина II: Структурні елементи міста*. Львів: Видавництво Львівської політехніки.

Петришин, Г., Соснова, Н. та Тупісь С., 2019. Реконструкція парку «Високий замок» у контексті природного каркасу Львова). *Сучасні проблеми архітектури та містобудування*, 53, с. 267–276.

Підвальна, О. та Козяр, Н., 2013. Синергійний ефект в менеджменті. *Ефективна економіка* [pdf], 3. Доступно за адресою : < http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2013_3_18>. [Дата звернення 03 серпня 2020].

Посацький, Б. С., 2007. *Простір міста і міська культура (на зламі ХХ–ХХІ ст.)* : монографія. Львів : Видавництво Національного університету «Львівська політехніка».

Ремизова, Е., 2015. Композиционные приемы советского авангарда (на примере площади им. Дзержинского в г. Харькове). *Традиції та новації у вищій архітектурно художній освіті*, 1, с. 101–105.

Русанова, І. В. та Соснова Н., 2009. Проблеми формування мережі місць паркування в історичному місті (на прикладі м. Львова). *Містобудування та територіальне планування*, 34, с. 420–427.

Сагатовский, В., 1973. *Основы систематизации всеобщих категорий*. Томск : Издательство Томского медицинского института.

Свенссон, Р., 1991. *Социальное планирование в градостроительной практике*. Перевод с шведського В. Н. Максимова. Москва : Стройиздат.

Свідзинський, А. В., 2008. *Синергетична концепція культури*. Луцьк : Вежа. 696 с.

Сеннет, Р. 2002. *Падение публичного человека*. Москва : Логос.

Середа, В. В., 2007. Етносоціологія. Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка.

Сетров, М. И., ред., 1988. *Принципы самоорганизации социальных систем: теория и практика*. Одесса: Вища школа.

Словник української мови: В 20 томах (СУМ-20), 2010. В.: В.: М. Русанівський, гол. ред. Київ: Наукова думка.

Соснова, Н. С., 2007. Залежність розвитку мережі об'єктів торгівлі Львова від просторової диференціації міста. *Містобудування та територіальне планування*, 28, с. 293–299.

Соснова Н.С., 2010. Екологічні наслідки процесу урбанізації значного міста (на прикладі Львова). *Досвід та перспективи розвитку міст України. Екологічні аспекти містобудування*, 19, с. 120–129. Київ.

Соснова Н.С., 2010. Вплив соціальних змін на містобудівні процеси. *Містобудування та територіальне планування*, 37, с. 474–481. Київ.

Соснова, Н., 2011. Джентрифікація, як риса сучасної міської динаміки (на прикладі Львова). *Містобудування та територіальне планування*, 41, с. 411–419. Київ.

Соснова, Н. С., 2011. Трансформація міського середовища як відображення економічних і суспільних процесів у найбільших містах України. *Досвід та*

перспективи розвитку міст України. Проблеми розвитку найкрупніших міст України, 20, с. 98–106. Київ.

Соснова, Н., 2012. Аспекти екологічно-збалансованого розвитку Львова. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка», «Архітектура», 728, с. 114–119. Львів.*

Соснова Н., 2018. *Міський громадський простір у містобудівних теоріях ХХ-ХХІ ст.* Архітектурне середовище міста: вчора, сьогодні, завтра до 90-ліття професора Андрія Рудницького: матеріали конференції; за ред. І.Диди, О.Диди, Ю.Ідак. - Львів: в-во Растр-7. -С.127.

Соснова Н. С. та Герман А., 2014. Розвиток громадських просторів у місті Львові: В. :С. Черкес та Г.П. Петришин, ред. *Креативний урбанізм: До століття містобудівної освіти у Львівській політехніці, с. 359–366.*

Соснова, Н. та Бардин Ю., 2018. Громадські простори у містобудівному розвитку та плануванні. *Містобудування та територіальне планування, 67, с. 439–50. Київ.*

Соснова, Н. С. та Киргизбаєва, І. Ю., 2016. Проблематика формування системи пішохідних просторів значнішого міста (на прикладі міста Львів). *Сучасні проблеми архітектури та містобудування, 43, с. 238–248. Київ.*

Соснова, Н. С. та Крайниковець, О. В., 2013. Сталий розвиток житлового середовища засобами ландшафтної архітектури. *Науковий вісник НЛТУ України, 23.9, с. 86–90.*

Соснова Н.С. та Нечипір Т.Р., 2015. Трансформація міського простору міста Новояворівськ в умовах економічних змін. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка», «Архітектура», 816, Львів, с. 171-177.*

Соснова, Н. та Нечипір, Т. 2017. Конфлікт пам'ятей у публічних просторах новозакладених у другій половині 20 ст. містах Західної України. (Не) задоволення публічними просторами. *Урбаністичні студії, 3 (Представництво Фонду ім. Гайнріха Бьоля в Україні. Центр Урбаністичних Студій НаУКМА), с. 276–283.*

Соснова, Н. С., Ігнатюк, А. О. та Нечипір, Т. Р., 2015. Функціонально-планувальна організація с.м.т. Добротвір Львівської області та проблеми розвитку міста. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування*, 39, с. 248–254. Київ.

Соснова, Н. С., Кухарук, Д. С., Кунанець, І. М., 2020. Морфометричні властивості просторів та узгодження соціальних дій в них. *The 10th International scientific and practical conference “Topical issues of the development of modern science” (June 4-6, 2020) Publishing House “ACCENT”, Sofia, Bulgaria*, с. 718–729.

Соснова, Н. С. та Тупісь, С. П., 2015. Проблеми містобудівного розвитку малих міст (на прикладі міста Тячева та с.м.т. Буштино Закарпатської област). *Вісник Національного університету «Львівська політехніка», «Архітектура»*, 836, Львів, с. 144–150.

Спек Дж., 2019. *Правила пішохідного міста. 101 крок зі створення кращих місць*. SANactions.

Спек, Дж., 2019. *Правила пішохідного міста. 101 крок до створення кращих місць*. Київ : КЕНЕКШНС.

Тарасова, Л., 2010. Градостроительное планирование и регулирование развития крупных городов с учетом действия процессов самоорганизации [online]. *Городское управление*, 7, с. 36–56. Доступно за адресою : <<https://rucont.ru/efd/174614>> [Дата звернення 01 серпня 2020].

Тимінський, В., 2013. Пострадянське місто як урбаністичний феномен: Проблеми постіндустріального розвитку. *Сучасні проблеми дослідження, реставрації та збереження культурної спадщини*, 9, с. 253–260.

Тищенко І., 2017. Повернення до публічного простору. *(Не) задоволення публічними просторами. Урбаністичні студії*, 3, (Представництво Фонду ім. Гайнріха Бьолля в Україні. Центр Урбаністичних Студій НаУКМА), с. 66–77.

Тищенко, І. М., 2015. Міський публічний простір: підходи до визначення Магістеріум. *Культурологія*, 59, с. 26–33.

Тімохін, В. О., 2003. Гармонічність еволюційної динаміки самоорганізації містобудівних систем. Доктор архітектури. Київський національний університет будівництва і архітектури.

Удовиченко, В. П., 2003. *Новітні моделі соціально-економічного розвитку міст в умовах формування ринкових відносин*. Київ : Заповіт.

Устінова І.І., Мацьоха А.С., 2020. *Ландшафтна організація громадських просторів як засіб адаптації міст до змін клімату*. Збірка тез. Запоріжжя: Запорізька торгово-промислова палата, 2020. – 105-107.

Устінова І., Чубарова А., 2016. *Еколого-містобудівні системи: закономірності розвитку та просторово-часові виміри*. Сучасні проблеми архітектури та містобудування: Наук. -техн. збірник. – К.: КНУБА, 2016. – Вип. 44. - С.109 - 117.

Урбаністичні студії: (Не)задоволення публічними просторами, 2017. Київ: Всесвіт.

Фещур, Р. В., Садова, У. Я., Якимів, А. І., Шишковський, С. В. та ін., 2019. *Прийняття проєктних рішень*. В. : Р. В. Фещура, ред. Львів : Растр-7.

Фещур, Р. В., Соснова, Н. С., Шишковський, С. В. та Леник, Ю. Ю., 2020. *Планування просторового розвитку міст і територій. Збірник тез V Міжнародної науково-практичної конференції «Філософсько-психологічні аспекти духовності в діяльності громадських організацій»*. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка.

Фещур, Р., 2016. *Управління соціально-економічною взаємодією на підприємствах: методологія та інструментарій*: монографія. В. : Р. В. Фещура, наук. ред. Львів: Растр-7.

Фещур, Р., Шишковський, С. та Тимошук, М., 2019. *Планування програми просторового розвитку. Information and Technologies in the XXI Century*. Katowice, School of Technology.

Фещур, Р. В. та Соснова, Н. С., 2020а. *Модель планування розвитку громадських просторів, узгодженого за інтересами стейкхолдерів*.

Містобудування та територіальне планування : науково-технічний збірник, 73, с. 270–287.

Фещур Р. В., Соснова Н. С., 2020b. *Оцінювання планувальних рішень з розвитку громадського простору міста*. Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія "Архітектура": науковий журнал. – Vol. 2, iss. 2. – Р. 193–203.

Фильваров, Г., 2012. Проблемы планирования городского развития в контексте мировых урбанистических процессов. *Досвід та перспективи розвитку міст України. проблеми перспективного розвитку м. Києва, 23*, с. 26–38.

Філософський енциклопедичний словник : енциклопедія, 2002. В : В.І. Шинкарук, гол. ред. та ін. Київ : Абрис.

Фомін, І. А., 1997. *Основи теорії містобудування*. Київ : Наукова думка, 1997.

Хабермас, Ю., 1999. В поисках национальной идентичности. *Философские и политические статьи*. Донецк : Донбасс.

Чабанюк, О. Я. 2003. *Регенерація житлового середовища районів багатоповислої забудови 1970–80 рр. (на прикладі Львова)*. Кандидат архітектури. Національний університет «Львівська політехніка».

Черкес, Б. С. та Юрик, Я. М., 2014. Ідентичність та пам'ять в міському середовищі. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Архітектура, 793*, с. 35–39.

Черкес, Б. С., 2008. *Національна ідентичність в архітектурі міста: монографія*. Львів: Видавництво Львівської політехніки.

Черкес, Б. та Петришин, Г., ред., 2014. *Креативний урбанізм: до століття містобудівної освіти у Львівській політехніці*: монографія. Львів : Вид-во Львівської політехніки.

Шебек, Н. М., 2008. *Гармонізація планувального розвитку міста*. Київ : Основи.

Шимко, В. Т. и Гаврилина, А. А., 2004. Типологические основы художественного проектирования архитектурной среды. Москва : Архитектура-С.

Шліпченко, С. та Тищенко, І., 2017. Майдан: від «простору протесту» до «урбаністичного спільного». Як творилась урбаністична утопія. *(Не) задоволення публічними просторами. Урбаністичні студії, 3* (Представництво Фонду ім. Гайнріха Бьоля в Україні. Центр Урбаністичних Студій НаУКМА). С. 96–109.

Шліпченко, С., Тищенко, І. та Попова, Ю., упор., 2017. *(Не) задоволення публічними просторами. Урбаністичні Студії III*. Київ : Всесвіт.

Эпицентры градостроительной полемики, 2006. Составление и перевод с английского С. Ситар. Ж-л Проект International UKRAINE, 14. Издательский дом А+С.

Яргина, З. Н. и др., 1986. *Основы теории градостроительства*. В : З. Н. Яргиной, ред. М. : Стройиздат.

Яргина, З. Н. и Хачатрянц, К. К., 1990. *Социальные основы архитектурного проектирования*. Москва : Стройиздат.

Яргина, З. Н., 1984. *Градостроительный анализ*. Москва : Стройиздат.

Яргина, З. Н., 1991. *Эстетика города*. Москва : Стройиздат.

Acconci, V., 1990. Public Space in a Private Time. *Critical Inquiry*, 16, 4, p. 900–918.

Alexander, C., Ishikawa, S. And Silverstein, M. A., 1977. *Pattern Language: Towns, Buildings, Construction*. New York : Oxford University Press.

Amin A., 2008. Collective culture and urban public space. *City. Analysis of Urban Change, Theory, Action*, 12, 1, p. 5–24.

Amin, A. and Thrift, N. 2016. *Seeing Like a City*. Cambridge: Polity Press.

Amin, A. and Thrift, N., 2002. *Cities. Reimagining the Urban*. Cambridge: Polity Press.

Ashby, W. R., 1956. *Introduction to Cybernetics*. London : Chapman and Hall.

Ashby, W. R., 1956. Principles of the Self-Organizing System». In: Heinz Von Foerster and George W. Zopf, Jr. (eds.), *Principles of Self-Organization* (Sponsored

by Information Systems Branch, US Office of Naval Research). Republished as a PDF in *Emergence: Complexity and Organization (E: CO) Special Double Issue*, 6, 1–2, 2004, p. 102–126.

Augé, M., 1995. *Non-places. Introduction to an Anthropology of Supermodernity*, New York-London, Verso, p. 77–96 (ed. or. *Non-Lieux, Introduction à une anthropologie de la surmodernité*, Paris, Seuil, 1992).

Bakari, M., El-K., 2013. *Globalization and Sustainable Development : False Twins?* *New Global Studies*, 7(3), p. 23–56.

Barbacci, A., 1966. *Konserwacja zabytków we Włoszech*. Ośrodek Dokumentacji Zabytków, 2. Przekł. z wł. Hanna Szymańska Warszawa : Ministerstwo Kultury i Sztuki. Zarząd Muzeów i Ochrony Zabytków.

Barker, R. G., 1968. *Ecological Psychology : Concepts and methods for studying the environment of human behavior*. Stanford, CA : Stanford University Press.

Baudrillard, J., 2001. *Rozmowy przed końcem*. Warszawa : Wyd. Sic.

Benninger, C., 2001. Principles of Intelligent Urbanism. *Ekistics*, 69, 412, p. 39–65.

Berding, U., Havemann, A., Pegels J. and Perenthaler B., 2010. *Stadträume in Spannungsfeldern: Plätze, Parks und Promenaden im Schnittbereich öffentlicher und privater Aktivitäten*. Detmold : Rohn.

Bertalanffy, L. von., 1968. *General System Theory: foundations, development, applications*. Revised edition. New York : George Braziller.

Bielecki, Cz, 1996. *Gra w miasto*. Fundacja Dom Dostępny, Warszawa.

Bourdieu, P., 2005. *The Social Structures of the Economy*. Malden : Polity Press.

Bourdieu, P., 2006. *Dystynkcja. Społeczna krytyka władzy sądowniczej*. Warszawa : Scholar.

Brans, J. P. and Mareschal, B., 1994. The PROMCALC & GAIA decision support system for multicriteria decision aid. *Decision Support Systems*, 12, 4–5, p. 297–310.

Brans, J. P., Vincke, P., 1985. A Preference Ranking Organisation Method: (The PROMETHEE Method for Multiple Criteria. Decision-Making). *Management Science*, 31, p. 647–656.

Bryson, J.M., 2018. *Strategic Planning for Public and Nonprofit Organizations: A Guide to Strengthening and Sustaining Organizational Achievement, 5th Edition*. New York : John Wiley & Sons Inc.

Buckley, W. & Bertalanffy, L. V., 2017. *General System Theory – a Critical Review*.

Carmona, M., Heath, T., Oc, T. and Tiesdell, S., 2003. *Public Places – Urban Space: The Dimensions of Urban Design*. The Architectural Press: Oxford.

Carr, S., Francis, M., Rivlin, L. And Stone, A., 1992. *Public space*. Cambridge University Press: Political Science.

Castells, M. and Murphy, K., 1982. Cultural identity and urban structure: the spatial organization of San Francisco's Gay Community. IN : N. I., Fainstein and S. S., Fainstein, eds. *Urban Policy under Capitalism*, p. 237–259.

Castells, M., 1989. *The Informational City: Information Technology, Economic Restructuring, and the Urban Regional Process*. Oxford, UK; Cambridge, MA: Blackwell.

Chmielewski, J. M., 2001. *Teoria urbanistyki w projektowaniu i planowaniu miast*. Warszawa : Politechnika Warszawska.

Christaller, W., 1941. *Raumtheorie und Raumordnung*. In: Archiv für Wirtschaftsplanung, Jg. 1.

Cielątkowska, R., 2001. Nowa jakość i wartość w kontekście architektonicznym. New quality and value in the architectural context. *Materiały międzynarodowej konferencji naukowej. Proceedings of the International Scientific Conference. Tożsamość Miasta Odbudowanego. Autentyzm-integralność-kontynuacja. The Identity of the Rebuilt City. Authenticity-integrity- continuation*. Gdańsk, 10–11 maja 2001 roku, s. 16–17 + s. 150–151.

Cyrek, M., 2005. Kapitał ludzki w procesie serwicyzacji rozwoju społeczno-gospodarczego. *Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy*, 6, p. 321–337.

Desyllas, J., 2000. The relationship between urban street configuration and office rent patterns in Berlin. Dissertation, The Bartlett, University College London.

Director, S. W. And Rohrer, R. A., 1972. *Introduction to System Theory*. McGraw-Hill Companies, T.H.E. New York.

Dunlap, R. E. and Michelson, W., 2002. *Handbook of Environmental Sociology*. Westport, CT ; London : Greenwood Press.

Dupuy, G., 2008. *Urban Networks – Network Urbanism*. Amsterdam :Techné Press.

Durkheim, É., 1897. *Le suicide; étude de sociologie*. Paris : F. Alcan.

Dymnicka, M. and Opacki Z., red., 2003. *Toisamosc miejsca i ludzi. Tożsamość-Historia-Trwanie*. Oficyna Naukowa, Warszawa.

Endress, L.; Roumasset, J. and Zhou, T., 2005. Sustainable Growth with Environmental Spillovers. *Journal of Economic Behavior and Organization*, 58 (4), p. 527–547.

Evans, G. And Foord, J., 2003. Shaping the Cultural Landscape : local regeneration effects. *Urban Futures*, p. 167–181.

Fainstein, S., 2000. New Directions in Planning Theory. *Urban Affairs Review*, 35(4), p. 451–478.

Fourastie, J., 1978. *La réalité économique. Vers la révision des idées dominantes en France*, colaboró Jacqueline Fourastié, Paris, R. Laffont, (reeditado en 1986, Paris, Hachette, 423 p. col. Pluriel 8488).

Gehl, J. and Gemzoe, L, 2001. *New City Spaces*. Copenhagen : The Danish Architectural Press.

Gehl, J. and Svarre, B., 2016. *Leben in Städten – Wie man den öffentlichen Raum untersucht*. Basel : Birkhäuser.

Gehl, J., 1987. *Life Between Buildings: Using Public Space*. Washington – Covelo – London : Island Press.

Gehl, J., 2001. *Life Between Buildings*. Copenhagen : The Danish Architectural Press.

Gehl, J., 2010. *Cities for People*. Washington – Covelo – London : Island Press.

- Ghirardo, D., 1999. *Architektura po Modernizmie*. Wyd. VIA, Toruń.
- Giddens A., 2002. *Nowoczesność i tożsamość*. Wyd. Naukowe PWN, Warszawa.
- Giddens, A., 1996. Out of place. A Review of Manuel Castells' Book «The Rise of the Network. Society». *The Times Higher Education Supplement*. London.
- Giddens, A., 2001. *Sociology*. Cambridge : Polity Press.
- Gobe, M., 2001. *Emotional Branding : The New Paradigm for Connecting Brands to People*. New York : Allworth Press.
- Goffman, E. 1959. *The Presentation of Self in Everyday Life*. United States : Hardcover and Paperback.
- Goffman, E., 1963. *Behavior in Public Places : Notes on the Social Organization of Gatherings*. New York : The Free Press.
- Gutnov, A., 1985. The system approach in the study of the city: the foundations and contours of the theory of urban development. *System Studies. Methodological problems*. –M.
- Hajer, M. and Reijndorp, A., 2001. *In Search of New Public Domain*. Rotterdam : NAI Publishers.
- Hall, E. T., 2003. *Ukryty wymiar*. Warszawa : Warszawskie Wydawnictwo Literackie Muza SA.
- Hall, P., 1998. *Cities in Civilization : Culture, Technology and Urban order*. London : Weidenfeld & Nicolson.
- Harvey, D., 1985. *The Urban Experience*. The Johns Hopkins University Press, Baltimore.
- Hassenpflug, D., 2003. *City and Consumption*. In : E., Eckardt and D., Hassenpflug, red. *Consumption and the Post-Industrial City*. Frankfurt am Main : Peter Lang.
- Hickel, J., 2019. The contradiction of the sustainable development goals: Growth versus ecology on a finite planet. *Sustainable Development*, 27 (5), p. 873–884.

Hillier B. 1993. Specifically Architectural Knowledge. *Nordisk Arkitektur for skning*, 2, p. 13–37.

Hillier, B. and Julienne, H., 1989 (reissue 2014). *The Social Logic of Space*. Cambridge : Cambridge University Press.

Hillier, B., 1996. *Space is the Machine: A Configurational Theory of Architecture*. Cambridge University Press.

Hillier, B., 2001. *A Theory of the City as Object. Or, how spatial laws mediate the social construction of urban space*. UK : Univesity College London.

Hoblyk, A. , 2015. Newtonian analog method in modeling the effects of urban planning self-organization. *Space & form*, 24/2, p. 67–76.

Hołub, A., 2002. *Współczesna przestrzeń publiczna. Terapia patologii czy rozwój nowych terenów – poszukiwanie przesłanek projektowych*. In : M., Kochanowski, red. *Przestrzeń publiczna miasta postindustrialnego*. Gdańsk : Wyd. Politechniki Gdańskiej.

Jacobs, J., 1961. *The Death and Life of Great American Cities*. New York : Random House.

Jałowicki, B. and Szczepański, M. S., 2002. *Miasto i przestrzeń w perspektywie socjologicznej*. Warszawa : Wyd. Naukowe Scholar.

Jałowicki, B., 2003. *Tożsamość ludzi, tożsamość miejsc*. In : M., Dymnicka and Z., Opacki, red. *Tożsamość miejsca i ludzi*. Oficyna Naukowa, Warszawa.

Janches, F. 2014. *Public Space in the Fragmented City*. Buenos Aires.

Jastrząb, T., 2004. *Przestrzenie publiczne we współczesnej urbanistyce i architekturze*. Poznań : Wyd. Politechniki Poznańskiej,.

Kayden, J. S., 2000. *Privately Owned Public Space : The New York City Experience*. New York (N.Y.). *The New York City Department of City Planning, and the Municipal Art Society of New York*. New York : John Wiley & Sons.

Khan, A., 1992. An Integrated Approach to Measuring Potential Spatial Access to Health Care Services. *Socio-Economic Planning Sciences*, 26, 4, p. 275–287.

Kim, K., Kwon, T., Kim, Y.-H., Koo, H.-J., Choi, B.-C. and Choi, C.-Y., 2009. Restoration of an inner-city stream and its impact on air temperature and humidity

based on long-term monitoring data. *Advances in Atmospheric Sciences*, 26 (2), p. 283–292.

Kochanowska, D., 2001. Czy tożsamość miasta można zdefiniować? Can the city's identity be defined? W: *Materiały międzynarodowej konferencji naukowej. Proceedings of the International Scientific Conference. Tożsamość Miasta Odbudowanego. Autentyzm-integralność-kontynuacja. The Identity of the Rebuilt City. Authenticity-integrity- continuation*. Gdańsk, 10- 11 maja 2001 roku, s. 55–56 + s. 187–188.

Kochanowska, D., 2002b. Niepokoje i pytania. Przestrzeń publiczna miasta post- industrialnego. Gdańsk : Wyd. Politechniki Gdańskiej.

Kochanowska, D., 2002a. Śródmiejskie przestrzenie publiczne-współczesne przekształcenia. Przestrzeń publiczna miasta postindustrialnego. Gdańsk : Wyd. Politechniki Gdańskiej.

Kochanowska, D., 2010. Przestrzeń publiczna – kluczowy element miasta współczesnego – zintegrowana czy podzielona? Problemy kształtowania przestrzeni publicznych, pp. 21–35.

Kohn, M., 2004. *Brave New Neighborhoods. The Privatization of Public Space*. New York and London : Routledge.

Kohn, M., 2016. *The Death and Life of the Urban Commonwealth*. Oxford.

Kołata, J., 2016. *Kształtowanie miejsc publicznych wobec przemian struktury wiekowej społeczności miejskiej na przykładzie Poznania*. Rozprawa doktorska, Wydział Architektury Politechnika Poznańska.

Kolman, R., 1971. Qualitology – science of quality. *Mechanik. Miesięcznik naukowo – techniczny*, 44 (8), p. 457–459.

Krier, L., 2009. *Architecture of Community*. Washington, DC : Island Press.

Kropf, K., 2017. *The Handbook of Urban Morphology*. Publisher : Wiley (US).

Lefebvre, H., 1968. *Le droit à la ville*. Paris : Anthopos.

Lefebvre, H., 1991. *The Production of Space*. Blackwell Publishing.

Lissowski, G., red., 2001. *Elementy teorii wyboru społecznego: wprowadzenie i wybór tekstów* (Elements of Social Choice Theory: Introduction and Selection of Works). Warszawa : Wydawnictwo Naukowe Scholar.

Lorens, P. and Martyniuk-Pęcyk, J., 2010. *Problemy kształtowania przestrzeni publicznych*. Gdańsk : W-wo Urbanista.

Low, S. and Smith, N., 2006. *The Politics of Public Space*. New York : Routledge. The New York : Routledge. Taylor&Francis Group.

Low, S., and Smith, N., eds., 2006. *The Politics of Public Space*. New York : Routledge.

Lubocka-Hoffmann, M., 1998. Refrowersja Starego Miasta w Elblągu. In : M Lubocka-Hoffmann, red. *Odbudowa miast historycznych. Materiały Międzynarodowej konferencji naukowej*, Elbląg.

Luo, W. and Wang, F., 2003. Measures of spatial accessibility to health care in a GIS environment : Synthesis and a case study in the Chicago region. *Environment and Planning B: Planning and Design* 2003, 30, p. 865–884.

Lyn, H., Lofland, 2010. Common Ground? Readings and Reflections on Public Space. In : Anthony M. Orum and Zachary P. Neal, eds. *City & Community*, 9, p. 443–444.

Lynch, K., 1960. *The Image of the City*. Massachusetts, Cambridge MA : MIT Press.

Majer, A., 2010. *Socjologia i przestrzeń miejska*. Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN.

Maslow, A. H., 1970. *Motivation and Personality*. 2nd ed. New York : Harper & Row.

Matusiak, M., 2010. Przestrzeń publiczna jako czynnik konkurencyjności miast. *Zeszyty Naukowe – Gospodarka Przestrzenna*, p. 51–69.

Mc Dowell, L., 1997. *Capital Culture : Gender at Work in the City*. Oxford, UK: Wiley-Blackwell.

Miller, D. and George, A., 1956. The Magical Number Seven, Plus or Minus Two : Some Limits on our Capacity for Processing Information. *Harvard University First published in Psychological Review*, 63, p. 81–97.

Mitchell, K., 2000. The culture of urban space. *Urban Geography*, 21(5), p. 443–449.

Mitković, P. and Dinic Brankovic, M., 2004. City center organization and its influence on the city structure. *Facta universitatis. Series: Architecture and Civil Engineering*, 3, 1, p. 41–56.

Myczkowski, Z., 2003, *Krajobraz wyrazem tożsamości w wybranych obszarach chronionych w Polsce*. Krakow : Politechnika Krakowska.

Myczkowski, Z., 2004. Tożsamość i ochrona krajobrazów niezwykłych. *Materiały V Forum Architektury Krajobrazu*, Wrocław, p. 8–17.

Nes, A. and Lopez, M. 2007. Micro scale spatial relationships in urban studies : The relationship between private and public space and its impact on street life. *Proceedings space syntax 6th international symposium*, Istanbul.

Newman, O., 1972. *Defensible Space*. New York : Macmillan.

Palicki, S. and Matusiak M., 2016. Multi-criteria approach to the valorization of public spaces. *Geographic Information Systems Conference and Exhibition «GIS ODYSSEY 2016»*. Croatian Information Technology Society – GIS Forum, p. 184–197.

Palicki, S., 2009. Karta przestrzeni publicznej jako instrument kształtowania jakości przestrzeni miejskiej. *Studia i materiały Towarzystwa Naukowego Nieruchomości, Olsztyn*, 17(3), p. 103–113.

Palicki, S., 2013. *Metody prospektywnej oceny następstw rewitalizacji obszarów miejskich*. Warszawa : Texter.

Palicki, S., 2015. Zastosowanie analizy wielokryterialnej do wspomaganie procesu decyzyjnego w projektowaniu rewitalizacji obszarów miejskich. *Studia miejskie*, 17, p. 63–76.

Pareto, V., 1916. *Trattato Di Sociologia Generale*, 1. In : G., Barbera, red. Firenze.

Park, R. E. and Burgess, W. E., 2012. (First published in 1925). *The City*. University of Chicago Press.

Park, R., 1967. *The City as a Social Laboratory*. In : R. E., Park. On Social Control and Collective Behavior. by R. H., Turner, selected Papers, ed. and with introduction. Chicago a. London : Phoenix Books, The University of Chicago Press.

Paszkowski, Z., 2003. *Transformacja przestrzeni śródmiejskich na przykładzie wybranych miast europejskich*. Szczecin : Walkowska Wydawnictwo.

Petryshyn, H., 2016. Formation of waterfronts in the context of copenhagen's metropolity, *Przestrzeń i Forma*, 25 (1), p. 223–240.

Petryshyn, H. and Sochacka-Sutkowska, E., 2012. Zespoły historyczne we współczesnym krajobrazie miasta. *Tożsamość krajobrazu miasta*, s. 219–221

Petryshyn, H. and Sosnova, N. , 2017. Methodological approaches to the creation of concepts of modernization of the urban territory of Lviv. *Przestrzeń i Forma*, 29, p. 121–134.

Petryshyn, H. and Sosnova, N., 2016. Prospekt wolności punktem kulminacyjnym w poszukiwaniu samoidentyfikacji Lwowa. *Człowiek-Ekologia-Architektura*, T.1, *Zrównoważone miasto – idee i realia*, s. 111–124.

Petryshyn, H., Lukashchuk, H. and Tupis, S., 2016. The parterre on the svobody avenue – “Visiting card” of modern Lviv. *Architectural studies. Lviv Polytechnic National University*, 2 (2), p. 161–173.

Petryshyn H., Pohrebennyk V., Sosnova N., Shybanova A., Ignatyuk A., Dzhumelia E., Liubytyski R., 2020. *Prospects for sustainable development of the monofunctional town of Dobrotvir (Ukraine)*. / *Studies in Systems, Decision and Control*. – Vol. 198: Sustainable production: novel trends in energy, environment and material systems. – P. 177–199.

Pluta, K., 2014. *Przestrzenie publiczne miast europejskich, projektowanie urbanistyczne*. _Wydanie 2 popr. Warszawa : [Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej](#).

Polska, A., 2017. Function of Centers of Activity in the Shaping of Public Spaces in Lublin. *Barometr regionalny*, 15 (2). Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Zamościu, p. 87–97.

Pound, Ch., 2001. Autentyczność kontynuowana. W.: *Materiały międzynarodowej konferencji naukowej. Proceedings of the International Scientific Conference. Tożsamość Miasta Odbudowanego. Autentyzm-integralność-kontynuacja. The Identity of the Rebuilt City. Authenticity-integrity-continuation.* Gdańsk, 10–11 maja 2001 roku.

Reicher, C. and Kemme, T., 2009. *Der öffentliche Raum*. Berlin : Jovis Verlag GmbH.

Routio, P., 2007. *Arteology, the Science of artifacts. Guide to research and development*. University of Arts and Design. Helsinki.

Sassen, S., 2007. *Seeing like a city. The Endless City. The Urban Age Project by the London School of Economics and Deutsche Bank's Alfred Herrhausen Society*. In : R., Burdett and D., Sudjic, eds. New York.

Saunders, P., 1985. *Space, the City and Urban Sociology*. Social Relations and Spatial Structures. Macmillan Publishers Limited, p. 67–89.

Schröteler-von Brandt, H., 2008. *Stadtbau- und Stadt planungsgeschichte*. Berlin : Verlag Kohlhammer.

Sitte, C., 1965. *City Planning According to Artistic Principle*. Translated by G. R., Collins and C. C., Collins. London : Phaidon Press.

Smith, N., 1996. *The New Urban Frontier: Gentrification and the Revanchist City*. New York, NY: Routledge.

Sobol, A., 2014. Rewitalizacja miast w kolorach zieleni. *Studia Ekonomiczne*, 187, p. 285–295.

Sosnova N., 2018. The use of the B.Hillier's method for the significant city public space analysis. *Architectural studies*. Lviv Polytechnic National University, 4 (2), p. 282–288.

Sosnova, N. S., 2015. Transformacja środowiska miejskiego w zmiennych społeczno-ekonomicznych warunkach. *Zeszyty naukowe Politechniki Częstochowskiej*, s. 325–331.

Sosnova, N., 2016. Lviv public spaces of the 18th-19th centuries. *Architectural studies. Lviv Polytechnic National University*, 2 (2), p. 203–210.

Sosnova, N. and Wilkosz-Mamcarczyk, M., 2017. Developing “green” public spaces as a path to urban evitalisation Of residential-industrial zones. *Geomatics, Landmanagement and Landscape*, 4, s. 95–104.

Sosnova N, Tupis S., 2016. Protection of natural landscapes of a city and their use as recreational and public spaces (based on the example of Znesinnia regional landscape park (Ukraine). *Przestrzeń i Forma*, 27, p. 203–212.

Śpiewak, P., 2003. Trzeci patriotyzm albo pamięć i patriotyzm. W. : M., Dymnicka and Z., Opacki Z., red. *Tożsamość miejsca i ludzi*. Warszawa : Oficyna Naukowa.

Stangel, M., 2013. *Kształtowanie współczesnych obszarów miejskich w kontekście zrównoważonego rozwoju*. Gliwice : Wydawnictwo Politechniki Śląskiej.

Staniszkis, M., 1995. *Planowanie krajobrazu Warszawy w XXI wieku*. Warszawa : Wydawnictwo Urzędu Miasta st.

Sutherland, J. W. 1975. *Systems : Analysis, Administration and Architecture*. 2nd Print edition. New York : Van Nostrand Reinhold Co.

Swyngedouw, H., Heynen, N. and Kaika, M., eds., 2006. *The Nature of Cities: Urban Political Ecology and the Politics of Urban Metabolism*. London : Routledge.

Szczepański MS., 2003. *Podróże po mniejszym niebie Ojczyzna prywatna w oglądzie socjologicznym*. W. : M., Dymnicka and Z., Opacki, red. *Tożsamość miejsca i ludzi*. Oficyna Naukowa, Warszawa.

Szczepański, M. S., 1999. Tożsamość regionalna – w kręgu pojęć podstawowych. W. : *Badania nad tożsamością regionalną. Stan i potrzeby*, A. Matczak, red. Krajowy Ośrodek Dokumentacji Regionalnych Towarzystw Kultury, Łódź – Ciechanów.

Szmygin, B., 2001. *Pojęcie tożsamości w odbudowie miast historycznych*. W. : Pound, Ch., 2001. Autentyczność kontynuowana. W. : *Materiały międzynarodowej konferencji naukowej. Proceedings of the International Scientific Conference. Tożsamość Miasta Odbudowanego. Autentyzm-integralność-kontynuacja. The Identity of the Rebuilt City. Authenticity-integrity- continuation*. Gdańsk, 10–11 maja 2001 roku.

Szymańska, D., 2008. *Urbanizacja na świecie*. Warszawa : W-wo naukowe PWN.

Taraszkiewicz L., 2002, Rola krytyki architektonicznej w dialogu historii ze współczesnością. *Miasto historyczne w dialogu ze współczesnością, Nadbałtyckie Centrum Kultury Gdańsk*. Gdańsk : Wydział Architektury Politechniki Gdańskiej.

Thompson, C. W., 2002. Urban open space in the 21st century. *Landscape and Urban Planning*, 60, p. 59–72.

Varming, M., 1970. *Motorveje i Landskabet*. Copenhagen : Danish Building Research Institute.

Wallis, A., 1977. *Miasto i przestrzeń*. Warszawa : Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

Wantuch-Matla, D., 2016. *Przestrzeń publiczna 2.0. Miasto u progu XXI wieku*. Księży. Łódź : Młyn Dom Wydawniczy Michał Koliński.

Weber, M., 1922. *Die Stadt*. Wirtschaft und Gesellschaft, Kap 8. Grundriss der Sozialökonomik. III. Abt. Tübingen.

Wejchert, K., 1993. *Przestrzeń wokół nas*. Katowice : Wydawnictwo Fibak Noma Press.

Wodak, R. and Koller, V., 2008. *Handbook of Communication in the Public Sphere*. Mouton de Gruyter·Berlin·New York.

Wojnarowska, A., 2017. *Jakość przestrzeni publicznej centrum miasta*. Łódź : W-wo Uniwersytetu Łódzkiego.

Yuen, B. and Yeh, A., 2011. *High-Rise Living in Asian Cities*. Springer Dordrecht Heiderberg London New York.

Zachariasz A. 2006. *Zieleń jako współczesny czynnik miastotwórczy ze szczególnym uwzględnieniem roli parków publicznych*. Kraków : Politechnika Krakowska.

Zölch, T., Rahman, M. A., Pflaiderer, E., Wagner, G. and Pauleit, S., 2019. Designing public squares with green infrastructure to optimize human thermal comfort. *Building and Environment*, p. 640–654.

Zukin, S., 1995. *The Cultures of Cities*. Oxford, UK: Blackwell.

Не опубліковані джерела:

Вадимов, В. М., 2012. Методология и практика применения зонинга в Полтаве. Доповідь на форумі «Устойчивое развитие города. От стратегии развития до генерального плана». Київ. 29.02.2012.

Історико-архітектурний опорний план м. Харкова, 2019 (затверджений від 27.02.2020 року № 1199). Державне підприємство «Науково-дослідний та проектний інститут «УкрНДІпроектреставрація». Матеріали офіційного сайту Міністерства культури та інформаційної політики України. Доступно за адресою : <https://www.mkp.gov.ua/news/3709.html>. [Дата звернення 30 червня 2020].

Історико-архітектурний опорний план м. Львів, 2018. [Електронний ресурс]. Доступно за адресою : <https://varta1.com.ua/u-lvovi-dostupnyj-on-lajn-istoryko-arhitekturnyj-opornyj-plan-mista/>. [Дата звернення 18 грудня 2019].

Історико-архітектурний опорний план м. Кривий Ріг, 2018. [Електронний ресурс]. Доступно за адресою : https://kr.gov.ua/ua/osxfile/pg/190813386916901_s_15o/510727425.pdf [Дата звернення 18 грудня 2019].

Матеріали польових досліджень студентів 1 курсу магістратури з предмету «Соціологія міста», 2020. Національний університет «Львівська політехніка», Інститут архітектури та дизайну.

Пояснююча записка до «Проекту реконструкції пішохідної зони площі Петефі в м. Ужгород», 2018 р. ПП «Архново», м. Хуст.

Севрук, О., 2017. Публічний простір як об'єкт правового регулювання. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*, 1(13), с. 163–169.

Семсрот, К., 2010. *Лекція* декана факультету архітектури і містобудування Віденського технічного університету в Національному університеті «Львівська політехніка», Інститут Архітектури.

Scheetz, George H., 1991. *Whence Siouland? Book Remarks*. Sioux City Public Library (from interviews with George H. Scheetz).

Інтернет (Електронні) ресурси:

Андреєнкова, А. В. и Моисеев, А. Г., 2018. *Украинские потребители. Сравнительный анализ с другими странами бывшего Советского Союза*. Інститут сравнительных социальных исследований [Електронний ресурс]. Доступно за адресою : <http://www.cfin.ru/press/practical/2002-01/02.shtml?printversion>. [Дата звернення 03 серпня 2020].

Анкета опитування мешканців м. Червонограда (укладена автором) на тему «Підвищення якості міського середовища Червонограда», 2014. Укладено автором дис. [Електронний ресурс]: Доступно за адресою : https://docs.google.com/forms/d/1O2oglngZK7xiqHsk_petxBt-51Am4WL7uEh-frV6Akw/viewform?c=0&w=1. [Дата звернення 03 серпня 2020].

Анкета опитування мешканців м. Кузнецовська на тему «Підвищення якості міського середовища Кузнецовська», 2014. Укладено автором дис. [Електронний ресурс]. Доступно за адресою : <https://docs.google.com/spreadsheets/d/1P2anMbYqnpzDBgYEGxnmlXC8q28caZ74FLUZdDhxYW0/edit#gid=1131473855>. [Дата звернення 03 серпня 2020].

Баталина, Т.С., 2017. Анализ особенностей формирования общественного пространства. *Бизнес и дизайн ревю*, Т.1, 1 (5) [Електронний ресурс]. Доступно за адресою : <https://cyberleninka.ru/article/n/analiz-osobennostey-formirovaniya-obshchestvennogo-prostranstva/viewer>. [Дата звернення 03 серпня 2020].

Бевзенко, Л. Атрактор соціальний. Велика українська енциклопедія. URL: <https://vue.gov.ua>. Атрактор соціальний [Дата звернення: 26 лютого 2020].

Бірюков, Д. С. Сучасні проблеми урбанізації в контексті національної безпеки України. *Національний інститут стратегічних досліджень* [Електронний ресурс]. Доступно за адресою: <<http://old2.niss.gov.ua/articles/1165/>>. [Дата звернення 03 серпня 2020].

Благовидова, Н. Г. и Волкова, Н. А. 2009. Динамика городских доминант как основа устойчивого развития города. Электронный журнал «*Architecture and Modern Information Technologies*» («Архитектура и современные информационные технологии»), 4, с. 2.

Бондаренко А. Творення простору Анрі Лефевра. *Центр міської історії Центрально-східної Європи* [Електронний ресурс]. Доступно за адресою : <<https://lia.lvivcenter.org/uk/projects/pidzamche/methodology/>>. [Дата звернення 03 серпня 2020].

Гарві, Д., 2010. Право на місто. *Спільне, 2 : Трансформації міського простору* [Електронний ресурс]. В. : Н. Онищенко та І. Когута, ред. Колективний переклад в мережі Liva_dumka. Доступно за адресою : <<https://commons.com.ua/uk/zhurnal-spilne-2-transformatsiyi/>>. [Дата звернення 02 вересня 2020].

Головне управління статистики у Львівській області, 2016. Статистична інформація Економічна статистика / Економічна діяльність / Туризм. Туристичні потоки [pdf]. Доступно за адресою : <http://www.lv.ukrstat.gov.ua/ukr/si/year/2016/t249916_1.pdf>. [Дата звернення 02 вересня 2020].Режим доступу:)

Головне управління статистики у Львівській області, 2007. Стратегія розвитку Львівської області до 2015 року. Економіка. Суспільство. Середовище.

Грицак, Я., 2012. За останні 20 років Україна стала не лише банальною, але й глобальною. Електронний часопис «Українська правда», 08 жовтня [pdf]. Доступно за адресою : <<http://www.pravda.com.ua/>>. [Дата звернення 02 вересня 2020].

Громадський проект. Місто Львів, 2017. [Електронний ресурс]. Доступно за адресою : <<https://lviv.pb.org.ua/statistics>>. [Дата звернення 04 вересня 2020].

Дуоком. *Офіційний сайт агентства нерухомості.* [Електронний ресурс] Доступно за адресою : <<https://duo.com.ua/novosty-y-staty/nedvyzhymost/nedvyzhymost-za-rubezhom/kupyty-neruhomist-poland>>. [Дата звернення 11 квітня 2018].

Енциклопедія сучасної України, 2014–2019. Інститут енциклопедичних досліджень НАН України [Електронний ресурс]. Доступно за адресою : <<http://esu.com.ua/>> [Дата звернення 04 серпня 2018].

Зеркало недели. Україна, 2011. №1, 15 января 2011.

Кейман, Г., 2017. Шаленство масового туризму. *Зреферувала Галина Грабовська. Часопис «Збруч».* [Електронний ресурс] Доступно за адресою : <<https://zbruc.eu/node/69643>>. [Дата звернення 05 вересня 2018].

Корегування генерального плану м. Львова. Концепція розвитку м. Львова. *Текстові матеріали ДППМ Містопроєкт.* Керівник авторського колективу – В. І., Дубина [pdf] Доступно за адресою : <http://city-adm.lviv.ua/lmr/images/stories/arhitect/123/ug/01_genplan.pdf> [Дата звернення 04 серпня 2018].

Кучабський, К. та Сах, Р. *Системна реновація громадських просторів* [pdf] Доступно за адресою : <http://city-adm.lviv.ua/lmr/images/stories/arhitect/123/ug/01_genplan.pdf> [Дата звернення 04 серпня 2018].

Меєрович, М. Г., Кан, А. и Май, Э. *Америка и Германия в борьбе за советскую индустриализацию. Часть I* [Електронний ресурс]. Доступно за адресою : <<http://archi.ru/lib/publication.html?id=1850570046>>. [Дата звернення 02 вересня 2020].

Меєрович, М. Г. *Политическая история советской архитектуры и градостроительства* [Електронний ресурс]. Доступно за адресою : <<http://archi.ru/lib/publication.html?id=1850569830>>. [Дата звернення 02 вересня 2020].

Мисак, Н. *Формування ідентичності нецентральных районів Львова : роль локальної спільноти у проектуванні відкритих громадських просторів* [Електронний ресурс]. Доступно за адресою : <https://www.academia.edu/14126778/Identity_formation_of_non-central_districts_of_Lviv_the_role_of_local_community_in_designing_of_open_public_spaces>. [Дата звернення 02 вересня 2020].

Міклінін, В., 2015. Місто як структуроутворювальна машина знаків у феноменологічній перспективі. *Modern directions of theoretical and applied researches '2015. Sworld-17-29 March 2015* [Електронний ресурс]. Доступно за адресою : <<http://www.sworld.education/index.php/ru/conference/the-content-of-conferences/archives-of-individual-conferences/march-2015>>. [Дата звернення 02 вересня 2020].

Мусієздов, О., 2016. «Леви» та «лиси» або Ще одне передбачення українського майбутнього. *Україна модерна. Міжнародний інтелектуальний часопис* [Електронний ресурс]. Доступно за адресою : <<http://uamoderna.com/blogy/oleksi-musiezdov/levy-ta-lysy>>. [Дата звернення 02 вересня 2020].

Нова програма розвитку міст. Переклад українською мовою, наданий Організацією Об'єднаних Націй в Україні. [pdf]. Доступно за адресою : <<http://habitat3.org/wp-content/uploads/NUA-Ukrainian.pdf>>. [Дата звернення 29 липня 2020].

Новий Розділ. *Ппутівник по місту* [Електронний ресурс]. Доступно за адресою : <http://www.stejka.com/ukr/lvovskaja/novyuy_rozdol/>. [Дата звернення 02 вересня 2020].

Офіційний сайт міської ради Новояворівська [Електронний ресурс]. Доступно за адресою : <<http://novoyavorivsk.com.ua>>. [Дата звернення 05 вересня 2020].

Подорога, В. К философии архива. Заметки [Електронний ресурс]. Доступно за адресою : <<http://index.org.ru/journal/14/podoroga1401.html>>. [Дата звернення 05 вересня 2020].

Послуги агентства нерухомості, 2017. [Електронний ресурс] Доступно за адресою : <<http://duo.com.ua/poslugy/poslugy-agenstva-nerukhomosti/kupivlya-prodazh/pokupets/ciny-kupyty-neruchomist>>. [Дата звернення 21 листопада 2017].

Словник іншомовних слів [Електронний ресурс]. Доступно за адресою : <<http://slovopedia.org.ua/36/53407/246777.html>>. [Дата звернення 03 серпня 2020].

Український тлумачний словник. [Електронний ресурс] Доступно за адресою : <<http://slovopedia.org.ua/>>. [Дата звернення 05 вересня 2020].

Хольм А., 2011. Знакомтесь, джентрифікація. *Відео лекції німецького соціолога А. Хольма.* [online] Доступно за адресою : <<http://vimeo.com/23859879>>. [Дата звернення 11 квітня 2018].

Эпицентры градостроительной полемики, 2006. Перевод с английского С. Ситар. Ж-л Проект International UKRAINE, 14. Издательский дом А+С.

Acconci Studio. *Acconci Vito. Brooklyn, United States.* [online] Available at : <<http://vimeo.com/23859879>>. [Access 20 February 2019].

Amin, A. 2008. Collective culture and urban public space. *Publik Space.* [online] 2 June 2009. Available at : <<http://publicspace.org/en/text-library/eng/b003-collective-culture-and-urban-public-space>>. [Access 20 Mai 2019].

Calligeros, M., 2010. Cool change planned for sizzling city square. *The Sidney Morning Herald.* [online] November 16, 2010. Available at : <<http://www.smh.com.au/queensland/cool-change-planned-for-sizzling-city-square-20101115-17urp>>. [Access 17 November 2017].

Center for Urban History of East Central Europe. Podzamcze: Places and Spaces. Marginalized modernity. [online] Available at : <<http://www.lvivcenter.org/uk/lia/researches/pidzamche/spaces-places/20-century-pidzamche>>. [Access 21 November 2017].

Cheng, J., Bertolini, L., Le, Clercq F. and Kapoen, L., 2013. Understanding urban networks : Comparing a node-, a density- and an accessibility-based view. *Cities*, 31, p. 165–176. [online] Available at :

<https://www.academia.edu/25481964/Understanding_urban_networks_Comparing_a_node_a_density_and_an_accessibility_based_view>. [Access 21 November 2017].

Cheonggyecheon Stream Restoration Project. Landscape Performance. Washington. [online] London. Available at : <<https://landscapeperformance.org/case-study-briefs/cheonggyecheon-stream-restoration>> [Accessed 28 April 2018].

Gesellschaft fur Internationale Zusammenarbeit (GIZ), Lviv, Ukraine, 2014. [online] Available at : <www.urban-project.lviv.ua>. [Access 21 November 2017].

Hillier, B., 2007. *Space is the machine*. [pdf] London. Available at : <<http://discovery.ucl.ac.uk/3881/1/SITM.pdf>> [Accessed 16 August 2019].

Hillier, B., 2012. *Space syntax*. [online] London. Available at : <<http://condicionstemporals.blogspot.com/2012/09/space-syntax-bill-hillier.html>> [Accessed 28 April 2018].

Iranmanesh, N., 2008. Pedestrianisation a great necessity in urban designing to create a sustainable city in developing countries. *44th ISOCARP Congress*. [pdf] Available at : <http://www.isocarp.net/Data/case_studies/1130.pdf>. [Access 21 November 2017].

Jevremovic, M. L. Urban identity of the city - the transformation of cities at the turn of two centuries. *Eura 2011-Cities without limits. Urban Studies, Urban Transformation*. [Электронный ресурс] Режим доступа: <http://www.academia.edu/948971/Urban_identity_of_the_City_The_transformation_of_Cities_at_the_Turn_of_Two_Centuries> [Access 21 November 2017].

Kolhonen, P. Realization of Cityscape. School of Visual Culture in the University of Art and Design Helsinki. *Sauma [DESIGN AS CULTURAL INTERFACE]*. [online] Available at : <<https://sauma.tandefelt.com/Kolhonen.htm>>. [Access 21 November 2017].

Malte, F, 2008. How to be an ecological economist. *Ecological Economics* 66 (1), 1–7. Preprint. [online] London. Available at : <https://www.researchgate.net/publication/222581454_How_to_be_an_ecological_economist> [Accessed 28 April 2018].

New Urban Agenda document endorsed by the General Assembly (A/RES/71/256*). Habitat III, 2016. 17-20 October. The United Nations Conference on Housing and Sustainable Urban Development. [online] Available at : <www.habitat3.org> [Accessed 29 July 2020].

New York City's zoning & land use map. *The Official Website of the City of New York*. [online] Available at : <<http://www1.nyc.gov/>> [Access 20.12.2017].

Oxford Dictionaries Online. [online] Oxford : Oxford University Press : <<https://en.oxforddictionaries.com/definition/walkable>> [Accessed 02 August 2019].

Ozola, E., 2015. Video lecture TEDx «Architect's hands: how can we design better streets». [video online] Available at : <<https://www.youtube.com/watch?v=8iQnrM3DkVI>> [Accessed 02 July 2018].

Senatsverwaltung für Stadtentwicklung und Wohnen. *Stadt Berlin : Das offizielle Hauptstadtportal*. [online] Available at : <http://www.stadtentwicklung.berlin.de/staedtebau/foerderprogramme/aktive_zentren/de/investieren/gebietsfonds.shtml> [Access 06 August 2017].

Social and Human Sciences. *Inclusion Through Access to Public Space*. [online] UNESCO. Available at : <<http://www.unesco.org/new/en/social-and-human-sciences/themes/urban-development/migrants-inclusion-in-cities/good-practices/inclusion-through-access-to-public-space/>> [Accessed 28 April 2018].

Social and Human Sciences. *UNESCO*. Official site. [online] Available at : <<http://www.unesco.org/new/en/social-and-human-sciences/themes/urban-development/migrants-inclusion-in-cities/good-practices/inclusion-through-access-to-public-space/>> [Accessed 28 April 2018].

Speck, J. The walkable city. (за матеріалами лекції «Пішохідні» міста). [online] UNESCO. Available at : <https://www.ted.com/search?q=jeff_speck_the_walkable_city> [Accessed 04.2018].

Stadt Leipzig : Das offizielle Hauptstadtportal. [online] Available at : <<https://www.leipzig.de/bauen-und-wohnen/stadtentwicklung/landschaftsplan/>> [Access 20 November 2017].

The Bartlett School of Architecture. The Bartlett's Space Syntax Laboratory. [online] Available at : <<https://www.ucl.ac.uk/bartlett/architecture/research/space-syntax-laboratory/about-space-syntax>>. [Access 20 Mai 2019].

The Municipal Development and Rehabilitation of the Old City of Lviv. GIZ : Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH. [online] Available at : <<https://www.giz.de/en/worldwide/21309.html>> [Accessed 02 2018].

United Nations, 2010. Department of Economic and Social Affairs, Population Division. World Urbanization Prospects : The 2010 Revision. [online] Available at : <<https://www.un.org/en/development/desa/publications/world-population-prospects-the-2010-revision.html>> [Accessed 02 July 2018].

Основні терміни та визначення

За ДБН Б.2.2-12:2019 «Планування і забудова територій»

Історичний центр населеного пункту - історично сформована частина населеного пункту, яка зберегла своє визначальне *громадське призначення*, просторово-планувальну структуру, комплекси (ансамблі) пам'яток культурної спадщини у сукупності з історичною забудовою, у тому числі, поєднаною з ландшафтом.

Житловий район - елемент соціально-планувальної структури населеного пункту, обмежений магістралями (міського або районного значення), природними рубежами з радіусом обслуговування – 1,0 км – 1,5км.

Зона житлової забудови - зона населеного пункту призначена для розміщення житлової забудови і пов'язаних з нею громадських центрів, підприємств повсякденного та періодичного обслуговування населення, зелених насаджень та вулично-дорожньої мережі.

Планувальна зона - елемент соціально-планувальної структури найкрупнішого міста, з громадським центром підприємств і закладів, зона впливу якого, розповсюджується на частину прилеглої території міста і приміської зони

Планувальний район - елемент соціально-планувальної структури крупного та найкрупнішого міста, який складається із двох або більше житлових районів та територій промислового або іншого виробничого призначення, а також центру громадського обслуговування

Соціально-планувальна структура - просторова локалізація системи центрів громадського обслуговування населення різних рівнів і зон їхнього впливу, що поділяються на центри: - повсякденного обслуговування *мікрорайону*, який складається із кількох груп житлових будинків; - центри *житлового району*, що включають громадські установи періодичного

обслуговування; центри планувальних районів; планувальних зон; загальноміські центри

За іншими джерелами

Ефективність - (від лат. *effectivus* - діяльний, творчий) - відносний ефект, результативність процесу, проекту, що визначається як відношення результату до затрат, які зумовили його одержання.

Дестимулятори – це показники, збільшення яких спричиняють погіршення оцінки роботи об'єкта дослідження (собівартість, експлуатаційна вартість) (Купалова Г.І. Теорія економічного аналізу).

Стимулятори – це показники, збільшення яких покращує загальну оцінку роботи об'єкта дослідження (в економіці – це випуск продукції, продуктивність праці; *(авт.: в урбаністиці такими показниками можуть бути, до прикладу, партисипаційний підхід у модернізації та реконструкції міських територій)*)).

Містобудівна система (МС) - відносно відособлена, функціонально пов'язана область організованою людиною просторового середовища, в межах якої реалізується комплекс основних видів соціальної активності населення. Внутрішня цілісність МС обумовлена стійкістю соціально - функціональних зв'язків, які здійснюються на її території за допомогою розвиненої комунікаційної мережі (Гутнов, А. Э., 1985).

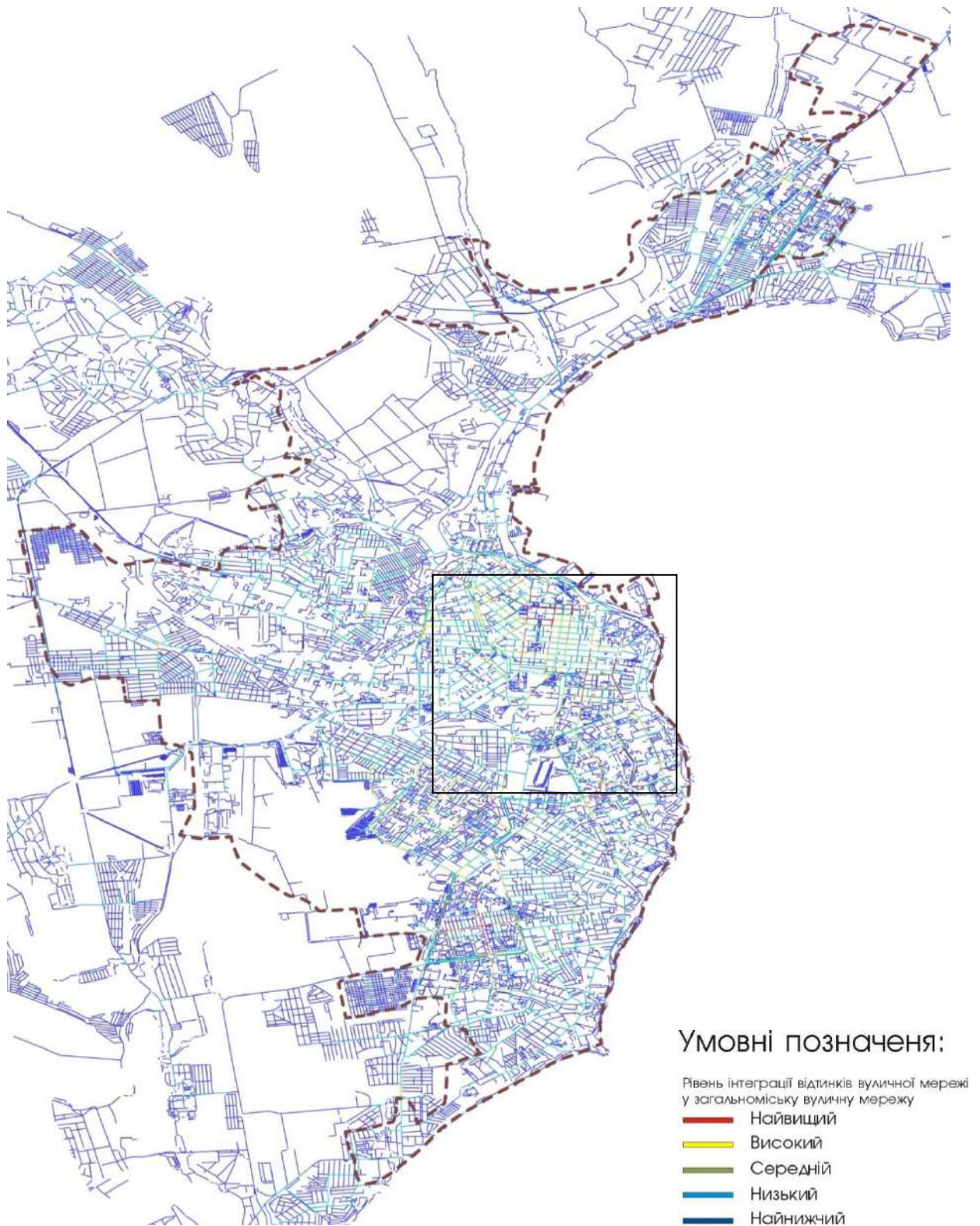
Комеморація - комплекс заходів із увічнення пам'яті значимих для суспільства людей чи подій (Український інститут національної пам'яті <https://old.uinp.gov.ua/news?page=3>).

Комодифікація - (від англ. *Commodity* - товар) - процес, в ході якого, все більше число різних видів людської діяльності знаходить грошову вартість і фактично стає товарами, що купуються і продаються на ринку.

Аналіз транспортних комунікацій з визначенням їх інтегрованості у загальноміську мережу міст Одеса, Полтава.

Таблиця Б.1.

Аналіз міських комунікаційних мереж з визначенням їх інтегрованості
(м.Одеса).

10 км

Найбільш інтегровані елементи комунікаційної мережі
центральної частини м. Одеса.

Умовні позначення:

Рівень інтеграції відтинків вуличної мережі
у загальноміську вуличну мережу

- Найвищий
- Високий
- Середній
- Низький
- Найнижчий

Таблиця Б.3.

Визначення територій з потенціалом до розвитку громадських просторів за критерієм їх доступності користувачам (м. Одеса)

Інтегрованість елементів комунікаційної структури в межах «поля» дослідження

Преображенська-Жуковського

Громадські простори в межах «поля» дослідження

«Поле» дослідження у Генеральному плані міста

Просторова організація громадських просторів

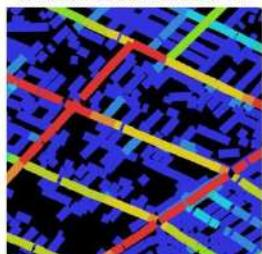
Французький бульвар-Пироговська

Маршала Говорова-Фонтанська дорога

Академіка Філатова-Космонавтів

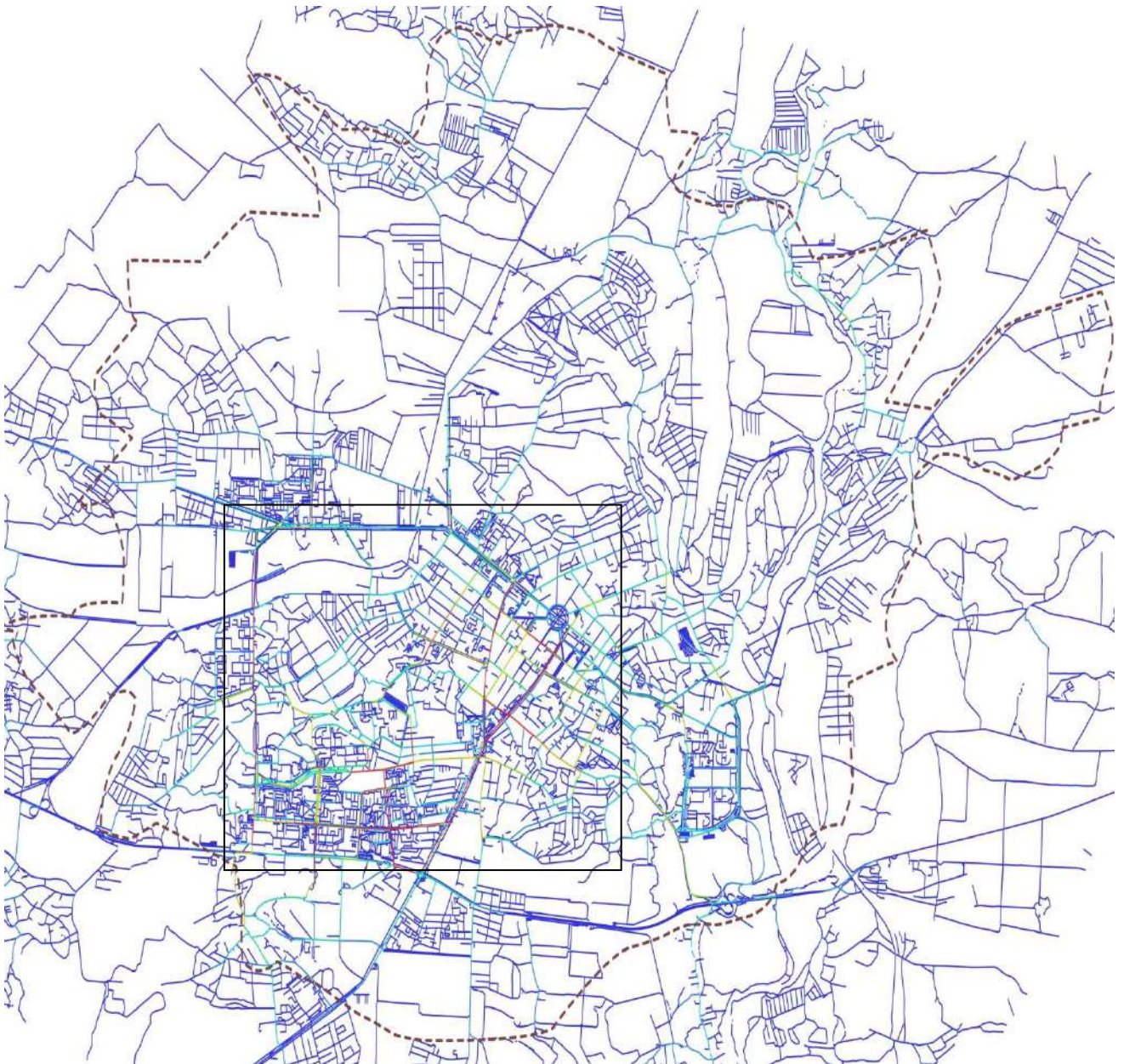

Академіка Корольова-Левітана

Таблиця Б.4.

Аналіз міських комунікаційних мереж з визначенням їх інтегрованості
(м.Полтава).

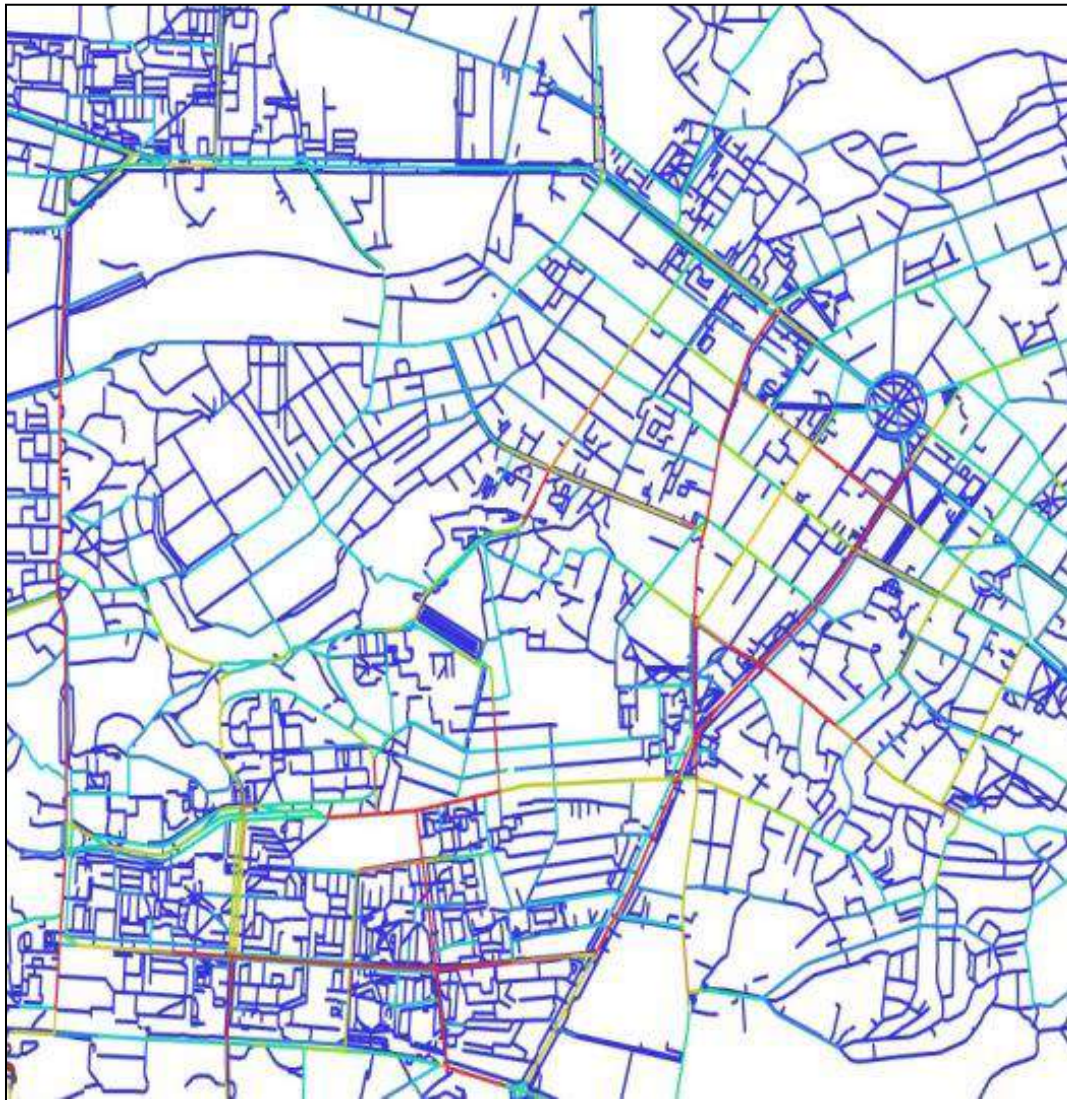
Умовні позначення:

Рівень інтеграції відтинків вуличної мережі
у загальноміську вуличну мережу

- Найвищий
- Високий
- Середній
- Низький
- Найнижчий

5 км

Найбільш інтегровані елементи комунікаційної мережі центральної частини м. Полтава

Умовні позначення:

Рівень інтеграції відтинків вуличної мережі у загальноміську вуличну мережу

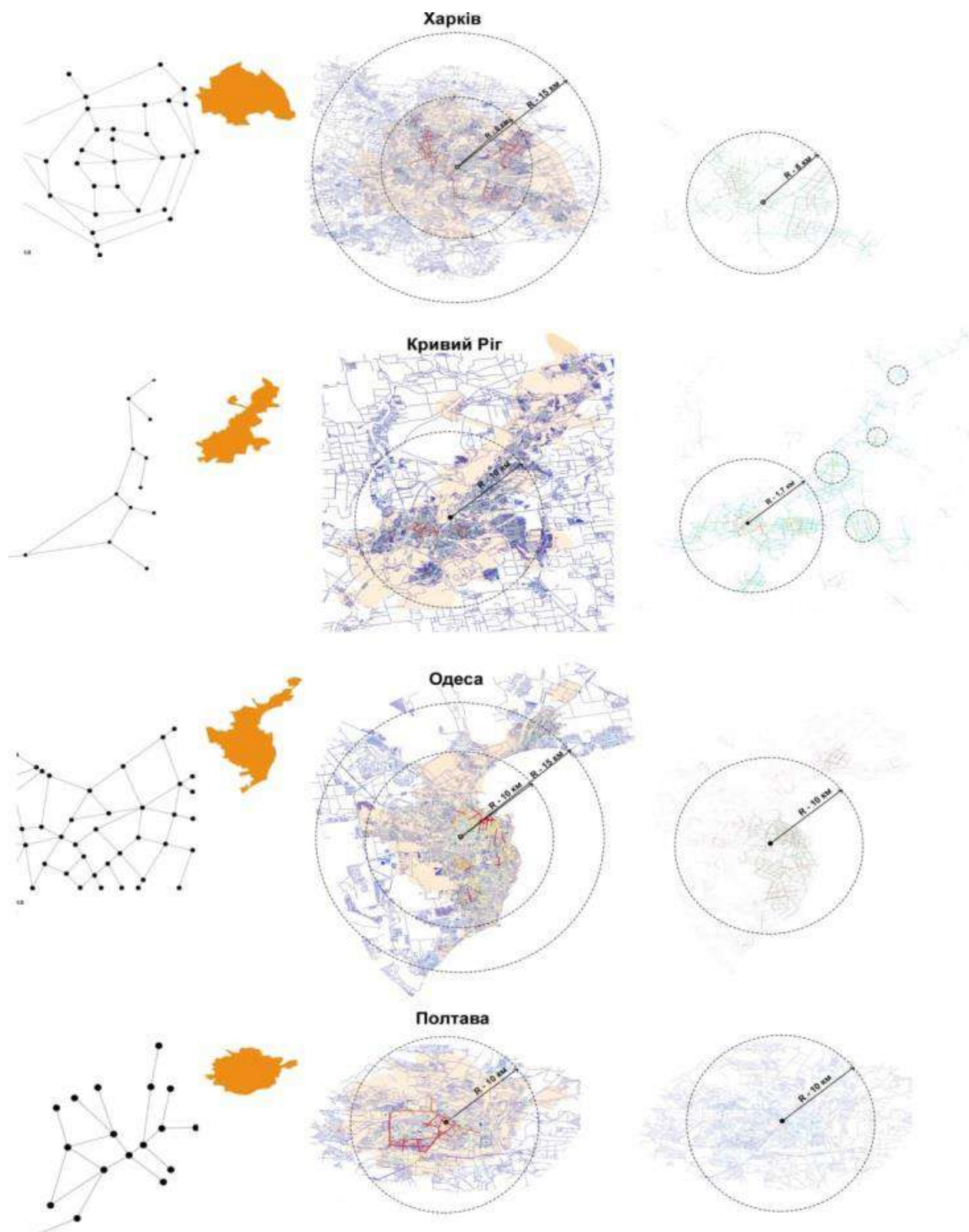
- Найвищий
- Високий
- Середній
- Низький
- Найнижчий

Таблиця Б.6.

Визначення територій з потенціалом до розвитку громадських просторів за критерієм їх доступності користувачам (м. Полтава)

Інтегрованість елементів комунікаційної структури в межах «поля» дослідження	Громадські простори в межах «поля» дослідження	«Поле» дослідження у Генеральному плані міста	Просторова організація громадських просторів
<p>Європейська-Патріарха Мстислава</p> 			
<p>Соборності-Гончара</p> 			
<p>Шевченка-Садова</p> 			
<p>Степового Фронту-Грушевського</p> 			
<p>Героїв Сталінграду-Івана Мазепи</p> 			

Моделі розвитку ГП міст на основі територій вищого потенціалу.

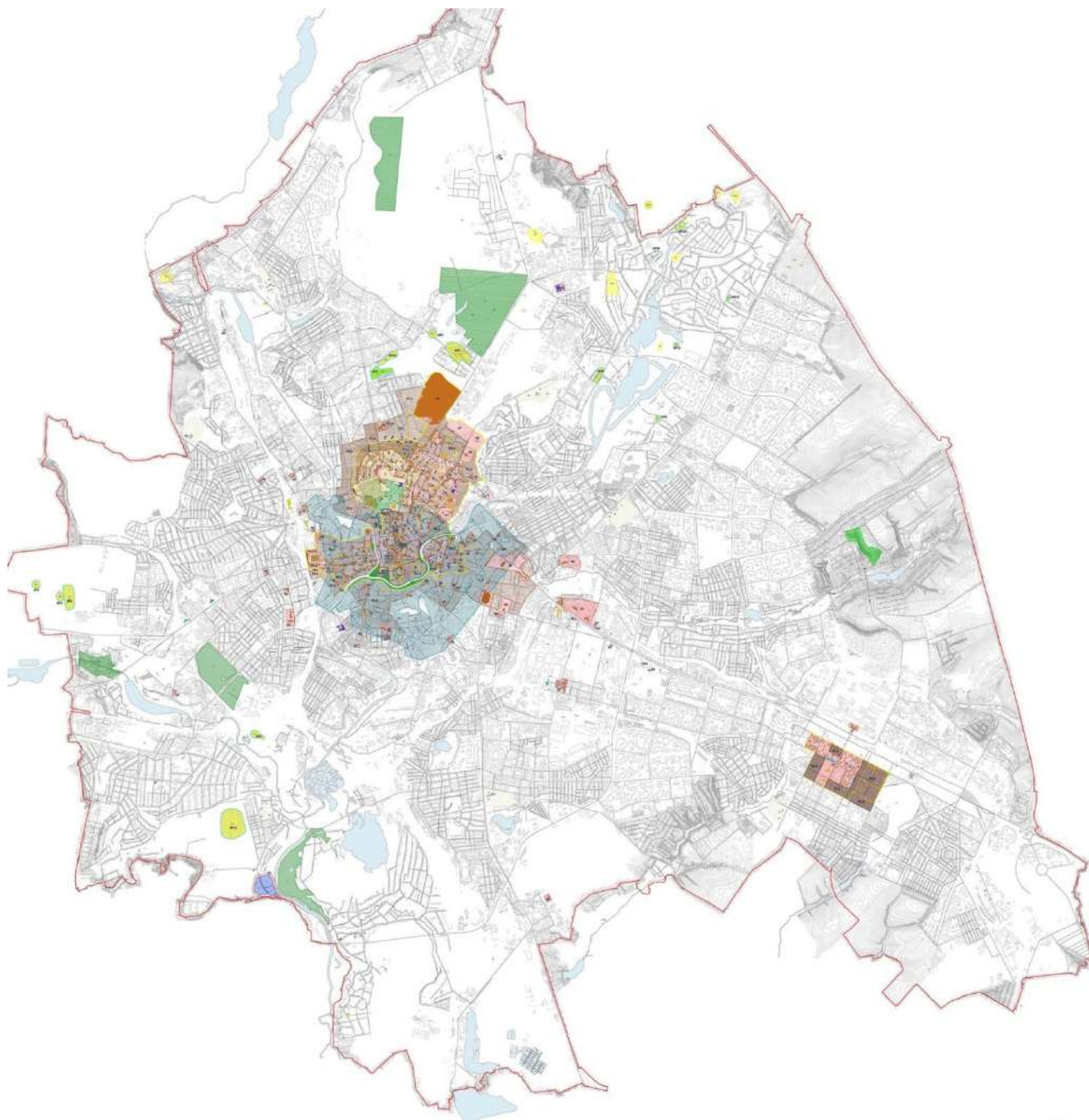

Потенційна
модель ГП

Каркас міста з високим
потенціалом до розвитку

Території, з високим
потенціалом до розвитку

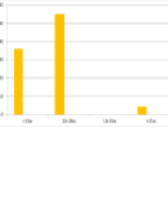

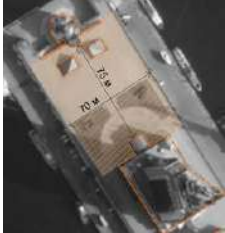

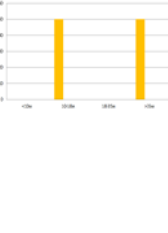
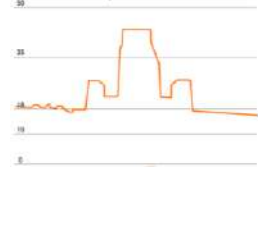
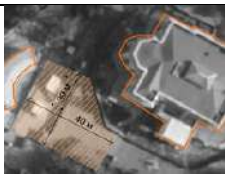

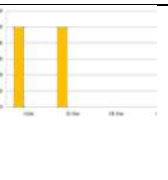
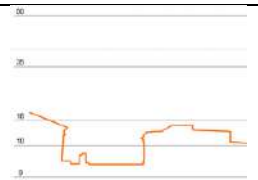
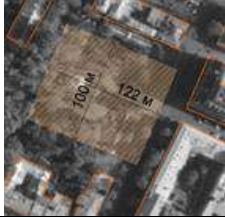

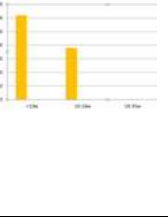

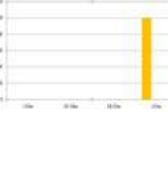

Історико-архітектурний опорний план (м. Харків).

Примітка. Історико-архітектурний опорний план м. Харків розроблений державним підприємством «Науково-дослідний та проектний інститут «УкрНДІпроектреставрація». Матеріал офіційного сайту Міністерства культури та інформаційної політики України. Доступно за адресою : http://mincult.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=245491537&cat_id=244913751.

Аналіз просторових характеристик громадських просторів міст України

М. Одеса

	Локація та ранг ГП	Фотографія	Діаграма	Контур забудови	Діаграма висотності забудови	Схема	С території
1	площа перед оперним театром						1,02 га
2	Площа перед готелем						0,5 га
3	Площа перед Воронцовським палацом						0,1 га
4	центральна площа міського парку						1,2 га
5	Внутрішній простір ЖК «Третя Перлина»						0,9 га

Примітка. Сформовано автором за даними обстежень міста, 2019.

М. Краматорськ Донецької області
(3 2014 р. в місті перебуває Донецька обласна державна адміністрація)

№	Локація та ранг ГП	Фотографія	Діаграма	Контур забудови	Діаграма	Схема	С території га
1	Краматорськ, площа Миру, загальноміський центр						2,9 га
2	Краматорськ, проспект Миру загальноміський центр						5,1 га
3	Краматорськ, сквер біля вокзалу, громадський підцентр						1,5 га
4	Краматорськ, сквер біля школи ЦВР на вул. Парковій, громадський підцентр						0,7 га
5	Краматорськ, площа біля ЦУМу на вул. Стуса, громадський підцентр						0,5 га
6	Краматорськ, бульвар Краматорський біля ТЦ «Сіті Смайл», громадський підцентр						2,1 га
7	Краматорськ, площа перед ТЦ «Аврора», громадський підцентр						0,2 га
8	Краматорськ, площа біля Свято-Троїцького собору, громадський підцентр						0,3 га

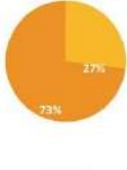
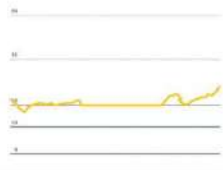
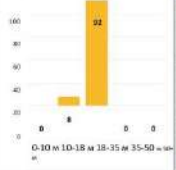
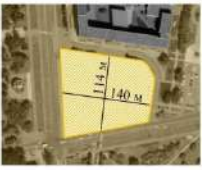
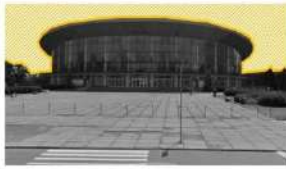
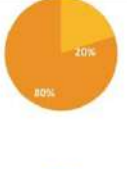
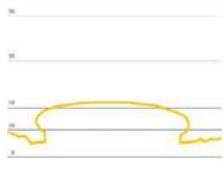
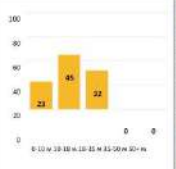

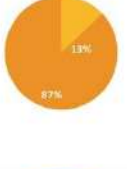

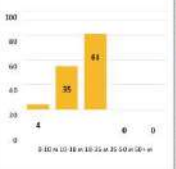

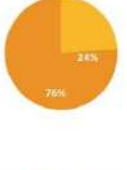

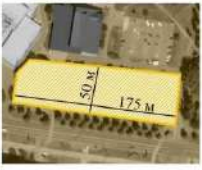

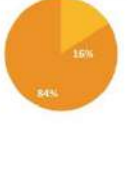

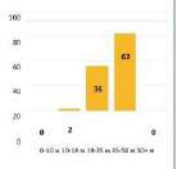

Примітка. Сформовано автором за даними картографічного веб-сервісу Google.

М. Львів

№	Локація та ранг ГП	Фотографія	Співвідношення заповненого простору до вільного	Контур забудови	Діаграма висотності забудови	Схема	S території
1.	Львів, площа Старий Ринок, громадський підцентр						0,43 га
2.	Львів, сквер на вулиці Японській, громадський підцентр						0,53 га
3.	Львів, площа Вишиваного, громадський підцентр						0,33 га
4.	Львів, площа на вул. Клепарівській та Єрошенка, громадський центр						2,53 га
5.	Львів, площа Маріяна Шашкевича, громадський підцентр						0,25 га
6.	Львів, сквер на вулиці Марії Заньковецької, громадський підцентр						0,29 га
7.	Львів, сквер на вулиці Водогінній, громадський підцентр						0,53 га
8.	Львів, сквер на розі вул. Липинського - Замарстинівська, громадський підцентр						0,44 га

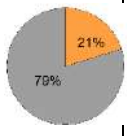

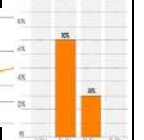

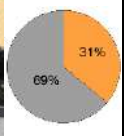

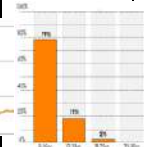

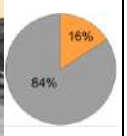
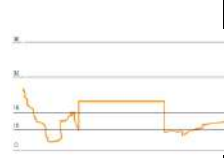
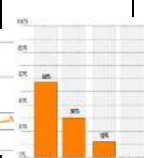

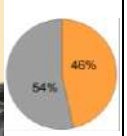

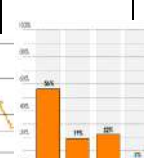

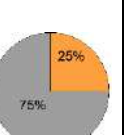
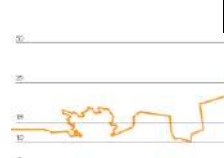
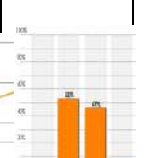
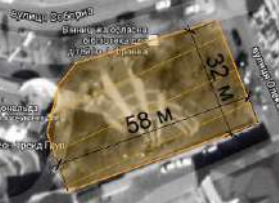

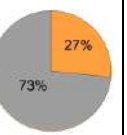

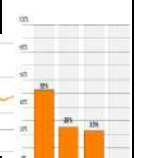

Примітка. Сформовано автором за даними обстежень міста, 2019.

М. Кривий Ріг

№	Локація та ранг ГП	Фото	Співвідношення «куліси» простору до «чистого горизонту»	Контур забудови з відмітками висот	Співвідношення висотності забудови	Схема	S території
1	Кривий Ріг, Площа Молодізна, ГП загальноміського значення						1,56 га
2	Кривий Ріг, Площа перед Криворізьким державним цирком, ГП підцентру						3,36 га
3	Кривий Ріг, Сквер Металургів, ГП підцентру						1,12 га
4	Кривий Ріг, Сквер перед Палацом молоді і студентів ГП підцентру						0,82 га
5	Кривий Ріг, Парк на вулиці В'ячеслава Чорновола, ГП дитячого комплексу						2,30 га

Примітка. Сформовано автором за даними картографічного веб-сервісу Google.

М. Вінниця

№	Локація простору	Фотографія	Діаграма співвідношення заповнення простору до відкритого	Контур забудови	Діаграма співвідношення висотності забудови	план	Площа, га
1	площа Гагаріна. ГП загально міського значення						0,59
2	площа ім. Стуса. ГП загально міського значення						0,21
3	Майдан Незалежності. ГП загально міського значення						0,65
4	площа Свято-преображенського кафедрального собору.						0,22
5	вул. Соборна сквер «The Beatles»						0,18
6	Майдан «Небесної сотні». ГП загально міського значення						0,37

Примітка. Сформовано автором за даними обстежень міста, 2019.

Фіксація програмою Strava активностей переміщення користувачів програмного додатку на відкритих територіях (пішоходів та бігунів на тренуванні) (м. Львів)

Визначення активностей використання громадських просторів з метою фізкультурних занять; встановлення локацій активностей та час піку активностей (м. Львів).

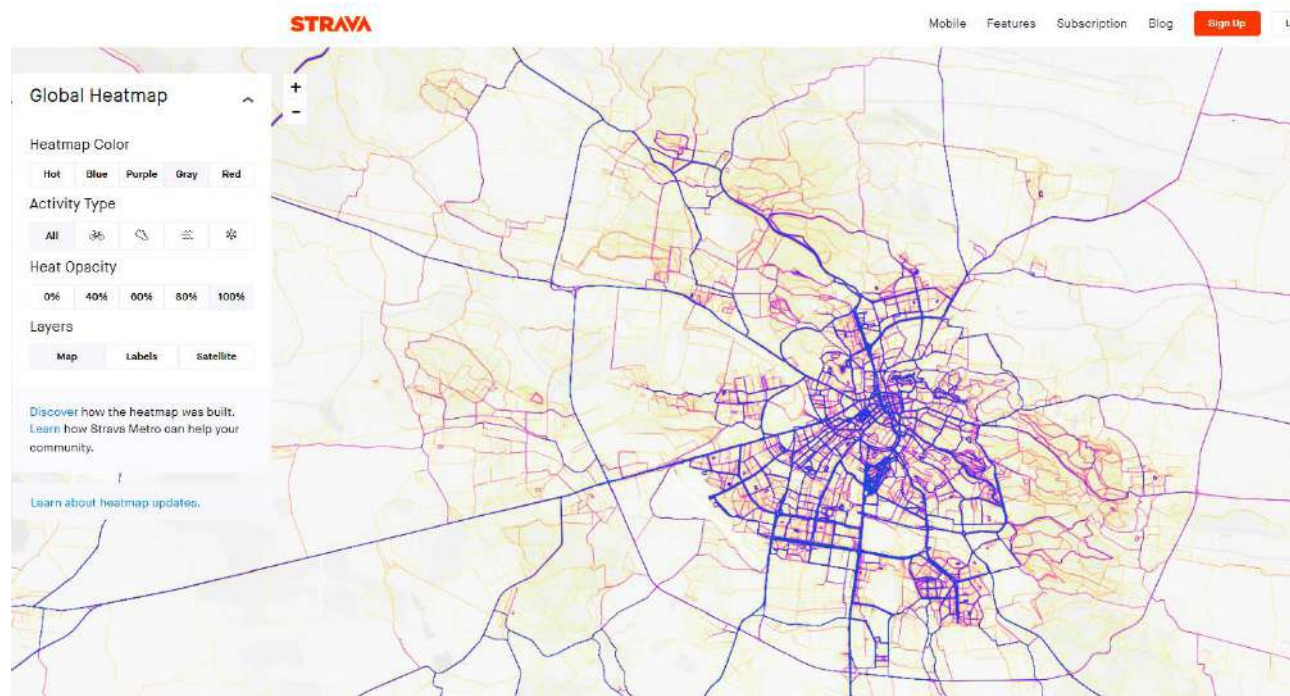

Рис. 1. Сумарна активність переміщень пішоходів, бігунів, велосипедистів
Примітка. Джерело: <https://www.strava.com/heatmap#13.72/23.96045/49.83645/hot/run>

Картографічні дані програми можуть бути використані при плануванні черговості реконструкції території міста та розподілу коштів на фізкультурно-спортивні об'єкти.

Рис. 2. Вища активність бігунів фіксується в межах міських парків

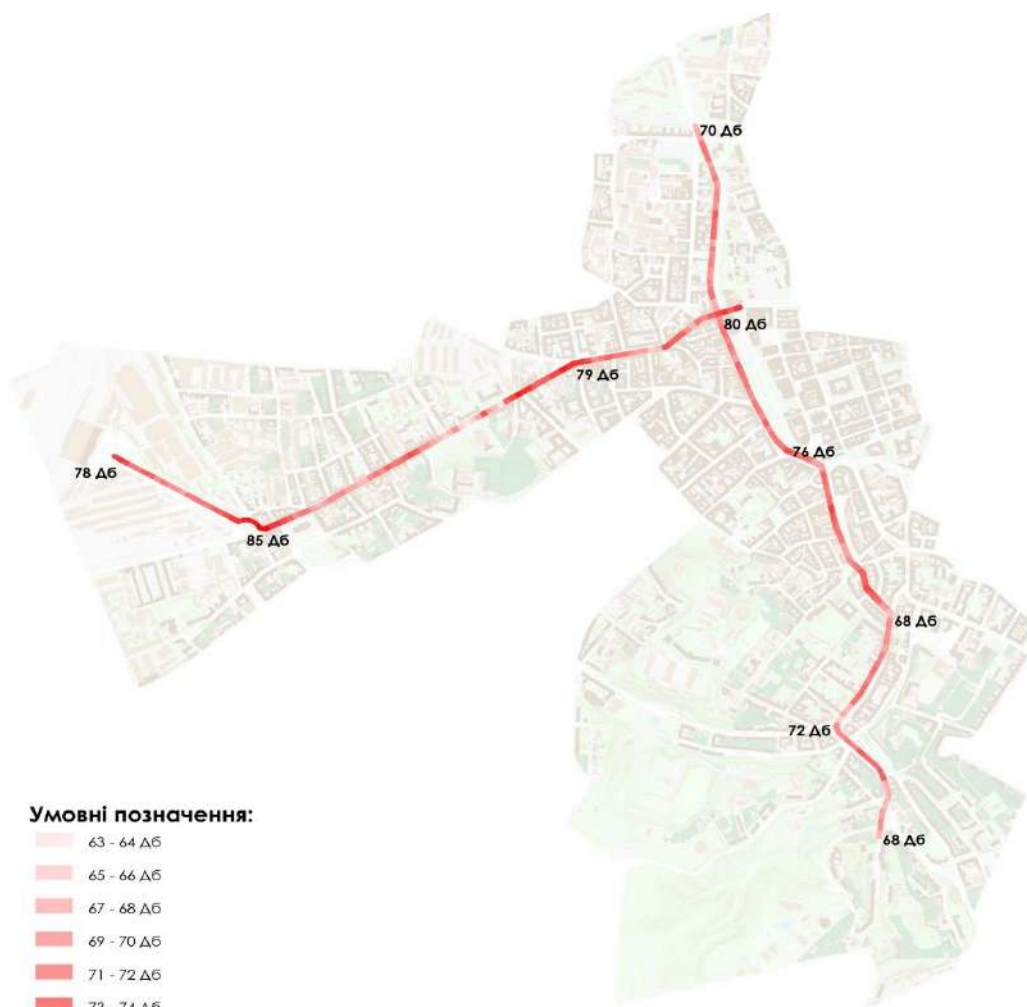
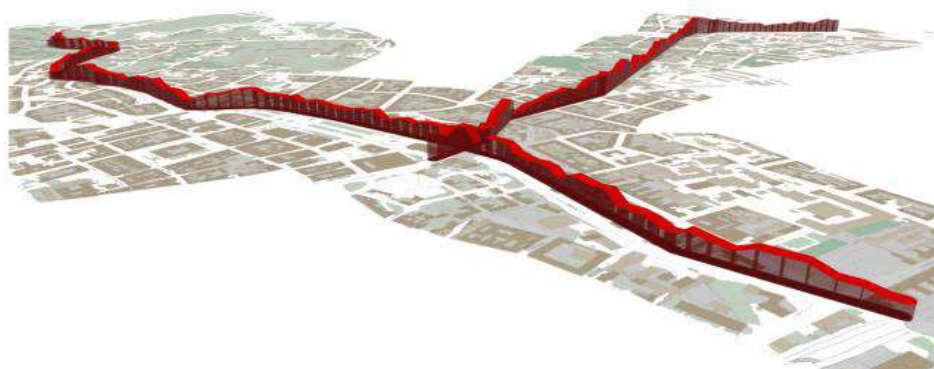
Рис. 3. Вища активність велосипедистів фіксується вздовж магістралей та вулиць

Рис. 4. Активність зимових видів спорту фіксується лише в межах окремих територій: парках Високий Замок, Знесіння, Стрийський

Примітка. Опрацювання автора за даними
(<https://www.strava.com/heatmap#13.72/23.96045/49.83645/hot/run>)

Додаток Д.
Рівень шумового забруднення вулиці Городоцька та проспекту ім. Т. Шевченка
(м. Львів, 2017).

Умовні позначення:

- 63 - 64 дБ
- 65 - 66 дБ
- 67 - 68 дБ
- 69 - 70 дБ
- 71 - 72 дБ
- 73 - 74 дБ
- 75 - 76 дБ
- 77 - 78 дБ
- 79 - 80 дБ
- 81 - 82 дБ
- 83 - 85 дБ

Примітка: виконано автором

Аналіз «візуального засмічення» міського простору за методом П.Кьолхонена (м. Львів, 2017)

Фото простору та його опрацювання
шляхом вилучення деструктивних
елементів

Відсоток
«візуального
засмічення»
в полі зору
До 15 %

Фото простору та його опрацювання
шляхом вилучення деструктивних
елементів

Відсоток
«візуального
засмічення»
в полі зору
До 10 %

вул. Шпитальна

Вул. Городоцька

До 25 %

(фото до обробки)

До 15 %

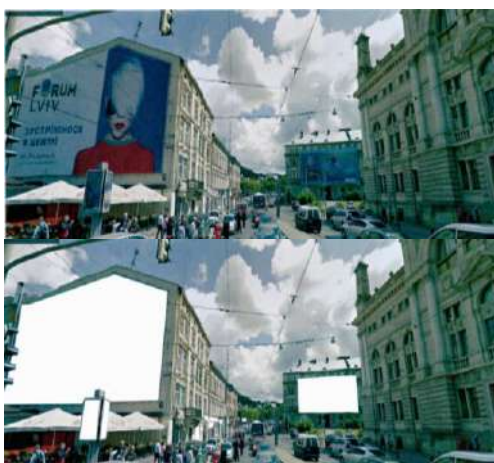
Вул. Дорошенка

Вул. Городоцька

До 35 %

(фото після обробки)

До 45 %

Вул. Городоцька

Площа А.Міцкевича

Примітка: виконано автором

**Форма заповнення соціологічного опитування на тему
«Характеристики користувача громадського простору загальноміського
центру» (м. Львів, 2019).**

Дане соціологічне опитування (одне з трьох застосованих у роботі) скероване на окреслення *демографічних характеристик* користувача центрального міського простору. Важливим розділом соціально-демографічного аналізу є характеристика соціально-професійної структури населення, що змінюється в процесі зміни економічної моделі функціонування міста та процесів урбанізації.

Також, дане опитування окреслює плани соціально-культурного та побутового споживання населення. В опитуванні відображаються *цільові обмеження* користування простором міста: чисельність користувачів, території підвищеної інтенсивності відвідування, частота користування міським простором.

респондент	Вік	Мешкає у Львові	Термін проживання у Львові	Район проживання (лише мешканці міста)	Місце проживання (гість - періодичне відвідування)	Мета перебування у загальноміському центрі				Спілкування з мешканцями інших районів міста
						туризм	дозвілля	робота	навчання	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1	20	-	до 5 років	Франківський	Кривий Ріг	-	●	-	●	часто
2	40	●	більше 5 років	Франківський	-	-	-	●	-	не часто
3	21	●	від народження	Франківський	-	-	●	-	-	часто
4	29	●	більше 5 років	Залізничний	-	-	●	-	●	не часто
5	35	●	більше 5 років	Франківський	-	-	●	-	-	не часто
6	12	●	від народження	Франківський	-	-	●	-	-	часто
7	11	●	від народження	Франківський	-	-	●	-	-	часто
8	22	-	до 5 років	Франківський	Бурштин	-	●	-	●	часто
9	22	-	до 5 років	Франківський	Чернівці	-	●	-	●	часто
10	18	●	від народження	Личаківський	-	-	●	-	-	часто
11	23	-	до 5 років	Франківський	Золочів	-	●	-	-	часто
12	24	●	більше 5 років	Шевченківський	-	-	●	-	-	не часто
13	61	●	більше 5 років	Франківський	-	-	●	-	-	не часто
14	22	-	до 5 років	Франківський	Сколе	-	●	-	-	часто
15	21	●	від народження	Франківський	-	-	●	-	-	часто
16	21	-	до 5 років	Залізничний	Стрий	-	-	-	●	часто
17	22	-	до 5 років	Франківський	Луцьк	-	●	-	-	часто
18	29	●	більше 5 років	Франківський	-	-	●	-	-	часто
19	37	●	більше 5 років	Франківський	-	-	●	-	-	не часто
20	20	-	до 5 років	Франківський	Мостиська	-	●	-	-	часто
21	9	●	від народження	Франківський	-	-	●	-	-	часто
22	33	●	більше 5 років	Франківський	-	-	●	-	-	не часто
23	38	●	від народження	Личаківський	-	-	-	●	-	часто
24	23	●	більше 5 років	Франківський	-	-	-	-	-	часто
25	28	●	до 5 років	Шевченківський	-	-	-	●	-	часто
26	25	●	від народження	Франківський	-	-	-	●	-	часто
27	35	●	від народження	Залізничний	-	-	-	●	-	часто
28	40	●	від народження	Залізничний	-	-	●	●	-	часто
29	32	●	до 5 років	Сихівський	-	-	●	●	-	часто
30	79	●	більше 5 років	Залізничний	-	-	●	-	-	не часто
31	55	●	від народження	Залізничний	-	-	-	-	-	часто
32	52	●	від народження	Личаківський	-	-	-	●	-	часто
33	50	●	від народження	Залізничний	-	-	-	●	-	не часто
34	15	●	від народження	Залізничний	-	-	●	-	-	часто
35	16	●	від народження	Залізничний	-	-	●	-	-	часто
36	16	●	від народження	Залізничний	-	-	●	-	-	часто
37	39	●	від народження	Галицький	-	-	-	●	-	часто
38	50	●	більше 5 років	Франківський	-	-	●	●	-	не часто
39	45	●	від народження	Франківський	-	-	●	●	-	часто
40	33	●	від народження	Залізничний	-	-	●	●	-	часто
41	30	●	від народження	Залізничний	-	-	-	●	-	часто
42	22	-	до 5 років	Франківський	Гінчеськ	-	●	●	-	часто
43	35	●	більше 5 років	Залізничний	Самбір	-	-	●	-	часто
44	43	●	від народження	Залізничний	-	-	●	-	-	часто
45	27	●	до 5 років	Залізничний	Калуш	-	●	-	-	не часто
46	24	●	більше 5 років	Франківський	-	-	●	●	-	часто
47	28	●	від народження	Франківський	-	-	-	●	-	часто
48	67	●	від народження	Залізничний	-	-	●	-	-	не часто
49	55	●	більше 5 років	Залізничний	-	-	-	●	-	часто
50	21	●	від народження	Шевченківський	-	-	●	-	●	часто
51	55	●	до 5 років	Личаківський	Кременець	-	-	●	-	не часто
52	16	●	від народження	Залізничний	-	-	●	-	●	часто
53	21	●	більше 5 років	Личаківський	-	-	●	●	●	часто
54	20	●	від народження	Франківський	-	-	●	-	●	не часто
55	33	●	до 5 років	Шевченківський	Глиняни	-	-	●	-	не часто
56	28	●	від народження	Залізничний	-	-	●	●	-	часто
57	46	●	від народження	Личаківський	-	-	●	●	-	часто
58	30	●	від народження	Залізничний	-	-	●	●	-	часто
59	23	●	до 5 років	Франківський	Бучач	-	●	●	-	не часто

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
60	70	•	більше 5 років	Залізничний	-	-	•	-	-	не часто
61	24	•	від народження	Личаківський	-	-	•	-	-	не часто
62	38	•	більше 5 років	Личаківський	-	-	•	•	-	часто
63	41	•	від народження	Франківський	-	-	-	•	-	не часто
64	17	•	від народження	Галицький	-	-	•	-	•	часто
65	22	-	до 5 років	Франківський	Борщовичі	-	•	•	-	часто
66	44	•	від народження	Франківський	-	-	•	•	-	часто
67	45	•	від народження	Франківський	-	-	-	•	-	часто
68	26	•	більше 5 років	Залізничний	-	-	-	•	•	часто
69	50	•	від народження	Личаківський	-	-	-	-	-	не часто
70	65	•	більше 5 років	Личаківський	-	-	-	-	-	не часто
71	23	•	від народження	Галицький	-	-	•	•	•	часто
72	31	•	до 5 років	Франківський	Тернопіль	-	-	•	-	часто
73	19	•	від народження	Галицький	-	-	-	•	-	часто
74	24	•	більше 5 років	Личаківський	-	-	•	•	-	часто
75	38	•	від народження	Личаківський	-	-	-	•	-	часто
76	60	•	більше 5 років	Залізничний	Самбір	-	•	-	-	не часто
77	65	•	більше 5 років	Личаківський	Сколе	-	•	-	-	не часто
78	57	•	більше 5 років	Сихівський	Тернопіль	-	•	-	-	не часто
79	32	•	від народження	Залізничний	-	-	-	•	-	часто
80	60	•	від народження	Франківський	-	-	-	-	-	не часто
81	60	•	більше 5 років	Франківський	-	-	•	-	-	часто
82	25	•	від народження	Франківський	-	-	-	•	-	часто
83	18	•	більше 5 років	Шевченківський	-	-	-	-	•	часто
84	19	•	від народження	Шевченківський	-	-	-	-	•	часто
85	64	•	більше 5 років	Залізничний	-	-	-	-	•	не часто
86	47	•	більше 5 років	Залізничний	-	-	•	-	-	не часто
87	18	•	від народження	Галицький	-	-	-	-	•	часто
88	22	-	до 5 років	Франківський	Броди	-	-	•	-	часто
89	27	•	більше 5 років	Залізничний	-	-	-	•	-	часто
90	32	•	до 5 років	Франківський	Воловець	-	-	•	-	часто
91	65	•	від народження	Залізничний	-	-	•	-	-	не часто
92	62	•	від народження	Залізничний	-	-	-	-	-	не часто
93	20	-	до 5 років	Залізничний	Мукачево	-	-	-	-	часто
94	22	-	до 5 років	Личаківський	Хуст	-	•	-	-	часто
95	21	-	до 5 років	Залізничний	Івано-Франківськ	-	•	-	-	часто
96	37	•	від народження	Франківський	-	-	-	-	-	не часто
97	20	•	від народження	Франківський	-	-	-	-	•	не часто
98	19	•	від народження	Личаківський	-	-	-	-	•	часто
99	30	•	від народження	Сихівський	-	-	-	-	-	не часто
100	70	•	більше 5 років	Личаківський	-	-	•	-	-	не часто
101	23	-	до 5 років	Залізничний	Хуст	-	-	-	•	не часто
102	20	•	більше 5 років	Франківський	-	-	-	•	-	часто
103	69	•	від народження	Залізничний	-	-	-	-	-	не часто
104	20	-	до 5 років	Личаківський	Щирець	-	-	•	-	часто
105	21	-	до 5 років	Шевченківський	Броди	-	•	-	•	часто
106	25	•	від народження	Шевченківський	-	-	•	-	-	часто
107	37	•	від народження	Шевченківський	-	-	-	-	•	часто
108	16	•	більше 5 років	Шевченківський	-	-	•	-	-	часто
109	15	•	від народження	Шевченківський	-	-	•	-	-	часто
110	60	•	від народження	Личаківський	-	-	•	-	-	часто
111	27	•	від народження	Галицький	-	-	•	•	-	часто
112	56	•	від народження	Шевченківський	-	-	•	-	-	не часто
113	32	•	більше 5 років	Шевченківський	-	-	-	•	-	часто
114	30	•	більше 5 років	Сихівський	-	-	•	-	-	часто
115	48	•	від народження	Шевченківський	-	-	•	-	-	не часто
116	53	•	більше 5 років	Шевченківський	-	-	•	-	-	не часто
117	33	•	більше 5 років	Шевченківський	-	-	•	-	-	часто
118	20	•	від народження	Шевченківський	-	-	•	-	•	часто
119	19	•	від народження	Шевченківський	-	-	•	-	•	часто
120	65	•	більше 5 років	Шевченківський	Маріуполь	-	•	-	-	часто
121	37	•	більше 5 років	Шевченківський	-	-	•	-	-	часто
122	53	•	більше 5 років	Шевченківський	-	-	•	-	-	не часто
123	39	•	більше 5 років	Шевченківський	-	-	•	-	-	часто

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
124	19	●	від народження	Личаківський	-	-	●	-	●	часто
125	28	●	до 5 років	Шевченківський	Харків	-	-	●	-	часто
126	65	●	від народження	Шевченківський	-	-	●	-	-	не часто
127	43	●	від народження	Личаківський	-	-	-	●	-	часто
128	36	●	від народження	Шевченківський	-	-	●	-	-	часто
129	28	●	від народження	Шевченківський	-	-	-	●	-	часто
130	39	●	більше 5 років	Шевченківський	-	-	●	-	-	часто
131	24	●	від народження	Шевченківський	-	-	●	-	●	часто
132	45	●	від народження	Шевченківський	-	-	●	●	-	не часто
133	49	●	від народження	Шевченківський	-	-	●	-	-	не часто
134	73	●	більше 5 років	Шевченківський	-	-	●	-	-	не часто
135	20	-	до 5 років	Галицький	Чернівці	-	●	-	●	часто
136	22	-	до 5 років	Сихівський	Дрогобич	-	●	●	-	часто
137	41	●	від народження	Шевченківський	-	-	●	●	-	часто
138	18	-	до 5 років	Франківський	Мостиська	-	●	●	-	часто
139	77	●	більше 5 років	Шевченківський	-	-	●	-	-	не часто
140	18	●	від народження	Личаківський	-	-	●	●	●	часто
141	18	●	від народження	Личаківський	-	-	-	●	-	не часто
142	61	●	від народження	Франківський	-	-	●	-	-	часто
143	52	●	більше 5 років	Личаківський	-	-	●	-	-	часто
144	60	●	від народження	Залізничний	-	-	-	●	-	часто
145	19	●	від народження	Шевченківський	-	-	●	●	-	не часто
146	15	●	від народження	Шевченківський	-	-	●	-	●	часто
147	21	●	більше 5 років	Франківський	-	-	●	-	●	часто
148	17	-	до 5 років	Личаківський	Калуш	-	●	-	-	часто
149	20	-	до 5 років	Залізничний	Київ	-	●	-	●	часто
150	26	●	більше 5 років	Залізничний	-	-	-	●	-	часто
151	21	-	до 5 років	Галицький	Володимир-Волинський	-	●	-	●	часто
152	20	●	від народження	Галицький	-	-	●	-	●	часто
153	60	●	від народження	Франківський	-	-	●	●	-	часто
154	17	-	до 5 років	Залізничний	Ковель	-	●	-	-	часто
155	29	●	до 5 років	Галицький	-	-	-	-	●	часто
156	21	-	до 5 років	Франківський	Володимир-Волинський	-	-	-	●	не часто
157	32	●	більше 5 років	Залізничний	-	-	-	●	-	часто
158	22	●	більше 5 років	Франківський	-	-	-	-	●	часто
159	28	●	від народження	Франківський	-	-	-	●	-	часто
160	27	●	більше 5 років	Франківський	-	-	●	-	●	часто
161	23	●	від народження	Личаківський	-	-	●	-	●	не часто
162	21	●	більше 5 років	Франківський	-	-	-	●	●	не часто
163	23	-	до 5 років	Франківський	Коломия	-	●	-	●	часто
164	17	●	від народження	Залізничний	-	-	●	-	-	не часто
165	21	●	від народження	Сихівський	-	-	●	-	●	часто
166	17	-	до 5 років	Сихівський	Новий Розділ	-	●	-	-	не часто
167	21	●	від народження	Галицький	-	-	●	-	●	часто
168	39	●	від народження	Залізничний	-	-	●	●	-	не часто
169	19	●	від народження	Залізничний	-	-	●	●	●	часто
170	18	-	до 5 років	Шевченківський	Іршава	-	-	●	●	часто
171	45	●	від народження	Залізничний	-	-	●	-	-	не часто
172	22	-	до 5 років	Франківський	Кривий Ріг	-	●	-	-	часто
173	19	●	від народження	Франківський	-	-	●	-	-	часто
174	17	-	до 5 років	Шевченківський	Хуст	-	●	-	●	часто
175	56	●	більше 5 років	Шевченківський	-	-	●	-	-	часто
176	31	●	більше 5 років	Личаківський	-	-	●	●	-	часто
177	70	●	до 5 років	Залізничний	-	-	●	-	-	часто
178	63	●	до 5 років	Залізничний	-	-	-	-	-	часто
179	38	●	до 5 років	Залізничний	-	-	●	●	-	часто
180	50	●	від народження	Личаківський	-	-	-	●	-	часто
181	15	●	до 5 років	Залізничний	-	-	●	-	-	не часто
182	36	●	до 5 років	Шевченківський	-	-	●	●	-	часто
183	57	●	більше 5 років	Личаківський	-	-	-	●	-	часто
184	15	●	до 5 років	Личаківський	-	-	●	-	-	не часто
185	21	-	до 5 років	Франківський	Київ	-	●	-	●	часто
186	40	●	від народження	Франківський	-	-	●	●	-	не часто
187	37	●	більше 5 років	Франківський	-	-	-	●	-	часто
188	21	●	від народження	Сихівський	-	-	-	●	●	часто
189	34	●	від народження	Личаківський	-	-	-	●	-	часто

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
190	25	●	від народження	Сихівський	-	-	●	-	-	Не часто
191	34	●	від народження	Галицький	-	-	-	●	-	часто
192	19	-	до 5 років	Галицький	-	-	-	-	●	часто
193	48	●	від народження	Сихівський	-	-	●	-	-	Не часто
194	52	●	від народження	Личаківський	-	-	●	-	-	Не часто
195	36	●	від народження	Личаківський	-	-	●	●	-	часто
196	18	●	від народження	Личаківський	-	-	●	-	●	часто
197	45	●	від народження	Личаківський	-	-	-	●	-	часто
198	44	●	від народження	Личаківський	-	-	●	-	-	Не часто
199	17	-	до 5 років	Шевченківський	Чернівці	-	●	-	●	часто
200	18	●	від народження	Галицький	-	-	●	-	●	часто
201	24	●	від народження	Сихівський	-	-	-	●	-	часто
202	21	●	від народження	Сихівський	-	-	-	●	-	часто
203	23	●	більше 5 років	Сихівський	-	-	●	●	-	часто
204	65	●	від народження	Личаківський	-	-	●	●	-	Не часто
205	43	●	від народження	Личаківський	-	-	-	●	-	часто
206	24	●	від народження	Сихівський	-	-	-	●	-	часто
207	14	●	від народження	Сихівський	-	-	-	-	●	часто
208	34	●	більше 5 років	Личаківський	-	-	●	-	-	часто
209	25	●	більше 5 років	Личаківський	-	-	●	●	-	часто
210	25	●	більше 5 років	Франківський	-	-	●	●	-	часто
211	28	●	від народження	Сихівський	-	-	●	-	-	Не часто
212	41	●	більше 5 років	Сихівський	-	-	-	●	-	часто
213	21	●	від народження	Галицький	-	-	●	●	-	часто
214	35	●	від народження	Сихівський	-	-	●	-	-	Не часто
215	19	●	від народження	Сихівський	-	-	●	-	-	часто
216	57	●	від народження	Сихівський	-	-	●	-	-	Не часто
217	23	●	від народження	Личаківський	-	-	-	●	-	часто
218	33	●	від народження	Личаківський	-	-	●	●	-	часто
219	25	●	від народження	Залізничний	-	-	●	●	-	часто
220	56	●	від народження	Личаківський	-	-	●	●	-	Не часто
221	60	●	від народження	Личаківський	-	-	-	●	-	часто
222	33	●	більше 5 років	Личаківський	-	-	●	●	-	часто
223	41	●	від народження	Личаківський	-	-	-	●	-	часто
224	28	●	більше 5 років	Личаківський	-	-	●	●	-	часто
225	55	●	від народження	Личаківський	-	-	-	-	-	Не часто
226	15	●	від народження	Личаківський	-	-	●	-	●	часто
227	58	●	більше 5 років	Личаківський	-	-	-	●	-	Не часто
228	25	●	більше 5 років	Личаківський	-	-	-	●	-	часто
229	30	●	від народження	Личаківський	-	-	●	●	-	часто
230	21	●	від народження	Личаківський	-	-	●	-	●	часто
231	56	●	від народження	Личаківський	-	-	-	-	-	Не часто
232	30	●	до 5 років	Личаківський	-	-	●	●	-	часто
233	41	●	від народження	Личаківський	-	-	●	●	-	часто
234	29	●	від народження	Сихівський	-	-	●	●	-	часто
235	16	●	від народження	Личаківський	-	-	●	-	●	часто
236	15	●	від народження	Личаківський	-	-	●	-	-	часто
237	44	●	від народження	Сихівський	-	-	-	●	-	часто
238	15	●	від народження	Залізничний	-	-	●	-	-	часто
239	47	●	більше 5 років	Залізничний	-	-	-	●	-	часто
240	67	●	від народження	Залізничний	-	-	●	-	-	Не часто
241	19	-	до 5 років	Шевченківський	-	-	●	-	-	часто
242	39	●	від народження	Залізничний	-	-	-	●	-	часто
243	56	●	від народження	Залізничний	-	-	-	-	-	Не часто
244	52	●	від народження	Залізничний	-	-	-	●	-	часто
245	36	●	від народження	Залізничний	-	-	-	●	-	часто
246	22	●	від народження	Шевченківський	-	-	●	-	●	часто
247	22	●	від народження	Залізничний	-	-	-	-	●	часто
248	53	●	від народження	Личаківський	-	-	-	●	-	часто
249	65	●	від народження	Залізничний	-	-	-	-	-	Не часто
250	18	-	до 5 років	Залізничний	Мукачево	-	●	-	-	Не часто
251	38	●	більше 5 років	Залізничний	-	-	-	●	-	часто
252	19	-	до 5 років	Залізничний	Самбір	-	●	-	-	Не часто
253	55	●	більше 5 років	Залізничний	-	-	●	●	-	часто

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
254	21	-	до 5 років	Залізничний	Перемишляни	-	-	-	-	Не часто
255	65	•	від народження	Залізничний	-	-	-	-	-	Не часто
256	28	•	більше 5 років	Залізничний	-	-	•	•	-	Не часто
257	21	•	від народження	Франківський	-	-	-	-	•	часто
258	34	•	від народження	Галицький	-	-	•	-	-	Не часто
259	63	•	від народження	Залізничний	-	-	-	•	-	часто
260	16	•	від народження	Залізничний	-	-	•	-	-	Не часто
261	27	•	більше 5 років	Личаківський	-	-	-	•	-	часто
262	44	•	від народження	Залізничний	-	-	-	•	-	часто
263	29	•	від народження	Залізничний	-	-	-	•	-	часто
264	22	-	до 5 років	Франківський	Хмельницький	-	•	-	•	часто
265	15	•	від народження	Залізничний	-	-	-	-	•	часто
266	45	•	від народження	Залізничний	-	-	-	•	-	часто
267	55	•	від народження	Франківський	-	-	-	•	-	часто
268	18	-	до 5 років	Залізничний	Ковель	-	-	-	•	часто
269	21	•	від народження	Шевченківський	-	-	-	-	•	часто
270	52	•	більше 5 років	Залізничний	Дрогобич	-	-	-	-	Не часто
271	17	•	від народження	Залізничний	-	-	•	-	-	часто
272	24	•	більше 5 років	Шевченківський	Самбір	-	•	•	-	часто
273	68	•	від народження	Залізничний	-	-	-	-	-	Не часто
274	22	-	до 5 років	Залізничний	Вінниця	-	•	-	-	Не часто
275	32	•	від народження	Залізничний	-	-	-	•	-	часто
276	25	•	більше 5 років	Франківський	-	-	-	-	•	часто
277	24	•	від народження	Залізничний	-	-	-	•	-	часто
278	47	•	від народження	Залізничний	-	-	-	-	-	Не часто
279	19	-	до 5 років	Залізничний	Ужгород	-	•	-	-	часто
280	18	•	від народження	Галицький	-	-	•	-	•	часто
281	20	•	від народження	Галицький	-	-	-	-	•	часто
282	35	•	від народження	Галицький	-	-	•	-	-	Не часто
283	40	•	більше 5 років	Сихівський	-	-	-	•	-	часто
284	15	•	від народження	Галицький	-	-	•	-	-	часто
285	22	•	від народження	Франківський	-	-	•	•	•	часто
286	28	•	більше 5 років	Галицький	-	-	•	-	-	часто
287	13	•	від народження	Галицький	-	-	•	-	-	Не часто
288	60	•	більше 5 років	Галицький	-	-	•	-	-	Не часто
289	15	•	від народження	Галицький	-	-	•	-	-	часто
290	55	•	від народження	Сихівський	-	-	•	•	-	часто
291	45	•	від народження	Сихівський	-	-	-	•	-	Не часто
292	67	•	більше 5 років	Галицький	-	-	•	-	-	Не часто
293	38	-	до 5 років	Галицький	Винники	-	-	•	-	часто
294	22	•	від народження	Галицький	-	-	•	•	•	часто
295	16	•	від народження	Галицький	-	-	•	-	-	Не часто
296	19	•	від народження	Галицький	-	-	-	-	•	Не часто
297	22	•	від народження	Галицький	-	-	•	-	•	часто
298	26	•	від народження	Шевченківський	-	-	•	•	-	часто
299	31	•	від народження	Личаківський	-	-	-	•	-	часто
300	47	•	від народження	Франківський	-	-	-	•	-	часто
301	49	•	від народження	Франківський	-	-	•	•	-	часто
302	51	•	від народження	Галицький	-	-	-	•	-	Не часто
303	70	•	більше 5 років	Галицький	Щирець	-	•	-	-	часто
304	31	•	від народження	Личаківський	-	-	•	•	-	часто
305	49	•	більше 5 років	Галицький	Рясне	-	-	•	-	часто
306	31	•	від народження	Сихівський	-	-	-	•	-	часто
307	29	•	від народження	Сихівський	-	-	•	-	-	Не часто
308	17	•	від народження	Галицький	-	-	-	-	•	часто
309	18	•	від народження	Галицький	-	-	-	-	•	часто
310	20	-	до 5 років	Галицький	Чернівці	-	•	-	•	часто
311	22	-	до 5 років	Сихівський	Дрогобич	-	•	•	-	часто
312	41	•	від народження	Шевченківський	-	-	•	•	-	часто
313	18	-	до 5 років	Франківський	Мостиська	-	•	•	-	часто
314	77	•	більше 5 років	Шевченківський	-	-	-	•	-	Не часто
315	18	•	від народження	Личаківський	-	-	•	•	•	часто
316	18	•	від народження	Личаківський	-	-	•	•	-	Не часто
317	61	•	від народження	Франківський	-	-	•	-	-	часто
318	52	•	більше 5 років	Личаківський	Яворів	-	•	-	-	часто
319	60	•	від народження	Залізничний	-	-	-	•	-	часто
320	19	•	від народження	Шевченківський	-	-	•	•	-	Не часто
321	15	•	від народження	Шевченківський	-	-	•	-	•	часто

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
322	21	•	більше 5 років	Франківський	Бережани	-	•	-	•	часто
323	17	-	до 5 років	Личаківський	Калуш	-	•	-	-	часто
324	20	-	до 5 років	Залізничний	Київ	-	•	-	•	часто
325	26	•	більше 5 років	Залізничний	-	-	-	•	-	часто
326	21	-	до 5 років	Галицький	Володимир-Волинський	-	•	-	•	часто
327	20	•	від народження	Галицький	-	-	•	-	•	часто
328	60	•	від народження	Франківський	-	-	•	•	-	часто
329	17	-	до 5 років	Залізничний	Ковель	-	•	-	•	часто
330	29	•	до 5 років	Галицький	-	-	-	-	•	часто
331	21	-	до 5 років	Франківський	Володимир-Волинський	-	-	-	•	Не часто
332	32	•	більше 5 років	Залізничний	-	-	-	•	-	часто
333	22	•	більше 5 років	Франківський	-	-	-	-	•	часто
334	28	•	від народження	Франківський	-	-	-	•	-	часто
335	27	-	до 5 років	Франківський	Вінниця	-	•	-	•	часто
336	23	•	від народження	Личаківський	-	-	•	•	-	Не часто
337	21	-	до 5 років	Франківський	Новий Розділ	-	-	•	•	Не часто
338	23	•	більше 5 років	Франківський	-	-	•	-	•	часто
339	17	•	від народження	Залізничний	-	-	•	-	-	Не часто
340	21	•	від народження	Сихівський	-	-	•	-	•	часто
341	17	-	до 5 років	Сихівський	Новий Розділ	-	•	-	-	Не часто
342	21	•	від народження	Галицький	-	-	-	•	•	часто
343	39	•	від народження	Залізничний	-	-	•	•	-	Не часто
344	19	•	від народження	Залізничний	-	-	•	•	•	часто
345	18	-	до 5 років	Шевченківський	Іршава	-	•	-	•	часто
346	45	•	від народження	Залізничний	-	-	•	-	-	Не часто
347	22	-	до 5 років	Франківський	Кривий Ріг	-	•	-	-	часто
348	19	•	від народження	Франківський	-	-	•	-	-	часто
349	17	-	до 5 років	Шевченківський	Хуст	-	•	-	•	часто
350	28	•	від народження	Шевченківський	-	-	•	•	•	часто
351	64	•	від народження	Шевченківський	-	-	-	-	-	Не часто
352	55	•	від народження	Шевченківський	-	-	•	-	-	Не часто
353	65	•	від народження	Личаківський	-	-	-	-	-	Не часто
354	34	•	від народження	Шевченківський	-	-	•	-	-	часто
355	48	•	більше 5 років	Шевченківський	-	-	-	-	-	Не часто
356	50	•	від народження	Шевченківський	-	-	-	-	-	Не часто
357	23	•	більше 5 років	Франківський	-	-	•	-	•	часто
358	20	-	до 5 років	Сихівський	Калуш	-	•	•	-	часто
359	36	•	від народження	Галицький	-	-	-	•	-	часто
360	53	•	більше 5 років	Франківський	-	-	-	-	-	не часто
361	19	•	від народження	Залізничний	-	-	•	-	-	Часто
362	28	•	від народження	Галицький	-	-	-	•	-	не часто
363	62	•	від народження	Галицький	-	-	-	-	-	не часто
364	34	•	більше 5 років	Сихівський	-	-	•	•	-	часто
365	21	-	до 5 років	Галицький	Ужгород	-	•	-	•	не часто
366	17	-	до 5 років	Франківський	Рівне	-	•	-	•	часто
367	28	•	від народження	Галицький	-	-	-	•	-	часто
368	39	•	від народження	Личаківський	-	-	-	•	-	часто
369	17	•	від народження	Галицький	-	-	•	-	•	часто
370	32	•	від народження	Галицький	-	-	•	•	-	Часто
371	26	-	до 5 років	Галицький	Жовква	-	•	•	-	Часто
372	21	-	до 5 років	Личаківський	Стрий	-	•	-	•	Часто
373	64	•	від народження	Личаківський	-	-	-	-	-	не часто
374	50	•	від народження	Сихівський	-	-	-	•	-	Часто
375	24	-	до 5 років	Галицький	Ужгород	-	•	•	•	Часто
376	37	•	від народження	Галицький	-	-	-	•	-	Часто
377	65	•	від народження	Залізничний	-	-	-	-	-	не часто
378	44	•	більше 5 років	Франківський	-	-	•	•	-	Часто
379	21	•	від народження	Залізничний	-	-	•	-	-	Часто
380	22	•	від народження	Личаківський	-	-	•	-	•	Часто
381	23	•	від народження	Залізничний	-	-	-	•	-	Часто
382	44	•	від народження	Галицький	-	-	-	•	-	Часто
383	49	•	більше 5 років	Личаківський	-	-	•	•	-	Часто
384	23	•	від народження	Сихівський	-	-	-	-	•	Часто
385	22	•	від народження	Сихівський	-	-	•	-	•	Часто
386	18	-	до 5 років	Шевченківський	Івано-Франківськ	-	•	-	•	часто
387	45	•	від народження	Залізничний	-	-	•	•	-	часто

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
388	16	•	від народження	Франківський	-	-	•	-	•	часто
389	29	•	більше 5 років	Шевченківський	-	-	•	•	-	Не часто
390	65	•	більше 5 років	Личаківський	-	-	•	-	-	часто
391	30	•	більше 5 років	Сихівський	-	-	•	•	-	часто
392	42	-	до 5 років	Залізничний	Дніпро	-	•	•	-	часто
393	26	•	більше 5 років	Галицький	-	-	•	•	•	Не часто
394	55	•	від народження	Шевченківський	-	-	•	•	-	Не часто
395	21	•	більше 5 років	Сихівський	-	-	•	•	•	часто
396	20	-	до 5 років	Шевченківський	Тернопіль	-	•	-	•	часто
397	23	•	більше 5 років	Галицький	-	-	•	•	•	часто
398	59	•	від народження	Франківський	-	-	•	•	-	часто
399	46	•	від народження	Шевченківський	-	-	•	•	-	часто
400	30	-	до 5 років	Личаківський	Донецьк	-	•	•	-	Не часто
401	42	-	до 5 років	Франківський	Розвадів	-	•	-	•	часто
402	36	•	від народження	Личаківський	-	-	•	•	-	часто
403	20	-	до 5 років	Шевченківський	Жидачів	-	•	-	•	часто
404	28	•	від народження	Галицький	-	-	•	-	•	Не часто
405	21	•	більше 5 років	Франківський	Долина	-	•	•	•	часто
406	19	-	до 5 років	Шевченківський	Жидачів	-	•	•	•	часто
407	70	•	від народження	Шевченківський	-	-	•	-	-	Не часто
408	47	-	гість	-	Рівне	•	-	-	-	-
409	21	-	гість	-	Зимна Вода	-	-	-	•	-
410	35	-	гість	-	Дубно	-	-	•	-	-
411	38	-	гість	-	Тернопіль	-	-	•	-	-
412	45	-	гість	-	Зубра	-	-	•	-	-
413	47	-	гість	-	Суховоля	-	-	•	-	-
414	27	-	гість	-	Комарно	-	-	•	-	-
415	56	-	гість	-	Щирець	-	-	•	-	-
416	23	-	гість	-	Черкаси	•	-	-	-	-
417	45	-	гість	-	Хмельницьк	•	-	-	-	-
418	17	-	гість	-	Хмельницьк	•	-	-	-	-
419	19	-	гість	-	Пустомити	-	-	-	•	-
420	28	-	гість	-	Тернопіль	-	-	•	-	-
421	55	-	гість	-	Вінниця	•	-	-	-	-
422	65	-	гість	-	Бердянськ	-	-	-	•	-
423	52	-	гість	-	Новопетрівка	-	-	-	•	-
424	43	-	гість	-	Кривий Ріг	-	-	-	•	-
425	45	-	гість	-	Кривий Ріг	-	-	-	•	-
426	13	-	гість	-	Кривий Ріг	-	-	-	•	-
427	17	-	гість	-	Бібрка	•	-	-	-	-
428	15	-	гість	-	Турка	•	-	-	-	-
429	15	-	гість	-	Городок	•	-	-	-	-
430	16	-	гість	-	Містки	•	-	-	-	-
431	18	-	гість	-	Миколаїв	•	-	-	-	-
432	30	-	гість	-	Нікополь	-	-	-	•	-
433	35	-	гість	-	Нікополь	-	-	-	•	-
434	30	-	гість	-	Дніпро	-	-	-	•	-
435	52	-	гість	-	Київ	-	-	-	•	-
436	31	-	гість	-	Кривий Ріг	-	-	-	•	-
437	28	-	гість	-	Кривий Ріг	-	-	-	•	-
438	25	-	гість	-	Херсон	-	-	-	•	-
439	23	-	гість	-	Кропивницький	-	-	-	•	-
440	25	-	гість	-	Кропивницький	-	-	-	•	-
441	50	-	гість	-	Кривий Ріг	-	-	-	•	-
442	30	-	гість	-	Дрогобич	-	-	•	-	-
443	30	-	гість	-	Київ	-	-	-	•	-
444	32	-	гість	-	Київ	-	-	-	•	-
445	35	-	гість	-	Київ	-	-	-	•	-
446	10	-	гість	-	Кривий Ріг	-	-	-	•	-
447	31	-	гість	-	Дніпро	-	-	•	-	-
448	63	-	гість	-	Городок	-	-	•	-	-
449	40	-	гість	-	Полтава	-	-	-	•	-
450	46	-	гість	-	Полтава	-	-	-	•	-
451	50	-	гість	-	Полтава	-	-	-	•	-
452	21	-	гість	-	Київ	-	-	-	•	-
453	28	-	гість	-	Київ	-	-	-	•	-
454	26	-	гість	-	Кропивницький	-	-	-	•	-
455	35	-	гість	-	Хмельницьк	-	-	-	•	-

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
456	24	-	гість	-	Коломия	-	-	-	●	-
457	31	-	гість	-	Київ	-	-	●	-	-
458	24	-	гість	-	Київ	-	-	-	●	-
459	27	-	гість	-	Київ	-	-	-	●	-
460	21	-	гість	-	Червоноград	●	-	-	-	-
461	19	-	гість	-	Чернівці	●	-	-	-	-
462	19	-	гість	-	Тернопіль	●	-	-	-	-
463	20	-	гість	-	Біла Церква	-	-	-	●	-
464	16	-	гість	-	Щуровичі	●	-	-	-	-
465	19	-	гість	-	Запоріжжя	●	-	-	-	-
466	18	-	гість	-	Запоріжжя	●	-	-	-	-
467	33	-	гість	-	Вінниця	-	-	●	-	-
468	17	-	гість	-	с. Маліївці	-	-	-	●	-
469	17	-	гість	-	Суховоля	-	-	-	●	-
470	35	-	гість	-	Жовква	-	-	●	-	-
471	22	-	гість	-	Галич	-	-	-	●	-
472	29	-	гість	-	Одеса	●	-	-	-	-
473	28	-	гість	-	Одеса	●	-	-	-	-
474	28	-	гість	-	Київ	-	-	●	-	-
475	29	-	гість	-	Одеса	●	-	-	-	-
476	28	-	гість	-	Одеса	-	-	●	-	-
477	28	-	гість	-	Київ	-	-	●	-	-
478	29	-	гість	-	Одеса	●	-	-	-	-
479	28	-	гість	-	Київ	-	-	●	-	-
480	15	-	гість	-	Городок	-	-	-	●	-
481	15	-	гість	-	Пустомити	-	-	-	●	-
482	26	-	гість	-	Одеса	●	-	-	-	-
483	25	-	гість	-	Київ	●	-	-	-	-
484	27	-	гість	-	Київ	●	-	-	-	-
485	21	-	гість	-	Кривий Ріг	-	-	●	-	-
486	19	-	гість	-	Шепетівка	-	-	-	●	-
487	34	-	гість	-	Жидачів	-	-	●	-	-
488	22	-	гість	-	Радехів	-	-	-	●	-
489	20	-	гість	-	Новий Розділ	-	-	●	-	-
490	19	-	гість	-	Рівне	-	-	-	●	-
491	18	-	гість	-	Чортків	-	-	-	●	-
492	21	-	гість	-	Бережани	-	-	-	●	-
493	20	-	гість	-	Сокаль	-	-	-	●	-
494	23	-	гість	-	Дрогобич	-	-	-	●	-
495	22	-	гість	-	Тернопіль	-	-	-	●	-
496	28	-	гість	-	Суховоля	-	-	●	-	-
497	22	-	гість	-	Рудно	-	-	-	●	-
498	24	-	гість	-	Чернівці	●	-	-	-	-
499	24	-	гість	-	Чернівці	●	-	-	-	-
500	29	-	гість	-	Івано-Франківськ	●	-	-	-	-
501	31	-	гість	-	Івано-Франківськ	●	-	-	-	-
502	26	-	гість	-	Тернопіль	●	-	-	-	-
503	57	-	гість	-	Київ	-	-	●	-	-
504	28	-	гість	-	Київ	●	-	-	-	-
505	27	-	гість	-	Тернопіль	●	-	-	-	-
506	17	-	гість	-	Кривий Ріг	-	-	-	●	-
507	18	-	гість	-	Червоноград	-	-	-	●	-
508	35	-	гість	-	Київ	-	-	●	-	-
509	21	-	гість	-	Дрогобич	-	-	-	●	-
510	31	-	гість	-	Городок	-	-	●	-	-
511	29	-	гість	-	Турка	-	-	●	-	-
512	65	-	гість	-	Бердянськ	●	-	-	-	-
513	52	-	гість	-	Новопетрівка	●	-	-	-	-
514	43	-	гість	-	Кривий Ріг	●	-	-	-	-
515	45	-	гість	-	Кривий Ріг	●	-	-	-	-
516	13	-	гість	-	Кривий Ріг	●	-	-	-	-
517	17	-	гість	-	Бібрка	-	-	-	●	-
518	15	-	гість	-	Турка	-	-	-	●	-
519	15	-	гість	-	Городок	-	-	-	●	-
520	16	-	гість	-	Містки	-	-	-	●	-
521	18	-	гість	-	Миколаїв	-	-	-	●	-
522	30	-	гість	-	Нікополь	●	-	-	-	-
523	35	-	гість	-	Нікополь	●	-	-	-	-

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
524	30	-	гість	-	Дніпро	●	-	-	-	-
525	52	-	гість	-	Київ	●	-	-	-	-
526	31	-	гість	-	Кривий Ріг	●	-	-	-	-
527	28	-	гість	-	Кривий Ріг	●	-	-	-	-
528	25	-	гість	-	Херсон	●	-	-	-	-
529	23	-	гість	-	Кропивницький	●	-	-	-	-
530	25	-	гість	-	Кропивницький	●	-	-	-	-
531	50	-	гість	-	Кривий Ріг	●	-	-	-	-
532	30	-	гість	-	Дрогобич	-	-	●	-	-
533	30	-	гість	-	Київ	-	-	-	●	-
534	32	-	гість	-	Київ	-	-	-	●	-
535	35	-	гість	-	Київ	-	-	-	●	-
536	10	-	гість	-	Кривий Ріг	-	-	-	●	-
537	31	-	гість	-	Дніпро	-	-	●	-	-
538	63	-	гість	-	Городок	-	-	●	-	-
539	40	-	гість	-	Полтава	●	-	-	-	-
540	46	-	гість	-	Полтава	●	-	-	-	-
541	50	-	гість	-	Полтава	●	-	-	-	-
542	21	-	гість	-	Київ	●	-	-	-	-
543	28	-	гість	-	Київ	●	-	-	-	-
544	26	-	гість	-	Кропивницький	●	-	-	-	-
545	35	-	гість	-	Хмельницьк	●	-	-	-	-
546	24	-	гість	-	Коломия	●	-	-	-	-
547	31	-	гість	-	Київ	-	-	●	-	-
548	24	-	гість	-	Київ	●	-	-	-	-
549	27	-	гість	-	Київ	●	-	-	-	-
550	21	-	гість	-	Червоноград	-	-	-	●	-
551	19	-	гість	-	Чернівці	-	-	-	●	-
552	19	-	гість	-	Тернопіль	-	-	-	●	-
553	20	-	гість	-	Біла Церква	●	-	-	-	-
554	16	-	гість	-	Шуровичі	-	-	-	●	-
555	19	-	гість	-	Ковель	-	-	-	●	-
556	60	-	гість	-	Куликів	-	-	●	-	-
557	22	-	гість	-	Нововолинськ	-	-	-	●	-
558	18	-	гість	-	Мовники	-	-	-	●	-
559	50	-	гість	-	Жовква	-	-	●	-	-
560	53	-	гість	-	Сокаль	-	-	●	-	-
561	30	-	гість	-	Сокаль	-	-	●	-	-
562	21	-	гість	-	Червоноград	-	-	-	●	-
563	23	-	гість	-	Червоноград	-	-	-	●	-
564	20	-	гість	-	Червоноград	-	-	-	●	-
565	21	-	гість	-	Жовква	-	-	-	●	-
566	21	-	гість	-	Жовква	-	-	-	●	-
567	20	-	гість	-	Жовква	-	-	-	●	-
568	28	-	гість	-	Кам'янка Бузьк	-	-	●	-	-
569	64	-	гість	-	Сокаль	-	-	●	-	-
570	58	-	гість	-	Червоноград	-	-	●	-	-
571	19	-	гість	-	Ковель	-	-	-	●	-
572	62	-	гість	-	Куликів	-	-	●	-	-
573	30	-	гість	-	Перемивки	-	-	●	-	-
574	35	-	гість	-	Грибовичі	-	-	●	-	-
575	60	-	гість	-	Грибовичі	-	-	●	-	-
576	18	-	гість	-	Нововолинськ	-	-	-	●	-
577	19	-	гість	-	Нововолинськ	-	-	-	●	-
578	22	-	гість	-	Київ	●	-	-	-	-
579	25	-	гість	-	Краків (Польща)	●	-	-	-	-
580	28	-	гість	-	Краків (Польща)	●	-	-	-	-
581	18	-	гість	-	Харків	●	-	-	-	-
582	21	-	гість	-	Харків	●	-	-	-	-
583	23	-	гість	-	Суми	●	-	-	-	-
584	28	-	гість	-	Тернопіль	●	-	-	-	-
585	29	-	гість	-	Тернопіль	●	-	-	-	-
586	17	-	гість	-	Наварія	-	-	-	●	-
587	22	-	гість	-	Винники	-	-	●	-	-
588	21	-	гість	-	Винники	-	-	●	●	-
589	22	-	гість	-	Рудно	-	-	●	●	-

Анкета соціологічного опитування мешканців житлових районів

Анкета

Доброго дня, шановний респонденте, ця анкета складена з метою отримання даних стосовно наявного громадського простору у місті Львові, його якості та величини як у цілому місті, так і в районі, де Ви проживаєте. Ваші відповіді на запитання анкети будуть враховані у дослідженні та опрацьовані методичних рекомендацій стосовно формування громадських просторів міста. Опитування проводиться в рамках наукового дослідження громадських просторів міст згідно наукового напрямку кафедри Містобудування Інституту Архітектури НУ «Львівська політехніка».

Завдання: окреслення територій житлових районів, які мешканцями трактуються як громадський простір для спілкування, визначення їх кількісних та якісних характеристик

Скільки часу Ви мешкаєте у Львові _____

Вкажіть район проживання і час проживання _____

Ваш вік _____

Ваш рід занять _____

1. Скільки часу в день Ви проводите на вулиці (не враховуючи шлях з дому до роботи чи у справах) А) до 15 хвилин; Б) 15-30 хвилин; В) більше 30 хвилин.

2. Де Ви буваєте окрім роботи, навчання

- біля свого будинку, в дворі _____

- в торговому центрі _____

- в парку _____

- в центрі міста _____

- в сусідньому районі (пояснити причину) _____

- інше (вписати) _____

3. З метою відпочинку на яку віддалі Ви згодні йти до якісної на Вашу думку, території

А) 5- 10хв.

Б) 15-25 хв.

В) більше 30 хв

4. Як далеко, до якого об'єкту чи території у Вашому районі Ви згодні піти не задумуючись про підбір одягу (в умовно «домашньому одязі», наприклад, спортивному костюмі, «без каблуків» та макіяжу)

5. Вихідні Ви проводите :

- в межах свого житлового району _____

- за межами свого житлового району _____

- за межами міста _____

6. Чи спілкуєтесь Ви з вашими сусідами, мешканцями Вашого району? _____

7. Які можливості та функції має забезпечувати територія біля Вашого дому?

- можливість посидіти, поспілкуватися _____

- можливість випити кави з сусідами, друзями _____

- можливість бачити красивий ландшафтний дизайн _____

- можливість активного відпочинку – гри в теніс, їзди на велосипеді, танців, гри _____

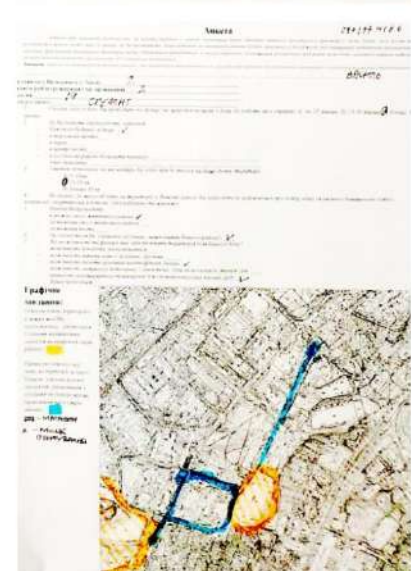
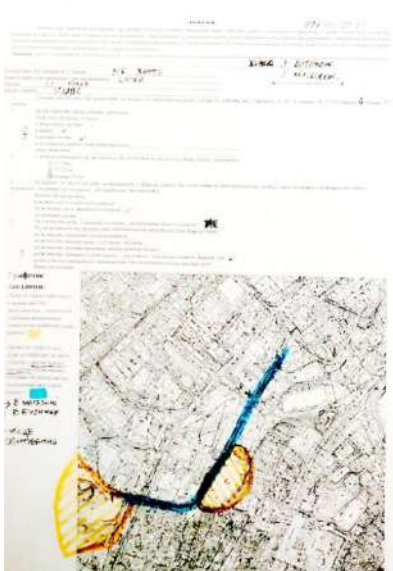
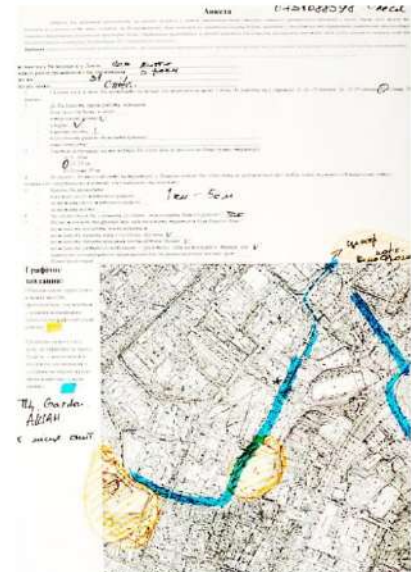
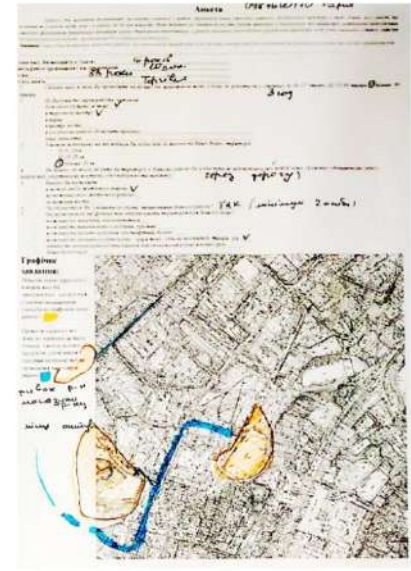
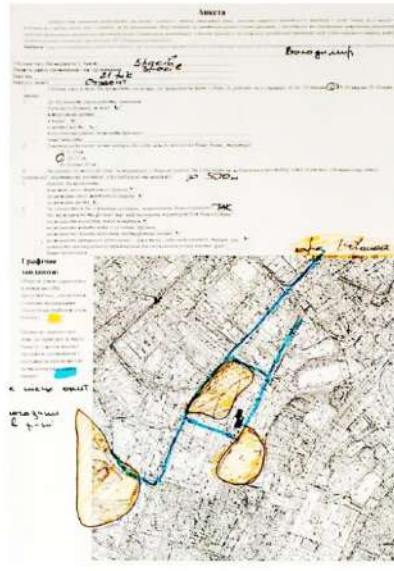
- наявність некомерційного приміщення для спілкування різних вікових груп _____

- Ваша пропозиція _____

Графічне завдання:

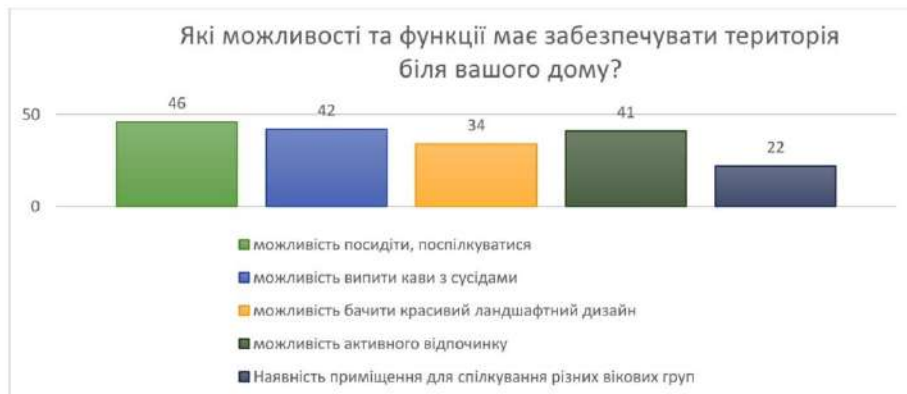
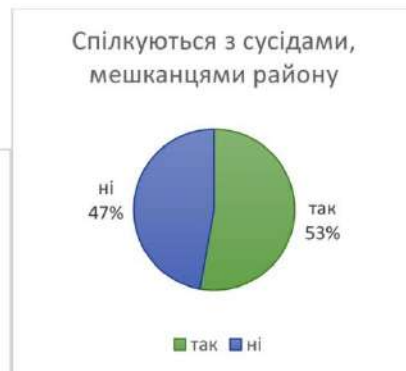
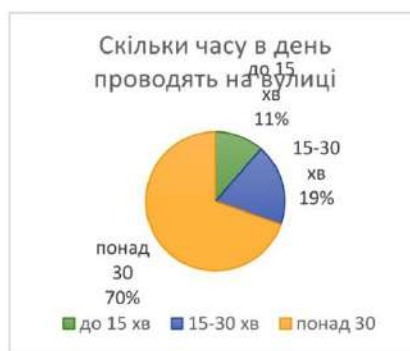
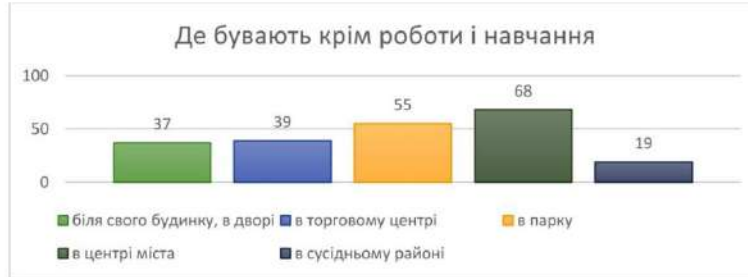
Обвести «свою територію», в межах якої Ви прогулюєтесь, спілкуєтесь з іншими мешканцями (нанести на графічній схемі району)	Провести «дорогу» від дому до території де часто буваєте з метою купівлі продуктів, спілкування з сусідами чи іншою метою проведення часу (скрін екрану)

Приклад заповнення анкети з графічними відповідями респондента

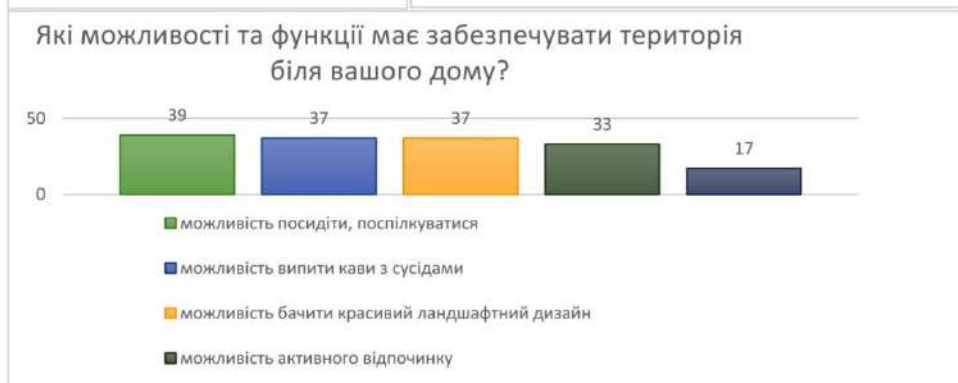
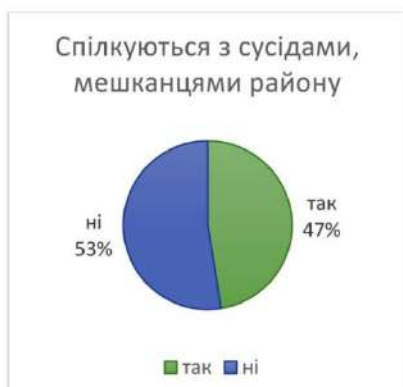
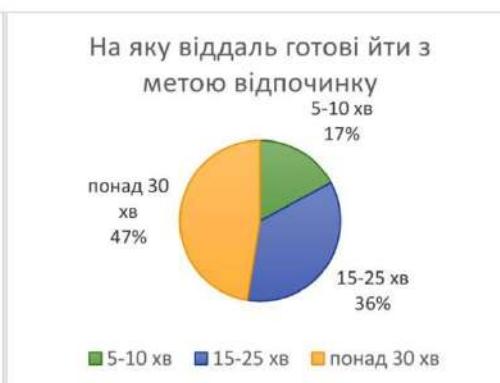
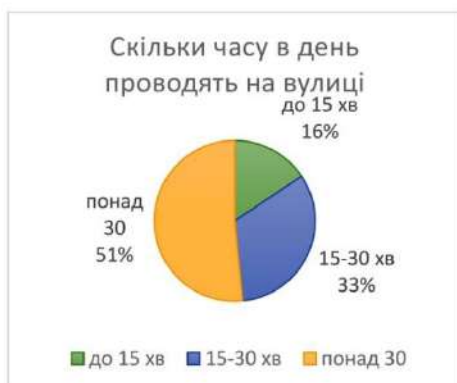
Результати соціологічного опитування

Вікова категорія 18-26 рр.

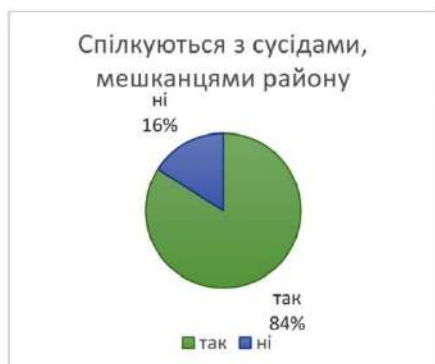
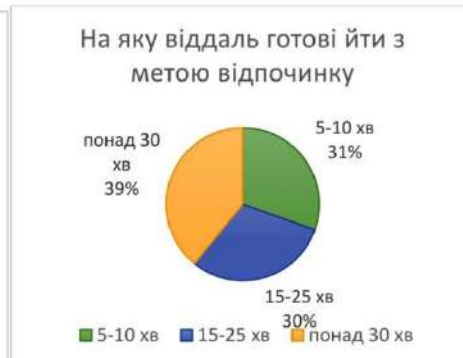
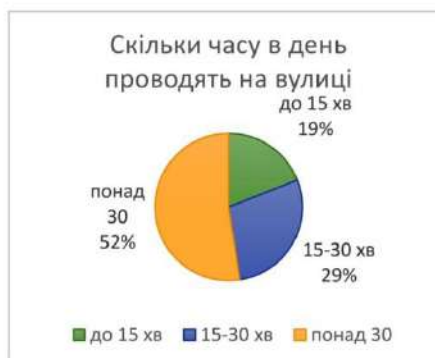
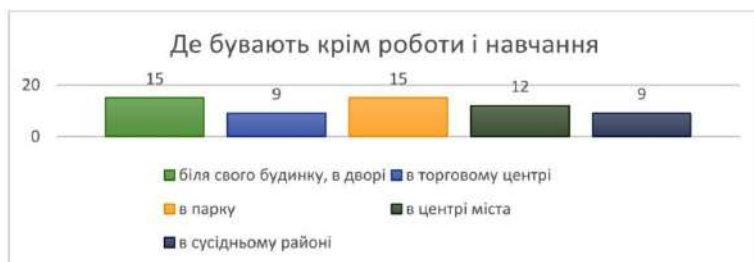
Примітка. Сформовано автором.

Вікова категорія 27-41 рр.

Примітка. Сформовано автором.

Вікова категорія 56+р.

Примітка. Сформовано автором.

Результати он-лайн опитування мешканців міста Кузнецовськ Рівненської області (чинна назва міста на час проведення опитування, 2015 р.; у 2017 р. місто переіменоване на Вараш) (Додаток Ж.1)
та міста Новояворівськ Львівської області (Додаток Ж.2)

Позначка часу	1. Ваш вік:	2. Ваша стать	3. Яке Ваше основне заняття зараз?	4. Що найперше згадете (уявіть), коли говорите про своє місто чи чуєте його назву від інших?	5. З чим у Вас асоціюється центр вашого міста?	6. В межах яких вулиць, на Вашу думку, є центр міста?	7. Що б ви хотіли у вашому місті обов'язково показати приїзжим (туристам, гостям міста)?	9. Що на Вашу думку покращить місто, життя у ньому?	10. Які з видів міст на фотографіях Вам подобаються і їх елементи Ви б хотіли реалізувати у своєму місті?
30.07.2015 23:27:10	☐ 25-34 роки	жінка	Педагог	центральна площа	святкування, події	посередній мік мікрорайонами	Фонтан, пляж, міст заоханних	якісний благоустрій (лавочки, урни для сміття та ін..)	фото 5, фото 9, фото 10
31.07.2015 06:33:40	☐ 25-34 роки	Чоловік	працюю	центральна площа	конкретні будівлі	будівельників	чисте місто	добудова добудову у центрі міста	фото 9, фото 17, фото 18
31.07.2015 08:29:14	☐ 35-54 роки	жінка	Тимчасово не працюю	Раєс	конкретні будівлі	Строительей	Нечого показати	якісний благоустрій (лавочки, урни для сміття та ін..)	фото 1
31.07.2015 10:14:55	☐ 25-34 роки	Чоловік	Тимчасово не працюю	конкретні будівлі	святкування, події	Майдан Незалежності	найперший будинок (м-н Будівельників, 6) і парк	все крім першого	фото 2, фото 5, фото 13
31.07.2015 12:20:57	☐ 18-24 роки	жінка	Студент	конкретні будівлі	центральна площа	проспект Шевченка	на мою думку на даний момент у місті немає нічого, щоб зацікавило туристів, окрім АЕС	розважальні заклади	фото 4, фото 5, фото 9
31.07.2015 12:21:04	☐ 18-24 роки	Чоловік	Студент	центр міста	центральна площа	святого Павла- Зелена	Собор, Парк	розважальні заклади	фото 4, фото 12, фото 17
31.07.2015 13:04:03	☐ 25-34 роки	Чоловік		конкретні будівлі	центральна площа	будівлі навколо	Парк, РАЕС, інформ. центр, Біле Озеро	створення нових робочих місць	фото 3, фото 9, фото 16
31.07.2015 13:08:24	до 18 років	Чоловік	Студент	центр міста	центральна площа	м.н Перемоги	повністю все місто	розважальні заклади	фото 7
31.07.2015 13:52:55	☐ 18-24 роки	жінка	Студент	центр міста	чтка геометрія будівництва, чистота.			Тільки будь ласка не пам'ятники, їх надто багато і вони справді взагалі не потрібні, купа грошей йде на щось абсолютного зайве, нехай це будуть торгові чи розважальні заклади, архітектурні рушення, нові лавочки справді, урни, і все з якоюсь задумкою, я не радянський прототип	фото 2, фото 18
31.07.2015 14:22:02	до 18 років	жінка	школярка	центр міста	святкування, події	вараш	Атомну станцію, собор, набережну	новий парк, нові насадження	фото 1, фото 4, фото 10
31.07.2015 15:59:09	☐ 18-24 роки	жінка	Студент	центр міста	небудова	в межах Будинку культури	парк	нарештлі добудувати в центрі будинки!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!	фото 2, фото 3, фото 6
31.07.2015 19:02:06	до 18 років	жінка	Студент	особистості	конкретні будівлі	Берізка, гриби	Станція	зміна радянського образу міста щось сучасне	фото 2
31.07.2015 19:12:07	до 18 років	жінка	Студент	центр міста	конкретні будівлі	майдан Незалежності, вул. Л. Українки, проспект Шевченка	Центр міста, набережну	якісний благоустрій+покращення озелення міста+якісна робота громадського транспорту+організація активного громадського життя	фото 2, фото 13, фото 16
31.07.2015 22:15:53	☐ 25-34 роки	жінка	Тимчасово не працюю	центральна площа	центральна площа	Мн незалежності	Раєс	дитячі майданчики, спортивні майданчики	фото 2, фото 3, фото 8
31.07.2015 22:20:03	☐ 18-24 роки	Чоловік	Студент	конкретні будівлі	центральна площа	будівельники	АЕС	ремонт тротуарів та доріг	фото 7
31.07.2015 23:30:39	☐ 25-34 роки	Чоловік	Працюю	РАЕС	конкретні будівлі	м-н Вараш	Центр, АЕС	якісний благоустрій (лавочки, урни для сміття та ін..)	фото 2
01.08.2015 11:39:05	☐ 25-34 роки	жінка	лікар	центр міста та свій б/у	площа перед пам'ятником Чорнобиллю	майдан Незалежності	річку, міст, АЕС, центр, площу	пункт 3+4+7	фото 13, фото 14, фото 18
01.08.2015 14:35:00	до 18 років	жінка	Студент	центр міста	скаєр	будівельники	ліс	розважальні заклади	фото 2
02.08.2015 11:10:15	☐ 35-54 роки	Чоловік		святкування, події	святкування, події	ВАРАШ ПЕРЕМОГИ	РАЕС	ремонт тротуарів та доріг	фото 5
02.08.2015 14:37:33	☐ 25-34 роки	Чоловік	Тимчасово не працюю	набережну	центральна площа	вараш перемоги	парк	новий парк, нові насадження	фото 17
02.08.2015 14:40:05	☐ 25-34 роки	Чоловік	Тимчасово не працюю	центр міста	скаєр	ПК	немає що показувати	зміна радянського образу міста щось сучасне	фото 19

Додаток К.1 (продовження)

Позначка часу	1. Ваш вік	2. Ваша стать	3. Яке Ваше основне заняття зараз?	4. Що найперше згадуєте (уявляєте), коли говорите про своє місто чи чуєте його назву від інших?	5. Чим у Вас асоціюється центр вашого міста?	6. В межах яких вулиць, на Вашу думку, є центр міста?	7. Що б ви хотіли у вашому місті обов'язково показати приїзжим (туристам, гостям міста)?	9. Що на Вашу думку покращить місто, життя у ньому?	10. Які з видів міст на фотографіях Вам подобаються і їх елементи ви б хотіли реалізувати у своєму місті?
02.08.2015 15:20:51	☐ 35-54 роки	жінка	Лікар	центр міста	центральна площа	Майдан незалежності	Парк, набережну та річку, бо більше особливо нічого.	культурно-пізнавальні заклади	фото 2, фото 5, фото 8
02.08.2015 16:26:49	☐ 25-34 роки	жінка	Тимчасово не працює	конкретні будівлі	центральна площа	Майдан незалежності	Парк, набережну та річку, бо більше особливо нічого.	розважальні заклади, культурно-пізнавальні заклади, ремонт тротуарів та доріг, новий парк, нові насадження, дитячі майданчики, спортивні майданчики, ремонт будинків, ремонт будинків	фото 2, фото 3, фото 4, фото 5, фото 6, фото 7, фото 8, фото 9, фото 10, фото 11, фото 12, фото 13, фото 14, фото 15, фото 16, фото 17, фото 18, фото 19
02.08.2015 17:08:05	☐ 55 років і більш	жінка	Пенсіонер	АЭС	свер	свер-церква	Парк	ремонт будинків	фото 2, фото 3, фото 4
02.08.2015 20:51:31	☐ 25-34 роки	жінка	торгівля	РАЕС	святування, події	Перемоги, Будівельників, Вараш	Нема що показувати....	розважальні заклади	фото 2, фото 3, фото 5, фото 8, фото 17
03.08.2015 11:13:00	☐ 35-54 роки	жінка	Пенсіонер	центральна площа	центральна площа	площа Незалежності	природу за містом	дитячі майданчики, спортивні майданчики	фото 13
03.08.2015 21:50:25	☐ 35-54 роки	жінка	робітник	свій дім	центральна площа	ДК- виконком	пам'ятники, собор	зміна радянського образу міста щось сучасне	фото 2, фото 4, фото 5
04.08.2015 09:10:47	☐ 25-34 роки	жінка	працюю	центр міста	центральна площа	Перемоги, Майдан Незалежності	Пам'ятник Чорнобилю, вечірні вогні, атомна станція	культурно-пізнавальні заклади	фото 5, фото 9, фото 10
04.08.2015 09:14:16	☐ 25-34 роки	Чоловік	Працюю	Атомна станція	конкретні будівлі	Перемоги-Вараш	Парк відпочинку	якісний благоустрій (лавочки, урни для сміття та ін.)	фото 2
04.08.2015 11:36:34	☐ 25-34 роки	жінка	Тимчасово не працює	центр міста	центральна площа	Будівельники	парк	новий парк, нові насадження	фото 2, фото 7, фото 9
04.08.2015 21:11:41	☐ 25-34 роки	жінка	працюю	центр міста	святування, події	Вараш,Перемоги	Стир	дитячі майданчики, спортивні майданчики	фото 5
04.08.2015 22:35:02	☐ 18-24 роки	жінка	Тимчасово не працює	центр міста	центральна площа	вараш, перемоги, будівельників	окрім центру немає чого показувати	зміна радянського образу міста щось сучасне	фото 17, фото 18, фото 19
06.08.2015 20:49:19	☐ 18-24 роки	жінка	Студент	центральна площа	центральна площа	гуртожитки,готель	красу міста	зміна радянського образу міста щось сучасне	фото 1, фото 7, фото 8, фото 12, фото 16, фото 18
06.08.2015 20:50:37	☐ 18-24 роки	жінка	Тимчасово не працює	Атомну	центральна площа	Від грибочка до общественного	Парк і пам'ятники	дитячі майданчики, спортивні майданчики	фото 1, фото 7, фото 16
06.08.2015 20:51:49	☐ 25-34 роки	Чоловік	ЦТПК РАЕС	своє життя	святування, події	Майдан незалежності	РАЕС	ремонт будинків	фото 3, фото 5, фото 8
06.08.2015 20:57:29	☐ 35-54 роки	жінка	Тимчасово не працює	конкретні будівлі	конкретні будівлі	Будівельників там де був парад		швейна, меблева, взуттєва кондитерська фаб-ка, молочний завод, переробка сміття, пивзавод якась фабрика і завод	фото 1, фото 5, фото 14
06.08.2015 20:57:34	☐ 25-34 роки	Чоловік	служу людям	Домівка	Церква	Будівельників	Бога	Любов між людьми	фото 6
06.08.2015 21:30:27	☐ 18-24 роки	жінка	приватний підприєм	центр міста	недостройка	Вараш і Будівельників	станцію	культурно-пізнавальні заклади майданчики	фото 8
07.08.2015 01:20:28	до 18 років	Чоловік	Студент	центральна площа	центральна площа	центр міста	центр міста	дитячі майданчики, спортивні майданчики	фото 17
07.08.2015 03:45:23	☐ 18-24 роки	жінка	Студент	центр міста	центральна площа	Перемоги, Будівельників, Вараш	Центр міста, парк	зміна радянського образу міста щось сучасне	фото 2, фото 7, фото 19
10.08.2015 00:44:08	☐ 18-24 роки	Чоловік	Студент	центр міста	святування, події	я і назви вулиць не знаю	немає таких місць	ремонт тротуарів та доріг	фото 2, фото 4, фото 8
10.08.2015 10:36:49	до 18 років	жінка	Вчусь	центр міста	центральна площа	Перемоги	Річку	зміна радянського образу міста щось сучасне	фото 2, фото 3, фото 17
10.08.2015 10:57:31	☐ 18-24 роки	жінка	Студент	особистості	Небудована величезна будів	Вараш	Центр,гарні дерева	розважальні заклади	фото 3
11.08.2015 21:14:32	☐ 18-24 роки	жінка	Студент	АЕС	стройка	між берізою і грибом	АЕС	розважальні заклади	фото 17
12.08.2015 17:28:31	до 18 років	жінка	Студент	конкретні будівлі	святування, події	там де і є завжди	станцію	розважальні заклади	фото 8

Початок часу	1 Ваші вік:	2. Ваша стать	3. Яке Ваше основне заняття зараз?	4. Що найперше задуєте (уявіть), коли говорите про своє місто чи чуже інше місто?	5. 3 чим у Вас асоціюється центр вашого міста?	6. В межах яких вулиць, на Вашу думку, є центр міста?	7. Що б ви хотіли у вашому місті обов'язково показати приїзнякам (туристам, гостям нинішнього)?	9. Що на Вашу думку покращить місто, життя у ньому?	10. Які з екскурсій на фотографіях Ви б хотіли реалізувати у вашому місті?
11.09.2015 23:14:29	25-34 роки.	жінка	працюю	центр міста	центральна площа	С. Бандери	музей	культурно-познавальні заходи	фото 8, фото 13, фото 17
11.09.2015 23:15:23	25-34 роки.	жінка	дефект	пк кристал	центральна площа	стелана Бандери	парк, якого немає	новий парк, нові насадження	фото 2
11.09.2015 23:17:44	25-34 роки.	жінка	в диверті	конкретні будівлі	центральна площа	С. Бандери	урни для сміття, нові насадження	фото 2, фото 6, фото 13
11.09.2015 23:35:23	25-34 роки.	жінка	Тимчасово не працюю	особистості	БАЗАР	Бандери	Та в нас показати нема чо	новий парк, нові насадження	фото 1, фото 5, фото 13
11.09.2015 23:40:40	25-34 роки.	жінка	працюю	центральна площа	святування, події	С. Бандери	Площу біля Кристалу місця для пр	новий парк, нові насадження	фото 2, фото 5, фото 6
12.09.2015 01:16:15	25-34 роки.	жінка	працюю	центр міста	центральна площа	С. Бандери	церву	новий парк, нові насадження	фото 2, фото 3, фото 13
12.09.2015 08:01:18	35-54 роки.	жінка	працюю в освіті	конкретні будівлі	будинок, в якому я ви від "Кульнар" до "Корвал"	Бандери	стація та озеро	зміна радянського мешканців	фото 2, фото 3, фото 5
12.09.2015 11:26:00	35-54 роки.	жінка	Працюю	запах лісу	святування, події	С. Бандери	зміна радянського мешканців	фото 4, фото 9, фото 19
12.09.2015 14:04:19	25-34 роки.	Чоловік	Тимчасово не працюю	центр міста	конкретні будівлі	Бандери	Пам'ятник Шевченка, церкву Павла	ремонт будинків	фото 5, фото 9, фото 19
12.09.2015 16:43:02	35-54 роки.	Чоловік	пт	центр міста	святування, події	Бандери	парк	новий парк, нові насадження	фото 4
12.09.2015 16:43:33	25-34 роки.	жінка	Тимчасово не працюю	центр міста	центральна площа	Бандери	церкву Петра і Павла	зміна радянського образу міста	фото 8
12.09.2015 19:39:36	25-34 роки.	жінка	працюю	конкретні будівлі	конкретні будівлі	С. Бандери	стадіон, каток, Кристал	зміна радянського образу міста	фото 2
12.09.2015 19:45:15	25-34 роки.	жінка	працюю	центральна площа	святування, події	Бандери.....	новобудови	ремонт тротуарів та доріг	фото 2, фото 12, фото 17
12.09.2015 19:46:21	25-34 роки.	жінка	працюю	центральна площа	святування, події	Бандери.....	новобудови	зміна радянського образу міста	фото 2, фото 4, фото 18
12.09.2015 20:09:21	18-24 роки.	Чоловік	Студент	конкретні будівлі	конкретні будівлі	С. Бандери	Палац культури	зміна радянського образу міста	фото 2, фото 4, фото 18
12.09.2015 20:13:26	18-24 роки.	жінка	працюю	особистості	ула-стріляча	С. Бандери	Палац культури	новий парк, нові насадження	фото 3, фото 5, фото 10
12.09.2015 20:14:55	25-34 роки.	жінка	ЦПЗ№8	центр міста	конкретні будівлі	ст. Бандери	центр, палац культури	культурно-познавальні заходи	фото 1, фото 7, фото 17
12.09.2015 20:15:13	25-34 роки.	жінка	вчитель	центр міста	центральна площа	С. Бандери	Центр	ремонт тротуарів та доріг	фото 1, фото 4, фото 7, фото 11, фото 16,
12.09.2015 20:22:09	18-24 роки.	Чоловік	Працюю	ПК Кристал	м. Центр	С. Бандери	Поводити по пічиріях)	ремонт тротуарів та доріг	фото 2, фото 4, фото 9
12.09.2015 20:59:30	25-34 роки.	жінка	Тимчасово не працюю	центр міста	центральна площа	С. Бандери	знаємо	ремонт тротуарів та доріг	фото 5, фото 7, фото 9, фото 12, фото 17
12.09.2015 21:05:52	25-34 роки.	Чоловік	працюю	особистості	святування, події	ст. Бандери	центральна площа	дигітні майданчики, спортивні майданчики	фото 2, фото 4, фото 11
12.09.2015 22:05:39	25-34 роки.	Чоловік	Тимчасово не працюю	центральна площа	святування, події	ула Бандери	хоба що своє житло	зміна радянського образу міста	фото 6
13.09.2015 01:15:41	35-54 роки.	жінка	Тимчасово не працюю	центр міста	центральна площа	Зенядто довший центр міста	всє місто	зміна радянського образу міста	фото 1, фото 13, фото 19
13.09.2015 12:36:51	35-54 роки.	Чоловік	Тимчасово не працюю	центр міста	фонтан	Степана Бандери	майданчик для заняття спортом	ремонт будинків	фото 4, фото 7, фото 17
13.09.2015 14:21:04	18-24 роки.	жінка	Тимчасово не працюю	конкретні будівлі	святування, події	Бандери	центр	зміна радянського образу міста	фото 2, фото 9, фото 12
13.09.2015 23:23:41	18-24 роки.	жінка	Студент	конкретні будівлі	святування, події	С. Бандери	культурно-познавальні заклади	ремонт тротуарів та доріг	фото 2
13.09.2015 23:25:49	18-24 роки.	жінка	тренер	конкретні будівлі	святування, події	С. Бандери	нема що	культурно-познавальні заклади	фото 12, фото 19
13.09.2015 23:31:19	18-24 роки.	Чоловік	Студент	особистості	святування, події	Шевченка	Центр	якісний благоустрій (лавочки, урни для сміття та н..)	фото 11
13.09.2015 23:33:50	18-24 роки.	жінка	Тимчасово не працюю	особистості	центральна площа	3 Шевченка Бандери,	Гарний парк відпочину.	ремонт тротуарів та доріг	фото 1, фото 4, фото 6
13.09.2015 23:35:19	25-34 роки.	жінка	працюю	центр міста	конкретні будівлі	С. Бандери	особливо много показати	новий парк, нові насадження	фото 1, фото 5, фото 13, фото 14, фото 15,
13.09.2015 23:36:55	25-34 роки.	Чоловік	Працюю	центральна площа	центральна площа	від Деміатеса до футулану	будинки, стадіон, бари	ремонт тротуарів та доріг	фото 2, фото 4, фото 5, фото 9, фото 10,
13.09.2015 23:38:45	18-24 роки.	Чоловік	Студент	особистості	центральна площа	Бандери	головну площу	ремонт тротуарів та доріг	фото 5, фото 7, фото 18
13.09.2015 23:41:11	18-24 роки.	Чоловік	Студент	особистості	центральна площа	Бандери	головну площу	ремонт тротуарів та доріг	фото 5, фото 7, фото 18
13.09.2015 23:51:23	25-34 роки.	жінка	Тимчасово не працюю	центр міста	центральна площа	С. Бандери	каток, Кристал	якісний благоустрій (лавочки, урни для сміття та н..)	фото 4, фото 8, фото 11
14.09.2015 11:41:48	18-24 роки.	жінка	Студент	центр міста	конкретні будівлі	С. Бандери	ліс	ремонт тротуарів та доріг	фото 17
14.09.2015 11:42:28	25-34 роки.	жінка	в дивертній відпустці	центр міста	конкретні будівлі	вул. С. Бандери	навіть немає... тут немає много цік	дигітні майданчики, спортивні майданчики	фото 18
14.09.2015 11:48:54	18-24 роки.	Чоловік	Студент	центральна площа	центральна площа	вул. Тараса Шевченка вул. Б	новий парк, нові насадження	якісний благоустрій (лавочки, урни для сміття та н..)	фото 2, фото 6
14.09.2015 11:50:55	25-34 роки.	жінка	Тимчасово не працюю	центр міста	центральна площа	по вул. С. Бандери	тут немає що показувати	ремонт тротуарів та доріг	фото 1, фото 11, фото 13
14.09.2015 12:46:45	25-34 роки.	жінка	Працюю	особистості	центральна площа	С. Бандери Шевченка	-	культурно-познавальні заклади	фото 2, фото 6, фото 8
14.09.2015 13:24:50	35-54 роки.	жінка	Тимчасово не працюю	центр міста	святування, події	Шевченка - Бандери	просто погуляти містом	дигітні майданчики, спортивні майданчики	фото 2, фото 6, фото 8
14.09.2015 16:25:58	25-34 роки.	жінка	Приватний підприємець	центральна площа	центральна площа	Бандери	Природа навколо міста	ремонт тротуарів та доріг	фото 1, фото 2, фото 3, фото 4, фото 5, фото 6
14.09.2015 18:21:37	25-34 роки.	жінка	Працюю	центр міста	Базар	С. Бандери	Парк	якісний благоустрій (лавочки, урни для сміття та н..)	фото 1, фото 2, фото 14
14.09.2015 22:07:45	18-24 роки.	жінка	Студент	особистості	центральна площа	Бандери, Шевченка	ПК Кристал	зміна радянського образу міста	фото 2, фото 17

**Довідки про використання та акти про впровадження
результатів дисертаційної роботи**

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
NATIONAL UNIVERSITY POLITECHNIC OF LVIV
DEPARTMENT OF ARCHITECTURE

Bandera str. 12, Lviv, 79646, Ukraine
tel./fax: +38 032 258 22 39
e-mail: tschers@polynet.lviv.ua

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА
ІНСТИТУТ АРХІТЕКТУРИ

вул. С. Бандери, 12, м. Львів, 79646, Україна
тел./факс: +38 032 258 22 39
e-mail: tschers@polynet.lviv.ua

№ 22-13/10/20
на № _____

В спеціалізовану вчену раду
Д-35.052.11
при національному університеті
«Львівська політехніка»

ДОВІДКА ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ

Інститут архітектури та дизайну підтверджує, що результати досліджень виконаних к. арх. доцентом кафедри містобудування Інституту архітектури та дизайну Сосною Надією Степанівною в її дисертації «Теоретико-методологічні основи формування громадських просторів міст України», на здобуття наукового ступеня доктора архітектури за спеціальністю 18.00.01 - «Теорія архітектури, реставрація пам'яток архітектури», а саме комплексну методику аналізу громадських просторів впроваджено у навчальну програму для спеціальності 191 «Архітектура та містобудування» Інституту архітектури та дизайну у лекційному курсі «Соціологія міста» для другого магістерського рівня вищої освіти.

Директор інституту архітектури
та дизайну
Професор, доктор архітектури

12.10.2020

Черкес Б. С.

Підтверджую
 Професор з наукової роботи
 Національного університету
 «Львівська політехніка»
 д.т.н., доц. Демидов І. В.

14.10.2020

Акт

про використання результатів дисертаційної роботи к. арх. доцента кафедри містобудування Інституту архітектури та дизайну Соснової Надії Степанівни на тему «Теоретико-методологічні основи формування громадських просторів міст України», представленої на здобуття наукового ступеня доктора архітектури при виконанні госпдоговірних робіт.

Комісія у складі голови - начальника НДЧ к.т.н., доц. Небесного Р. В. та членів: завідувача кафедри містобудування к. арх. проф. Петришин Г.П., завідувача відділу науково-організаційного супроводу наукових досліджень к.т.н. Лазько Г. В., заступника начальника планово-фінансового відділу Чулой Т. М. цим актом підтверджує, що результати дисертаційної роботи Соснової Н.С. використано під час виконання госпдоговірних робіт:

- «Опорний план території регіонального ландшафтного парку «Знесіння» у м. Львові» на замовлення ПП «НВФ «Архново» (госпдоговір № 1995);
- «Проект озеленення парково – рекреаційної зони «Митрополичі сади» на замовлення департаменту містобудування Львівської міської ради (госпдоговір № 0393);
- «Проект утримання та реконструкції парку Високий Замок у м. Львові» на замовлення Львівського комунального підприємства «Зелений Львів» (госпдоговір № 643);
- «Проект утримання та реконструкції парку пам'ятки садово-паркового мистецтва «На валах» у м. Львові» на замовлення Львівського комунального підприємства «Зелений Львів» (госпдоговір № 898).

Соснова Н. С. застосувала комплексну методику критеріальної оцінки ландшафтних громадських просторів.

Начальник НДЧ к.т.н., доц.

Небесний Р. В.

Члени комісії:

Завідувач кафедри містобудування к. арх. проф.

Петришин Г. П.

Завідувач відділу науково-організаційного супроводу наукових досліджень к.т.н.

Лазько Г. В.

Заступник начальника планово-фінансового відділу

Чулой Т. М.

ЗАТВЕРДЖУЮ
 Проректор з наукової роботи
 Національного університету
 «Львівська політехніка»
 д-р техн. доц. Демидов І. В.

14.10.2020

Акт

про використання результатів дисертаційної роботи к. арх. доцента кафедри містобудування Інституту архітектури та дизайну Соснової Надії Степанівни на тему «Теоретико-методологічні основи формування громадських просторів міст України», представленої на здобуття наукового ступеня доктора архітектури при виконанні госпдоговірних робіт.

Комісія у складі голови - начальника НДЧ к.т.н., доц. Небесного Р. В. та членів: завідувача кафедри містобудування к. арх. проф. Петришин Г.П., завідувача відділу науково-організаційного супроводу наукових досліджень к.т.н. Лазько Г. В., заступника начальника планово-фінансового відділу Чулой Т. М. цим актом підтверджує, що результати дисертаційної роботи Соснової Н.С. використано під час виконання науково – дослідної роботи кафедри містобудування Інституту Архітектури та Дизайну Національного університету «Львівська політехніка» за темою «Планування і реконструкція територій міст в умовах суспільних трансформацій» (номер державної реєстрації 0113 U005276).

Сосною Н. С. розроблено методику обстеження міського середовища на предмет конфліктів форм урбаністичної трансформації. Обстежено 5 міст - Новояворівськ, Хуст, Тячів, Буштино, Кременець, для яких, у рамках співпраці з міськими адміністраціями було виконано проектні пропозиції модернізації окремих міських територій.

Начальник НДЧ к.т.н., доц.

Небесний Р. В.

Члени комісії:

Завідувач кафедри містобудування к. арх. проф.

Петришин Г. П.

Завідувач відділу науково-організаційного супроводу наукових досліджень к.т.н.

Лазько Г. В.

Заступник начальника
 планово-фінансового відділу

Чулой Т. М.

**УЖГОРОДСЬКА МІСЬКА РАДА
УПРАВЛІННЯ МІСТОБУДУВАННЯ ТА АРХІТЕКТУРИ**

вул. Небесної Сотні, 4, м. Ужгород, 88000; тел.: (0312)616144, тел./факс: (0312)617103
E-mail: architect@rada-uzhgorod.gov.ua; сайт: www.rada-uzhgorod.gov.ua; код ЄДРПОУ 41284929

15.10.2020 № 01-22/2023

На № _____ від _____

**В спеціалізовану вчену раду
Д-35.052.11
при національному університеті
«Львівська політехніка»**

ДОВІДКА ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ

Управління архітектури та містобудування Ужгородської міської ради підтверджує, що результати досліджень виконаних к. арх. доц. кафедри містобудування Інституту архітектури Сосноюю Н. С. в її дисертації «Теоретико-методологічні основи формування громадських просторів міст України», на здобуття наукового ступеня доктора архітектури за спеціальністю 18.00.01 – теорія архітектури, реставрація пам'яток архітектури використані у виконаних науково-дослідних роботах за комплексними науковими проектами:

«Реконструкція пішохідної зони пл. Шандора Петефі в м. Ужгород» на замовлення управління містобудування та архітектури Ужгородської міської ради – госпдоговір № 03.07/18;

«Реконструкція зеленої зони на площі Шандора Петефі в м. Ужгороді» на замовлення управління містобудування та архітектури Ужгородської міської ради – госпдоговір № 21.02/19;

«Реконструкція скверу Героїв Майдану в м. Ужгороді» на замовлення управління містобудування та архітектури Ужгородської міської ради – госпдоговір № 22.02/19;

а саме: в якості співавтора проекту.

**Начальник управління
містобудування та архітектури,
головний архітектор міста Ужгорода**

Олег БОРШОВСЬКИЙ